

UNIwersytet PRZYRODniczo-HUMANISTYCZNY W SIEDLCACH
WYDZIAŁ NAUK SPOŁECZNYCH
INSTYTUT NAUK O BEZPIECZEŃSTWIE

DE SECURITATE ET DEFENSIONE O BEZPIECZEŃSTWIE I OBRONNOŚCI

ISSN 2450-5005

ZESPÓŁ REDAKCYJNY/ EDITORIAL TEAM

REDAKTOR NACZELNA/ EDITOR IN CHIEF	DR HAB. MALINA KASZUBA
ZASTĘPCA REDAKTOR NACZELNEJ/ DEPUTY EDITOR	DR MARTA SARA STEMPIEŃ
ZASTĘPCA REDAKTOR NACZELNEJ/ DEPUTY EDITOR	DR DAMIAN JARNICKI
REDAKTOR / EDITOR	DR HAB. ZDZISŁAW ŚLIWA
REDAKTOR JĘZYKOWY (JĘZYK POLSKI)/ LANGUAGE EDITOR (POLISH)	DR ALDONA BORKOWSKA MGR ANNA CEGIELKOWSKA
REDAKTOR JĘZYKOWY (JĘZYK ANGIELSKI)/ LANGUAGE EDITOR (ENGLISH)	MGR HANNA SIENKIEWICZ-KAYA DR MARTA SARA STEMPIEŃ
REDAKTOR JĘZYKOWY (JĘZYK NIEMIECKI)/ LANGUAGE EDITOR (GERMAN)	DR ADRIANA POGODA-KOŁODZIEJAK
REDAKTOR JĘZYKOWY (JĘZYK ROSYJSKI)/ LANGUAGE EDITOR (RUSSIAN)	DR EWA KOZAK
SEKRETARZ REDAKCJI/ SECRETARY	MGR IZABELA BOJKO, MGR KAROLINA SÓWKA

RADA NAUKOWA/ SCIENTIFIC COMMITTEE

PROF. DR HAB. MIROSLAW MINKINA, UNIWERSYTET PRZYRODNICZO-HUMANISTYCZNY W SIEDLCACH/ SIEDLCE UNIVERSITY OF NATURAL SCIENCES AND HUMANITIES, POLAND; **PROF. DR HAB. ANDRZEJ MISUK**, UNIWERSYTET WARSZAWSKI/ UNIVERSITY OF WARSAW, POLAND; **PLK DR HAB. TOMASZ KOŚMIDER**, PROF. UCZELNI, AKADEMIA SZTUKI WOJENNEJ/ THE WAR STUDIES UNIVERSITY, POLAND; **DR HAB. EWA MARCINIAK**, PROF. UCZELNI, UNIWERSYTET WARSZAWSKI/ UNIVERSITY OF WARSAW, POLAND; **DR HAB. AUDRONĖ PETRAUSKAITĖ**, PROF. UCZELNI, LITEWSKA AKADEMIA WOJSKOWA/ GENERAL JONAS ŽEMAITIS MILITARY ACADEMY OF LITHUANIA; **DR HAB. GALINA KUTS**, PROF. CHARKOWSKIEGO UNIWERSYTETU NARODOWEGO IM. W. KARAZINA/ V.N. KARAZIN KHARKIV NATIONAL UNIVERSITY, UKRAINE; **DR HAB. INNA STECENKO**, PROF. BAŁTYCKIEJ AKADEMII MIĘDZYNARODOWEJ/ BALTIC INTERNATIONAL ACADEMY, LATVIA; **DR ABDER-RAHMAN HAJ IBRAHIM**, UNIWERSYTET W BIRZEIT UNIVERSITY/ BIRZEIT UNIVERSITY, PALESTINE; **DR SANDRA KAIYA**, PROF. UNIWERSYTETU STRADYNIA W RYDZE/ RIGA STRADIŅŠ UNIVERSITY, LATVIA

ADRES REDAKCJI/ EDITORIAL TEAM

INSTYTUT NAUK O BEZPIECZEŃSTWIE, WYDZIAŁ NAUK SPOŁECZNYCH, UNIWERSYTET PRZYRODNICZO-HUMANISTYCZNY W SIEDLCACH, UL. ŻYTANIA 39, 08-110 SIEDLCE/
INSTITUTE OF SECURITY STUDIES, FACULTY OF SOCIAL SCIENCES, SIEDLCE UNIVERSITY OF NATURAL SCIENCES AND HUMANITIES, ŻYTANIA 39, 08-110 SIEDLCE, POLAND

**ZA WERSJĘ PIERWOTNĄ CZASOPISMA UZNAJE SIĘ WERSJĘ ELEKTRONICZNĄ DOSTĘPNĄ POD
ADRESEM [HTTP://WWW.DESECURITATE.UPH.EDU.PL](http://www.desecuritate.uph.edu.pl) / THE ORIGINAL VERSION OF THE JOURNAL
IS THE ELECTRONIC VERSION AVAILABLE AT THE [HTTP://WWW.DESECURITATE.UPH.EDU.PL](http://www.desecuritate.uph.edu.pl)**

SKŁAD I ŁAMANIE/ TYPESETTING: DR MARTA SARA STEMPIEŃ

LOGOTYP/LOGOTYPE: ALEKSANDRA WOLSKA

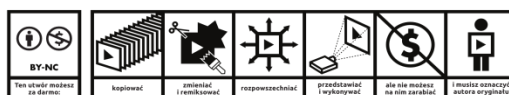
OKŁADKA/ COVER: MGR KAROLINA SÓWKA

WYDAWCA/ PUBLISHER:

UNIwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach/
SIEDLCE UNIVERSITY OF NATURAL SCIENCES AND HUMANITIES, ZYTANIA 39, 08-110 SIEDLCE
[HTTP://WWW.UPH.EDU.PL](http://www.uph.edu.pl)

PL ISSN 2450-5005

© COPYRIGHT BY UNIwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach

Uzasadnienie: Liczba niekomercyjna 3.0 Polska - Liczba ta pozwala na kopiowanie, emulowanie, remiklowanie, rozpowszechnianie, przedrukowanie i wykonywanie utworów
zgodnie z celami niekomercyjnymi. Warunki ten nie obejmują jednak utworów zakazanych przez prawo autorskie. <http://creativecommons.org/licenses/by-nc/3.0/pl/>

ADRES DO PRZESŁANIA ARTYKUŁÓW/ ARTICLES SUBMISSION ADDRESS

REDAKCJA “DE SECURITATE ET DEFENSIONE. O BEZPIECZEŃSTWIE I OBRONNOŚCI”
E-MAIL: secu_et_defen@uph.edu.pl

UNIwersytet PRZYRODniczo-HUMANISTYCZNY W SIEDLCACH
WYDZIAŁ NAUK SPOŁECZNYCH
INSTYTUT NAUK O BEZPIECZEŃSTWIE

DE SECURITATE ET DEFENSIONE O BEZPIECZEŃSTWIE I OBRONNOŚCI

SPIS TREŚCI

RAIMONDS RUBLOVSKIS

Pierwszy rok konfliktu na Ukrainie: konsekwencje polityczne i wojskowe dla Europy Środkowo-Wschodniej

7

HALYNA KUTS

Koncepcyjne rozróżnienie pojęć bezpieczeństwo narodowe i bezpieczeństwo państwa w ukraińskim dyskursu politycznym

21

ADAM KWIATKOWSKI

Bezpieczeństwo Polski w świetle działań wojennych Rosji na Ukrainie

32

JAN JAKIMIEC

Uwarunkowania, wyzwania i zagrożenia dla bezpieczeństwa międzynarodowego Polski w kontekście wojny w Ukrainie

48

OLAWALE OLUFEMI AKINRINDE, ABDULLAHI ABDULAZEEZ OSUWA

Proliferacja broni, bezpieczeństwo międzynarodowe i przyszłość systemu międzynarodowego

62

IRINA CVETKOVA

Problem upadłości w krajach UE

73

MARLENA DRYGIEL-BIELIŃSKA

Transformacje ładów demokratycznych

95

MARIUSZ MATA CZ, WERONIKA VODIČKOVÁ

Zjawisko phishingu w Polsce

110

ANNA HERNACKA-JANIKOWSKA

Nowelizacja art. 258 Kodeksu karnego w świetle dynamiki zjawiska przestępczości zorganizowanej

123

GRZEGORZ KLIMKOWSKI, BARBARA GARBARZ-GLOS, HENRYK NOGA

Aspekty bezpieczeństwa i higieny pracy w przedsiębiorstwie zajmującym się produkcją i dystrybucją przewodów poliamidowych

136

ARTUR SZYMONIK

Otyłość zagrożeniem bezpieczeństwa zdrowotnego

151

JACEK JANUSZ MROZEK

Charakterystyka bezpieczeństwa religijnego w Republice Słowackiej

164

TABLE OF CONTENTS

RAIMONDS RUBLOVSKIS

The First Year of the Conflict in Ukraine: Political and Military Consequences for Central and Eastern Europe

7

HALYNA KUTS

Conceptual Demarcation Between Concepts National Security and State Security in the Ukrainian Political Discourse

21

ADAM KWIATKOWSKI

Security of Poland in the Light of Russia's Military Actions in Ukraine

32

JAN JAKIMIEC

The Conditions, Challenges and Threats to Poland's International Security in the Context of the War in Ukraine

48

OLAWALE OLUFEMI AKINRINDE, ABDULLAHI ABDULAZEEZ OSUWA

Weapons Proliferation, International Security and the Future of the Global System

62

IRINA CVETKOVA

The Problem of Bankruptcy in EU Countries in Modern Conditions

73

MARLENA DRYGIEL-BIELIŃSKA

Transformations of the Democratic Order

95

MARIUSZ MATA CZ, WERONIKA VODIČKOVÁ

The Phenomenon of Phishing in Poland

110

ANNA HERNACKA-JANIKOWSKA

Amendment of Art. 258 of the Penal Code in the Light the Dynamics of Organized Crime

123

GRZEGORZ KLIMKOWSKI, BARBARA GARBARZ-GLOS, HENRYK NOGA

Occupational Health and Safety Aspects in a Company Producing and Distributing Polyamide Cables

136

ARTUR SZYMONIK

Obesity as a Threat to Health Security

151

JACEK JANUSZ MROZEK

Characteristics of Religious Security in the Slovak Republic

164

Raimonds RUBLOVSKIS

Baltic International Academy

rublovskis@tvnet.lv

<https://orcid.org/0009-0004-1094-1274>

<https://doi.org/10.34739/dsd.2023.01.01>

THE FIRST YEAR OF THE CONFLICT IN UKRAINE: POLITICAL AND MILITARY CONSEQUENCES FOR CENTRAL AND EASTERN EUROPE

ABSTRACT: The outcome of the conflict in Ukraine will bring fundamental political, military, economic, and social consequences define global and regional balance of a power and fate of number of international organizations, including the European Union and NATO. The aim of this paper is to analyze political and military consequences of the first year of the conflict in Ukraine for countries of Central and Eastern Europe, including the Baltic States and the further development of the trans-Atlantic link for European security, including the development of NATO Alliance until 2030. Fundamentally different perceptions of threats in the Russian Federation and in NATO, EU countries, and Ukraine led to the beginning of the Russian Federation's military action against Ukraine in February 24, 2022. Since then, military conflict in Ukraine has evolved into full-scale war on terrain of Ukraine and increasingly negative escalation of political, military, and economic relationships between Russian Federation and NATO, EU and other actors, bringing parties to nuclear standoff. War in Ukraine has brought a substantial political and military endurance test for NATO and the European Union. It is obvious that there are several scenarios of development of war in Ukraine ranging from complete military victory for Ukraine and, subsequently, for the West to complete military victory of the Russian Federation in Ukraine via long-term warfare of attrition.

KEYWORDS: Ukraine, war, NATO, European Union, Central and Eastern Europe

PIERWSZY ROK KONFLIKTU NA UKRAINIE: KONSEKWENCJE POLITYCZNE I WOJSKOWE DLA EUROPY ŚRODKOWO-WSCHODNIEJ

ABSTRAKT: Wynik konfliktu na Ukrainie przyniesie fundamentalne konsekwencje polityczne, militarne, gospodarcze i społeczne, określając globalną i regionalną równowagę sił oraz losy szeregu organizacji międzynarodowych, w tym Unii Europejskiej i NATO. Celem niniejszego artykułu jest analiza politycznych i militarnych konsekwencji pierwszego roku konfliktu na Ukrainie dla krajów Europy Środkowo-Wschodniej, w tym państw bałtyckich oraz dalszego rozwoju więzi transatlantyckiego, w tym rozwoju NATO do 2030 roku. Zasadniczo odmienne postrzeganie zagrożeń w Federacji Rosyjskiej oraz w NATO, krajach UE i w Ukrainie doprowadziło do rozpoczęcia działań wojskowych Federacji Rosyjskiej przeciwko Ukrainie 24 lutego 2022 roku. Od tego czasu konflikt zbrojny w Ukrainie przekształcił się w wojnę i przekłada się na coraz bardziej negatywną eskalację stosunków politycznych, wojskowych i gospodarczych pomiędzy Federacją Rosyjską a NATO, UE i innymi aktorami, doprowadzając strony do nuklearnego impasu. Wojna w Ukrainie jest zatem poważnym sprawdzianem wytrzymałości politycznej i militarnej dla NATO i Unii Europejskiej. Oczywiście jest, że istnieje kilka scenariuszy rozwoju wojny w Ukrainie, począwszy od całkowitego zwycięstwa militarne Ukrainy, a tym samym Zachodu, po całkowite zwycięstwo militarne Federacji Rosyjskiej w konsekwencji długotrwałej wojny na wyniszczenie.

SŁOWA KLUCZOWE: Ukraina, wojna, NATO, Unia Europejska, Europa Środkowo-Wschodnia

INTRODUCTION

The aim of this paper is to analyze the political and military consequences of the first year of war in Ukraine for Central and Eastern European countries, including the Baltic States. Furthermore, the aim of this paper is to analyze risks and challenges for the political and military support in Ukraine, and changes of global and regional balance of power, including development of the transatlantic link and the NATO Alliance until 2030. The hypothesis of the paper is the following: the first year of the conflict in Ukraine has fundamentally increased security threats and challenges for Central and Eastern European countries and has consolidated the institutional and normative coherence of the NATO alliance.

By invading Ukraine, Russian President Vladimir Putin has made the clash of competing visions a brutal and deadly reality¹. Additionally, in a border geopolitical sense, the war in Ukraine marks the return of contestation over spheres of influence in world politics². Therefore, it is obvious that the outcome of the military conflict in Ukraine will have fundamental political, military, economic, and social consequences for the future development of NATO and the European Union, the United States, Russia, and other global and regional actors. One would argue that the consequences of this conflict could be well comparable with major political, military, economic, and societal changes in the past. Establishment of a Westphalian system of nation states (1648) after the Thirty Years War (1618-1648), Vienna Congress (1815) after the Great French Revolution (1789), Napoleonic Wars (1793-1815), and establishment of the Concert of Great Powers, Versailles system after World War I (1914-1918), Yalta-Potsdam system after World War, II (1939-1945), Cold War and creation of a bipolar global security system with two superpowers-Soviet Union and The United States- as main political, ideological and military rivals. The Paris Charter (1990), the end of the Cold War, and the collapse of the Soviet Union in 1991 had established a unipolar global security environment dominated by the United States.

However, the increasingly complex and complicated security environment of the beginning of the 21st century has created conditions for further global and regional instability, failing and failed states, permanent increase of global and regional conflicts such as-Syria, Libya, Nagorno-Karabakh, Ukraine, and Afghanistan-had been pivotal for further global and regional instability. Moreover, the political, security, and economic interests of the United States, their NATO Allies, and Russian Federation have been fundamentally different, as the perception of mutual threats. The Russian Federation and the People's Republic of China have been increasingly challenging the global and regional security order led by the United States, and it is highly likely that war in Ukraine will accelerate and finalize the transition from a unipolar, United States led global security order, to a multipolar global security order in which China, India, the Russian Federation and other actors will play a prominent role. One would suggest that post-

¹ Munich Security Conference Report 2023, Munich Security Conference, www.securityconference.org (27.02.2023).

² E. Ashford, *The Persistence of Great-Power Politics. What the War in Ukraine Has Revealed About Geopolitical Rivalry*, "Foreign Affairs" 2023, February 20, <https://www.foreignaffairs.com/ukraine/persistence-great-power-politics> (20.02.2023).

war security environment will be challenging for international and regional organizations, such as United Nations, OSCE, EU, NATO, and others. Taking into account that most of these organizations had been established during the Cold War or immediately after the Cold War within different global security environment, and tasks and objectives suited for this particular period-it will be increasingly challenging for these organizations to remain effective and efficient after the war in Ukraine will end.

Taking into account that most of Central and Eastern European countries are small in terms of size of territory, size of population, size and capabilities of national armed forces, a negative outcome of Ukrainian war could pose direct and existential threat for their very existence and development. It fully applies to the Baltic States. Therefore, national security threats stemming from conflict in Ukraine will target small states, because small states are heavily dependent for their own security and defense arrangements on a politically powerful and militarily capable global actor or upon a security and defense organization where such an actor plays a prominent role³. In this light, the key issue to determine whether or not state is small, it is necessary to address key security and defense issues and take into account the fact that external factors shape a small state security mentality⁴. Taking also into account that military power has returned as the key element of a state's foreign and security policy (Nagorno-Karabakh 2020, Ukraine 2022-2023) at the beginning of the 21st century, it is obvious that the debellicated societies of Europe⁵ increased the resources allocated to state defense, thus strengthening NATO and the European Union.

The war in Ukraine has also triggered other security challenges, such as for Central and Eastern European countries such as increasing the possibility of yet another conventional military conflict in Europe, possible use of tactical nuclear weapons in Ukraine, terrorism, organized crime networks, illegal migration, cyber threats, CBRN threats, conventional arms control, (CAC), nuclear arms control and non-proliferation of weapons of mass destruction

POLITICAL CONSEQUENCES FOR CENTRAL AND EASTERN EUROPE AFTER THE FIRST YEAR OF CONFLICT IN UKRAINE

One has to admit that the possibility of a military conflict in Ukraine has been outlined in several statements by scholars and politicians well before the actual beginning of the conflict. The famous quote of Zbigniew Brzezinski: "It cannot be stressed enough that without Ukraine, Russia ceases to be an empire, but with Ukraine suborned and then subordinated, Russia automatically becomes an empire" outlines the importance of Ukraine in Russian foreign and security policy⁶. Other experts also described the possibility of a full-scale military conflict in

³ R. Rublovskis, M. Seselgyte, *Defence and Security for the Small*, Reykjavik 2013, pp. 12-25.

⁴ R. Vayryanen, *Small States: Persisting Despite Doubts. The National Security of Small States in the Changing World*, London 1997, p. 98.

⁵ S.C. Gray, *Another Bloody Century. Future Warfare*, London 2005, p. 95.

⁶ Z. Brzezinski, www.goodreads.com/quotes (30.01.2023).

Ukraine as plausible already in 2005. “Russia versus Ukraine would not be intended as war, but rather as a vital step in the restoration of the Russian Empire. It would answer to Russian fear that Ukraine might join an aggressive new European super-state. It would restore the Russian honor lost in its rejection by Ukraine in 1991. It would serve Russia’s geopolitical interest by both – protecting its southern flank in Europe and restoring direct access to the Black Sea and hence the Balkans. Should Ukraine succeed in its expressed desire to join NATO, the conflict between Moscow and Kiev would have the potential trigger for a very wide war indeed”⁷. Taking into account the statements mentioned above on the political and military objectives of the Russian Federation and the Ukrainian political movement of Ukraine to join the European Union and the NATO, and the strategic objective of the Russian Federation to keep Ukraine out of both organizations, describes the fundamental security concerns of the Russian Federation already outlined in George Kennan’s “Long Telegram”⁸. As 2021 came to an end, the Russian Federation presented the United States with the list of demands it said were necessary to stave off the possibility of large-scale military conflict in Ukraine. In a draft treaty delivered to a US diplomat in Moscow, the Russian government asked for a formal halt to NATO’s eastern enlargement, a permanent freeze on further expansion of the Alliance’s military infrastructure, military bases and weapons systems, in the former Soviet territory, and the end of Western military assistance to Ukraine⁹. The United States and NATO rejected the Russian proposal, which ultimately led to the outbreak of conflict in Ukraine. However, the current military conflict in Ukraine has slowly evolved and escalated since the collapse of the Soviet Union in 1991, and it was obvious that the conflict itself was much more than Ukraine and its possible NATO membership. It is about the future of the European order crafted after the collapse of the Soviet Union. During the 1990s, the United States and its allies designed a Euro-Atlantic security architecture in which Russia had no clear commitment or stake, and since Russian President Vladimir Putin has come to power, Russia has been challenging that system¹⁰.

Taking into account previously mentioned statements; it is obvious that conflict in Ukraine has become fundamental test for the unity and coherence for European Union, NATO and internal political coherence for the United States and other member states of the EU and NATO. Attempts to find a diplomatic solution that would lead to a compromise between the Russian Federation and Ukraine in the second part of 2021 and the beginning of 2022 have failed on February 24¹¹. The beginning of the Russian military operation brought a fundamental dilemma for the decision-making process for European Union and NATO on strategic issues of

⁷ S.C. Gray, *op. cit.*, p. 180.

⁸ G. Kennan, *The Long Telegram*, www.nsarchive2.gwu.edu/coldwar/documents (13.02.2023).

⁹ D. Trenin, *What Putin Really Wants in Ukraine? Russia Seeks to Stop NATO Expansion Not to Annex More Territory* “Foreign Affairs” 2021, December 28, <https://www.foreignaffairs.com/articles/russia-fsu/2021-12-28/what-putin-really-wants-ukraine> (6.02.2023).

¹⁰ A. Stent, *The Putin Doctrine. A Move on Ukraine Has Always Been Part of the Plan*, “Foreign Affairs” 2022, January 27, <https://www.foreignaffairs.com/articles/ukraine/2022-01-27/putin-doctrine> (10.02.2023).

¹¹ C. Belin, *The Perils of Macron’s Shuttle Diplomacy*, “Foreign Affairs” 2022, February 10, www.foreignaffairs.com (10.02.2023).

enlargement of both organizations, development of new strategies towards Russian Federation and Ukraine, sustainment of Open Door Policy for accession of new member states into both organizations, decisions of enhanced political, economic, financial and military support of Ukraine. Even before the outbreak of the conflict on February 24, 2022, there were fundamentally different opinions on how to deal with the upcoming military engagement. However, even before the beginning, there was a clear understanding that it will be the largest military offensive in Europe since World War II and that the conflict in Ukraine would be a catastrophe for global and regional security architecture¹². There was a point of view that NATO doors have to be kept open and that Washington should not grant President Putin sphere of influence what he wants¹³. On the contrary, there had been proposals how to break the cycle of conflict with Russia by seeking pragmatic consensus¹⁴, how to make a deal with Vladimir Putin with comprehensive pact in order to avoid war¹⁵, and even further point of view which challenged the prevailing wisdom of the West that the Ukraine crisis can be blamed almost entirely on Russian aggression claiming that this account is wrong: the United States and its European Allies share most of the responsibility of the crisis¹⁶. One can argue that just before the beginning of the conflict in Ukraine and the early stages of the conflict, there were fundamentally different points of view on how to respond to the crisis and what decisions should be taken towards the Russian Federation and Ukraine. From the very beginning, such an environment increased difficulty in taking comprehensive and timely political decisions; however, there was an understanding that the political, economic, and military approach to the conflict in Ukraine has to consolidate quickly. On the one hand, politicians and experts outlined different possible scenarios for the outcome of the Ukraine conflict ranging from analysis of the Russian military victory and subsequent political transformation of Europe, and Ukrainian military victory with subsequent end of the current political regime, transformation and possible disintegration of the Russian Federation, and establishment of number of new political entities¹⁷.

¹² A. Vindman, D.C. Bustillos, *The Day after Russia Attacks*, "Foreign Affairs" 2022, January 21, <https://www.foreignaffairs.com/articles/ukraine/2022-01-21/day-after-russia-attacks> (10.02.2023).

¹³ E. Edelman, D. Kramer, *Keep NATO's Door Open for Ukraine*, "Foreign Affairs" 2022, January 31, <https://www.foreignaffairs.com/articles/ukraine/2022-01-31/keep-natos-door-open-ukraine> (10.02.2023).

¹⁴ S. Charap, *How to Break the Cycle of Conflict with Russia. Seeking Consensus Isn't Appeasement-Its Pragmatism*, "Foreign Affairs" 2022, February 7, <https://www.foreignaffairs.com/articles/russia-fsu/2022-02-07/how-break-cycle-conflict-russia> (13.2.2023).

¹⁵ M. McFaul, *How to Make Deal with Putin. Only Comprehensive Pact Can Avoid War*, "Foreign Affairs" 2022, February 11, <https://www.foreignaffairs.com/articles/europe/2022-02-11/how-make-deal-putin> (30.01.2023).

¹⁶ J. Mearsheimer, *Why the Ukraine Crisis is the West's Fault. The Liberal Delusions That Provoked Putin*, "Foreign Affairs" 2014, August 18, <https://www.foreignaffairs.com/articles/russia-fsu/2014-08-18/why-ukraine-crisis-west-s-fault>. (30.1.2023).

¹⁷ L. Fix, M. Kimmage, *What if Russia Wins? Kremlin Controlled Ukraine Would Transform Europe*, "Foreign Affairs" 2022, February 18, <https://www.foreignaffairs.com/articles/ukraine/2022-02-18/what-if-russia-wins> (10.02.2023); A. Kendal-Taylor, E. Frantz, *Look The Beginning of the End for Putin? Dictatorships Stable until They Aren't*, "Foreign Affairs" 2022, March 2, <https://www.foreignaffairs.com/articles/russian-federation/2022-03-02/beginning-end-putin> (10.02.2023); L. Fix, M. Kimmage, *What if Russia Loses the War. A Defeat for Moscow Won't Be a Clear Victory for the West?*, "Foreign Affairs" 2022, March 4, <https://www.foreignaffairs.com/ukraine/what-if-russia-loses> (10.02.2023).

Taking into account the spectrum of opinions before the beginning of the conflict in Ukraine and, subsequently, the variety of points of view concerning the decision-making process on support of Ukraine and further containment of the Russian Federation, one would argue that fundamentally important political and military consequences after the first year of the conflict in Ukraine are the following: creation of the NATO 2030 Agenda, Declaration of the NATO Madrid Summit in June 2022, and approval of new NATO Strategic Concept (NSC). Central and Eastern European countries have been the main supporters and driving forces behind these documents and decisions taken at the NATO Madrid Summit due to their understanding of radical changes in the security environment in Europe after February 24, 2022. These documents and decisions have established a consolidated approach to the conflict in Ukraine. Even before the beginning of the conflict on February 24, 2022, NATO approved the NATO 2030 Agenda at the Summit of the Alliance in Brussels on June 14, 2021. The NATO 2030 Agenda is an ambitious project established to ensure that NATO will remain ready, strong and united for a new era of increased global competition with China, Russian Federation, and other emerging regional powers¹⁸. The Agenda outlined fundamental strategic proposals to fulfill the mission statement mentioned above—deeper political consultations and coordination between member states of the Alliance, strengthened deterrence and defense to bolster the Allied deterrence and defense capabilities, including the commitment to spend 2% of GDP on defense needs, improved resilience, preserve NATO’s technological edge, uphold international order based on rules, maintain open-door policy to countries that aspire to NATO membership, improve training and capacity building, further investment in the Alliance to deliver NATO 2030 objectives¹⁹.

The official statement of the NATO Madrid Summit 2022 fully outlined the common understanding of NATO Allies that NATO “faces a critical time for security and international peace and stability as war has returned to the European continent”²⁰. Under such a fundamental and radical change of global and regional security environment, the Summit adopted important political and military decisions based on the consequences of the military conflict in Ukraine. Firstly, the Summit has endorsed a new NATO Strategic Concept (NSC) which was long overdue of the previous NSC adopted under totally different global and regional security environment and security challenges. One of the fundamental political differences between NSC 2010 and NSC 2022 was an assessment of the new global security environment and the status of the Russian Federation and China within the current security environment. In NSC 2010, which was adopted at the NATO Lisbon Summit in 2010, China is not mentioned, while the relationships between NATO and the Russian Federation are described as “NATO-Russia cooperation is of strategic importance as it contributes to creating a common space of peace, stability, and security. NATO poses no threat to Russia. On the contrary: we want to see a true strategic

¹⁸ *Agenda NATO 2030*, www.nato.int/nato2030, 2021 (23.01.2023).

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ *NATO Madrid Summit Declaration*, www.nato.int/cps 2022 (10.02.2023).

partnership between NATO and Russia, and we will act accordingly, with the expectation of reciprocity from Russia, enhance the political consultations and practical cooperation with Russia in areas of shared interest” (NATO Strategic Concept 2010²¹. On the contrary, NSC 2022 states that “The Russian Federation is the most significant and direct threat to Allies’ security and to peace in and stability in Euro-Atlantic area”²², and understanding that competition and security challenge stems also from “People’s Republic of China, who challenge NATO’s interests, security, and values and seek to undermine rules-based international order”²³.

Secondly, one has to admit that yet another fundamental consequence of the conflict in Ukraine is the further enhancement of NATO’s Open Doors Policy and the enlargement of the Alliance. This decision is especially very important for countries in Central and Eastern Europe, including the Baltic States. The decision of the Alliance to invite Finland and Sweden to join NATO Alliance is a monumental shift for these two nations, as well as a fundamental change for the security of the Baltic Sea Region. Taking into account that both countries were neutral and without any political participation within the military alliance, this political shift is tremendous. It is important to emphasize that the previous neutrality policy stemmed from its military defeats in the 18th and 19th centuries, the Great Northern War (1700-1721), and the subsequent war against the Russian Empire (1808-1809), when Sweden lost Finland’s territory to the Russian Empire. After these events, Sweden has fundamentally changed its foreign and security policy. On the other hand, Finland after the outcome of World War II also developed a neutral foreign and security policy. Therefore, the decision of NATO to invite both countries to the Alliance, marks a fundamental change in the foreign and security policy of both Finland and Sweden, as well and enhancement of NATO’s Open Doors Policy.

Thirdly, the major consequence of the conflict in Ukraine is a substantial increase in financial and other resources allocated to state defense. Since 2014, there has been considerable progress on Allied defense spending²⁴. Previous agreements put 2% of GDP as a threshold of defense spending for members states of the Alliance. Central and Eastern members of the Alliance increased their defense spending well above 2% benchmark since 2014, targeting 3% and more in 2024-2027 timeframe.

One would conclude that the most important political and military consequences after the first year of war in Ukraine are the following: NATO’s decisions to significantly strengthen deterrence and defense posture to deny any potential adversary any possible opportunities for aggression (NATO Strategic Concept 2022. www.nato.int/nato-strategic-concept 2022)²⁵, understanding of the current security environment and radical change of policy towards Russian Federation and China, NATO decisions in order to enhance NATO Open Doors Policy and subsequent invitation of Finland and Sweden to join the Alliance, thus launching another round

²¹ *NATO Strategic Concept 2010*, www.nato.int/strategic-concept-2010 (10.02.2023).

²² *NATO Strategic Concept 2022*, www.nato.int/strategic-concept-2022 (10.02.2023).

²³ *NATO Madrid Summit Declaration*.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ *NATO Strategic Concept 2022*.

of NATO Enlargement, and finally, understanding of the Allies to significantly increase resources allocated for state defense. One would also emphasize that Central and Eastern European countries, including the Baltic States, have played a very important political role to shape the NATO Madrid Summit Declaration and the NATO Strategic Concept (NSC) 2022, not only directly as member states of the Alliance but through regional arrangements- Lublin Triangle and Bucharest Nine. Therefore, one can conclude that the political decisions taken at the Summit are fundamental to the security and defense of the eastern flank of the Alliance.

MILITARY CONSEQUENCES FOR CENTRAL AND EASTERN EUROPE AFTER THE FIRST YEAR OF CONFLICT IN UKRAINE

Taking into account the fundamental political consequences of the Ukraine conflict and the fundamental political decisions taken by NATO and European Union, there are also subsequent fundamental military decisions which stem from previously mentioned political decisions. There are several approaches to military decisions. First, the establishment of a multinational decision-making format for military support of Ukraine with the subsequent delivery of military capabilities to Ukraine. Secondly, overall improvement of command and control, force structure, deployment and combat readiness of NATO military forces and, thirdly- strengthening and reinforcement of NATO's Eastern flank which includes Central and Eastern European countries and the Baltic States.

After the beginning of the conflict in Ukraine, it was obvious that NATO and European Union has to design a decision-making platform and a format for the military support of Ukraine. As a result, the Ramstein Format was established at Ramstein Air Base by the United States with the first meeting on April 26, 2022. The purpose of the establishment of Ramstein Format is to discuss and coordinate the scope and parameters of military support for Ukraine. This format has become a standing framework with already 8 meetings held- the last one held in January 20, 2023. More than 40 countries are members of the Format, predominantly- member states of NATO and European Union, however- there are also countries of Africa (Tunisia, Morocco) and Asia (Japan, South Korea). The military results of these meetings have resulted in a gradual increase in the scope and quality of the weapon systems and military capabilities of the Ukrainian military artillery systems, howitzers, long-range missiles, main battle tanks, intelligence data, and other military capabilities. Discussion about the provision of fighter jets to Ukraine is on the table between Ukraine and NATO members.

Another military consequence of the first year of conflict in Ukraine is decision of the NATO Madrid Summit to improve command and control arrangements, establishing division-level structures which mean the development of a new force model and the NATO Force Structure (Madrid Summit Declaration).²⁶ The development of the new force model includes the decision to increase of NATO High Readiness Forces. NATO Secretary General Stoltenberg

²⁶ *Madrid Summit Declaration.*

announced after the Summit that NATO will increase the number of troops on high alert by more than sevenfold to over 300,000²⁷. The above-mentioned decisions on strengthening and substantial reinforcement of the Eastern flank are direct military consequence for Central and Eastern European countries, including the Baltic States. NATO Allies have committed to deploy robust in-place combat ready forces on the Alliance's east flank- from previously existing battlegroups to brigade-size units with credible rapidly available reinforcements on short notice²⁸. Moreover, establishment and development of prepositioning of military equipment and stocks in the Eastern flank, new generation of design of military plans, especially for Central and Eastern European countries and the Baltic States, increase of number of military exercises for high intensity and multi-domain operations. The military consequences for Central and Eastern European countries after the first year of war in Ukraine have been significantly shaped by these countries, and as a result, the eastern flank of NATO has been significantly reinforced in order to be ready for any hypothetical military attack from beyond NATO borders.

CHALLENGES FOR FURTHER POLITICAL AND MILITARY SUPPORT OF UKRAINE

The first year of the conflict in Ukraine not only consolidated decision-making process within NATO and the European Union concerning political, military, economic and financial support for Ukraine, economic sanctions policy towards the Russian Federation, increase of defense spending in NATO members, further development of military plans and military capabilities, but also outlined potential political risks and challenges within NATO and EU countries for continuous support of Ukraine in the 2023-2024 timeframe. The year of war in Ukraine has caused a fundamental blow to the global and regional security environment of the beginning of the 21st century. The parties of the conflict have no intention to negotiate a cease-fire or a peace settlement, and only full military defeat on the ground and subsequent political capitulation by one of the parties could lead to the end of hostilities. This outcome would have fundamental and strategic consequences. NATO Secretary General Stoltenberg plainly described that “Russia’s victory in Ukraine will be a defeat for NATO”²⁹. Taking into account currently non-negotiable political and security environment in Ukraine, Russian Federation, the United States, NATO, and European Union-there are several plausible scenarios which would lead to above-mentioned results. The political and security demands of the Russian Federation regarding Ukraine remain the same as before the outbreak of hostilities on February 24, 2022. Ukraine should not be accessed into NATO and the European Union, Ukraine should remain neutral, demilitarized, and change the internal political framework. On contrary, Zelenskiy’s 10-point peace plan is currently fully unacceptable for Russia. Among other points, it calls for the full withdrawal

²⁷ J. Stoltenberg, Reuters 2022. www.reuters.com/world/Europe (10.02.2023).

²⁸ *Madrid Summit Declaration*.

²⁹ J. Stoltenberg, *Ukraine Business News* 2022. www.ubu.news (10.02.2023).

of all Russian military forces from Ukraine's territory, the restoration of Ukrainian sovereignty over all territory within the internationally recognized borders of 1991, including Donbass and Crimea, reparations for Russia to rebuild Ukraine's infrastructure, the establishment of a special tribunal in order to prosecute Russian war crimes, the prevention of escalation of conflict and building security architecture in the Euro-Atlantic space, including guaranties for Ukraine³⁰.

If Russian Federation will be able to achieve its political objectives by military means and physically occupy all or most of the territory of Ukraine, that will lead to increasing global conflict between Russian Federation and the United States, and subsequent fundamental security crisis for European Union³¹. One would argue that there will be fundamental political, reputational, security, and economic consequences for internal coherence and stability not only for the European Union but also for NATO and the United States³². On the contrary, if military forces of the Russian Federation are defeated in Ukraine, it could still trigger negative consequences for the West, including extreme scenarios of internal chaos, civil war, and disintegration of the Russian Federation with the possible problems with Russia's nuclear arsenal³³. Russian military defeat in Ukraine will also result in full withdrawal of Russian military forces from territory of Ukraine resulting in an internal political crisis in the Russian Federation with further collapse of the Federation and transfer of political power to regional elites. Moreover, such an outcome of the conflict could result in Ukraine's claims to a part of the Russian Federation and subsequent political leadership in post-Soviet space. Globally, it will mean further strengthening of the dominance of the United States and its allies³⁴. An even more extreme scenario calls for abolishment of Russian security services, a fundamental reduction of Russian armed forces and nuclear capabilities, and transfer of political power from Moscow to regions of the Russian Federation³⁵. The scenarios mentioned above outline an extreme outcome of the conflict with total military defeat of either Russia or Ukraine. It is highly likely that none of these extreme scenarios will happen. There are also numbers of scenarios in between of two extremes, which are likely to occur, however, both sides of the conflict are determined to end the conflict only on their political and military terms.

Against the background mentioned previously and possible scenarios of development of the conflict, one would argue that political and military risks and challenges could significantly diminish further political, economic and military support for Ukraine from the NATO and EU side. The range of political and economic risks could include several domains – the backlash of imposed economic sanctions to economics and societies of NATO and EU member states resulting in internal political pressure for governments and parliaments to change support policy

³⁰ *Explainer: What is Zelensky 10-Point Peace Plan*, Reuters. Reuters. December 28, 2022. <https://www.reuters.com/world/europe/what-is-zelenskiys-10-point-peace-plan-2022-12-28/> (16.02.2023).

³¹ Ukrainian Institute of Politics, *Seven Scenarios for Ukraine. From Triumph to Decline*, Kyiv 2022.

³² L. Fix, M. Kimmage, *What if Russia Win...* (10.02.2023).

³³ L. Fix, M. Kimmage, *What if Russia Loses...*(10.02.2023).

³⁴ Ukrainian Institute of Politics.

³⁵ M. Khodorkovsky, G. Kasparov, *Don't Fear Putin's Demise. Victory for Ukraine. Democracy for Russia*, "Foreign Affairs" 2023, January 20, <https://www.foreignaffairs.com/ukraine/dont-fear-putins-demise> (16.02.2023).

for Ukraine. Probably, one of the examples of such link between economic impact on society and political response of the society is elections of House of Representatives in the United States in November 2022. This result brought a gradual change in political discourse in the House concerning further support of Ukraine, outlined the need for increased political control over financial transfers to Ukraine and other actions by Republican members of the House. The next presidential election in the United States in 2024 will bring further complications to the political, financial, and military support for Ukraine. It is obvious that the political discourse on the Ukraine case will be one of the most important political issues in the presidential debate before the elections. One can conclude that, if economic challenges mount further in 2023-2024 timeframe, societies would respond politically via election process to change political course in countries of NATO and European Union for support of Ukraine. Under such circumstances, Ukraine could be forced by the political establishment of NATO and EU countries to negotiate a ceasefire or peace agreement with the Russian Federation³⁶.

Yet another political challenge could affect the political unity and cohesion of NATO for Open Door Policy and enlargement of the Alliance, and the political cohesion of European Union on development of further packages of sanctions towards Russian Federation. Despite previously mentioned efforts of the Alliance to consolidate political and military support of Ukraine, invitation of Finland and Sweden to join NATO- there are several members of the Alliance which have reservations concerning support of Ukraine and accession of Finland and Sweden. Hungary and Turkey have their own political and security considerations on these issues; however, disagreements between Hungary and Turkey, on the one hand, and NATO and the European Union, on the other, can lead to mounting difficulties to maintain internal political cohesion and effective decision-making process within NATO and the European Union. The first year of the conflict has also shown that the vast majority of states have maintained political, economic, and trade relations with the Russian Federation and have avoided participating in the imposing sanctions on Russia. Some countries, such as Iran, are directly involved in the military support of the Russian Federation. Some major regional actors are calling for the creation of yet another political format in order to negotiate lasting peace in Ukraine. The President of Brazil, Lula Da Silva, has proposed creating a format by group of countries with the objective of discussing ways to end the war in Ukraine. As the President outlined: “What we have to do is form a group strong enough to be respected at a negotiating table”. Countries that could participate in the proposed format- China, India, Indonesia, and others (Lula suggests a group of nations to negotiate peace for Ukraine, Russia³⁷). Therefore, the political challenge for Ukraine to achieve its political and military goals would be seen as mounting pressure of a growing number of influential non-NATO and non-EU nations, which will express their commitment to achieve peace negotiations between the Russian Federation and Ukraine.

³⁶ L. Fix, M. Kimmage, *What if Putin Makes a Deal?*, “Foreign Affairs” 2022, March 23, <https://www.foreignaffairs.com/articles/ukraine/2022-03-23/what-if-russia-makes-deal> (10.02.2023).

³⁷ L. Da Silva, Agencia Brazil 2023, www.agenciabrasilebc.com.br (16.02.2023).

One can conclude that the range of political and military challenges in 2023 can hamper Ukraine's political and military objectives in the conflict, as well as deny the achievement of the political and military objectives of NATO and the European Union. Finally, one has to admit that the conflict still have potential for escalation, coming close to use of nuclear weapons, and spill over into other neighboring states-particularly into Moldova (Transnistria) and Belarus.

CONCLUSIONS

The outbreak of military conflict on 24 February 2022 in Ukraine has brought an unprecedented scale of human casualties and destruction of civilian and military infrastructure, unlike those seen from World War II. It is obvious that there will be fundamental political, economic, geopolitical, institutional, and ideological changes after the end of the conflict in Ukraine. Highly likely, the end of the conflict will determine the global strategic transformation from unipolar global security architecture, led by the United States, to multipolar global security architecture with China, Russian Federation, India, Brazil, and other actors to play significant role in security architecture of the 21st century.

One can draw certain political and military conclusions after the first year of the Ukrainian conflict. The United States, NATO, and the European Union have engaged in fundamental and long-lasting opposition against the Russian Federation and the support of Ukraine. Without the political, economic, financial, and military support of the West, Ukraine would not be able to endure 2022 and, most likely, it would be militarily defeated and face economic collapse. NATO and the European Union have shown a reasonable level of unity and coherence in the domains of support for Ukraine, sanctions policy towards the Russian Federation, NATO's Open Door Policy and enlargement, substantial increase in defense spending, strengthening the eastern flank of the Alliance, however, several member states of NATO and EU have different opinions on the decisions mentioned decisions, especially Turkey and Hungary. Moreover, sanction policy of European Union versus Russian Federation has also brought considerable economic backlash to its member states; therefore, economic issues have also brought political changes in several member states of NATO and European Union, and economic challenges will bring political changes in 2023. In 2022 NATO has been able to substantially increase military support for Ukraine, however, in 2023 level of support could decrease due to challenges for countries of Ramstein Format to sustain production level of military hardware in numbers which would comply with increasing needs of Ukraine. If NATO and Ramstein Format will not be able to sustain Ukraine with sufficient amount of artillery rocket systems, infantry fighting vehicles, tanks and other military capabilities, Ukraine could suffer military defeat in 2023.

China, Brazil, and other important regional actors are increasingly involved in the establishment of a global political format to set the stage for a possible diplomatic resolution of the military conflict between the Russian Federation and Ukraine. Taking into account the increasing political, economic, and military influence of these countries, it is obvious that

parties of the conflict will have to take into account the point of view of the above-mentioned global political format.

Finally, due to the fact that the conflict is still escalating, one would argue that danger of potential spill over of the conflict and involvement of Belarus and Moldova cannot be excluded. This scenario would be extremely dangerous for the countries of Central and Eastern Europe. Different opinions of member states of NATO and EU can potentially lead to a decrease in the political, economic, financial, and military support of Ukraine and, subsequently, to a decrease in the political unity and coherence within NATO and EU. Therefore, the political cohesion and unity of the NATO and European Union will remain fundamental cornerstones for the security and defense of Central and Eastern European states. The hypothesis of the paper has been verified- the first year of the conflict in Ukraine has fundamentally increased security threats and challenges for Central and Eastern European countries and, subsequently, it has significantly contributed to enhanced institutional and normative coherence of NATO Alliance.

REFERENCES

- Agenda NATO 2030. 2021. www.nato.int/nato2030.
- Ashford Emma. 2023. "The Persistence of Great-Power Politics. What the War in Ukraine Has Revealed About Geopolitical Rivalry". *Foreign Affairs*. February 20, <https://www.foreignaffairs.com/ukraine/persistence-great-power-politics>.
- Belin Celia. 2022. "The Perils of Macron's Shuttle Diplomacy". *Foreign Affairs*. February 10, www.foreignaffairs.com.
- Brzezinski Zbigniew. www.goodreads.com/quotes/.
- Charap Samuel. 2022. "How to Break the Cycle of Conflict with Russia. Seeking Consensus Isn't Appeasement- It's Pragmatism". *Foreign Affairs*. February 7. <https://www.foreignaffairs.com/articles/russia-fsu/2022-02-07/how-break-cycle-conflict-russia>.
- Edelman Eric, Kramer David. 2022. "Keep NATO's Door Open for Ukraine". *Foreign Affairs*. January 31. <https://www.foreignaffairs.com/articles/ukraine/2022-01-31/keep-natos-door-open-ukraine>.
- Fix Liana, Kimmage Michael. 2022. "What if Russia Loses. A Defeat for Moscow Won't Be a Clear Victory for the West?". *Foreign Affairs*. March 4. <https://www.foreignaffairs.com/ukraine/what-if-russia-loses>.
- Fix Liana, Kimmage Michael. 2022. "What if Russia Wins? A Kremlin-Controlled Ukraine Would Transform Europe". *Foreign Affairs*. February 18. <https://www.foreignaffairs.com/articles/ukraine/2022-02-18/what-if-russia-wins>.
- Fix Liana, Kimmage Michael. 2022. "What if Russia Makes a Deal?". *Foreign Affairs*. March 23. <https://www.foreignaffairs.com/articles/ukraine/2022-03-23/what-if-russia-makes-deal>.
- Gray Colin S. 2005. *Another Bloody Century: Future Warfare*. London: Weidenfeld and Nicolson.

- Kasparov Garry, Khodorkovsky Mikhail. 2023. "Don't Fear Putin's Demise. Victory for Ukraine. Democracy for Russia". *Foreign Affairs*. January 20. <https://www.foreignaffairs.com/ukraine/dont-fear-putins-demise>.
- Kendall-Taylor Andrea, Frantz Erica. 2022. "The Beginning of the End for Putin? Dictatorships Look Stable- Until They Aren't". *Foreign Affairs*. March 2. <https://www.foreignaffairs.com/articles/russian-federation/2022-03-02/beginning-end-putin>.
- Kennan George. *The Long Telegram*. www.nsarchive2.gvu.edu/coldwar/documents.
- Lula Da Silva. 2023. *Agencia Brasil*. www.agenciabrasilebc.com.br.
- McFaul Michael. 2022. "How to Make Deal with Putin. Only Comprehensive Pact Can Avoid War". *Foreign Affairs*. February 11. <https://www.foreignaffairs.com/articles/europe/2022-02-11/how-make-deal-putin>.
- Mearsheimer John. 2014. "Why the Ukraine Crisis is the West's Fault? The Liberal Delusions That Provoked Putin". *Foreign Affairs*. August 18, <https://www.foreignaffairs.com/articles/russia-fsu/2014-08-18/why-ukraine-crisis-west-s-fault>.
- Munich Security Conference Report. 2023. Munich Security Conference. Munich MSC.
- NATO Madrid Summit Declaration. 2022. www.nato.int/cps.
- NATO Strategic Concept 2010. www.nato.int/strategic-concept-2010.
- NATO Strategic Concept 2022. www.nato.int/strategic-concept-2022.
- Reuters. 2022. *Explainer: What is Zelensky 10-Point Peace Plan*. Reuters. December 28. <https://www.reuters.com/world/europe/what-is-zelenskiys-10-point-peace-plan-2022-12-28/>.
- Rublovskis Raimonds, Seselgyte Margarita. 2013. "The Challenges of the Small State in the 21st Century Global Security and Defence Environment: Latvia's Case." *Defence and Security for the Small*. Reykjavik, Centre for Small State Studies of Institute of International Affairs.
- Seven Scenarios for Ukraine. From Triumph to Decline. 2022. Ukrainian Institute of Politics.
- Stent Angela. 2022. "The Putin Doctrine. A Move on Ukraine Has Always Been Part of the Plan". *Foreign Affairs*. January 27, <https://www.foreignaffairs.com/articles/ukraine/2022-01-27/putin-doctrine>.
- Stoltenberg Jens. 2022. *Ukraine Business News*. www.ubn.news.
- Stoltenberg Jens. 2022. Reuters. www.reuters.com/world/europe.
- Trenin Dmitri. 2021. "What Putin Really Wants in Ukraine? Russia Seeks to Stop NATO Expansion, Not to Annex More Territory". *Foreign Affairs*. December 28, <https://www.foreignaffairs.com/articles/russia-fsu/2021-12-28/what-putin-really-wants-ukraine>.
- Vayryanen Raimo. 1997. *Small States: Persisting Despite Doubts. The National Security of Small States in the Changing World*. London: Frank Cass.
- Vindman Alexander, Bustillos Dominic Cruz. 2022. "The Day After Russia Attacks". *Foreign Affairs*. January 21. <https://www.foreignaffairs.com/articles/ukraine/2022-01-21/day-after-russia-attacks>.

Halyna KUTS

*Department of Political and Social Sciences, Cultural Studies,
H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Ukraine
kuts.niss@gmail.com*

<http://orcid.org/0000-0002-7263-1958>

<https://doi.org/10.34739/dsd.2023.01.02>

CONCEPTUAL DEMARCATION BETWEEN CONCEPTS NATIONAL SECURITY AND STATE SECURITY IN THE UKRAINIAN POLITICAL DISCOURSE

ABSTRACT: This article is devoted to the conceptual demarcation of the concepts of national security and state security in Ukrainian political discourse. In methodological terms, the article focuses on the use of research in various areas of political and security knowledge. The set of general and special methods of political science became the methodological basis of the article, which provided a comprehensive approach to the problem of identifying the specifics of the coverage of national security and state security in the Ukrainian political discourse. The research methodology is based, in particular, on such general scientific principles as the unity of historical and logical, the ascent from the abstract to the concrete, objectivity, systematicity, the principles of analysis and synthesis, and so on. In particular, the analysis of the categories national security and state security was carried out in the political and legal context. It was concluded that the category of national security is broader than the category of state security, which is an important marker of the democracy of the political system of a certain state. It is reasoned that the type of political regime in the state acquires significant importance in the conceptual demarcation of the concepts of national security and state security. The more developed a democratic society, the easier it is to identify conceptual differences between the two definitions. Under the conditions of dominance of an undemocratic political regime in the state (totalitarianism/ authoritarianism), the conceptual features of these concepts ‘merge’.

KEYWORDS: national security, state security, political discourse, political regime, democracy, conceptualization, Ukraine

KONCEPCYJNE ROZRÓŻNIENIE POJĘĆ BEZPIECZEŃSTWO NARODOWE I BEZPIECZEŃSTWO PAŃSTWA W UKRAIŃSKIM DYSKURSIE POLITYCZNYM

ABSTRAKT: Niniejszy artykuł poświęcony jest rozgraniczeniu pojęć bezpieczeństwo narodowe i bezpieczeństwo państwa w ukraińskim dyskursie politycznym. W ujęciu metodologicznym artykuł koncentruje się na wykorzystaniu badań z różnych obszarów wiedzy dotyczących polityki i bezpieczeństwa. Podstawą metodologiczną artykułu stał się zbiór ogólnych i szczegółowych metod nauk politycznych, który zapewnił kompleksowe podejście do problemu identyfikacji specyfiki ujęcia pojęć bezpieczeństwo narodowe i bezpieczeństwo państwa w ukraińskim dyskursie politycznym. Metodologia badań opiera się w szczególności na takich ogólnych zasadach naukowych jak: jedność historyczna i logiczna, przejście od abstrakcji do konkretności, obiektywność, systematyczność, zasady analizy i syntezy itd. W szczególności analiza kategorii bezpieczeństwo narodowe i bezpieczeństwo państwa została przeprowadzona w kontekście polityczno-prawnym. Stwierdzono, że kategoria bezpieczeństwa narodowego jest szersza niż kategoria bezpieczeństwa państwa, która jest ważnym wyznacznikiem demokracji ustrojowej danego państwa. Uzasadnia się, że istotne znaczenie w rozgraniczeniu pojęć bezpieczeństwa narodowego i bezpieczeństwa państwa zyskuje rodzaj ustroju politycznego państwa. Im bardziej rozwinięte społeczeństwo demokratyczne,

tym łatwiej jest zidentyfikować różnice pojęciowe pomiędzy obiema definicjami. W warunkach dominacji niedemokratycznego reżimu politycznego w państwie (totalitaryzm/autorytaryzm) cechy pojęciowe „zlewają się”, co ostatecznie prowadzi do ich identyfikacji.

SŁOWA KLUCZOWE: bezpieczeństwo narodowe, bezpieczeństwo państwa, dyskurs polityczny, ustroj polityczny, demokracja, konceptualizacja, Ukraina

INTRODUCTION

The issue of security is one of the key issues for political-legal and public management discourses. This is due to the fact that the individual, as noted by Ch.L. Montesquieu¹, being in a natural state, primarily needs security and peace. In this context, one of the primary functions of the state is to ensure the safety of its citizens.

The modern Ukrainian state needs a balanced and effective security policy, which should be formed in line with the priority national interests of Ukraine. The protection of democratic values and the achievements of democracy is extremely relevant for the political space of modern Ukraine, against which Russia has been waging a war since 2014. For a long time, Russia's aggression against Ukraine had a hybrid nature. Therefore, the Information Security Doctrine of Ukraine stated that the formation of the state information policy should aim to counter “the destructive informational influence of the Russian Federation in the conditions of the hybrid war unleashed by it”². The basic feature of modern hybrid wars is the active conduct of information wars. Hybrid warfare aims to destroy the achievements of democracy by using the tools of democratic discourse. From 24 February 2022, the Russian Federation carried out a large-scale invasion of the territory of Ukraine; active military operations are still ongoing.

The specified range of problems actualizes the issues of political and security discourse research, in particular, the realization of a conceptual demarcation between the categories of national security and state security in the Ukrainian political discourse.

OUTCOMES

The concepts of national security and state security are quite close in terms of content. At the same time, the political and legal explication of the specified categories demonstrates differences in understanding their essence and the spheres of their application.

In order to conceptually demarcate the definitions of national security and state security, first of all it is necessary to refer to the Law of Ukraine “On National Security of Ukraine”.

¹ Ш.-Л. Монтескье, *Избранные произведения*, пер. с франц., ред. Щербина, Москва 1955, с. 165-166 [Sh.-L. Montesquieu, *Izbrannyye proizvedeniya*, per. s frants., red. I. Shcherbina, Moskva 1955, s. 165-166].

² Указ Президента України, *Про рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про Доктрину інформаційної безпеки України»*: Указ Президента України від. 29.12.2016 р. № 47/2017. V: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/47/2017> [Ukaz Prezidenta Ukraini, *Pro rishennya Radi natsional'noj bezpeki i obroni Ukraini „Pro Doktrinu informatsijnoy bezpeki Ukraini”*: Ukaz Prezidenta Ukraini. vid 29.12.2016 r. No. 47/2017. V: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/47/2017>].

The national security of Ukraine (Article 1, Clause 9) means “protection of state sovereignty, territorial integrity, democratic constitutional system, and other national interests of Ukraine from real and potential threats”³.

The state security, according to the Law of Ukraine “On the National Security of Ukraine” (Article 1, Clause 4) is “the protection of state sovereignty, territorial integrity and the democratic constitutional system and other vital national interests from real and potential threats of a non-military nature”⁴.

Therefore, the definition of the concept of state security has many conceptual features with the concept of national security. However, there are important nuances that indicate the difference in the specific features of these concepts.

To clearly delineate the understanding of the conceptual features of these definitions, it is also worth citing the definition of the concept of military security (Article 1, Clause 2), which means “protection of state sovereignty, territorial integrity and democratic constitutional order and other vital national interests from military threats”⁵.

As we can see from the above definitions, the category of military security can be considered a parity opponent for the concept of state security. These ideologies are mutually exclusive and are used in various conditions of social and political existence. In the issue of state security, protection “from real and potential threats of a non-military nature” is at the forefront, while for the issue of military security, protection “from military threats” is more important.

In terms of understanding the relationship between the ideologies of national security and state security, there is no confrontation. These categories, complementing each other in terms of content, demonstrate, on the one hand, a certain commonality of conceptual features. On the other hand, there is a certain subordination of the state security category to the national security category. Accordingly, the category of national security is broader than the category of state security, which is an important marker of the democracy of the political system of Ukraine.

It should be noted that in states with a democratic type of political system, the concepts of society and the state are not identified. At the same time, in the socio-philosophical discourse there were directions of philosophical thought in which the concepts of society and the state were identified (Plato's philosophy, Marxism). This identification was also implemented in practice (city policies in ancient Greece; Soviet political system). It was believed that society and the state are one and the same; that is, the state has the right to interfere in various spheres of public life. With this understanding, the line between private and public disappears. With this identification of society and the state, the concept of personality is immediately devalued. In fact, the role of an individual in both the Athenian democracy and the USSR was insignificant. It was believed that the collective is more important than the individual. Moreover, the

³ Закон України, *Про національну безпеку України: Закон України*, ред. від. 23.03.2023 р. № 2469-VIII. В: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> [Закон України, *Про національну безпеку України: Закон України*, ред. від. 23.03.2023 р. № 2469-VIII. В: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>].

⁴ Ibidem.

⁵ Ibidem.

identification of society and the state indicates the undemocratic political system, the totalitarian nature of its political regime.

In democratic countries, there is developed civil society. Civil society is formed from free citizens living within the limits established by law, with guaranteed individual rights while limiting the powers of the government and subject to democratic accountability. In such circumstances, the state acts only as a tool for serving citizens, it is called upon to respect the principles of democratic accountability. Moreover, a strong civil society and constitutional democracy together can provide a stable basis for political order.

In liberal democratic discourse (J. Locke, T. Hobbes, I. Kant, L. Mises, F. Hayek et al.), whose key ideologies became the basis of the modern discourse of the rule of law, a clear line is drawn between society and the state. It is believed that the state is not allowed to interfere in the private life of the individual. The state is limited in its actions by the law that protects the freedom of the individual, his safety, and his dignity. A legal democratic state is characterized by the fact that it submits power to the will of a sovereign people. Human rights are indivisible and universal, they do not depend on the citizenship of a particular state, nor on belonging to a particular ethnic or social group, gender, religion, or political party. However, state power can lead to conflict with individual freedoms and human rights, especially when totalitarianism becomes the dominant political regime in the state⁶.

The liberal democratic vision of the world generally recognizes the ideal of individual liberty as a universal objective⁷. The self-worth of the individual, his responsibility not only to society, but also to himself, the right to self-realization of everyone, free development, and self-assertion form the basis of the principle of individual freedom, which is the basis for the entire liberal discourse.

French researcher of national security issues T. Balzacq notes that security, as “the dominant principle of the liberal tradition”, has become a condition of the state. And people feel protected when the state is protected⁸. The state is at the same time a complex organizational structure, a community, and an instrument of politics. In this sense, the state is primarily a tool for promoting security⁹.

In a developed democracy, the state can safely delegate from the center to the regions, even the issue of ensuring the safety of citizens. For example, in the early 1970s, notes

⁶ Указ Президента України, *Про рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про Стратегію національної безпеки України»*: Указ Президента України, від 06.05.2015 р. № 287/2015. В: <https://www.president.gov.ua/documents/2872015-19070> [Ukaz Prezidenta Ukraini, *Pro risheniya Radi natsional'noj bezpeki i oborony Ukraini „Pro Strategiyu natsional'noj bezpeki Ukraini”*: Ukaz Prezidenta Ukraini vid 06.05.2015 r. No. 287/2015 V: <https://www.president.gov.ua/documents/2872015-19070>].

⁷ Г.М. Куц, *Проблематика ідентичності в ліберальному контексті*, „Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія: «Питання політології» 2007, № 785, Вип. 10, с. 79-85 [G.M. Kuts, *Problematika identichnosti v liberal'nomu konteksti*, „Visnik Kharkiv'skogo natsional'nogo universitetu imeni V.N. Karazina. Seriya: „Pitannaya politologii” 2007, No. 785, Vip. 10, s. 79-85].

⁸ T. Balzacq, *Qu'est-ce que la sécurité nationale?*, „Revue internationale et stratégique” 2003, Vol. 4, No. 52, p. 37.

⁹ Ibidem, p. 34.

R.D. Putnam, active decentralization processes began in Italy. It was then that responsibility for security, for health care, etc., passed from central to local governments¹⁰.

Thus, since in states with a democratic type of political system, the concepts of society and the state are not identified, there is no identification of the concepts of national security and state security. In a simplified form, it can be noted that the category of national security correlates with all spheres of public life, while the category of state security correlates only with the functioning of state institutions that ensure the implementation of its policy.

According to the Polish researcher K. Dunaj, the issues of state security are characterized by the issues of concern for the protection and defense of the state before internal and external threats¹¹. The concept of national security, in addition to the issues outlined in the discourse of state security, also covers the range of problems associated with the successful existence and development of society, with the protection of its values. It is primarily about such values as quality of life, social solidarity, human rights, culture, customs, national identity, etc. Compared to the concept of state security, the definition of national security is wider; it covers the needs and values of various social groups. It is the realization of such values that is the goal of the activities of democratic states. After all, the classic definition of state security may apply to every state, notwithstanding the political regime inherent in a particular political system. The definition of national security is clearly correlated with democratic political systems, since it covers the security of civil society structures (which, in principle, cannot exist under a totalitarian political regime).

The Ukrainian theorist O. Vlasjuk rightly notes that “one of the important key components of national security is state security”¹². Accordingly, the concept of national security cannot be narrowed down to the concept of state security or identified with it. The national security of Ukraine is ensured by the activities of social institutions aimed at creating and improving the conditions and determinants of an effective life of the people. That is, public institutions form a system ensuring the national security of Ukraine.

Subordination of the concept of state security to the definition of national security is also indicated by A. Chuvakov: “In connection with the emergence of the concept of national security, the term state security has acquired a narrower meaning and means the creation of conditions that would ensure the inviolability of the existing constitutional system, sovereignty and territorial integrity of the state”¹³.

¹⁰ Р.Д. Патнам, Р. Леонарді, Р.Й Панетті, *Творення демократії. Традиції громадської активності в сучасній Італії*, пер. з англ. В. Ющенко, Київ 2001, с. 17 [R.D. Patnam, R. Leonardi, R. Yu. Panetti, *Tvorennya demokratiї Traditsii gromadskoj aktivnosti v sluchasniy Italii*, per. z angl. V. Yuschenko, Kyiv 2001, s. 17].

¹¹ M. Czuryk, K. Dunaj, M. Karpiuk, K. Prokop, *Bezpieczeństwo państwa: zagadnienia prawne i administracyjne*, Olsztyn 2016, p. 20.

¹² О.С. Власюк, *Національна безпека України: еволюція проблем внутрішньої політики*, Київ 2016, с. 26, В: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2017-01/Vlasuk-fin-99d56.pdf> [O.S. Vlasjuk, *Natsional'naya bezpeka Ukraini: evolutsiya problem vnutrishnoy politiki*, Kyiv 2016, s. 26, В: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2017-01/Vlasuk-fin-99d56.pdf>].

¹³ О.А. Чуваков, *Національна і державна безпека: співвідношення понять*, „Правова держава” 2012, 15, с. 193 [O.A. Chuvakov, *Natsional'na i derzhavna bezpeka: spyivvidnoshennya ponyat'*, „Pravova derzhava” 2012, 15, s. 193].

The Polish theorist W. Kitler identifies the concepts of national security and state security in a rather peculiar way, analyzing security issues in the context of democratic discourse. He notes that national security is, in fact, state security (of a democratic state)¹⁴. At the same time, such approaches to understanding the relationship between the concepts of national security and state security are isolated and fragmentary.

Thus, in the conceptual demarcation of the concepts of national security and state security, the type of political regime in the state acquires significant importance. The more developed a democratic society, the easier it is to identify conceptual differences between both definitions. With the dominance of an undemocratic political regime in the state (totalitarianism/authoritarianism), the conceptual features of these concepts merge, which ultimately leads to their identification. That is, the existence of differences between the concepts of national security and state security is a kind of marker of the democratic political system of the state.

According to the Constitution of Ukraine (Article 17), “ensuring state security and protecting the state border of Ukraine rely on the relevant military formations and law enforcement agencies of the state, the organization and procedure of which are determined by law”¹⁵. In accordance with the Law of Ukraine “On National Security of Ukraine”, the provision of state security is entrusted to the National Guard of Ukraine (Article 18, paragraph 5); Security Service of Ukraine (Article 19, paragraph 1).

For a detailed understanding of the scope of the concept of state security, let us turn to the National Security Strategy of Ukraine, which was put into effect in 2015 during the presidency of Petro Poroshenko¹⁶. It should be noted that the National Security Strategy of Ukraine determines the current threats to the national security of Ukraine, it is a document of long-term planning, which is the basis for the formation and implementation of state policy in the field of national security. For the first time in modern Ukrainian history, the National Security Strategy of Ukraine “Ukraine in a Changing World” was adopted during the presidency of Viktor Yushchenko in 2007.

The need to reform the Security Service of Ukraine was discussed in article 4.4. of The National Security Strategy of Ukraine 2015. In particular, it was noted that the concentration of efforts should be directed toward ensuring “state security in the spheres of counterterrorism, economic, information, cyber security”¹⁷. In other words, the problems of state security were clearly outlined: the fight against terrorism, economic security, and information security, cybersecurity. In fact, this sphere of application of the concept of state security is defined in the Constitution of Ukraine, which states (Article 17) that ensuring “economic and information security are the most important functions of the state”¹⁸.

¹⁴ W. Kitler, *Zakres bezpieczeństwa państwa (narodowego)*, [w:] J. Gryz, W. Kitler (red.), *Identyfikacja, klasyfikacja, podział i uzasadnienie pojęcia, istoty, składników i zakresu bezpieczeństwa państwa (narodowego)*, Warszawa 2014, p. 25.

¹⁵ *Конституція України*, [B:] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> [*Konstitutsiya Ukraini*, [V:] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>].

¹⁶ Указ Президента України (2015)..., op. cit. [*Ukaz Prezidenta Ukraini* (2015)..., op. cit.].

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ *Конституція України...*, op. cit. [*Konstitutsiya Ukraini...*, op. cit.].

In 2020, during the presidency of Vladimir Zelensky, a new National Security Strategy of Ukraine “Human Security – Country Security” was implemented¹⁹. The 2020 Strategy announced the development of a separate document entitled State Security Strategy»(Article 66). The State Security Strategy was put into effect by the Presidential Decree of February 16, 2022²⁰. This document (Article 8) states that the occupation administration of the Russian Federation, “self-proclaimed bodies controlled by the Russian Federation that usurped the performance of power functions in the temporarily occupied territories of Ukraine, grossly violate the principles and norms of international law and freedom of a person and a citizen, their activities threaten the state security of Ukraine”²¹.

Thus, the concept of national security is broader and more comprehensive than the concept of state security. According to the Constitution of Ukraine, the President of Ukraine (Article 106, paragraph 1) provides national security²², and the coordinating body on national security and defense under the President of Ukraine is the National Security and Defense Council of Ukraine (Article 107).

In democratic states, the concept of national security mainly correlates with all spheres of public life. In addition, this concept covers the functioning of state institutions. This is emphasized in Article 3 of the Law of Ukraine “On National Security of Ukraine”: state policy in the field of national security is aimed both at protecting a person and a citizen, and at protecting the state²³.

The basic principles that determine the order of state policy formation in the sphere of national security in Ukraine are the following²⁴:

1. the principle of the rule of law, accountability, legality, transparency, and compliance with the foundations of democratic civilian control over the security and defense sector and the use of force;
2. compliance with international law, participation in ensuring the interests of Ukraine in international efforts to maintain peace and security, interstate systems and mechanisms of international collective security;
3. development of the security and defense sector as a basic tool for implementing state policy in the spheres of national security and defense.

¹⁹ Указ Президента України, *Про рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про Стратегію національної безпеки України»*: Указ Президента України, від 14.09.2020, р. № 392/2020, V: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text> [Ukaz Prezidenta Ukraini, *Pro ryshennya Radi natsional'noj bezpeki i oboroni Ukraini*: „*Pro Strategiyu natsional'noj bezpeki Ukraini*”: Ukaz Prezidenta Ukraini vid. 14.09.2020 r. No 392/2020, V: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text>].

²⁰ Указ Президента України, *Про рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про Стратегію забезпечення державної безпеки»*: Указ Президента України від 16.02.2022 р. № 56/2022, V: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/56/2022#Text> [Ukaz Prezidenta Ukraini, *Pro ryshennnya Radi natsional'noj bezpeki i oboroni Ukraini*: „*Pro Strategiyu zabezpecheniya derzhavnoj bezpeki*”: Ukaz Prezidenta Ukraini, vid 16.02.2022 r. No 56/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/56/2022#Text>].

²¹ Ibidem.

²² Конституція України..., op. cit. [Конституція України..., op. cit.].

²³ Закон України, *Про національну безпеку України: Закон України* (2018)..., op. cit. [Zakon Ukraini, *Pro natsionalnuyu bezpeku Ukraini: Zakon Ukraini* (2018)..., op. cit.].

²⁴ Ibidem.

For understanding the specifics of the differences between the definitions of national security and state security, the ideology of national interests, which is a key ideology for political and security discourse, is of great importance.

The importance of the ideology of national interests is due to the fact that “the main directions of national security policy are determined by national interests, so the definition of national interests should precede the formation of policies that ensure national security”²⁵.

The national interests of Ukraine, according to the Law of Ukraine “On National Security of Ukraine” (Article 1, paragraph 10) are “the vital interests of a person, society and the state, the implementation of which ensures the state sovereignty of Ukraine, its progressive democratic development, as well as safe living conditions and the well-being of its citizens”²⁶.

National interests according to their orientation “are focused on ensuring the survival and progressive development and, to a certain extent, the leadership of an individual, society, state”²⁷. Permanent uncertainty and mental discrepancy in the formation of the main criteria to determine national interest are signs of a divided society and an undefined nation.

The formation and implementation of national interests should be the prerogative of the state, which has a monopoly right to a legitimate interpretation of national priorities. At the same time, “the national interest reflects the unity of the aspirations of civil society and the state”²⁸. That is, the state is not the only participant in the implementation of national interests. In a democratic society, various actors influence the processes of formation and realization of national interests: power institutions of different levels, business structures, structures of civil society, political parties, religious organizations, etc.

The importance of the values of freedom, democracy, patriotism is emphasized in the Doctrine of Information Security of Ukraine. In particular, it is noted that among the priorities of state policy in the information sphere to ensure the protection and development of the information space of Ukraine should be the promotion of “the experience of state-building, the values of freedom, democracy, patriotism, national unity, protection of Ukraine from external and internal threats”²⁹. In this context, the Ukrainian state needs a balanced information policy aimed at ensuring its national interests for the effectiveness of the democratic transformation process.

²⁵ В. Шахов, В. Мадіссон, *Національний інтерес і національна безпека в геостратегії України*, „Вісник Національної академії державного управління при Президентові України” 2013, № 2, с. 51 [V. Shakhov, V. Maddison, *Natsional'nyj interes i natsional'na bezpeka v geostrategii Ukraini*, „Vysnik Natsional'oj akademii derzhavnogo upravlinnya pri Prezidentovovi Ukraini” No. 2, 2013, s. 51].

²⁶ Закон України, *Про національну безпеку України: Закон України (2018)*..., op. cit. [Zakon Ukraini, *Pro natsionalny bezpeku Ukraini: Zakon Ukraini (2018)*..., op. cit.].

²⁷ В. Шахов, В. Мадіссон, *Національний...*, op. cit., с. 46 [V. Shakhov, V. Madisson, *Natsional'nyj...*, op. cit.].

²⁸ Ibidem, с. 50.

²⁹ Указ Президента України, *Про рішення Ради національної безпеки і оборони України (2016)*..., op. cit. [Ukaz Prezidenta Ukraini, *Pro rysheniya Radi natsional'noj bezpeku i oborony Ukraini (2016)*..., op. cit.].

CONCLUSIONS

Thus, the concepts of national security and state security are quite close in meaningful terms. At the same time, the political and legal explication of these categories demonstrates differences in understanding their essence and spheres of their application.

The category of national security is wider than the category of state security, which is an important marker of the democratic political system of a particular state. It should be noted that in states with a democratic type of political system, the concepts of society and the state are not identified. The identification of society and the state indicates the undemocratic political system, the totalitarian nature of its political regime. In the liberal-democratic discourse, the key ideologies of which became the basis of the modern discourse of the rule of law, a clear line is drawn between society and the state. In a developed democracy, the state can safely delegate from the center to the regions, even the issue of ensuring the safety of citizens.

Since in states with a democratic type of political system, the concepts of society and the state are not identified, there is no identification of the concepts of national security and state security. In a simplified form, it can be noted that the category of national security correlates with all spheres of public life, while the category of state security correlates with the functioning of state institutions that ensure the implementation of its policy.

The issues of state security are characterized by the concern for the protection and defense of the state against internal and external threats. The concept of national security, in addition to the issues outlined in the discourse on state security, also covers the range of problems associated with the successful existence and development of society with the protection of its values. It is primarily about values such as quality of life, social solidarity, human rights, culture, customs, national identity, etc. Compared to the concept of state security, the definition of national security is wider; it covers the needs and values of various social groups. It is the realization of such values that is the goal of the activities of democratic states. After all, the classical definition of state security can be applicable to each state, despite the political regime that is inherent in a particular political system. The definition of national security is clearly correlated with democratic political systems, since it covers the security of civil society structures (which, in principle, cannot exist under a totalitarian political regime).

Thus, in the conceptual demarcation of the concepts of national security and state security, the type of political regime in the state acquires significant importance. The more developed a democratic society, the easier it is to identify conceptual differences between both definitions. With the dominance of an undemocratic political regime in the state (totalitarianism/authoritarianism), the conceptual features of these concepts merge, which ultimately leads to their identification.

REFERENCES

- Balzacq Thierry. 2003. "Qu'est-ce que la sécurité nationale?". *Revue internationale et stratégique* Vol. 4 (No. 52): 33-50.
- Czuryk Małgorzata, Dunaj Katarzyna, Karpiuk Mirosław, Prokop, Krzysztof. 2016. *Bezpieczeństwo państwa: zagadnienia prawne i administracyjne*. Olsztyn: Wydział Prawa i Administracji UWM.
- Kitler Waldemar. 2014. *Zakres bezpieczeństwa państwa (narodowego)*. W J. Gryz, W. Kitler (red.), *Identyfikacja, klasyfikacja, podział i uzasadnienie pojęcia, istoty, składników i zakresu bezpieczeństwa państwa (narodowego)*, Warszawa: AON.
- Власюк Олександр Степанович. 2016. *Національна безпека України: еволюція проблем внутрішньої політики*. Київ: НІСД. 528 с. В <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2017-01/Vlasuk-fin-99d56.pdf>. [Vlasyuk Oleksiandr Stepanovich. 2016. *Natsional'naya bezpeka Ukraini: evolutsiya problem vnutrishnoy politiki*. Kyiv: NISD. 528 s. V <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2017-01/Vlasuk-fin-99d56.pdf>].
- Закон України, 2018. Про національну безпеку України: Закон України, ред. від. 23.03.2023 р. № 2469-VIII. В <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> [Zakon Ukraini. 2018. *Pro natsional'ny bezpeku Ukraini: Zakon Ukraini*, red. vid. 23.03.2023 r. No. 2469-VIII. V <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>].
- Конституція України. В <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> [Konstitutsiya Ukraini V <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>].
- Куц Галина Михайлівна. 2007. «Проблематика ідентичності в ліберальному контексті». *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. Серія: «Питання політології» № 785. (Вип. 10): 79-85 [Kuts Galina Mikhajlivna. 2007. „Problematika identichnosti v liberal'nomu konteksti”. *Visnik Kharkiv'skogo natsional'nogo universitetu imeni V.N. Karazina*. Seriya: „Pitannaya politologii” No. 785. (Vip. 10): 79-85].
- Монтескье Шарль-Луї. 1955. *Избранные произведения*. пер. с франц., ред. Щербина И. Москва: Государственное изд-во политической лит-ры, 1955. 800 с. [Montesk'e Charl'-Luyi. 1955. *Izbrannye proizvedeniya*, per. s frants., red. Shcherbina I., Moskva: Gosudarstvennye izd.-vo politicheskoy lit.-ry, 800 s.].
- Патнам Роберт Д., Леонарді Рик, Нанетті, Рафаєлла Й. 2001. *Творення демократії. Традиції громадської активності в сучасній Італії*, пер. з англ. Ющенко В., Київ: Вид-во Соломії Павличко «Основи». 302 с. [Patnam Robert D., Leonardi Rik, Nanetti Rafaella Yu. 2001. *Tvorennya demokratii Traditsii gromadskoj aktivnosti v sluchasniy Italii*, per. z angl. Yuschenko V., Kyiv: Vid.vo: Solomii Pavlichko „Osнови”, 302 s.].
- Територіальна громада: знаннєвість, дієвість: монографія. 2011. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Харк. регіон. ін-т держ. упр.; [за заг. ред. Куц Ю.О.]. Харків: ХарПІ НАДУ: Апостроф, 340 с. В <https://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/855> [Teritoryal'naya gromada: znannevist', dievist': monografiya. Nats. akad. derzh. upr. pri Prezidentovi Ukraini, Khark. region. in-t derzh. upr. (za zag. red. Kuts Yu.O.) Kharkiv: KharPi NADU: Apostrof, 340 s. V <https://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/855>].

- Указ Президента України. 2015. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України від 06.05.2015 р. № 287/2015. В <https://www.president.gov.ua/documents/2872015-19070> [Ukaz Prezidenta Ukraini. 2015. Pro risheniya Radi natsional'noj bezpeki i oborony Ukraini „Pro Strategiyu natsional'noj bezpeki Ukraini”: Ukaz Prezidenta Ukraini vid 06.05.2015 r. No. 287/2015 V <https://www.president.gov.ua/documents/2872015-19070>].
- Указ Президента України. 2016. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про Доктрину інформаційної безпеки України»: Указ Президента України від 29.12.2016 р. № 47/2017. В <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/47/2017> [Ukaz Prezidenta Ukraini. 2016. Pro rishennya Radi natsional'noj bezpeki i oborony Ukraini „Pro Doktrinu informatsijnoy bezpeki Ukraini”: Ukaz Prezidenta Ukraini. vid 29.12.2016 r. No. 47/2017. V <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/47/2017>].
- Указ Президента України. 2020. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України. від 14.09.2020 р. № 392/2020. В <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text> [Ukaz Prezidenta Ukraini. 2020. Pro ryshennya Radi natsional'noj bezpeki i oborony Ukraini: „Pro Strategiyu natsional'noj bezpeki Ukraini”: Ukaz Prezidenta Ukraini vid. 14.09.2020 r. No 392/2020 V <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text>].
- Указ Президента України. 2022. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про Стратегію забезпечення державної безпеки»: Указ Президента України від 16.02.2022 р. № 56/2022. В <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/56/2022#Text> [Ukaz Prezidenta Ukraini. 2022. Pro ryshennya Radi natsional'noj bezpeki i oborony Ukraini „Pro Strategiyu zabezpecheniya derzhavnoj bezpeki”: Ukaz Prezidenta Ukraini vid 16.02.2022 r. No 56/2022. V <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/56/2022#Text>].
- Чуваков Олег Анатолійович. 2012. „Національна і державна безпека: співвідношення понять”. *Правова держава* 15. с. 193–196. http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Prav_2012_15_37 [Chuvakov Oleg Anatolijovich. 2012. „Natsional'na i derzhavna bezpeka: spivvidnoshennya ponyat”. *Pravova derzhava* (15): 193-196].
- Шахов Валерій, Мадіссон Вадим. 2013. „Національний інтерес і національна безпека в геостратегії України”. *Вісник Національної академії державного управління при Президентіві України* (№ 2): 44-56 [Shakhov Valerij, Madisson Vadim. 2013. „Natsional'nyj interes i natsional'na bezpeka v geostrategii Ukraini”. *Vysnik Natsional'oj akademii derzhavnogo upravlinnya pri Prezidentovovi Ukraini* (No. 2): 44-56].

Adam KWIATKOWSKI

Akademia Pomorska w Słupsku

Instytut Bezpieczeństwa i Zarządzania

adam.kwiatkowski@apsl.edu.pl

<http://orcid.org/0000-0002-0054-6375>

<https://doi.org/10.34739/dsd.2023.01.03>

BEZPIECZEŃSTWO POLSKI W ŚWIETLE DZIAŁAŃ WOJENNYCH ROSJI NA UKRAINIE

ABSTRAKT: W artykule opisano stan bezpieczeństwa militarnego Polski w latach 2014-2022 na podstawie analizy dokumentów rosyjskich i polskich. Przedstawiono oficjalne wypowiedzi przywódców politycznych w mediach oraz poglądy autorów zajmujących się problematyką bezpieczeństwa Polski. Artykuł rekomenduje kierunki działań poprawiające bezpieczeństwo Polski w aspekcie działań wojennych Rosji na Ukrainie. Poszukując odpowiedzi na pytanie: Jaki wpływ na bezpieczeństwo Polski mają działania wojenne Rosji na Ukrainie?, studiowano literaturę przedmiotu, przeprowadzono analizę dokumentów rosyjskich i polskich oraz oficjalnych wypowiedzi przywódców politycznych w mediach, a także poglądów autorów zajmujących się problematyką bezpieczeństwa Polski. Wyniki przeprowadzonych badań wskazują, że Polska samodzielnie nie byłaby w stanie na obecnym etapie modernizacji armii odeprzeć ewentualnej agresji Rosji na nasz kraj. Jedynie ścisła współpraca z Paktem Północnoatlantyckim oraz rozlokowanie większej ilości wojsk amerykańskich na obszarze RP i państw flanki wschodniej daje gwarancje bezpieczeństwa naszego państwa. Przywołane w artykule treści mają na celu aktualizację opinii na temat stanu bezpieczeństwa Polski w czasie działań wojennych na Ukrainie.

SŁOWA KLUCZOWE: siły zbrojne, Sojusz Północnoatlantycki, bezpieczeństwo, zagrożenie, Polska, Rosja

SECURITY OF POLAND IN THE LIGHT OF RUSSIA'S MILITARY ACTIONS IN UKRAINE

ABSTRACT: The article describes Poland's military security in the years 2014-2022 based on the analysis of Russian and Polish official documents. Official statements of political leaders in the media and views of authors dealing with the issues of Poland's security were presented. The article recommends directions for actions to improve Poland's security in the face of Russian military operations in Ukraine. In search of an answer to the following question: What impact do Russia's military operations in Ukraine have on Poland's security?, the author studied the subject literature, Russian and Polish documents and official statements of political leaders in the media, as well as the views of authors dealing with Polish security issues. The results of the conducted research indicate that Poland alone would not be able to repel a possible Russian aggression at the current stage of modernization of the army. Only close cooperation with the North Atlantic Treaty Organization and the deployment of more American troops in the territory of the Republic of Poland and the states on the eastern flank guarantee the security of Poland. The content cited in the article is intended to update the opinion on the state of Poland's security during the military operations in Ukraine.

KEYWORDS: armed forces, North Atlantic Treaty Organization, security, threat, Poland, Russia

WPROWADZENIE

Bezpieczeństwo Polski z uwagi na sytuację na Ukrainie i na granicy polsko-białoruskiej jest mocno zagrożone. Należy brać pod uwagę możliwość rozprzestrzenienia się konfliktu zbrojnego. Dla Polski, ale i Europy, zwłaszcza sytuacja na Ukrainie jest szczególnie niebezpieczna. Rosja realizuje agresywną politykę, wykorzystując siłę militarną w celu wywierania presji.

Jaki wpływ na bezpieczeństwo Polski mają działania wojenne Rosji na Ukrainie? W tym artykule podjęto próbę znalezienia odpowiedzi na to pytanie. Jest to jednocześnie problem badawczy przedmiotu badań, model bezpieczeństwa Polski. Przyjęto, że model to wzorcowa procedura postępowania, zbiór działań nakierowanych na elastyczne zarządzanie bezpieczeństwem państwa. Poszukujemy odpowiedzi na poniższe pytania szczegółowe:

- W jakiej fazie rozwoju organizacyjnego jest armia polska?
- Jakie działania w zakresie zarządzania bezpieczeństwem podejmuje państwo polskie?
- Czy podejmowane działania w zakresie zarządzania bezpieczeństwem państwa są efektywne i skuteczne?
- Jakiego wsparcia od sojuszników oczekuje państwo polskie w obliczu wojny na Ukrainie?
- Jakie korekty należy wprowadzić do modelu zarządzania bezpieczeństwem militarnym państwa polskiego w świetle działań wojennych Rosji na Ukrainie?
- Za pomocą jakich działań można zwiększyć bezpieczeństwo Polski?
- Jakie ryzyka towarzyszą realizowanym i sugerowanym do realizacji działaniom?

W artykule opisano stan bezpieczeństwa militarnego Polski w latach 1990-2022, dokonano analizy dokumentów rosyjskich i polskich. Przedstawiono oficjalne wypowiedzi przywódców politycznych w mediach oraz poglądy autorów zajmujących się problematyką bezpieczeństwa Polski.

Przyjęto następujące założenie badawcze: Na bezpieczeństwo państwa polskiego wpływ ma jego potencjał militarny i potencjał militarny sojuszników, które posłużyło do sformułowania hipotezy: Sukcesywne zwiększanie nakładów na polską armię poprawia bezpieczeństwo Polski i jej sojuszników i zwiększa ochronę tych państw przed agresją Rosji.

Cel główny artykułu to rekomendowanie kierunków działań, które powinny poprawić bezpieczeństwo Polski w aspekcie działań wojennych Rosji na Ukrainie. Dla zrealizowania tak zdefiniowanego celu sformułowano następujące cele cząstkowe o charakterze poznawczym i użytecznym. Uporządkowano podstawowe kwestie terminologiczne i zrekonstruowano model zarządzania bezpieczeństwem państwa. Zidentyfikowano fazy rozwoju organizacyjnego armii polskiej, działania podejmowane przez państwo polskie w zakresie kształtowania polityki bezpieczeństwa państwa i luk kompetencyjną w armii polskiej. Wskazano kierunki działań poprawiających zarządzanie bezpieczeństwem państwa w świetle prowadzonej przez Rosję wojny na Ukrainie.

ORGANIZACJA ARMII POLSKIEJ W LATACH 1990-2022

W jakiej fazie rozwoju organizacyjnego jest armia polska? Rok 1990 to rok zmiany ustrojowej w Polsce. Wraz z nią pojawiła się konieczność reformowania sił zbrojnych zdolnych do realizacji zadań w nowych uwarunkowaniach geopolitycznych. Zapoczątkowano restrukturyzację i modernizację naszego potencjału militarnego. Zaczęto stopniowo, w miarę możliwości, wymieniać przestarzały sprzęt wojskowy.

Na początku 1996 r. cywilne i wojskowe władze odpowiedzialne za proces modernizacji i transformacji Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej rozpoczęły prace nad programem głębokich zmian w obrębie polskiej obronności, który zatytułowano *Armia 2012*. Jednym z zasadniczych punktów tego programu było dokonanie ilościowej redukcji personelu wojskowego Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej¹. „W marcu 1999 r. Polska została przyjęta do NATO, Siły Zbrojne RP miały 240 tys. żołnierzy”². Na początku 2000 r. podjęto prace nad nowym kształtem organizacyjnym Sił Zbrojnych RP. „W ich rezultacie w styczniu 2001 r. przyjęto Program przebudowy i modernizacji Sił Zbrojnych RP na lata 2001-2006”³. W styczniu 2003 r. przyjęty został kolejny Program rozwoju Sił Zbrojnych RP, obejmujący lata 2003-2008. W nowym programie utrzymywano dotychczasową liczebność wojska na poziomie 150 tys. żołnierzy. Przewidywano niewielkie zmiany organizacyjne ukierunkowane na zwiększenie zdolności bojowych, tak aby do końca 2008 r. 1/3 Sił Zbrojnych spełniała standardy NATO⁴. W drugiej połowie 2004 r. Zarządzeniem nr 25/MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 1 października 2004 r.⁵ został wprowadzony Program rozwoju Sił Zbrojnych RP na lata 2005-2010. „Jego celem było zwiększenie ilości jednostek w pełni uzawodowionych, przygotowanie sił gotowych do działań poza obszarem kraju oraz zwiększenie możliwości ich przerzutu na oddalone teatry działań”⁶. W wyniku przeprowadzonych zmian organizacyjnych w 2005 r. Siły Zbrojne RP liczyły 141,5 tys. żołnierzy⁷. Od 2005 do uzbrojenia Polski dołączyły wielozadaniowe myśliwce F-16, samoloty transportowe CASA C-295M i C-130 Hercules oraz transportery opancerzone Rosomak, czołgi Leopard 2, lekkie śmigłowce SW-4 oraz przeciwpancerne pociski rakietowe SPIKE. „W 2007 r. wprowadzono kolejny Program rozwoju Sił Zbrojnych RP na lata 2007-2012. Założono w nim zmniejszenie ogólnego stanu wojska do 100 tys. żołnierzy, co związane było z przewidywanym procesem jego profesjonalizacji i zawieszeniem poboru żołnierzy służby zasadniczej w 2010 r.”⁸. Kolejny okres modernizacji armii wynikał z realizacji programu profesjonalizacji Wojska

¹ G. Rdzanek, *Wojska lądowe RP*, [w:] R. Lipka, T. Smura (red.), *Siły Zbrojne RP – stan, perspektywy i wyzwania modernizacyjne*, Warszawa 2014, s. 19-20.

² J. Kajetanowicz, *Transformacja Sił Zbrojnych RP 1999-2020. Aspekt organizacyjny*, „Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej” 2021, nr 19, z. 1, s. 85.

³ Ibidem, s. 86.

⁴ Ibidem, s. 87.

⁵ Zarządzenie nr 25/MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 1 października 2004 r., *Dziennik Urzędowy Ministra Obrony Narodowej* 2004, nr 13, poz. 139.

⁶ J. Kajetanowicz, op. cit., s. 88.

⁷ *The Military Balance*, Międzynarodowy Instytut Studiów Strategicznych, Londyn 2005, s. 92.

⁸ J. Kajetanowicz, op. cit., s. 90.

Polskiego. W 2008 r. wszedł w życie Program profesjonalizacji Sił Zbrojnych RP na lata 2008-2010, który „zakładał pełne uzawodowienie wojska, co wiązało się z koniecznością rozformowania kolejnych jednostek”⁹. Wprowadzony w latach 2008-2010 Program profesjonalizacji skutkował dalszą redukcją wojska do poziomu 100 tys. żołnierzy, który to stan uznano za docelowy. Znaczne ograniczenie liczebności Sił Zbrojnych RP spowodowało, że w wojskach operacyjnych liczba jednostek bojowych uległa istotnej redukcji. Jedynym rodzajem sił zbrojnych, który uniknął cięć organizacyjnych, były wojska specjalne, które okazały się szczególnie przydatne do prowadzenia misji poza granicami kraju, czyli tzw. działań ekspedycyjnych.

Od 11 lutego 2009 r. w Polsce zaniechano poboru do wojska, a 22 stycznia 2010 r. zakończył się proces całkowitego uzawodowienia armii. „W grudniu 2012 r. Minister Obrony Narodowej T. Siemoniak zaakceptował Program rozwoju Sił Zbrojnych RP na kolejne lata 2013-2022. W dokumencie tym za priorytetowe kierunki uznano rozwijanie zdolności dowodzenia, rozpoznania, rażenia i wsparcia działań. Zakładano też doskonalenie takich zdolności, jak: mobilność, przetrwanie i ochrona wojsk”¹⁰. Na przełomie 2015 i 2016 r. powrócono do koncepcji utworzenia Wojsk Obrony Terytorialnej, zakładającej sformowanie 17 brygad OT liczących 35 tys. żołnierzy. „W lipcu 2016 r., podczas szczytu NATO w Warszawie, przyjęto koncepcję wzmocnienia polityki odstraszania i obrony sojuszu, która zakładała wsparcie państw flanki wschodniej”¹¹. Od 2017 r. zaczęto rozwijać piąty rodzaj Sił Zbrojnych – zawsze blisko, bronią i wspierają lokalne społeczności, co było szczególnie widoczne podczas pandemii, powodzi czy innych kryzysów, w tym w trakcie kryzysu na granicy polsko-białoruskiej. W dalszym ciągu rozbudowywano Wojska Obrony Terytorialnej, tworząc stopniowo bataliony OT wchodzące w skład nowo powołanych w 2018 i 2019 r. brygad OT. „Podjęte działania w 2020 r. przez Ministra Obrony Narodowej doprowadziły do zwiększenia stanu osobowego Wojska Polskiego do liczby 123,7 tys. żołnierzy, w tym: 61,2 tys. w wojskach lądowych, 16,5 tys. w siłach powietrznych, 7 tys. w marynarce wojennej, 3,5 tys. w wojskach specjalnych i 16,7 tys. w WOT, pozostałe 18,8 tys. w dowództwach i sztabach szczebla centralnego, jednostkach logistycznych oraz administracji i szkolnictwie wojskowym”¹². W 2022 powołano także Dowództwo Komponentu Wojsk Obrony Cyberprzestrzeni, które stało się podstawą dla Wojsk Obrony Cyberprzestrzeni. Pod koniec tego roku osiągnięto stan 164 tys. żołnierzy.

Minione 20 lat były dla Sił Zbrojnych RP okresem szczególnie dynamicznych zmian organizacyjnych. „Ich głęboka redukcja wynikała przede wszystkim z nazbyt optymistycznej oceny sytuacji międzynarodowej przez organa polityczne NATO, gdyż podobne zmiany miały miejsce również w innych armiach europejskich sojuszu”¹³. Rok 2022 to rok przełomowy dla Wojska Polskiego nie tylko ze względu na podpisanie strategicznych umów na nowy sprzęt

⁹ R. Lipka, T. Smura (red.), *Siły Zbrojne RP – stan, perspektywy, wyzwania modernizacyjne*, Warszawa 2014, s. 20.

¹⁰ J. Kajetanowicz, op. cit., s. 94.

¹¹ P. Soloch, P. Pietrzak, *Szczyt NATO w Warszawie: uwarunkowania, rezultaty, wnioski dla Polski*, „Bezpieczeństwo Narodowe” 2016, nr I-IV, s. 26.

¹² *The Military Balance*, op. cit., s. 134-136.

¹³ J. Kajetanowicz, op. cit., s. 100.

wojskowy i dostawy nowoczesnego uzbrojenia dla polskich Sił Zbrojnych. W tym roku weszła w życie Ustawa o obronie Ojczyzny, zapewniająca m.in. zwiększenie liczebności Wojska Polskiego, uproszczenie systemu wstępowania do wojska czy zwiększenie budżetu obronnego. „Modernizacja Sił Zbrojnych RP jest procesem ciągłym i wieloletnim, ale także absorbuje znaczne środki budżetowe resortu obrony narodowej”¹⁴. Obecnie, ze względu na proces wzmocnienia naszego potencjału militarnego, tylko w bardzo ograniczonym zakresie Siły Zbrojne RP mogą zapewnić obronę polskiego terytorium w przypadku ewentualnego konfliktu zbrojnego. Diagnozy stawiane przez polską generalicję wskazują na konieczność wzmocnienia potencjału obronnego w związku z narastającym zagrożeniem. Szkoda tylko, że generalicja dostrzegła taką konieczność dopiero po wystąpieniu zagrożenia. Nie reagowała na decyzje polityczne, gdy bezzasadnie zredukowano naszą armię do 70 tysięcy w związku z programem profesjonalizacji armii w latach 2008-2010. Przecież to tamta generalicja była wówczas w służbie czynnej i miała wpływ na kształt armii. Odbudowa armii do wyższych stanów osobowych to zazwyczaj proces trwający wiele lat, o czym nie powinno się zapominać, jak również o przyszłości – jeśli chcesz pokoju, szykuj się do wojny.

Pod względem wielkości potencjału wojskowego „Ukraina zajmuje 27 pozycję. Ten potencjał w porównaniu z potencjałem armii rosyjskiej jest znikomy. Ukraina jednak ma bardzo potężną broń – jest nią wola walki. Jak zatem mamy oceniać nasze zdolności obronne, jeśli Polska zajmuje 25 pozycję?”¹⁵. To są dylematy, które Polska musi rozważyć i pilnie nakreślić perspektywę odbudowy swojego potencjału militarnego. Potrzeba wzmocnienia potencjału obronnego Polski, w tym w szczególności Sił Zbrojnych RP, które powinny być nowoczesne i zdolne do funkcjonowania w warunkach współczesnego środowiska bezpieczeństwa, wymusza konieczność wydatkowania odpowiednio wysokich nakładów finansowych. Ograniczone środki finansowe, jakimi dysponuje nasze państwo, w tym także resort obrony narodowej, nie pozwalają na zaspokojenie w krótkim okresie wszystkich niezbędnych potrzeb związanych z rozwojem Sił Zbrojnych RP. Istotne jest, iż na wyposażeniu naszej armii są już: systemy PATRIOT, czołgi K2, armatohaubice K9, drony BAYRAKTAR, niszczyciele min KORMORAN II, armatohaubice KRAB, moździerze RAK, zestawy Piorun, zestawy Pilica czy zestaw Mała Narew oraz czołgi z Niemiec Leopard i amerykańskie Abramsy.

Wymienione programy rozwoju Wojska Polskiego były cyklicznie modyfikowane i dostosowywane do nowych wyzwań i potrzeb wynikających z sytuacji międzynarodowej. Wysiłki obronne podejmowane przez Polskę znajdują uznanie na arenie międzynarodowej. Warto dodać, że Polska wskazywana jest w ramach Sojuszu Północnoatlantyckiego jako najlepszy przykład właściwego wykorzystania ponaddziesięcioletniego członkostwa w NATO. Programując rozwój sił zbrojnych w najbliższych latach poza prognozą sytuacji bezpieczeństwa, wzięto pod

¹⁴ K. Płatek, *Wybrane aspekty modernizacji technicznej Sił Zbrojnych RP*, „Polska Zbrojna”, 17 sierpnia 2021, s. 1.

¹⁵ T. Mileszko, *Porównanie potencjału militarnego Ukrainy i Rosji. Starcie Dawida z Goliatem*, „Komputer-swiat.pl”, 20 stycznia 2022.

uwagę m.in. doświadczenia z misji poza granicami kraju, interes narodowy oraz zobowiązania wynikające z członkostwa Polski w Sojuszu Północnoatlantyckim oraz Unii Europejskiej.

DZIAŁANIA PAŃSTWA POLSKIEGO W ZAKRESIE ZARZĄDZANIA BEZPIECZEŃSTWEM

Jakie działania w zakresie zarządzania bezpieczeństwem podejmuje państwo polskie i czy są one efektywne? Kryzys ukraiński przyczynił się do zagrożenia bezpieczeństwa Polski i Europy Środkowo-Wschodniej. Nie bez znaczenia mają prowadzone działania strategiczne Federacji Rosyjskiej (FR) wynikające ze Strategii bezpieczeństwa narodowego Rosji. Wyraźnie zarysowane tendencje samowystarczalności i ograniczona lista państw oraz instytucji, z którymi Rosja jest gotowa do współpracy, wskazują, że władze utrzymują konfrontacyjny model polityki zagranicznej. W Strategii bezpieczeństwa narodowego Rosji można m.in. dostrzec następujące zapisy: „Za źródło zagrożeń o charakterze wojskowym uznane zostały państwa zachodnie (głównie USA) i NATO, które nie tylko destabilizują sytuację na świecie, ale prowadzą wymierzone w Rosję wrogie działania. Nowa strategia bezpieczeństwa jest odzwierciedleniem postrzegania przez rosyjskie elity polityczne świata jako miejsca rywalizacji, podzielonego na strefy wpływów. Biorąc pod uwagę antyzachodni wydźwięk strategii, należy spodziewać się utrzymania konfrontacyjnego sposobu prowadzenia przez Rosję polityki zagranicznej i bezpieczeństwa”¹⁶. Zatem strategia odzwierciedla obecną politykę Rosji wobec Ukrainy, państw flanki wschodniej i USA.

W żywotnym interesie Polski leży z jednej strony jak najszybsze zakończenie konfliktu, z drugiej – wzmocnienie terytorium Rzeczypospolitej przez wojska amerykańskie, co w efekcie dawałoby Polakom większe poczucie bezpieczeństwa. Wpływ Polski na rozwój wydarzeń na Ukrainie jest ograniczony. Wojna w Ukrainie „wzbudziła zaniepokojenie w kontekście bezpieczeństwa Polski i regionu, dla którego zagrożeń dopatrywano się przede wszystkim w agresywnych działaniach Rosji”¹⁷.

Opis sposobów przeciwdziałania tym zagrożeniom, a także ocenę ich konsekwencji dla stosunków Polski z Rosją znaleźć można w pozycjach mojego autorstwa. Zebrane w nich materiały pozwoliły na zidentyfikowanie zewnętrznych i wewnętrznych zagrożeń oraz na określenie koniecznych zadań i powinności dla najważniejszych decydentów w państwie, a także elit politycznych, instytucji państwowych i społeczeństwa, mających zapewnić bezpieczeństwo państwa¹⁸.

¹⁶ A. Dyner, *Strategia bezpieczeństwa narodowego Rosji*, „Biuletyn” 9 lipca 2021, nr 131 (2329), s. 1-2.

¹⁷ J. Bornio, *Bezpieczeństwo narodowe Polski w kontekście kryzysu ukraińskiego. Wymiar polityczno-militarny*, Warszawa 2020, s. 11.

¹⁸ A. Kwiatkowski, *Źródła zagrożeń bezpieczeństwa państwa*, [w:] T. Pączek, *Bezpieczeństwo państw Europy Środkowo-Wschodniej w kontekście konfliktu na Ukrainie*, Słupsk 2016, s. 115-126; A. Kwiatkowski (red.), *Europa w dobie kryzysu migracyjnego*, Kraków 2016, s. 1-286; A. Kwiatkowski, *Determinanty współpracy państw Europy Środkowej i Wschodniej w dziedzinie bezpieczeństwa*, [w:] M. Ziętarski (red.), *Bezpieczeństwo państw Europy Środkowej i Wschodniej. Kwestie społeczne, ekonomiczne, polityczne i militarne*, Poznań 2020, s. 115-126; A. Kwiatkowski, *Wewnętrzne determinanty bezpieczeństwa państwa*, [w:] J. Bursová, U.A. Domżał, A. Akimjak, Z. Domżał (red.), *Deformacje społecznych związków a możliwości ich eliminowania*, Łódź 2020, s. 88-

W odniesieniu do powyższego, a także wyartykułowanych zapisów Strategii FR zostały określone optymalne rozwiązania i prognozy rozwoju tej sytuacji z perspektywy interesów narodowych poszczególnych państw tego regionu, w tym Polski¹⁹. W konsekwencji tego dyskursu państwo polskie określiło sposoby zarządzania bezpieczeństwem z uwzględnieniem działań, które muszą być konieczne podjęte, aby utrzymać kontrolę nad sytuacją kryzysową wynikającą z prowadzonej wojny za granicą wschodnią i być przygotowanym na ewentualną agresję Rosji na nasz kraj. Koncepcja zarządzania została ujęta w Strategii bezpieczeństwa narodowego RP z 2020 r. W ramach zarządzania bezpieczeństwem planuje się m.in.:

- „zintegrować system zarządzania bezpieczeństwem narodowym, w szczególności kierowania bezpieczeństwem narodowym, zarządzania kryzysowego oraz cyberbezpieczeństwa,
- włączyć Marszałków Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i Senatu Rzeczypospolitej Polskiej w przygotowania do zarządzania bezpieczeństwem narodowym,
- dostosować krajowy system zarządzania kryzysowego do systemu reagowania kryzysowego Sojuszu Północnoatlantyckiego,
- przygotować i wdrożyć system łączności na potrzeby zarządzania systemem bezpieczeństwa narodowego, w tym kierowania obroną państwa i zapewnić, w ramach kompleksowego i zintegrowanego systemu bezpieczeństwa narodowego, na wszystkich poziomach administracji rządowej i samorządowej, spójność planowania cywilnego oraz planowania obronnego”²⁰.

Wymienione przedsięwzięcia uzupełnione doskonaleniem zarządzania zasobami osobowymi Sił Zbrojnych RP są kluczowe dla bezpieczeństwa. Sił Zbrojnych RP można użyć do zapewnienia bezpieczeństwa, pod warunkiem że użycie innych sił i środków jest niemożliwe, niewystarczające lub zostało wyczerpane. „Dysponują one wyposażeniem umożliwiającym prowadzenie działań z użyciem środków mobilnych, co umożliwi im przegrupowanie sił i środków w każde miejsce wystąpienia sytuacji kryzysowej na terenie Polski w stosunkowo krótkim czasie”²¹. Polityka bezpieczeństwa określa zasady, procesy i metody systemu zarządzania bezpieczeństwem państwa w celu osiągnięcia pożądaných rezultatów bezpieczeństwa. Określa ona także zaangażowanie kierownictwa wyższego szczebla w ciągłe doskonalenie bezpieczeństwa we wszystkich aspektach jego działalności. Kierownictwo ponosi pełną odpowiedzialność za poziom bezpieczeństwa państwa. W polityce bezpieczeństwa Polski Rosja zawsze była trudnym partnerem, zwłaszcza po agresji na Ukrainę. Kryzys ukraiński, który miał miejsce

102; A. Kwiatkowski, *Zagrożenia geopolityczne regionu Europy Środkowo-Wschodniej*, [w:] Z. Ciekankowski (red.), *Współczesne zagrożenia bezpieczeństwa państwa*, część druga, Białą Podlaska 2021, s. 343-355; A. Kwiatkowski, *Zagrożenia i przesłanki demontażu architektury bezpieczeństwa europejskiego (Threats and Grounds for Dismantling the European Security Architecture)*, “Security Dimensions” 2021, nr 38 (commemorative), s. 38-55.

¹⁹ Głos w dyskusji z udziałem przedstawicieli środowisk naukowych państw regionu Europy Środkowo-Wschodniej, a także generałów Wojska Polskiego oraz ekspertów ds. bezpieczeństwa międzynarodowego pozwolił na wielopłaszczyznową ocenę i prognozę rozwoju sytuacji w całej Europie, a zwłaszcza państw Europy Środkowo-Wschodniej.

²⁰ Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej, Akademia Sztuki Wojennej, Warszawa 2020, s. 13-14.

²¹ J. Falecki, R. Kochańczyk, P. Sowizdraniuk, *Możliwości doskonalenia udziału Sił Zbrojnych RP w systemie bezpieczeństwa wewnętrznego*, [w:] J. Falecki, R. Kochańczyk, P. Sowizdraniuk (red.), *Współczesne uwarunkowania zarządzania bezpieczeństwem wewnętrznym państwa*, Katowice 2018, s. 36.

w 2014 r., przerodził się w wojnę domową we wschodniej Ukrainie. Wpłynął na pogorszenie bezpieczeństwa Polski i na zwiększenie poczucia zagrożenia ze strony Rosji. „Duży wpływ na podtrzymywanie i wzmacnianie u znacznej części społeczeństwa polskiego poczucia zagrożenia ze strony Rosji miały niektóre polskie ugrupowania polityczne, na czele z Prawem i Sprawiedliwością i wspierające je środowiska dziennikarskie i eksperckie”²².

Polska staje się coraz bardziej państwem frontowym²³. W odniesieniu do procesów zachodzących w Ukrainie dziwić może zwłaszcza postawa niektórych polityków, głównie reprezentujących ekipę rządową (choćby: prezesa Prawa i Sprawiedliwości – J. Kaczyńskiego, premiera M. Morawieckiego, ministra sprawiedliwości Z. Ziobry), którzy w obliczu poważnego zagrożenia państwa szukają usilnie wokół siebie wrogów (w UE, Niemczech), a jednocześnie spotykają się z liderami europejskich partii konserwatywnych i prawicowych, a także lansują premiera Węgier, V. Orbána, pozytywnie nastawionego do prezydenta Rosji W. Putina. Obecnie winni oni skupiać uwagę na zacieśnianiu kontaktów politycznych i wojskowych, zwłaszcza w strukturach NATO i UE. Taka postawa oraz słabość rządów prawa i struktur społeczeństwa obywatelskiego, a także niezdolność instytucji państwowych do utrzymania stabilności porządku konstytucyjnego oraz ochrony obywateli przed dyskryminacją i zastraszeniem, nieprzestrzeganie praw i wolności człowieka, również ekstremizm i fundamentalizm strony rządowej (ideologiczny i religijny) i szukanie wokół siebie wrogów, ma istotny wpływ na efektywność i skuteczność zarządzania bezpieczeństwem państwa. Uwaga rządzących skoncentrowana na walkach wewnętrznych, zwalczaniu oponentów politycznych, tworzeniu podziałów w społeczeństwie w dobie zagrożenia wojną świadczy o cynizmie i braku odpowiedzialności za państwo. Uczestnicząc w systemie międzynarodowym, należy pamiętać, że dla państwa najważniejsze są dwa aspekty: polityczny i militarny. To obszar, w którym należy wykazać wysoki stopień skuteczności i efektywności w procesie zarządzania bezpieczeństwem państwa.

OCZEKIWANIA PAŃSTWA POLSKIEGO OD SOJUSZNIKÓW W OBLICZU WOJNY NA UKRAINIE

Jakiego wsparcia od sojuszników oczekuje państwo polskie w obliczu wojny na Ukrainie? Każdy uczestnik stosunków międzynarodowych zabiega o własne bezpieczeństwo. Wszelkie działania podejmowane przez inne państwa, które odbiegają od przyjętych standardów bezpieczeństwa, traktowane są jako zagrożenia. Często przeciwstawiając się tym zagrożeniom, poszukuje się sojuszników. Taka postawa może sprawiać wrażenie, iż strona poszukująca sojuszników chce gwarancji bezpieczeństwa, przez co wzmacnia potencjał sojusznika. Druga strona zaś może odbierać takie zachowania jako zagrożenie i podejmować działania nieracjonalne w stosunku do

²² M. Stolarczyk, *Dylematy bezpieczeństwa Polski w kontekście kryzysu i konfliktu ukraińskiego w latach 2013-2014*, [w:] K. Czornik, M. Lakomy (red.), *Dylematy polityki bezpieczeństwa Polski na początku drugiej dekady XXI wieku*, Katowice 2014, s. 59.

²³ S. Bieleń, *Pomyślmy o własnym interesie narodowym*, 2022, <https://wiadomosci.onet.pl/tylko-w-onecie/prof-stanislaw-bielen-pomyslmy-o-wlasnym-interesie-narodowym/01dw0> (5.04.2022).

rzeczywistości. Finalnie mogą one doprowadzić do wybuchu wojny, która od zawsze stanowi zagrożenie dla ludności cywilnej. Tak tę sytuację postrzega Rosja, która dokonała agresji na Ukrainę, argumentując ten akt rozszerzającą się strefą wpływów Paktu Północnoatlantyckiego.

Nakreślając wizję silniejszej Europy, wiceprzewodnicząca Komisji Europejskiej, F. Mogherini, utrzymuje, iż: „Jako Europejczycy musimy wziąć na siebie większą odpowiedzialność za swoje bezpieczeństwo. Musimy być gotowi i zdolni do powstrzymywania zagrożeń z zewnątrz, reagowania na nie i chronienia się przed takimi zagrożeniami”²⁴. Jest to wyraźny sygnał dla państw członkowskich, by zweryfikowały swoje polityki w obliczu zagrożenia i uwzględniły konieczność współdziałania z Paktem Północnoatlantyckim. Nawiązując do powyższych uwag, należy stwierdzić, że wojna w Ukrainie „wzbudziła zaniepokojenie w kontekście bezpieczeństwa Polski i regionu, dla którego zagrożeń dopatrywano się przede wszystkim w agresywnych działaniach Rosji”²⁵. Działania Sojuszu Północnoatlantyckiego oraz Unii Europejskiej podejmowane na arenie międzynarodowej, aby zapobiec tym zagrożeniom, a także ocenę konsekwencji zagrożeń dla stosunków Polski z Rosją ujęto we wskazanych powyżej artykułach mojego autorstwa. Zebrane w nich materiały pozwoliły na zidentyfikowanie zewnętrznych i wewnętrznych zagrożeń oraz na określenie koniecznych zadań i powinności dla najważniejszych decydentów w państwie, a także elit politycznych, instytucji państwowych i społeczeństwa, mających zapewnić bezpieczeństwo państwa. Również M. Banasik i A. Rogozińska²⁶ zidentyfikowali i scharakteryzowali zagrożenia ze strony Federacji Rosyjskiej oraz ocenili ich konsekwencje dla bezpieczeństwa międzynarodowego. Przedstawili działania Sojuszu Północnoatlantyckiego i Unii Europejskiej, jakie są podejmowane na arenie międzynarodowej, aby zapobiec tym zagrożeniom. Dokonali oceny konsekwencji zagrożeń dla stosunków Polski z Rosją.

G. Hauser i F. Kernic wykazali, iż: „W dzisiejszych czasach konieczność oparcia bezpieczeństwa na zbiorowym wysiłku państw wynika ze specyfiki współczesnych wyzwań i zagrożeń o zasięgu międzynarodowym oraz ze specyfiki zbrojeń będących wynikiem i skutkiem procesów globalizacyjnych. Dotyczy to zarówno mocarstw, państw średnich, jak i małych o ograniczonym potencjale obronnym. Koncepcja ta głównie poprzez dialog, zaufanie i gwarancje daje realne możliwości kształtowania europejskiego obszaru bezpieczeństwa”²⁷. D. Mierzejewski uważa, że „najistotniejszym elementem obrony Sojuszu ma być wiarygodne odstraszenie, polegające na utrzymywaniu na wysokim poziomie możliwości obronnych Paktu”²⁸. Powołując się na badania wymienionych autorów zagranicznych i rodzimych, widzimy, że zarówno Polska, jak i kraje europejskie upatrują swoje bezpieczeństwo w gwarancjach sojuszniczych. W przekazie publicznym konflikt na Ukrainie uznawany jest za najpoważniejsze po okresie

²⁴ F. Mogherini, *Wspólna wizja, wspólne działanie: Silniejsza Europa, Globalna strategia na rzecz polityki zagranicznej i bezpieczeństwa Unii Europejskiej*, Bruksela 2016, s. 16.

²⁵ J. Bornio, op. cit., s. 11.

²⁶ M. Banasik, A. Rogozińska (red.), *Zagrożenia Federacji Rosyjskiej i bezpieczeństwo międzynarodowe*, Warszawa 2020, s. 1-206.

²⁷ G. Hauser, F. Kernic, (red.), *European Security in Transition*, Aldershot 2006, s. 21.

²⁸ D. Mierzejewski, *Bezpieczeństwo europejskie w warunkach przemian globalizacyjnych*, Toruń 2011, s. 196.

zimnej wojny wyzwanie, któremu Europa musi stawić czoła, by zachować pokój na kontynencie europejskim. Agresja powinna zmotywować kraje członkowskie UE, w tym Polskę, do wypracowania silnych podwalin Wspólnej Polityki Bezpieczeństwa i Obrony oraz do zmierzenia się z nowymi wymiarami bezpieczeństwa energetycznego i surowcowego. Powstający wokół nas nowy porządek międzynarodowy będzie dla Polski i UE poważnym wyzwaniem, ale też szansą (choćby na próbę wiarygodności wśród koalicyjnych partnerów czy tworzenie nowych ram przyszłego ładu międzynarodowego).

Zdaniem byłego ambasadora Polski w USA, R. Schnepfa, NATO nie jest zbyt silne, aby doprowadzić Sojusz do konfrontacji z Rosją. Jeśli przy tym uwzględnimy z jednej strony wołanie prezydenta Ukrainy W. Zełenskigo o zamknięcie nieba nad Ukrainą, co w efekcie wciągnęłoby Pakt w działania wojenne, a z drugiej fakt, że kraje zachodnie, przywiązujące dużą wagę do poszanowania wartości, wolności i demokracji, widzą ludobójstwo ludności cywilnej, w tym dzieci, to faktycznie mamy do czynienia z sytuacją trudną. Niemniej jednak wsparcie sojuszników jest ważne. Sojuszniczy potencjał militarny wpisuje się w ideę odstraszenia. Niejednokrotnie wyraz temu dawał obecny ambasador USA w Polsce M. Brzezinski, który podkreślał, że bezpieczeństwo Polski gwarantują Stany Zjednoczone i w przypadku agresji udzielą natychmiastowego wsparcia wynikającego z art. 5 Traktatu Waszyngtońskiego. Równie stanowczy głos dotyczący bezpieczeństwa Polski, ale nie tylko, wybrzmiewa w wypowiedzi byłego ambasadora Polski w USA – R. Schnepfa. Aktywność militarną Rosji na Ukrainie można byłoby osłabić – twierdzi R. Schnepf. Podczas wywiadu udzielonego redaktor M. Olejnik w programie „Kropka nad i” stwierdził, iż „obecnie należałoby zorganizować kilka dużych ćwiczeń na świecie (na Morzu Barentsa, na wodach wokół Półwyspu Koreańskiego, podnieść stan gotowości 16 Brygady Lotnictwa Bojowego na Alasce), aby w ten sposób zdywersyfikować armię rosyjską walczącą na terenie Ukrainy, a ponadto wzmocnić flankę wschodnią 100 tysiącami żołnierzy NATO, aby zadziałał element odstraszenia”²⁹. Powyższe działania mogłyby wpłynąć na zweryfikowanie polityki Kremla. Może to jest sposób na zatrzymanie działań wojennych, co miałyby wpływ na (przynajmniej czasowe) ustabilizowanie bezpieczeństwa Polski i krajów ościennych.

Prowadzone przez polską dyplomację i Prezydenta RP negocjacje dotyczące obecności amerykańskich żołnierzy na terytorium Polski napotykać na poważny opór. Ciągłe naruszanie demokratycznych zasad przez rządzących, ingerencje w wymiar sprawiedliwości i niczym nieuargumentowane próby niszczenia wolnych mediów w znaczący sposób zakłócają polsko-amerykańskie relacje.

Brak zdecydowanej reakcji Zachodu może przesunąć w czasie agresję na kraje europejskie. Rosja uznana za kraj terrorystyczny, a jej prezydent za mordercę, któremu grozi dożywocie, nie cofnie się przed niczym, tym bardziej że nie ma już nic do stracenia. Warto przytoczyć tu opinię admirała J. Stavridisa, byłego naczelnego dowódcy Sojuszniczych Sił Zbrojnych

²⁹ M. Olejnik, *Wywiad z Ryszardem Schnepfem, byłym ambasadorem Polski w USA*, TVN 24, „Kropka nad i”, 10 marca 2022.

NATO w Europie. Według niego wojnie będzie można zapobiec tylko wówczas, gdy Rosjanie nabiorą przekonania, że tzw. Zachód będzie gotowy do obrony wolności Stanów Zjednoczonych oraz wolności ich sojuszników.

Istotne spostrzeżenie formułuje B. Molo. Autorka zauważa, że będące wynikiem wojny „migracje uchodźców mogą wpłynąć na bezpieczeństwo i mogą być źródłem potencjalnych napięć i konfliktów”³⁰. Trudno nie zgodzić się z tym stwierdzeniem, gdyż duża liczba uchodźców z Ukrainy, która schroniła się na terenie naszego kraju przed okrucieństwem wojny, może wywołać je w niedalekiej przyszłości.

Uwzględniając powyższe zagrożenia oraz stan posiadania naszej armii, można stwierdzić, że Polska oczekuje gwarancji i wsparcia od sojuszników z NATO i UE, ale także zwiększenia funduszy na wzmocnienie potencjałów militarnych wojsk sojuszniczych. Główne oczekiwania Polski były niejednokrotnie artykułowane na spotkaniach z sojusznikami oraz określone m.in. podczas odprawy rozliczeniowo-koordynacyjnej kierowniczej kadry Ministerstwa Obrony Narodowej i Sił Zbrojnych z udziałem Prezydenta RP i szefa MON. Na tym spotkaniu Prezydent RP zaznaczył, że: „z uwagi na pomoc militarną, której Polska do tej pory udzieliła Ukrainie, nasz kraj oczekuje uzupełnienia braków, które powstały na skutek przekazania broni sąsiadom za wschodnią granicą, zakup nowego sprzętu może zająć lata, a uzupełnień potrzebujemy szybko. Obecnie potrzebna jest pomoc właściwie wszystkich naszych sojuszników, zwłaszcza tych najpoważniejszych, by przesłali nam sprzęt, i to niekoniecznie nowy, gdyż Polska przekazała sprzęt używany, więc także używany sprzęt jesteśmy w stanie przyjąć, byle uzupełnić przynajmniej w części to, co utraciliśmy”³¹. Tak więc Polska w obliczu wojny na Ukrainie oczekuje głównie wsparcia militarnego i zakupów nowoczesnego uzbrojenia, i to możliwie w jak najkrótszym czasie.

MODEL ZARZĄDZANIA BEZPIECZEŃSTWEM MILITARNYM PAŃSTWA POLSKIEGO W ŚWIETLE DZIAŁAŃ WOJENNYCH ROSJI NA UKRAINIE

Jakie korekty należy wprowadzić do modelu zarządzania bezpieczeństwem militarnym państwa polskiego w świetle działań wojennych Rosji na Ukrainie? Granica wschodnia Polski jest zewnętrzną granicą zjednoczonej Europy. Ten styk z państwami Europy Wschodniej jest źródłem wyzwań, jak i zagrożeń. Kryzys polityczny na Białorusi, nasilający się od sierpnia 2020 r. po sfałszowanych w tym kraju wyborach prezydenckich, sztucznie wytworzył presję migracyjną na granicy polsko-białoruskiej i tym samym na zewnętrznej granicy Unii Europejskiej. Dodatkowo agresja na Ukrainę spowodowała, iż zagrożenie na naszej wschodniej granicy wzrosło. W kontekst geopolityczny zaistniałej sytuacji wpisuje się test kondycji i gotowości obronnej państwa polskiego i wschodniej flanki NATO. W ramach zarządzania

³⁰ B. Molo (red.), *Migracja i uchodźstwo wyzwaniem dla bezpieczeństwa i współpracy międzynarodowej w XXI wieku*, Kraków 2018, s. 7.

³¹ M. Rawicz, *Polska oczekuje uzupełnienia braków sprzętu wojskowego, który przekazała Ukrainie*, „Dziennik Gazeta Prawna”, 13 czerwca 2022.

bezpieczeństwem RP wypracowano trzy modelowe opcje. „Pierwsza dotyczy umiędzynarodowienia systemu bezpieczeństwa narodowego – dotyczy maksymalnego umiędzynarodowienia bezpieczeństwa Polski. Druga usamodzielnienia systemu bezpieczeństwa narodowego – odpowiada zaspokojeniu wszelkich potrzeb samodzielnie przez państwo, a trzecia zrównoważonego integrowania systemu bezpieczeństwa narodowego – odpowiada zrównoważonemu umiędzynarodowieniu i usamodzielnieniu bezpieczeństwa Polski. Najkorzystniejszą i najbardziej racjonalną opcją winna być opcja trzecia. To zgodnie z nią powinny być formułowane zadania wychodzące naprzeciw ewentualnemu negatywnemu rozwojowi strategicznych warunków bezpieczeństwa”³².

Odpowiedzialność za bezpieczeństwo państwa to podnoszenie jakości zarządzania tym bezpieczeństwem. To przewidywanie przyszłości i dbanie o własny potencjał cywilno-militarny, wzmacnianie go, a nie jego redukcja. Jego wzmacnianie powinno wyrażać dbałość o bezpieczeństwo Polski i stanowić potencjalne odstraszenie dla agresora. W działaniach tych powinniśmy wyciągać wnioski z historii. Należy zakładać różne scenariusze. Powinniśmy być przygotowani do samodzielnego odparcia agresji (przynajmniej w początkowej jej fazie), a to wymaga ciągłych wysiłków na rzecz podnoszenia gotowości bojowej naszych Sił Zbrojnych, przejawiającej się w zdolności wojsk do podjęcia w określonym czasie działań bojowych. „Poziom gotowości bojowej zależy od stanu morale wojsk, poziomu ich wyszkolenia i wyposażenia, stanu ukompletowania, stopnia zabezpieczenia materiałowego i technicznego oraz gotowości alarmowej i mobilizacyjnej”³³. Wysiłki te są wkładem w umacnianie zdolności obronnych NATO i UE.

Wyartykułowana opcja zrównoważonego integrowania systemu bezpieczeństwa narodowego stanowić powinna ważny kierunek dla decydentów zarządzania bezpieczeństwem militarnym państwa polskiego w świetle działań wojennych Rosji na Ukrainie. Modelowy kierunek winien być poparty skutecznym wdrażaniem go w obecne realia.

Za pomocą jakich działań można zwiększyć bezpieczeństwo Polski? Podstawowym czynnikiem kształtującym bezpieczeństwo Polski jest jej silne osadzenie w strukturach transatlantycznych i europejskich, a także rozwój współpracy dwustronnej i regionalnej z najważniejszymi partnerami. Z tego wynikają określone działania, które Polska musi podjąć, aby zwiększyć bezpieczeństwo. Do nich zaliczyć możemy po pierwsze podnoszenie gotowości Sił Zbrojnych do współpracy przy zwalczaniu różnych typów zagrożeń, przede wszystkim potencjalnej agresji wymierzonej w Polskę lub państwo sojusznicze. Po drugie poprawę jakości koordynacji współdziałania w reagowaniu na niemilitarne sytuacje kryzysowe. I po trzecie podnoszenie poziomu szkolenia przygotowawczego żołnierzy delegowanych do udziału w operacjach zagranicznych.

Członkostwo w NATO oznacza też dla Polski stałe wzmacnianie własnych zdolności obronnych. Polska musi stale podnosić jakość swoich Sił Zbrojnych oraz wносить znaczący wkład w realizację sojuszniczych zadań w zakresie zbiorowej obrony i reagowania kryzysowego bez względu na kierunek i charakter zagrożeń. Bezpieczeństwo naszego państwa można zwiększyć także

³² *Biała Księga Bezpieczeństwa Narodowego RP*, BBN, Warszawa 2013, s. 193.

³³ M. Laprus (red.), *Leksykon wiedzy wojskowej*, Warszawa 1979, s. 130.

poprzez: „ochronę podstaw życia ludzi, zaspokajanie ich potrzeb oraz umożliwianie realizacji aspiracji życiowych, a także ochronę tożsamości narodowej określanej jako zdolność do utrzymywania kultury, zwyczajów czy języka”³⁴, jak również poprzez ściślejszą współpracę między siłami zbrojnymi państw członkowskich i lepsze zarządzanie kryzysowe, a także skupienie uwagi na budowaniu odporności i stosowaniu zintegrowanego podejścia do konfliktów i kryzysów.

Jakie ryzyka towarzyszą realizowanym i sugerowanym do realizacji działaniom? Powyższym działaniom towarzyszyć będzie ryzyko związane z nieprzewidywalnością skutków działania, niebezpieczeństwa, możliwością nieosiągnięcia założonego celu czy zakładanych wcześniej efektów. Ryzyko wynika w głównej mierze z niepewności co do wyników działania.

Zarządzanie ryzykiem stanowi integralną część całościowego procesu zarządzania bezpieczeństwem. Źródła ryzyka należy poszukiwać zarówno wewnątrz kraju, jak również w otoczeniu. Biorąc pod uwagę, iż ryzyko charakteryzuje pewnego rodzaju nieograniczoność, należy skutecznie nim zarządzać. Celem zarządzania ryzykiem jest identyfikacja potencjalnych zagrożeń i związanych z nimi zdarzeń, które mogą oddziaływać na nasze państwo i realizację jego celów, oraz utrzymanie ryzyka na ustalonym poziomie. Ryzyko, z którym należy liczyć się podczas wojny na Ukrainie, to według włoskiego senatora M. Romeo tworzenie bomby migracyjnej przez Rosję w celu postawienia Europy w trudnej sytuacji. Rosja ma interesy w zdestabilizowaniu tego obszaru geograficznego, by zwiększyć napływ migracyjny i postawić w trudnej sytuacji państwa europejskie, w tym Polskę. Jego zdaniem, jeśli doszłoby do „zaognienia sytuacji politycznej w północnej Afryce, byłaby to katastrofa dla Europy i przede wszystkim dla Włoch, które są na pierwszej linii na Morzu Śródziemnym”. Ponadto senator twierdzi, że to „nie może być tylko włoski problem ani nawet europejski. Nadszedł czas, by zaangażować także Sojusz Północnoatlantycki”³⁵. Jest to dyskusyjna wizja. Wielu ekspertów prognozuje, że włączenie NATO w obecnej sytuacji zapoczątkowałoby wojnę globalną. Z analizy studiowanej przez nas literatury wynika, iż: przedłużająca się wojna na Ukrainie grozi negatywnymi skutkami dla globalnej gospodarki, przede wszystkim wzrostem cen żywności i huraganem głodu. Konflikt wpływa na bezpieczeństwo żywnościowe, powoduje bezpośredni wzrost cen produktów i surowców energetycznych. Wojna ogranicza możliwości niesienia międzynarodowej pomocy humanitarnej, zwiększając jej koszty. Największym dramatem wojny na Ukrainie jest cierpienie jej mieszkańców, eksperci ostrzegają, że rosyjska agresja niesie za sobą również poważne ryzyko środowiskowe. Konieczne może okazać się ograniczenie sankcji dla eksportu żywności i nawozów z Rosji, a to znacząco wzmocniłoby jej budżet, który byłby wykorzystany na zbrojenie. Powyższe ryzyka dotknęłyby Polskę. Przekazywanie Ukrainie uzbrojenia będącego na wyposażeniu Sił Zbrojnych, jak również pomoc dla ukraińskich uchodźców z pewnością jest zapamiętane przez Rosjan. Przy niekorzystnym przebiegu sytuacji geopolitycznej,

³⁴J. Gierszewski, *Bezpieczeństwo społeczne, jako dziedziną bezpieczeństwa narodowego*, „Historia i Polityka” 2018, 23(30), s. 25.

³⁵R. Bojanowicz, *Wywiad dla dziennika Libero z włoskim senatorem współrządzącej we Włoszech Ligi Massimiliano Romeo*, „Forsal.pl”, 13 marca 2023.

Polska spośród państw flanki wschodniej byłaby pierwszym celem do ataku. Takie stanowisko prezentowali wysocy rangą rosyjscy politycy z byłym prezydentem D. Miedwiediewem. Analizując działania na rzecz wzmocnienia bezpieczeństwa Polski, warto pochylić się nad wyartykułowanymi ryzykami.

PODSUMOWANIE I WNIOSKI

Zamieszczone w artykule rozważania na temat stanu bezpieczeństwa militarnego Polski w latach 2014-2022 na podstawie analizy dokumentów rosyjskich i polskich, oficjalnych wypowiedzi przywódców politycznych w mediach oraz poglądów autorów zajmujących się problematyką bezpieczeństwa Polski pozwalają nam udzielić odpowiedzi na postawione w artykule pytanie: *Jaki wpływ na bezpieczeństwo Polski mają działania wojenne Rosji na Ukrainie?* Odpowiedź brzmi: Polska nie jest w stanie samodzielnie oddalić zagrożeń ze strony Rosji, podobnie jak pozostałe państwa członkowskie tego regionu ze względu na ograniczoność własnego potencjału militarnego. Przyjęcie do Sojuszu Północnoatlantyckiego Finlandii oraz gotowość wstąpienia do niego Szwecji w efekcie zakreśla większy obszar obecności NATO w sąsiedztwie z Rosją, a tym samym zwiększa bezpieczeństwo Polski. Poza tym duże znaczenie dla bezpieczeństwa Polski i Europy mają jej wysiłki na rzecz wzmocnienia potencjału wojskowego, także wsparcie militarne Ukrainy przez Sojusz Północnoatlantycki i Unię Europejską.

Przeprowadzone w niniejszym artykule rozważania na temat stanu bezpieczeństwa militarnego Polski w latach 2014-2022 pozwalają nam sformułować następujące wnioski:

Wniosek 1. Polska swoją politykę bezpieczeństwa opiera na filarze sojuszniczym, tak jak pozostałe państwa członkowskie tego regionu, ze względu na ograniczoność własnego potencjału nie jest w stanie sama oddalić zagrożeń ze strony Rosji³⁶.

Wniosek 2. Polska nie jest w stanie samodzielnie uniknąć zagrożeń ze strony Rosji utrzymującej konfrontacyjny model polityki zagranicznej.

Wniosek 3. Gdyby nie agresja Rosji na Ukrainę, to rozmieszczenie i liczebność potencjału NATO nie spowodowałoby jego relokacji przy granicach Rosji. Akces wstąpienia do Sojuszu Północnoatlantyckiego Szwecji i Finlandii zakreśla w efekcie większy obszar obecności NATO w sąsiedztwie z Rosją.

Wniosek 4. Polska podjęła wysiłki na rzecz wzmocnienia potencjału wojskowego. Wysiłki te są istotne, gdyż wzmocniają potencjał nie tylko naszego państwa, ale także Paktu Północnoatlantyckiego. Sukcesywne zwiększanie nakładów na polską armię poprawia bezpieczeństwo Polski i jej sojuszników, zwiększając ich ochronę przed agresją Rosji. Wymuszona zagrożeniem inicjatywa jest jednak spóźniona, gdyż odbudowa potencjału militarnego to proces, który trwa latami.

³⁶ J. Bornio, op. cit., s. 14.

Wniosek 5. Wsparcie militarne Ukrainy zatrzymać może rozprzestrzenienie się wojny na Polskę i kraje wschodniej flanki. Im więcej udzieli się wsparcia Ukrainie, tym zagrożenie bezpieczeństwa tych państw będzie mniejsze.

BIBLIOGRAFIA

- Banasik Mirosław, Rogozińska Agnieszka (red.). 2020. Zagrożenia Federacji Rosyjskiej i bezpieczeństwo międzynarodowe. Warszawa: Difin.
- Biała Księga Bezpieczeństwa Narodowego RP. 2013. Warszawa: BBN.
- Bieleń Stanisław. 2022. Pomyślmy o własnym interesie narodowym. <https://wiadomosci.onet.pl/tylko-w-onecie/prof-stanislaw-bielen-pomyslmy-o-wlasnym-interesie-narodowym/01dw0>.
- Bojanowicz Roma. 13 marca 2023. „Wywiad dla dziennika Libero z włoskim senatorem współpracującej we Włoszech Ligi Massimiliano Romeo”. Forsal.pl
- Bornio Jakub. 2020. Bezpieczeństwo narodowe Polski w kontekście kryzysu ukraińskiego. Wymiar polityczno-militarny. Warszawa: Difin.
- Dyner Anna. 2021. „Strategia bezpieczeństwa narodowego Rosji”. *Biuletyn* 131(2329): 1-2.
- Falecki Janusz, Kochańczyk Rafał, Sowizdraniuk Piotr. 2018. Możliwości doskonalenia udziału Sił Zbrojnych RP w systemie bezpieczeństwa wewnętrznego. W *Współczesne uwarunkowania zarządzania bezpieczeństwem wewnętrznym państwa*. 29-47. Szkoła Policji w Katowicach.
- Gierszewski Janusz. 2018. „Bezpieczeństwo społeczne jako dziedzina bezpieczeństwa narodowego”. *Historia i Polityka* 23(30): 21-38.
- Hauser Gunther, Kernic Franz (red.). 2006. *European Security in Transition*. Wielka Brytania, Aldershot: Ashgate.
- Kajetanowicz Jerzy. 2021. „Transformacja Sił Zbrojnych RP 1999-2020. Aspekt organizacyjny”. *Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej* 19(1): 83-103.
- Kwiatkowski Adam. (red.). 2016. *Europa w dobie kryzysu migracyjnego*. Kraków: Wydawnictwo WSBPiI „Apeiron”.
- Kwiatkowski Adam. 2016. Źródła zagrożeń bezpieczeństwa państwa. W *Bezpieczeństwo państw Europy Środkowo-Wschodniej w kontekście konfliktu na Ukrainie*. 251-260. Wydawnictwo Społeczno-Prawne w Słupsku.
- Kwiatkowski Adam. 2020. Determinanty współpracy państw Europy Środkowej i Wschodniej w dziedzinie bezpieczeństwa. W *Bezpieczeństwo państw Europy Środkowej i Wschodniej. Kwestie społeczne, ekonomiczne, polityczne i militarne*. 115-126. Wydawnictwo Silva Rerum w Poznaniu.
- Kwiatkowski Adam. 2020. Wewnętrzne determinanty bezpieczeństwa państwa. W *Deformacje społecznych wzťahov a možnosti ich eliminowania*. 88-102. Wydawnictwo Uczelni Nauk Społecznych w Łodzi.
- Kwiatkowski Adam. 2021. „Zagrożenia i przesłanki demontażu architektury bezpieczeństwa europejskiego (Threats and Grounds for Dismantling the European Security Architecture)”. *Security Dimensions* nr 38 (commemorative): 38-55.

- Kwiatkowski Adam. 2021. Zagrożenia geopolityczne regionu Europy Środkowo-Wschodniej. W Współczesne zagrożenia bezpieczeństwa państwa, część druga. 343-355. PSWBP w Białej Podlaskiej.
- Laprus Marian (red.). 1979. Leksykon wiedzy wojskowej, Warszawa: Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej.
- Lipka Rafał, Smura Tomasz (red.). 2014. Siły Zbrojne RP – stan, perspektywy, wyzwania modernizacyjne. Warszawa: Fundacja im. Kazimierza Pułaskiego.
- Mierzejewski Donat. 2011. Bezpieczeństwo europejskie w warunkach przemian globalizacyjnych, Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Mileszko Tomasz. 20 stycznia 2022. Porównanie potencjału militarnego Ukrainy i Rosji. Starcie Dawida z Goliatem. Komputerswiat.pl.
- Mogherini Federica. 2016. Wspólna wizja, wspólne działanie: Silniejsza Europa, Globalna strategia na rzecz polityki zagranicznej i bezpieczeństwa Unii Europejskiej, Bruksela: Wydawnictwo UE.
- Molo Beata (red.). 2018. Migracja i uchodźstwo wyzwaniem dla bezpieczeństwa i współpracy międzynarodowej w XXI wieku. Kraków: Oficyna Wydawnicza AFM.
- Olejniki Monika. 10 marca 2022. „Wywiad z Ryszardem Schnepfem, byłym ambasadorem Polski w USA”. W TVN 24, Kropka nad i.
- Płatek Krzysztof. 17 sierpnia 2021. „Wybrane aspekty modernizacji technicznej Sił Zbrojnych RP”. Polska Zbrojna.
- Rawicz Marta. 13 czerwca 2022. „Polska oczekuje uzupełnienia braków sprzętu wojskowego, który przekazała Ukrainie”. Dziennik Gazeta Prawna.
- Rdzanek Grzegorz. 2014. Wojska lądowe RP. W Siły Zbrojne RP – stan, perspektywy i wyzwania modernizacyjne. 17-40. Warszawa: Fundacja im. Kazimierza Pułaskiego.
- Soloch Paweł, Pietrzak Paweł. 2016. „Szczyt NATO w Warszawie: uwarunkowania, rezultaty, wnioski dla Polski”. Bezpieczeństwo Narodowe I-IV: 13-33.
- Stolarczyk Mieczysław. 2014. Dylematy bezpieczeństwa Polski w kontekście kryzysu i konfliktu ukraińskiego w latach 2013-2014. W Dylematy polityki bezpieczeństwa Polski na początku drugiej dekady XXI wieku. 41-87. Wydawnictwo Regionalnego Ośrodka Debaty Międzynarodowej w Katowicach.
- Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej. 2020. Warszawa: Akademia Sztuki Wojennej.
- The Military Balance. 2005. London: Międzynarodowy Instytut Studiów Strategicznych.
- Zarządzenie nr 25/MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 1 października 2004 r., Dziennik Urzędowy Ministra Obrony Narodowej 2004, nr 13, poz. 139.

Jan JAKIMIEC

Lubelska Akademia Wyższej Szkoły Ekonomii i Innowacji

janjaki5959@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0002-7926-5786>

<https://doi.org/10.34739/dsd.2023.01.04>

UWARUNKOWANIA, WYZWANIA I ZAGROŻENIA DLA BEZPIECZEŃSTWA MIĘDZYNARODOWEGO POLSKI W KONTEKŚCIE WOJNY W UKRAINIE

ABSTRAKT: Celem artykułu jest skoncentrowanie rozważań i zarysowanie uwarunkowań, wyzwań, a także potencjalnych zagrożeń dla bezpieczeństwa międzynarodowego Polski w obecnej sytuacji geopolitycznej przede wszystkim ze strony Rosji. Problem badawczy został ujęty w pytaniu: jakie powinny być kierunki prowadzenia polityki w celu zapewnienia bezpieczeństwa międzynarodowego Polski. Hipoteza badawcza, która została w artykule zweryfikowana, stanowi, że trzonem bezpieczeństwa międzynarodowego Polski jest ścisła współpraca w ramach sojuszu euroatlantyckiego i Paktu Północnoatlantyckiego NATO, Unii Europejskiej oraz przyjęcie spójnej ze wszystkimi państwami sąsiadującymi bezpośrednio z Polską strategii bezpieczeństwa międzynarodowego. Z metod badawczych służących weryfikacji przyjętej hipotezy i rozwiązania problemu badawczego wykorzystano głównie analizę wykazanej w bibliografii literatury oraz wnioskowanie, a także syntezę i uogólnianie wyciągniętych w wyniku analizy wniosków. Udzielona została odpowiedź na pytanie badawcze, która jest rozwiązaniem podjętego w artykule problemu badawczego. Założoną hipotezę badawczą zweryfikowano, a wnioski ujęto w podsumowaniu. Omówiona w artykule problematyka wydaje się być uzasadniona szczególnie w dobie trwającego konfliktu i toczącej się za naszą wschodnią granicą wojny spowodowanej napaścią zbrojną Federacji Rosyjskiej na Ukrainę.

SŁOWA KLUCZOWE: bezpieczeństwo międzynarodowe, bezpieczeństwo narodowe, cyberbezpieczeństwo, konflikt zbrojny, Sojusz Północnoatlantycki

THE CONDITIONS, CHALLENGES AND THREATS TO POLAND'S INTERNATIONAL SECURITY IN THE CONTEXT OF THE WAR IN UKRAINE

ABSTRACT: The aim of the article is to focus considerations and outline the conditions, challenges, and potential threats to Poland's international security in the current geopolitical situation, primarily from Russia. The research problem was formulated in the question: what should be the directions of policy in order to ensure Poland's international security. The research hypothesis that has been verified in the article is that the core of Poland's international security is close cooperation within the Euro-Atlantic alliance and the North Atlantic Treaty Organization, NATO, the European Union and the adoption of an international security strategy consistent with all countries directly neighboring Poland. The research methods that were used to verify the adopted hypothesis and solve the research problem are mainly the analysis of the literature listed in the bibliography, as well as the synthesis, inference and generalization of the conclusions drawn as a result of the analysis. The answer to the research question was given as a solution to the research problem addressed in the article. The assumed research hypothesis was verified and the conclusions were included in the summary. The issues raised in the article seem to be justified especially in the era of the ongoing conflict and the ongoing war beyond our eastern border, caused by the armed attack of the Russian Federation on Ukraine.

KEYWORDS: international security, national security, cyber security, armed conflict, North Atlantic Treaty Organization

WPROWADZENIE

Podjmując próbę analizy uwarunkowań bezpieczeństwa międzynarodowego Polski, można zauważyć, że niezwykle istotne jest podkreślenie znaczenia umiejscowienia naszego państwa w strukturach Paktu Północnoatlantyckiego (NATO) i Unii Europejskiej (UE). Biorąc pod uwagę położenie geograficzne i geopolityczne usytuowanie Polski, trzeba stwierdzić, że kluczową kwestią staje się umiejętność prowadzenia przemyślanej polityki międzynarodowej opartej nie tylko na sojuszu północnoatlantyckim czy współpracy ze Stanami Zjednoczonymi i bliskim współdziałaniu z państwami Unii Europejskiej, w tym z Niemcami, Danią czy Szwecją, ale także przyjęcie spójnej ze wszystkimi państwami sąsiadującymi bezpośrednio z Polską strategii bezpieczeństwa międzynarodowego.

Do czasu wybuchu wojny w Ukrainie Europa była zaliczana do najbardziej pokojowych kontynentów świata. Jednak z uwagi na obecną sytuację w Ukrainie i trwającą tam wojnę wysiłki na rzecz zapewnienia pokoju między narodami w czasach współczesnych stają się kluczową kwestią. Szczególnie ważne jest to dla utrzymania właściwego stanu bezpieczeństwa Polski, która jest bezpośrednim sąsiadem Ukrainy. Terytorium naszego państwa oddziela od działań wojennych inne państwa europejskie. Bezsprzecznie gwarantem bezpieczeństwa międzynarodowego Polski jest nasze członkostwo w Pakcie Północnoatlantyckim i Unii Europejskiej. To jednak nie zwalnia nas z podejmowania wysiłków na rzecz wzmacniania nie tylko naszych zdolności obronnych i potencjału militarnego, ale też prowadzenia rozsądnej polityki zagranicznej opartej na wzajemnych sojuszach i budowania życzliwych stosunków z innymi państwami, w tym z naszymi bezpośrednimi sąsiadami. Polska musi być przygotowana na ewentualne zagrożenia dla bezpieczeństwa naszego państwa, których głównym źródłem, a wszystko na to wskazuje, będzie Federacja Rosyjska, która już od dawna nie ukrywa swojej niechęci i negatywnego nastawienia do nas.

Podstawową potrzebą każdego państwa, a jednocześnie warunkiem jego rozwoju jest szeroko rozumiane bezpieczeństwo zarówno wewnętrzne, jak i zewnętrzne. Rządy państw podejmują wysiłki i działania, mające na celu wyeliminowanie potencjalnych zagrożeń, a w sytuacji niemożności ich uniknięcia przynajmniej ich zminimalizowanie. W celu zoptymalizowania bezpieczeństwa międzynarodowego państwa współpracują ze sobą, zawierając między sobą różnego rodzaju sojusze i koalicje. Takie porozumienia dają większą pewność utrzymania pokoju, stanowią zabezpieczenie i swego rodzaju gwarancję na wypadek agresji zbrojnej. Ponadto są oparciem i potwierdzeniem wzajemnej solidarności między państwami na wypadek ataku zbrojnego i tego, że dane państwo nie będzie pozostawione same sobie i otrzyma wsparcie oraz pomoc ze strony państw sojuszniczych. Możemy więc przyjąć, że bezpieczeństwo międzynarodowe ma nie tylko na celu ochronę pojedynczego państwa, ale nade wszystko ma za zadanie wzmacniać, chronić i budować pokój na świecie. Raport Instytutu for Economy & Peace w sprawie Globalnego Indeksu Pokoju (*Global*

*Peace Index – GPI*¹ wykazał, że począwszy od 2008 r. obniżył się o 2% wskaźnik światowego pokoju i wciąż ulega on pogorszeniu. Państwa i systemy międzynarodowe mogą przetrwać, opierając się na fundamencie, którym jest właśnie pokój, gdyż tylko on może stanowić gwarancję bezpieczeństwa w każdym wymiarze. Bezpieczeństwo Polski jest nieodłączną częścią składową trwałości bezpieczeństwa międzynarodowego i stanowi wypadkową zbieżności działań i interesów wszystkich państw członkowskich tworzących określoną wspólnotę lub ustanowiony sojusz. Partnerska współpraca i oparte na zaufaniu współdziałanie międzynarodowe pomiędzy państwami w sposób najbardziej efektywny uniemożliwiają generowanie wszelkich zagrożeń i prowadzą do znajdowania wspólnych, kompromisowych rozwiązań problemów związanych z zachowaniem odpowiedniego stanu bezpieczeństwa międzynarodowego i są najlepszą drogą budowania solidarności, otwartości i wzajemnej pomocy.

BEZPIECZEŃSTWO POLSKI I PAŃSTW EUROPY ŚRODKOWO-WSCHODNIEJ W OBLCZU WOJNY ROSYJSKO-UKRAIŃSKIEJ

24 lutego 2022 r. Federacja Rosyjska, nie licząc się z opinią międzynarodową, dokonała zbrojnej napaści na terytorium Ukrainy, rozpoczynając tym samym wojnę rosyjsko-ukraińską. Ta sytuacja z całą pewnością wywarła istotny wpływ na stan bezpieczeństwa nie tylko w Europie, ale i na świecie. Rosja, stając się agresorem militarnym, naruszyła w ten sposób suwerenność i niepodległość innego państwa, wywołując także obawy i niepokój kolejnych państw mogących stać się następnym celem ataku ze strony Rosji. Rosjanie rozpoczęli masowo mordować ludność cywilną oraz dokonywać ohydnych gwałtów, i to nie tylko na kobietach, ale także na dzieciach. Propaganda rosyjska rozpoczęła straszenie atakiem zbrojnym m.in. Szwecję, Finlandię, Mołdawię i oczywiście Polskę. Lista kwestii spornych po 1990 r. pomiędzy Federacją Rosyjską a Polską jest długa i otwarta, a także wciąż się wydłuża².

Możemy tutaj wskazać na następujące kwestie sporne:

1. nasilający się spór dotyczący roli i miejsca Stanów Zjednoczonych w zapewnieniu bezpieczeństwa w Europie,
2. nieakceptowanie przez Rosję polityki związanej z rozszerzeniem struktur NATO o kolejne państwa,
3. ingerencja zbrojna w Iraku,
4. utworzenie tarczy antyrakietowej,
5. opowiedzenie się przez Polskę po stronie Czeczenii w wojnie rosyjsko-czeczeńskiej prowadzonej w latach 1994-1996 i 1999-2009,
6. wspieranie przez Polskę pomarańczowej rewolucji w Ukrainie w 2004 r.,
7. spór o wojnę w Gruzji w 2008 r.,

¹ Institute for Economics & Peace, *Global Peace Index 2021: Measuring Peace in a Complex World*, Sydney, June 2021, <http://visionofhumanity.org/reports> (3.03.2022).

² P. Żurawski vel Grajewski, *Polska polityka wschodnia 1989-2015. Wymiar narodowy i unijny*, Kraków 2016, s. 37-6.

8. wciąż toczące się spory o kwestie energetyczne, w tym paliw kopalnych,
9. napięcia związane z udzieleniem przez Polskę poparcia dla I i II tury rozszerzenia NATO.

Wybuch wojny w Ukrainie wywołał nie tylko niepokój społeczeństwa polskiego, ale także wzrost poczucia zagrożenia w innych państwach europejskich, które rozpoczęły wzmacnianie swoich sił obronnych. Propaganda i służby rosyjskie, wykorzystując współczesne kanały informacji, przez cały czas dążą do wzniecania i podsycania strachu oraz poczucia zagrożenia.

Mając na uwadze agresywną politykę Federacji Rosyjskiej, przeprowadzono w 2019 r. badania mające na celu identyfikację potencjalnych zagrożeń w obszarze bezpieczeństwa międzynarodowego Polski. Wyniki tych badań jednoznacznie wskazują, że Rosja dąży do skłócenia, zdestabilizowania i rozbicia spójności zarówno Unii Europejskiej, jak i Paktu Północnoatlantyckiego, zwłaszcza jego wschodniej flanki. Przez cały czas Federacja Rosyjska intensyfikuje swoje agresywne działania, na które Polska jest szczególnie narażona jako państwo graniczne Unii Europejskiej. Wśród działań tych możemy wymienić:

1. dążenie Rosji do zantagonizowania Polski z Unią Europejską i NATO,
2. prowokowanie i wzniecanie wewnętrznych konfliktów i napięć, które będą skłócać społeczeństwa państw zachodnich,
3. fałszowanie historii Polski i dążenie do skłócenia Polski z państwami sąsiednimi celem wzbudzania i potęgowania wzajemnej niechęci i wrogości, np. z Ukrainą, Niemcami czy Francją,
4. promowanie i wspieranie ruchów skrajnie antyeuropejskich, antyzachodnich i nacjonalistycznych uderzających we wspólne wartości i cele i podważających je,
5. nastawianie przeciwko sobie różnych grup społecznych i regionów i tym samym osłabianie potencjału i arsenału narzędzi i środków obronnych państwa³,
6. instalowanie i umacnianie agentury rosyjskiej i prowadzenie intensywnej działalności szpiegowskiej w Polsce,
7. podważanie autorytetu i pozycji Polski na arenie międzynarodowej,
8. nasiloną działalność dezinformacyjną, propagandową i destabilizacyjną⁴ w cyberprzestrzeni z wykorzystaniem wszystkich dostępnych środków i narzędzi internetowych.

Obszary bezpieczeństwa Polski, które mogą być potencjalnie zagrożone rosyjskim atakiem, to przede wszystkim⁵:

- branża energetyczna,
- urzędnictwo, instalacje i infrastruktura krytyczna,
- system społeczny,
- infrastruktura i kanały informacyjne,
- cyberprzestrzeń,

³ K. Jagusiak, *Polityka zagraniczna Federacji Rosyjskiej jako źródło zagrożeń dla krajów bałtyckich i ich wpływ na bezpieczeństwo Polski*, rozprawa doktorska, Warszawa 2021.

⁴ R. Janczewski, *Znaczenie cyberprzestrzeni w działaniach hybrydowych*, [w:] L. Elak et al. (red.), *Zagrożenia hybrydowe*, Warszawa 2019, s. 174.

⁵ Ibidem.

- ośrodki zarządzania i podejmowania decyzji, w tym władze lokalne i centralne.

Wszystkie wymienione potencjalne zagrożenia są bardzo ważnym sygnałem ostrzegawczym dla polskiego rządu, który z mocy prawa jest odpowiedzialny za bezpieczeństwo naszego państwa i wszystkich obywateli. Załamanie się bezpieczeństwa społecznego wynikającego np. z niepohamowanej i niekontrolowanej inflacji skutkującej gwałtownym wzrostem cen energii, paliw czy surowców powoduje w konsekwencji wzrost nie tylko kosztów życia, ale także prowadzi do zwiększenia obciążeń wytwarzania dóbr i usług konsumpcyjnych i w efekcie do wyhamowania, a czasami wręcz wstrzymania rozwoju gospodarczego, ekonomicznego i społecznego oraz osłabienia więzi społecznych, załamania się norm i wartości w obszarze kultury narodowej i bezpieczeństwa kulturowego⁶. To właśnie państwo i funkcjonujące w nim instytucje i organizacje odgrywają wiodącą rolę w zapewnianiu i utrzymaniu bezpieczeństwa na akceptowalnym poziomie, szczególnie jeżeli weźmiemy pod uwagę obszar eliminacji zagrożeń⁷.

Eksperti wojskowi i cywilni zajmujący się problematyką bezpieczeństwa zauważają zasadniczą zmianę, jeżeli chodzi o postrzeganie europejskiego bezpieczeństwa, wywołaną wojną w Ukrainie oraz kryzysem uchodźczym i migracyjnym. Są zdania, iż mimo to potencjał militarny Rosji nie uległ znaczącej zmianie, czego najlepszym dowodem jest przede wszystkim brak spektakularnych sukcesów rosyjskiego najeźdźcy w osiągnięciu zakładanych celów i wciąż toczące się krwawe walki na terytorium Ukrainy. Warto podkreślić, iż głównym celem Rosjan nie było zajęcie Ukrainy, ale zmiana paradygmatu myślenia i postrzegania przez wszystkie państwa ładu i bezpieczeństwa globalnego. Władimir Putin za wszelką cenę dąży do zrealizowania swoich mocarstwowych planów i osłabienia znaczenia Stanów Zjednoczonych, Unii Europejskiej i szeroko rozumianego Zachodu oraz ich wkładu w proces budowania wspólnych wartości i sojuszy opartych na regułach równości, demokratyzmu, wolności i poszanowania praw jednostki. Jednak błędne i jak się okazało nierealistyczne są założenia rosyjskiego prezydenta wynikające z jego mocarstwowych zapędów i manii pozornej wielkości Rosji. Niedocenianie potencjału militarnego Ukrainy wzmocnianego przez NATO, państwa Zachodu i Stany Zjednoczone, jak również ogromny opór, determinacja i heroiczne poświęcenie sił zbrojnych Ukrainy i ludności cywilnej skutecznie uniemożliwiły rosyjskiemu oligarsze realizację założonych celów.

Zastanawiamy się nad tym, jak duże jest ryzyko dokonania przez Federację Rosyjską ewentualnego ataku militarnego na Polskę. Wielu analityków wojskowych i cywilnych zajmujących się analizowaniem prowadzonej przez Rosję polityki i podejmowanych działań jest zdania, że prawdopodobieństwo takiego ataku jest niewielkie. Wynika to z tego, że Polska jest nie tylko członkiem Unii Europejskiej, ale także wchodzi w skład Sojuszu Północnoatlantyckiego. Jako sojusznik USA nasze państwo posiada wsparcie wojskowe naszego największego sprzymierzeńca, Stanów Zjednoczonych.

Postrzeganie Polski oraz jej ranga, pozycja i znaczenie na arenie nie tylko europejskiej, ale i na świecie po wybuchu wojny w Ukrainie istotnie wzrosły. Państwo polskie jest

⁶ Ibidem.

⁷ A. Czupryński, *Bezpieczeństwo w ujęciu teoretycznym*, [w:] A. Czupryński, B. Wiśniewski, J. Zboina (red.), *Bezpieczeństwo. Teoria, badania, praktyka*, Józefów 2015, s. 16.

traktowane jako sojusznik i sprzymierzeniec Ukraińców w walce z rosyjskim najeźdźcą. Polska, będąc członkiem europejskiej wspólnoty państw, angażuje się, udzielając Ukrainie znaczącego wsparcia i wszechstronnej pomocy poprzez dozbrajanie sił wojskowych Ukrainy i przyjmowanie na naszym terytorium ogromnej liczby ukraińskich uchodźców. Zaangażowanie się Polski w pomoc na rzecz Ukrainy zmagającej się z agresorem jest doceniane przez Stany Zjednoczone, które wykorzystują swoje siły wojskowe oraz sprzęt do ochrony naszego terytorium. Prezydent USA Joe Biden niejednokrotnie podkreślał, jak wielkie znaczenie z perspektywy Stanów Zjednoczonych ma art. 5 traktatu waszyngtońskiego, którego wiarygodność jest uwarunkowana spójnością i komplementarnością zasad z nienaruszalnymi interesami tego państwa, solidaryzmem i fundamentalnymi regułami demokracji i wolności⁸. Biorąc pod uwagę toczącą się w Ukrainie wojnę z rosyjskim agresorem, trzeba stwierdzić, że dominująca pozycja Stanów Zjednoczonych w Europie, a zwłaszcza w jej środkowo-wschodniej części, jest niepodważalna. Kiedy analizujemy tę sytuację z perspektywy globalnej, to wydaje się, iż głównym celem USA jest utrzymanie wiodącej pozycji zarówno w Europie, jak i Azji⁹.

Stosunki dyplomatyczne w kontekście polityki zagranicznej pomiędzy Polską a Federacją Rosyjską miały zawsze istotne znaczenie dla minimalizowania zagrożenia ze strony Rosji i poczucia bezpieczeństwa przez obywateli naszego państwa. Polska z racji swojego geograficznego położenia charakteryzującego się bliskością Rosji, a jednocześnie leżąca w centrum Europy, na terytorium której przebiega wschodnia granica UE, ma strategiczne znaczenie dla naszych sojuszników Stanów Zjednoczonych, a także dla państw Unii Europejskiej oraz Paktu Północnoatlantyckiego. Polska jako członek Unii Europejskiej ma zupełnie inne niż Rosja wyobrażenia i obrane kierunki dotyczące zarówno rozwoju, jak i ładu oraz bezpieczeństwa międzynarodowego. Zapędy imperialistyczne Federacji Rosyjskiej mające swój wyraz w prowadzeniu agresywnej polityki międzynarodowej w stosunku do wielu państw, jak np. aneksja półwyspu krymskiego w 2014 r., są tego przykładem. Od momentu napaści zbrojnej Rosji na Ukrainę stosunki między Polską a Federacją Rosyjską stały się jeszcze bardziej napięte, a czasami nawet wręcz wrogie. Rosja ustawicznie kieruje w stronę naszego państwa i obywateli przekaz oparty na podsycaniu strachu budowanego na gróźnie ataku militarnego na nasze terytorium czy nawet użycia broni nuklearnej.

Wielu ekspertów zastanawia się, czy Rosja jest przygotowana na konflikt zbrojny z NATO. Wydaje się rzeczą oczywistą, że w obecnej sytuacji nie ma ona takiego potencjału i siły, żeby rozpocząć kolejną wojnę. Jednak powinniśmy być przygotowani na różnego rodzaju, głównie propagandowe, działania zaczepne i prowokacje, których celem jest przede wszystkim zastraszenie i wywoływanie negatywnych emocji wśród polskiego społeczeństwa. Trwająca wojna w Ukrainie angażuje posiadany przez Rosjan potencjał zarówno militarny, jak i ludzki. Należy jednak pamiętać, że Federacja Rosyjska to duże i liczebne państwo, które

⁸ J. Bornio, *Bezpieczeństwo narodowe Polski w kontekście kryzysu ukraińskiego. Wymiar polityczno-militarny*, Warszawa 2019, s. 284.

⁹ Z. Brzeziński, *Wielka szachownica: główne cele polityki amerykańskiej*, Warszawa 1998, s. 30.

posiada o wiele większy potencjał niż sama Ukraina. Oczywiście jest to, iż pomimo heroicznej postawy i woli walki narodu ukraińskiego w obronie swojego państwa, ale bez ogromnego wsparcia udzielanego przez Zachód i NATO, Ukraina już dawno zostałaby pokonana przez rosyjskiego najeźdźcę.

Analizując kwestię bezpieczeństwa zarówno Polski, jak i państw Europy Środkowej, nie możemy pominąć faktu, iż od wielu lat wskazywano na zagrożenie płynące ze strony Rosji. Szczególnie istotne dla zachowania bezpieczeństwa w Europie były dwa zagrożenia, pierwsze to rosyjska agresja, a drugie to niestabilność południowej flanki NATO¹⁰. W regionie Europy Środkowej położonych jest wiele państw, które w przeszłości miały problemy z ustaleniem swoich granic. Nie do końca odpowiadają one różnicom etnicznym i kulturowym między tymi państwami. Dodatkowo w tej części Europy następuje ścieranie się bardzo często przeciwstawnych interesów Rosji, Unii Europejskiej i USA. Powinniśmy też pamiętać, że na terenie Europy Środkowej rozpoczęły się dwie wojny światowe i wybuchł konflikt między cywilizacją islamską a cywilizacją Europy Zachodniej¹¹.

Strategiczne położenie Polski w Europie Środkowo-Wschodniej ma także kluczowe znaczenie¹² w kontekście zabezpieczenia flanki wschodniej. Ponadto szlaki transportowe przecinające Polskę w sytuacji zagrożenia mogą jednocześnie pełnić funkcję szlaków wojennych¹³.

Globalna rywalizacja mocarstwowa o powiększanie swoich wpływów, a w konsekwencji dążenie mocarstw do dokonania nowego podziału świata, w istocie stanowi jedno z największych zagrożeń dla bezpieczeństwa Polski. Taka sytuacja jest podstawą do jeszcze ściślejszej współpracy Polski z Unią Europejską i NATO oraz skorelowania prowadzonej przez nas polityki bezpieczeństwa z polityką bezpieczeństwa naszych sojuszników.

ZAGROŻENIA DLA BEZPIECZEŃSTWA A KIERUNKI POLITYKI PAŃSTWA W ZAKRESIE OBRONNOŚCI WYNIKAJĄCE ZE STRATEGII BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO POLSKI Z DNIA 12 MAJA 2020 R.

Polska realizuje przyjętą Strategię Bezpieczeństwa Narodowego i podobnie jak inne państwa podejmuje wysiłki w celu utrzymania pożądanego stanu bezpieczeństwa naszego terytorium i obywateli. Państwo musi się liczyć z tym, że realizacja zadań w zakresie zwiększania własnych zdolności obronnych spotka się z odpowiedzią ze strony innych nieprzychylnych mu państw,

¹⁰ A. Dilans, *Challenges for Security of the Baltic Region*, Wykład dla studentów Akademii Wojsk Lądowych we Wrocławiu, 13.10.2017.

¹¹ L. Sykulisz, *Europa środkowa jako region geostrategiczny w myśli geopolitycznej geografów wojskowych z AON w Warszawie*, „Przegląd Polityczny” 2013, vol. 6, s. 97-109.

¹² Z. Lach, A. Łaszczuk, J. Skrzyp, *Odporność układu polskiej przestrzeni na zakłócenia zewnętrzne – przestrzenne i terytorialne uwarunkowania obronności a bezpieczeństwo państwa*, [w:] K. Saganowski, M. Zagrzejewska-Fiedorowicz, P. Żuber, (red.), *Ekspertyzy do Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2008-2033*, Warszawa 2008.

¹³ J. Skrzyp, *Znaczenie strategiczne regionu środkowoeuropejskiego*, [w:] *Europa Środkowa jako region geostrategiczny. Materiały z konferencji naukowej*, Warszawa 2002, s. 21-23.

które także będą dążyć do zwiększania własnego potencjału militarnego, żeby nie stać się stroną słabszą. W naukach o bezpieczeństwie określa się to dylematem bezpieczeństwa¹⁴.

Rząd Polski dąży do zapewnienia spokoju poprzez eliminowanie zagrożeń i, co istotne, stara się stworzyć odpowiedni system ochrony przed niebezpieczeństwami¹⁵.

Polska, realizując Strategię Bezpieczeństwa Narodowego, dąży do wyeliminowania wszystkich zagrożeń dla państwa i budowania bezpieczeństwa opartego na stabilności wewnętrznej. Jednak nasze państwo jako członek wspólnoty europejskiej i struktur NATO musi uwzględniać sytuację w Europie dotyczącą kierunków prowadzenia polityki międzynarodowej w zakresie obronności, w tym związaną z uzbrojeniem, rozbudową struktur obronnych i podejmowanymi w tym zakresie decyzjami. Jest to szczególnie ważne, jeżeli weźmiemy pod uwagę możliwość eskalacji militarnej ze strony Federacji Rosyjskiej i konieczność natychmiastowej odpowiedzi ze strony NATO¹⁶. Zdaniem prezydenta Rosji kraje, które wchodziły dawniej w skład bloku ZSRR, stanowią należne Federacji Rosyjskiej terytoria wpływów.

Głównym zadaniem dla władz państwowych w celu realizacji kwestii związanych z siłami zbrojnymi jest wzmocnienie zdolności operacyjnych Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej do odstraszenia i obrony przed zagrożeniami bezpieczeństwa, ze szczególnym uwzględnieniem podniesienia poziomu mobilności i modernizacji technicznej. Wytyczne Strategii Bezpieczeństwa Narodowego Polski obejmują również obszar związany z cyberprzestrzenią. Cyberbezpieczeństwo i działania w tym wymiarze mają się skupić na podniesieniu poziomu odporności na cyberzagrożenia, zwiększeniu poziomu ochrony informacji w sektorze publicznym, militarnym, prywatnym oraz promowaniu wiedzy i dobrych praktyk umożliwiających obywatelom lepszą ochronę ich informacji¹⁷. Również w przestrzeni informacyjnej zarówno państwo, jak i obywatele mają mieć zapewnione bezpieczne funkcjonowanie¹⁸.

Kluczową kwestią dla zapewnienia pożądanego poziomu bezpieczeństwa międzynarodowego Polski jest utrzymanie znaczącej pozycji naszego państwa w systemie bezpieczeństwa międzynarodowego. Strategicznym celem przyjętym w Strategii Bezpieczeństwa Narodowego RP z dnia 12.05.2020 r. jest wzmocnienie zdolności Sojuszu Północnoatlantyckiego i Unii Europejskiej do zapewniania bezpieczeństwa Polski oraz całego obszaru euroatlantyckiego, a także rozwinięcie współpracy w formule bilateralnej, regionalnej oraz w wymiarze globalnym na rzecz wzmocnienia pozycji Polski jako istotnego elementu systemu bezpieczeństwa międzynarodowego. Nowa Strategia Bezpieczeństwa Polski w ramach czterech filarów określa zakres działań dotyczących bezpieczeństwa narodowego, które zdaniem twórców mają kluczowe

¹⁴ J.H. Herz, *Idealist Internationalism and the Security Dilemma*, „World Politics” 1950, vol. 2, nr 2, s. 158-180.

¹⁵ S. Kaczor, *Bezpieczeństwo w czasach pozornego pokoju i spokoju*, [w:] J. Kunikowski (red.), *Bezpieczeństwo i obronność w świetle współczesnych wyzwań i potrzeb: ujęcie naukowe, pedagogiczne i edukacyjne*, Siedlce 2010, s. 49.

¹⁶ L. Brown, J. Stevens, *For The Daily Mail and J. Robinson for MailOnline*, 27 October 2016, <https://www.dailymail.co.uk> (4.10.2019).

¹⁷ *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej: bezpieczeństwo państwa i obywateli*, <https://www.cb.szczecin.pl/blog-post/strategia-bezpieczenstwa-narodowego-rzeczypospolitej-polskiej-bezpieczenstwo-panstwa-i-obywateli/> (30.05.2021).

¹⁸ *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego 2020*, s. 11-22.

znacznie dla właściwego funkcjonowania państwa i społeczeństwa. Podkreślenia wymaga kwestia wyznaczenia w Strategii szczegółowych celów strategicznych i wypunktowanie większości mechanizmów (oczywiście ogólnych) ich realizacji. Podmiotami wykonawczymi postanowień są ministrowie kierujący działami administracji rządowej, kierownicy urzędów centralnych, wojewodowie, organy samorządu terytorialnego oraz inne podmioty, we właściwościach których pozostają kompetencje w dziedzinie bezpieczeństwa narodowego. Dokument nakłada na te podmioty zobowiązanie uwzględniania interesów narodowych i celów strategicznych w dziedzinie bezpieczeństwa narodowego we wszystkich planowanych do realizacji przedsięwzięciach oraz działalności bieżącej. Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Polski z dnia 12.05.2020 r. zakłada również weryfikację wykonanych zadań, jak również jej weryfikację i aktualizację w obliczu zmieniającego się środowiska bezpieczeństwa państwa. Swoista kontrola miałyby się odbywać w ramach strategicznych przeglądów w dziedzinie bezpieczeństwa narodowego¹⁹.

Polska w obecnej sytuacji geopolitycznej powinna dążyć nie tylko do utrzymania na naszym terytorium jak największych sił NATO, ale także umacniać współpracę z państwami Unii Europejskiej. Należy zachowywać dobre stosunki dyplomatyczne z państwami położonymi na północny wschód od Polski, takimi jak chociażby Litwa. Nie trzeba chyba nikogo z nas przekonywać, jak ważna jest ze strategicznego punktu widzenia dobra współpraca z Niemcami i Danią, z którymi wchodzimy w skład Wielonarodowego Korpusu NATO Północ-Wschód. Ponadto wspólnie działamy w trzonie sił NATO na Litwie, Polska jest też członkiem Wielonarodowej Dywizji Północ-Wschód, której Kwatera Główna znajduje się w Elblągu. Państwa takie jak Szwecja i Finlandia są także niezwykle ważne dla bezpieczeństwa naszego kraju w tworzeniu wspólnego, „europejskiego parasola bezpieczeństwa”.

Zasadniczym celem bezpieczeństwa międzynarodowego jest zabezpieczenie interesów narodowych i jakości życia przed zagrożeniami, w tym militarnymi, powstającymi poza granicami naszego państwa. Rdzeniem właściwego zarządzania bezpieczeństwem są akceptowane priorytety, reguły międzynarodowego bezpieczeństwa zbiorowego, aktywna i przemyślana polityka zagraniczna, zarówno ekonomiczna, gospodarcza, jak i militarna, a zasadniczym celem powinna być dbałość i zabezpieczenie naszych interesów narodowych na arenie międzynarodowej²⁰. Państwo sporządza określony katalog wartości, dokonując przełożenia interesu narodowego na konkretne postulaty²¹.

Specyfika bezpieczeństwa, rozumiana jako fundament i wartość tworząca inne, niezbędne człowiekowi wartości, warunek rozwoju i dobrobytu państwa²², stwarza możliwość poddania analizie zakres i zasadnicze cele bezpieczeństwa. Możemy podzielić je na bezpieczeństwo wewnętrzne i zewnętrzne, narodowe i międzynarodowe. Bezpieczeństwo narodowe to nie jest tylko ochrona

¹⁹ R. Zaniewski, *Nowa Strategia Bezpieczeństwa Narodowego*, <https://fundacjarepublikanska.org/nowa-strategia-bezpieczenstwa-narodowego/> (4.06.2021).

²⁰ Vide R. Jakubczak, M. Marczak (red.), *Bezpieczeństwo Narodowe Polski w XXI wieku. Wyzwania i strategie*, Warszawa 2011.

²¹ R. Zięba, *Instytucjonalizacja bezpieczeństwa europejskiego*, Warszawa 1999, s. 9.

²² W. Multan, *Bezpieczeństwo międzynarodowe ery nuklearnej*, Warszawa 1991, s. 20.

narodu i terytorium przed fizyczną napaścią, lecz również stanowi ono ochronę interesów ekonomicznych i politycznych, których naruszenie spowodowałoby pogwałcenie podstawowych wartości państwa²³. Najważniejszym celem i zadaniem państwa jest przede wszystkim zapewnienie narodowi bezpieczeństwa dotyczącego bytu, rozwoju i suwerenności²⁴. Analogicznie jak w przypadku bezpieczeństwa narodowego, bezpieczeństwo międzynarodowe skupia się na aspektach o charakterze polityczno-militarnym/wojskowym i możemy zdefiniować je jako realizację bezpieczeństwa narodowego w kontekście uczestnictwa państwa w określonym systemie międzynarodowym, który tworzą umowy międzynarodowe. Wynikiem tak ujmowanego bezpieczeństwa było powstanie tzw. dylematu bezpieczeństwa polegającego na ścieraniu się przeciwstawnych interesów państw. Wskutek przewartościowania w obszarze stosunków międzynarodowych drogą do realizacji interesów opozycyjnych jest współdziałanie i współpraca²⁵.

W zakresie dbałości o bezpieczeństwo zewnętrzne naszego państwa konieczne są wspólne działania głównych aktorów sceny politycznej bez względu na ich poglądy polityczne. System obronny Polski składający się z podsystemów operacyjnych i wsparcia powinien być zarządzany w sposób spójny, skoordynowany i skorelowany kompetencyjnie pomiędzy poszczególnymi jednostkami odpowiedzialnymi za bezpieczeństwo państwa. Bezwzględnie należy doprecyzować zapisy i regulacje prawne w zakresie zarządzania bezpieczeństwem zewnętrznym, tak aby w sposób optymalny były wykorzystywane posiadane zasoby i potencjał. Przy zakupach nowoczesnego i odpowiedniej jakości sprzętu i wyposażenia służącego celom obronnym naszego państwa niezbędne jest korzystanie z opinii, doradztwa i ekspertyz kompetentnych i doświadczonych dowódców wojskowych. Tocząca się za naszą wschodnią granicą wojna rosyjsko-ukraińska z całą mocą i brutalnością weryfikuje używany do walki sprzęt i zastosowane środki bojowe. Polska powinna także dbać o swój wizerunek zewnętrzny, aby w ocenie innych państw stanowić przykład kraju w pełni szanującego zasady demokratyczne i solidaryzującego się ze swoimi sojusznikami i sprzymierzeńcami.

Globalizacja bezpieczeństwa wymuszona poprzez militaryzację i najnowsze technologie komunikowania się i przepływu informacji wymusza na przywódcach państw potrzebę budowania efektywnego systemu w zakresie bezpieczeństwa zbiorowego²⁶. Jednak należy podkreślić, iż w okresie zimnej wojny Organizacja Narodów Zjednoczonych nie zapewniała wystarczająco skutecznego systemu bezpieczeństwa. Także po zakończeniu zimnej wojny system ten nie do końca stanowi sprawny system bezpieczeństwa, a wynika to z nieuznawania przez USA jego nadrzędnej roli w zapewnieniu bezpieczeństwa międzynarodowego w stosunku do NATO. Stany Zjednoczone czynią wysiłki w celu przekonania innych państw sojusznicznych do uznania NATO za sojusz globalny, który mógłby działać poza strefą północnoatlantycką. W ten sposób

²³ Vide W.J. Taylor Jr., J.A. Amos, *American National Security: Policy and Process*, Baltimor 1981, s. 7.

²⁴ Z. Sabak, J. Królikowski, *Ocena zagrożeń bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2000, s. 40.

²⁵ Z.J. Pietraś, *Interesy narodowe a wspólne interesy ludzkości*, [w:] Z.J. Pietraś (red.), *Interesy narodowe a współistnienie państw*, Lublin 1989, s. 12-13.

²⁶ B.M. Blechman, *International Peace and Security in the Twenty-first Century*, [w:] K. Booth (red.), *Statecraft and Security: The Cold War and Beyond*, Cambridge 1998, s. 395-306.

NATO nie tylko służyłoby ochronie terytorialnej, ale jednocześnie działałoby na rzecz bezpieczeństwa zbiorowego²⁷.

PODSUMOWANIE

Członkostwo Polski w strukturach NATO, jak i przynależność do wspólnoty państw Unii Europejskiej w obecnej sytuacji napaści zbrojnej Rosji na Ukrainę i gróźb kierowanych przez Federację Rosyjską w naszą stronę jest dla zapewnienia bezpieczeństwa naszemu państwu wartością nie do przecenienia. Tworząc z innymi państwami tego regionu tzw. flankę wschodnią NATO, Polska zapewnia odpowiedni poziom bezpieczeństwa swoim obywatelom i nienaruszalność naszego terytorium, jak i bezpieczeństwo innym państwom leżącym w Europie, szczególnie w Europie Środkowo-Wschodniej. NATO stale utrzymuje gotowość do udzielenia natychmiastowej odpowiedzi na prowokacje wojskowe i ewentualną agresję militarną ze strony innego państwa na państwo członkowskie Sojuszu Północnoatlantyckiego. Zasadnicze znaczenie pod kątem obronności granic Unii Europejskiej ma granica Polski z obwodem kaliningradzkim, ochrona przestrzeni powietrznej i wód południowej części Bałtyku, a także stałe monitorowanie i ochrona granic z Litwą i Białorusią. Udzielana przez Polskę szeroka pomoc na rzecz Ukrainy jest uzasadniona z moralnego i humanitarnego punktu widzenia, a jednocześnie stanowi nasz wkład w obronę przed rosyjskim agresorem. Ponadto taka postawa jest wyrazem naszej narodowej świadomości o potencjalnym niebezpieczeństwie grożącym nam ze strony Rosji. Dlatego też polski rząd i dowództwo wojskowe powinny priorytetowo i ze szczególną odpowiedzialnością i troską traktować budowanie potencjału obronnego naszego państwa, eliminując słabe punkty i doskonaląc nasz system zarządzania bezpieczeństwem narodowym. Tocząca się za naszą wschodnią granicą wojna rosyjsko-ukraińska ma niewątpliwie wpływ na bezpieczeństwo naszego państwa. Jednym z celów strategicznych Rosji w stosunku do Polski jest rozbięcie Unii Europejskiej i osłabienie naszej pozycji w strukturach NATO. Ponadto Rosjanie dążą do odcięcia Polski od surowców energetycznych, chcąc w ten sposób wywołać zapaść gospodarczą i ekonomiczną, której skutkiem będzie zahamowanie jakiegokolwiek rozwoju państwa i wywołanie tym samym poczucia chaosu i pogłębiającego się ubożenia społeczeństwa.

Dokonana analiza zgromadzonego materiału dotyczącego uwarunkowań, wyzwań i zagrożeń dla bezpieczeństwa międzynarodowego Polski w kontekście wojny w Ukrainie umożliwiła rozwiązanie postawionego problemu badawczego i udzielenie odpowiedzi na pytanie o kierunki prowadzenia polityki w celu zapewnienia bezpieczeństwa międzynarodowego Polski. Ponadto przeprowadzone badania dały możliwość weryfikacji przyjętej hipotezy badawczej i uzyskano potwierdzenie, że trzonem bezpieczeństwa międzynarodowego Polski jest ścisła współpraca w ramach sojuszu euroatlantyckiego i Paktu Północnoatlantyckiego, Unii

²⁷ D.G. Haglund, *Quelles frontieres «naturelles» pour l'OTAN?*, „La Revue Internationale et Strategique” 2002, nr 47, s. 37-45; F. Ciuta, *The End(s) of NATO: Security, Strategie Action and Narrative Transformation*, „Contemporary Security Policy” 2002, vol. 43, nr 1, s. 35-62.

Europejskiej, a także przyjęcie spójnej ze wszystkimi państwami sąsiadującymi bezpośrednio z Polską strategii bezpieczeństwa międzynarodowego.

Na podstawie uzyskanych wyników możliwe stało się wyciągnięcie stosownych wniosków, które mogą stanowić implikację dla praktyki:

1. podstawowym kierunkiem polityki w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa międzynarodowego Polski powinno być budowanie ścisłej i aktywnej współpracy w ramach sojuszu euroatlantyckiego oraz Paktu Północnoatlantyckiego i Unii Europejskiej,
2. Polska powinna posiadać spójną ze wszystkimi państwami sąsiadującymi bezpośrednio z nami strategię bezpieczeństwa międzynarodowego,
3. w celu optymalizowania bezpieczeństwa międzynarodowego Polski należy czynić wysiłki ukierunkowane na bliską współpracę z innymi państwami poprzez np. zawieranie między sobą różnego rodzaju sojuszy i koalicji,
4. dążąc do podnoszenia stanu naszego bezpieczeństwa, Polska powinna prowadzić politykę polegającą na stałym poszukiwaniu możliwości dywersyfikacji źródeł energii i uniezależniania się od surowców rosyjskich, wykorzystując w tym celu relacje unilateralne i kontrakty sojusznicze,
5. Polska nie może opierać się wyłącznie na pomocy militarnej i wsparciu wojskowym udzielanym nam przez siły NATO i Stany Zjednoczone, ale powinna stale rozbudowywać i unowocześniać system obronny naszego państwa,
6. system obronny Polski powinien być zarządzany w sposób spójny, skoordynowany i skorelowany kompetencyjnie pomiędzy poszczególnymi jednostkami odpowiedzialnymi za bezpieczeństwo państwa,
7. należy podjąć starania w kierunku doprecyzowania regulacji prawnych w zakresie zarządzania bezpieczeństwem zewnętrznym, dążąc do optymalnego wykorzystywania posiadanych zasobów i potencjału,
8. powinno się położyć większy nacisk na system edukacji w zakresie przedmiotu *edukacja dla bezpieczeństwa* i na szkolenia dla uczniów szkół podstawowych, ponadpodstawowych i studentów, a także na szkolenia ludności dotyczące zachowania się w obliczu zagrożenia, sposobów udzielania pierwszej pomocy i samoobrony,
9. niezbędnym warunkiem utrzymywania pożądanego stanu bezpieczeństwa jest budowanie, zacieśnianie i umacnianie życzliwych relacji ze wszystkimi państwami, a szczególnie z tymi, które bezpośrednio graniczą z Polską,
10. nie należy ulegać prowadzonym przez Rosję działaniom destrukcyjnym i propagandowym polegającym na zastraszaniu, dezintegracji, szerzeniu ksenofobii, rasizmu czy sianiu wzajemnej nienawiści między narodami. Wszystkie te działania służb rosyjskich mają na celu wywoływanie negatywnych emocji, paniki, poczucia ciągłego zagrożenia i życia w strachu i niepewności wynikających z ewentualnego ataku militarnego sił rosyjskich na nasze państwo,
11. Polska, dążąc do utrzymania odpowiedniego poziomu bezpieczeństwa swojego terytorium i obywateli, powinna w większym stopniu zadbać o swój wizerunek zewnętrzny,

aby mogła być przez inne państwa postrzegana i oceniana jako przykład państwa godnego zaufania i w pełni szanującego zasady demokratyczne oraz solidaryzującego się ze swoimi sojusznikami i sprzymierzeńcami.

BIBLIOGRAFIA

- Blechman Barry. 1998. *International Peace and Security in the Twenty-first Century*. In *Statecraft and Security: The Cold War and Beyond*. Red. Booth Ken. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bornio Jakub. 2019. *Bezpieczeństwo narodowe Polski w kontekście kryzysu ukraińskiego. Wymiar polityczno-militarny*. Warszawa: DIFIN.
- Brown Lawrence. Stevens John. 2016. *For The Daily Mail and Robinson Joan for Mail*. Online. In <https://www.dailymail.co.uk>.
- Brzeziński Zbigniew. 1998. *Wielka szachownica: główne cele polityki amerykańskiej*. Warszawa: Świat Książki.
- Dilans Andis. 13.10.2017. *Challenges for Security of the Baltic Region*. Wykład dla studentów Akademii Wojsk Lądowych we Wrocławiu.
- Haglund David. 2002. „Quelles frontieres naturelles pour l'OTAN?” *La Revue Internationale et Strategique*. (47): 37-45.
- Herz John Hermann. 1950. „Idealist Internationalism and the Security Dilemma”. *World Politics*. 2(2): 158-180.
- Institute for Economics & Peace. *Global Peace Index (2021). Measuring Peace in a Complex World*. Sydney. [In:] <http://visionofhumanity.org/reports>.
- Jagusiak Klaudia. 2021. *Polityka zagraniczna Federacji Rosyjskiej jako źródło zagrożeń dla krajów bałtyckich i ich wpływ na bezpieczeństwo Polski*. Warszawa. Rozprawa doktorska.
- Jakubczak Ryszard. Marczak Józef. 2011. *Bezpieczeństwo Narodowe Polski w XXI wieku. Wyzwania i Strategie*. Warszawa: Bellona.
- Janczewski Robert. 2019. *Znaczenie cyberprzestrzeni w działaniach hybrydowych, W Zagrożenia hybrydowe*, red. Elak Leszek (i inni), Warszawa: Bellona.
- Kaczor Stanisław. 2010. *Bezpieczeństwo w czasach pozornego pokoju i spokoju, W Bezpieczeństwo i obronność w świetle współczesnych wyzwań i potrzeb: ujęcie naukowe, pedagogiczne i edukacyjne*, red. Kunikowski Jerzy, Siedlce: Wydawnictwo Akademii Podlaskiej.
- Lach Zbigniew. Łaszczuk Andrzej. Skrzyp Julian. 2008. *Odporność układu polskiej przestrzeni na zakłócenia zewnętrzne – przestrzenne i terytorialne uwarunkowania obronności a bezpieczeństwo państwa, W Ekspertyzy do Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2008-2033*. Red. Saganowski Konrad. Zagrzejewska-Fiedorowicz Magdalena. Żuber Piotr. Warszawa: Ministerstwo Rozwoju Regionalnego.
- Multan Wojciech. 1991. *Bezpieczeństwo międzynarodowe ery nuklearnej*. Warszawa: Polski Instytut Spraw Międzynarodowych.
- Pietraś Ziemowit Jacek. 1989. *Interesy narodowe a wspólne interesy ludzkości, W Interesy narodowe a współistnienie państw*. Red. Pietraś Ziemowit Jacek, Lublin: UMCS.
- Sabak Zbigniew. Królikowski Julian. 2002. *Ocena zagrożeń bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej*. Warszawa: Akademia Obrony Narodowej.

- Skrzyp Julian. 2002. Znaczenie strategiczne regionu środkowoeuropejskiego. Europa Środkowa jako region strategiczny. Warszawa: Akademia Obrony Narodowej.
- Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej: bezpieczeństwo państwa i obywateli, W <https://www.cb.szczecin.pl/blog-post/strategia-bezpieczenstwa-narodowego-rzeczypospolitej-polskiej-bezpieczenstwo-panstwa-i-obywateli/> (30.05.2021).
- Sykulski Leszek. 2013. „Europa środkowa jako region geostrategiczny w myśli geopolitycznej geografów wojskowych z AON w Warszawie”. Przegląd Polityczny 6: 97-109.
- Taylor William Jesse. Amos A. Jordan. 1981. American National Security. Policy and Process. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
- Zaniewski Rafał. Nowa Strategia Bezpieczeństwa Narodowego. 2021. W <https://fundacjarepublikanska.org/nowa-strategia-bezpieczenstwa-narodowego/>.
- Zięba Ryszard. 1999. Instytucjonalizacja bezpieczeństwa europejskiego. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar,
- Żurawski vel Grajewski Przemysław. 2016. Polska polityka wschodnia 1989-2015. Wymiar narodowy i unijny. Kraków: Ośrodek Myśli Politycznej.

Olawale Olufemi AKINRINDE
Department of Political Sciences
Osun State University, Nigeria
olawale.akinrinde@uniosun.edu.ng
<https://orcid.org/0000-0001-7350-2376>

Abdullahi Abdulazeez OSUWA
Department of Political Science
Kogi State University, Nigeria
abdulinlondon@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-6088-0087>
<https://doi.org/10.34739/dsd.2023.01.05>

WEAPONS PROLIFERATION, INTERNATIONAL SECURITY AND THE FUTURE OF THE GLOBAL SYSTEM

ABSTRACT: Today, the world faces countless difficulties, but none of them is more threatening than the unfiltered and unguarded spread of illicit weapons across the international system. While among threats to international security one can mention poverty, terror, xenophobia, food insecurity, war, and climate change, a far more lethal challenge, which has the destructive capacity to erase the history of all the peoples from the surface of the planet, is currently unfolding. With tens of thousands of people being killed or wounded daily, it has become imperative to interrogate the politics behind the endless abuse, misuse, and illicit proliferation of lethal weapons in the global system and its implications for global security given the scant academic attention it has received in recent time. Relying on archival and other non-quantitative data, this study examines the implications of the continued illicit proliferation of weapons for international peace and security. The results reveal that the failures of state actors to address the problem of illicit weapons proliferation have grave implications not only for global peace and security but also for the future. State actors must assume a critical role in minimizing the illicit proliferation of weapons if the future of the global system is to be secure.

KEYWORDS: weapons, illicit proliferation, international security, international system

PROLIFERACJA BRONI, BEZPIECZEŃSTWO MIĘDZYNARODOWE I PRZYSZŁOŚĆ SYSTEMU MIĘDZYNARODOWEGO

ABSTRACT: Obecnie świat stoi przed niezliczonymi problemami, ale żaden z nich nie jest bardziej niebezpieczny niż rozprzestrzenianie się nielegalnej broni. Podczas gdy wśród zagrożeń dla bezpieczeństwa międzynarodowego wymienić można między innymi: biedę, terror, ksenofobię, zagrożenia bezpieczeństwa żywnościowego, wojny, zmiany klimatyczne, obecnie rozwija się również wyzwanie o wiele bardziej śmiertelne, które ma niszczycielską zdolność całkowitego wymazania historii wszystkich ludów z powierzchni planety. Ponieważ codziennie dziesiątki tysięcy ludzi ginie lub zostaje rannych, konieczne jest zbadanie polityki stojącej za niekończącymi się nadużyciami, niewłaściwym użyciem i nielegalnym rozprzestrzenianiem śmiertelnej broni w systemie globalnym oraz jej konsekwencjami dla bezpieczeństwa międzynarodowego, biorąc również pod uwagę to, że w ostatnim czasie nie poświęcono temu zagadnieniu zbyt wiele uwagi. Opierając się na danych archiwalnych i danych jakościowych, niniejszy artykuł analizuje konsekwencje ciągłego nielegalnego rozprzestrzeniania broni dla bezpieczeństwa międzynarodowego. Wyniki badania pokazują, że niepowodzenia podmiotów państwowych w rozwiązywaniu problemu nielegalnego rozprzestrzeniania broni mają poważne konsekwencje nie tylko dla globalnego pokoju i bezpieczeństwa, ale także dla przyszłości ludzkości.

Podmioty państwowe muszą odgrywać kluczową rolę w minimalizowaniu nielegalnego rozprzestrzeniania broni, jeśli przyszłość globalnego systemu ma opierać się na bezpieczeństwie.

SŁOWA KLUCZOWE: broń, nielegalne rozprzestrzenianie, bezpieczeństwo międzynarodowe, system międzynarodowy

INTRODUCTION

The world is indeed confronted with a myriad of challenges, but to say the least, none of these challenges is more threatening than the uncensored and unguarded proliferation of weapons in the international system. While poverty, terrorism, xenophobia, bad governance, corruption, and climate change, among others, have been identified as threats to the continued existence of the entire world, a far more deadly challenge that possesses destructive capacity to erase the history of all people completely from the surface of Earth is weapon proliferation, especially the increasing rise in the proliferation of small, medium, and light weapons, as well as the most dreaded weapons of the 21st century, nuclear, chemical, and biological weapons¹. It is a world where survival is rated highest in any course of action by state and non-state actors, whilst weapons proliferation is thus seen as an alternative security measure that could guarantee firstly their survival, and secondly, help them in maintaining an edge over others². As a result, tens of thousands of innocent people are killed, devastated, or wounded each year as a result of the abuse or misuse of contemporary lethal weapons³. With machetes and AK-47 alone, almost a million people were massacred in less than a month in the Rwandan genocide. In Liberia, also, a civil war lasting more than a decade, fought primarily with small arms and light weapons, claimed the lives of more than 250,000 people, while displacing almost of the Liberian population⁴. These horrific acts and many other devastating ones eventually led to the convening of a United Nations panel of experts in 1996 with the aim of developing an agenda for addressing the excessive and unguarded proliferation of small arms. Although this was greeted with another convening of a panel of United Nations experts in 1999, the United Nations Security Council and the United Nations General Assembly deliberated and took up the issue as a matter of global concern. Combined with the unguarded and uncensored proliferation of nuclear weapons, the world thus clearly moves toward a state of nature where perpetual fear, distrust, subjugation, and anarchy reign supreme.

¹ O.O. Akinrinde, U.A. Tar, *Political Economy and the Dialectics of Xenophobia in Post-Apartheid South Africa*, „The Journal on African-Centred Solutions in Peace and Security” 2021, 4 (1), p. 60; W. Cukier, *Gender and Small Arms. A Special Report for the Small Arms Yearbook Project*, Geneva 2000, p. 5.

² M. Amitav, *Technology and Security in the 21st Century*, Oxford 2014, p. 215.

³ O.O. Akinrinde, U.A. Tar, D.A. Babalola, A.A. Osuwa, *Human Insecurities in Africa, the Politics of Non-Refoulement and the Plights of the African Refugees along Mexican-American Borders*, „Studia Politica Slovaca” 2021, 14 (1), pp. 3-11.

⁴ Small Arms Survey, *Shadow of War*, Cambridge 2011; R. Stohl, E.J. Hogendoorn, *Stopping the Destructive Spread of Small: How Small Arms and Light Weapons Proliferation undermines Security and Development*, March 10, 2010, <https://www.americanprogress.org/article/stopping-the-destructive-spread-of-small-arms/> (31.05.2021).

Although efforts continue to be intensified to control and guide the proliferation and misuse of small, medium, and light weapons, as well as the most dreaded weapons of the 21st century, nuclear, chemical and biological weapons, reports of loss, theft, diversion, and misuse of these deadly agents of destruction continue to increase⁵. It is against this backdrop that this paper seeks to examine the operational difficulty in achieving comprehensive regulation and control of these weapons; while also interrogating the weapon proliferation and international security paradoxes as well as the impacts of weapon proliferation on the general state of international security. In doing this, a discursive analysis rooted in qualitative methodology shall be adopted. Therefore, the article relies on data from international archival sources, treaties, reports, and journals. It is against this backdrop that this paper seeks to examine the operational difficulty in achieving comprehensive regulation and control of these weapons; while also interrogating the weapon proliferation and international security paradoxes as well as the impacts of weapon proliferation on the general state of international security. In doing this, a discursive analysis rooted in qualitative methodology shall be adopted. Therefore, the paper relies on data from international archival sources, treaties, reports, and journals.

CONCEPTUALIZING SECURITY, INTERNATIONAL SECURITY, WEAPONS AND WEAPONS PROLIFERATION

International Security: It is an ideal state of sustained peace and the absence of all forms of human and artificial threats to people, race, and the world at large. Referred to as global security in a more scholarly manner, international security could equally be taken to imply the amalgamation or harmonization of all policy measures and actions taken by sovereign states and international organizations with a view to achieving the continued survival, safety and existence of all peoples and the universe. Scholarly speaking, Samuel Makinda conceives of it as the preservation of the norms, rules, institutions, and values of society⁶. Discernibly, we can deduct from Makinda's conceptual framework that international security is basically a system that encapsulates other subsystems such as ecosystem, economic system, political system and cultural system. It is practically the ability of sovereign states in conjunction with other stakeholders to provide protection and defense of all peoples regardless of their national, racial, religious, and ethnic affiliations. It is a collective conscious effort geared toward ensuring the economic, food, health, ecological, personal, community, and political lives of people.

Small Arms and Light Weapons: Basically, by small arms and light weapons, we are according to The ECOWAS Convention on Small Arms and Light Weapons, referring to arms destined for personal use and which include: firearms and other destructive arms or devices such as an exploding bomb, an incendiary bomb or a gas bomb, a grenade, a rocket launcher,

⁵ O.O. Akinrinde, D.A. Babalola, U.A. Tar, *Nigeria-South Africa Relations and the Politics of Xenophobia in Post-Apartheid South Africa*, „Journal of Humanities and Peace Studies” 2021, 2(2), p. 15.

⁶ S.M. Makinda, *Sovereignty and Global Security*, „Security Dialogue” 1998, 29(3), pp. 281-292.

a missile, a missile system or a mine, a revolver and pistol with automatic loading, as well as a rifle and a carbine with machine guns, assault rifles, and light machine guns. Heavy machine guns, mobile or mounted portable grenade launchers, portable anti-aircraft cannons, portable antitank cannons, non-recoils guns, portable antitank missile or rocket launchers, mortars with a caliber of less than 100 millimeters⁷. It has also been estimated that there are now about 500 million small arms and light weapons in circulation across the globe. One for every twelve persons. In fact, it has been credibly inferred that an AK-47 assault rifle could be bought for as low as the price of a chicken⁸.

NON-PROLIFERATION MECHANISMS AND EFFORTS

CONTROL OF SMALL ARMS AND LIGHT WEAPONS

The raging proliferation of small arms and light weapons across the globe came to the front burner of international discourse and actions when the then Secretary General, Kofi Anan, brought the issue of the menace to the floor of the United Nations General Assembly in 2000 through the presentation of the Millennium Report. In his speech, Kofi Annan opined that the death toll from small arms dwarfs that of all other weapon systems and in most years greatly exceeds the toll of atomic bombs that devastated Hiroshima and Nagasaki⁹. In terms of the carnage they cause, small arms, in fact, could be well described as weapons of mass destruction. The proliferation of small arms is not just a security issue; it is also a human rights and development issue. The proliferation of small arms sustains and exacerbates armed conflicts. It endangers peacekeepers and humanitarian workers. It undermines respect for international humanitarian law. It threatens legitimate but weak governments, and it benefits terrorists as well as the perpetrators of organized crimes¹⁰.

Since then, the menace of proliferation of small arms and light weapons has continued to attract serious international attention and currency. In fact, one of the first international instruments designed to arrest the proliferation of small arms and light weapons was the United Nations Policy on Arms. As stated in its preamble, it seeks to address “the uncontrolled spread of small arms and light weapons, which have a wide range of humanitarian and socio-economic consequences and poses a serious threat to international peace, reconciliation, safety, security, stability and sustainable development”. However, this instrument lacked the legal binding force to compel adherence. Therefore, a new international framework with a more effective legal framework is needed. However, the United Nations Illicit Firearms Protocol was designed to

⁷ ECOWAS Convention on Small Arms and Light Weapons, Their Ammunition and other Related Materials, 2006. <https://www.sipri.org/sites/default/files/research/disarmament/dualuse/pdf-archive-att/pdfs/ecowas-convention-on-small-arms-and-light-weapons-their-ammunition-and-other-related-materials.pdf>.

⁸ N. Robert, *The Dark Side of Social Evolution*, London 2002, p. 159.

⁹ *Ibidem*, 150.

¹⁰ United Nations Millennium Declaration Adopted on 8 September 2000, UN General Assembly resolution 55/2. <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/united-nations-millennium-declaration> (31.06.2021).

promote international standards for the movement of firearms. It requires parties to criminalize the illicit manufacture and trafficking of firearms and also to adopt preventive measures. Coupled with this, the International Instrument to Enable States to Identify and Trace Illicit Small Arms and Light Weapons is also a germane standard setting document, though not binding, was also adopted to complement the UN Protocol on Illicit Firearms in the prevention, eradication and combating of illicit proliferation of small arms and light weapons by establishing a mechanism to facilitate the identification and tracking of illicit small arms and light weapons. These international frameworks for the control and prevention of illicit arms and weapons are being complemented by various regional, sub-regional and continental frameworks. At the continental level in Africa, the Bamako Declaration on Illicit Proliferation, Circulation, and Trafficking of Small Arms and Light Weapons was a politically binding instrument adopting a common African approach in combating illicit proliferation, circulation, and trafficking of small arms and light weapons.

NUCLEAR ARMS CONTROL

Since the US strategic nuclear bombing of Hiroshima and Nagasaki in Japan in 1945 and the incalculable escalation of the nuclear arms race in the wake of the Cold War, the world has since then been in a state of perpetual fear of complete elimination and destruction. The cold war experience further hints at the world of the likely nuclear Armageddon that can be unleashed when states are left unchecked and restricted in their inglorious quest for power and resource appropriation at the international system. The drive to forestall another cold war experience tactically led to the convening of various arms control initiatives, especially the 1972 ABM Treaty, the Strategic Arms Limitation Treaty SALT I AND SALT II OF 1972, the INF Treaty of 1987 and the Strategic Arms Reduction Treaty START I that was signed in 1991¹¹. The general goal of these control mechanisms was to prevent an unconstrained nuclear arms race and proliferation. States, especially superpowers, have actually responded to these regimes within the limits of their national interests and policy objectives¹². In spite of the abundance of regimes on the control of these deadly weapons, states continue to stockpile and accumulate many more, while states that were hitherto indisposed to armaments are building up nuclear arsenals and weaponries. Could proliferation be tied to the nature and structure of the international system? Or perhaps could the increase in technological realm and the wave of globalization be partly responsible for the proliferation? Or could these factors be multifaceted? The next section examines this problem.

¹¹ J. Herz, *International Politics in the Atomic Age*, Columbia 1959, p. 301.

¹² J. Cirincione, *Bomb Scare: The History and Future of Nuclear Weapons*, Columbia 2007, p. 157.

TECHNOLOGY AND WEAPONS PROLIFERATION

Ideally, technology is a catalyst for international security and development by all standards. Technology gives states the edge to eliminate any potential threats. With the remarkable breakthrough in technology, states have developed techno-military capabilities that can weather, at least, any external incursion arising from irrational behaviors of fellow sovereign states. As a result, technological transformation has also made the world more interconnected, breaking all barriers to economic, social, cultural, and technological exchanges and relations throughout the world. Globalization has perhaps rendered state's exclusivity of arms and weapons frictional. No- state actors ranging from terrorist movements to militia networks now have little or no restriction accessing technologically sophisticated weapons such as advanced surface to air launchers, Aircraft destroyer, AK-47, Advanced Communications Gadgets etc. Terrorist networks like Al-Qaeda and the Islamic State of Iraq and Syria (ISIS) have at one time or the other resorted to the use of these advanced techno-military equipment in furthering their inhumane campaigns¹³. The former, for instance, used an advanced radio-wave system in communicating with its base while on the American bound Airplane that later rammed into the World Trade Center 9/11. ISIS like other terrorist groups has been televising some of their activities, victims, and demands through the use of Hi-definition system with an almost impenetrable security breach.

Again, the major side effect of technological advances in recent times is the unprecedented proliferation of weapons of mass destruction. The lethality, precision, and nature of the destructiveness embedded in these nuclear, chemical, and biological weapons of mass destruction are far above flaws¹⁴. This has led the world to witness what some scholars have called the 'arm race', especially as it was experienced in the Cold War era. With the fear of using these weapons, hostility, suspicion and sometimes, confrontations have ensued amongst state actors, and even between Terrorist Network and state actors¹⁵.

While aiding the proliferation, diffusion and circulation of these new military inventions, technology has, earlier informed, equally assisted the non-state actors like the Terrorist Network in accessing these new destructive military technologies, thereby threatening the relative global peace and stability. It is not a fallacy to declare here that technological advances in the international system have been a curse and a blessing to the world¹⁶. However, the negative manifestations of technology can be neutralized by implementing adequate measures to forestall further proliferation of high-powered military weapons while channeling its innovations into human development rather than military expansions¹⁷. And finally, a world body like the

¹³ O.O. Akinrinde, *Boko Haram Terrorism and the Futurology of Nigeria's Development*, „Annals of Spiru Haret University Economic Series” 2020, 20(3), pp. 117-119.

¹⁴ J. Lutz, *Global Terrorism*, Routledge, London-New York 2004, p. 10.

¹⁵ M. Amitav, *Technology and Security in the 21st Century*, Oxford 2014, p. 214.

¹⁶ O.O. Akinrinde, *Africanity and the Politics of African Xenophobia: A Study of Two Parallels*, „Annals of Spiru Haret University Economic Series” 2020, 20(4), pp. 133-151.

¹⁷ J. Lutz, op. cit., p. 289.

United Nations should institute a mechanism to prevent the easy access of terrorist networks to already manufactured advanced military weapons.

POSSIBLE CAUSES AND TRIGGERS OF WEAPONS PROLIFERATION IN NIGERIA AND THE UNITED STATES

Prevalence of Insecurity, Crimes, Mutual Distrust, and Perpetual Fear: This may seem paradoxical, but assumes great credibility, especially when considering the effect of proliferation of weapons in the world. The quest to remain secure when the security apparatus of the state fails (a development that is common in Africa and other developing countries), in most cases, drives individuals to resort to the use of arms and weapons. It is not surprising that only a few states can holistically provide security to their citizens. In such a scenario, an individual would naturally be challenged to provide their security (a development leading to creation of some community armed groups, vigilante group or neighborhood watch, etc.). The inherent paradox in this development is the fact that the same trigger for this menace could also result in one of its devastating effects. Again, mutual distrust, fear, and unhealthy rivalry and competition, especially with the political space, have also led some individuals to the point of acquiring arms and weapons to settle their political scores or beat competitors.

POVERTY

In a world where more than half of its inhabitants are poorer than the rest; where unemployment ranks highest, and where socio-economic frustrations have become part and parcel of the peoples' lives, then, it should not be surprising to be witnessing battalions of poor young men settling for small arms and light weapons¹⁸. In fact, statistics have shown that poor people could easily be persuaded to buy arms and weapons to commit crimes or engage in terrorist activities.

DEPRIVATION, DISCRIMINATION, AND DEPRESSION

One of the major factors that usually precipitates proliferation of arms and weapons has to do with deprivation. People tend to be depressed or frustrated when their set goals are not achieved. As a result, this could prompt them to take up arms and weapons or use violence in order to change the situation or resolve their plight. This could also ignite the already motivated zeal of weapons manufacturers to increase the production of small arms and light weapons¹⁹. For example, scholars have attributed the increase in proliferation of weapons and arms in the Niger Delta region of Nigeria to the relative deprivation of resources that the inhabitants of the region are currently experiencing. They see their lack of absolute control of their resources as pure deprivation, while the Nigerian government is intolerant of any attempt to cede the control

¹⁸ O. Oyetunbi, O.O. Akinrinde, *Political Crisis and The Politics of Religious Divisiveness in Nigeria's Fourth Republic*, „The Digest: Journal of Jurisprudence and Legisprudence” 2021, 2(2), pp. 173-196.

¹⁹ S. Rukia, *The Proliferation of Small Arms and Pastoralists in the Horn of Africa*, Bonn 2002, p. 45.

and management of crude oil and other resources embedded in that region to its people. Therefore, the dilemma in the Niger Delta saga. Apparently, it becomes valid to infer that the prevailing deprivation of resources might need to be taken care of if the rising proliferation of small arms and weapons is to finally nip in the bud.

POROUS BORDERS

Another factor contributing to the proliferation of weapons worldwide is the issue of porous order. This is virtually common in all regions and continents. The United States of America, for example, is not protected from the influx of illegal weapons smuggling and possibly migrants in possession of weapons from Mexico. Nigeria also has to deal with the influxes of illegal smuggling from Chad, the Benin Republic, and others. This unpalatable development has become an issue of global concern.

BLACK MARKET/ RACKETEERING SYNDROME

Statistics have also shown that a large portion of illicit firearms are directly related to leaks from members of the armed forces and other security agencies. There exist several imaginary markets, especially within the African continent, where illicit weapons and remnant arms from local manufacturers or peacekeeping missions or retired and serving military personnel are being marketed, traded, auctioned, and sold. This is evident, for example, in the way some militia networks, such as the Oodua People's Congress (OPC) and the Movement for the Actualization of the Sovereign State of Biafra (MASSOB), operate with light weapons, which is very disturbing.

IMPACT OF WEAPONS PROLIFERATION AND INTERNATIONAL SECURITY

There is absolutely no inherent doubt in the general consensus that proliferation of weapons has negatively impacted relative security in the international system.

Human Costs: It has massively caused varying degrees of homicides, injuries, deaths, loss of properties, robbery, rape, etc. as a result of high criminal and other violent activities.

Increased Terrorism: There has been an astronomical increase in terrorist activities. The ISIS, Al-Shabab, Boko-Haram and other terrorist networks continue to unleash terror in the international system. The world is currently witnessing an unprecedented level of terrorism that has never been recorded in history, mainly as a result of the illicit proliferation of weapons and arms. With these sophisticated weapons at the disposal of terrorists, one may be tempted to induce the world to be currently sitting on a time bomb whose explosion is imminent²⁰.

Human Rights Abuse: The uncensored use and proliferation of weapons and other illicit weapons could spark abuse and misuse of these weapons. It could lead to the abuse and violation of human rights. In a highly militarized environment, where illicit proliferation reigns

²⁰ J. Lutz, op. cit., p. 47.

supreme. This is the case in Nigeria and Mexico as a result of their respective presence of illicit weapons and drugs, as in the case of the latter.

Underdevelopment: Another negative impact of illicit weapons proliferation is the attendant underdevelopment that is certain to manifest itself. Economic activities are stopped and, in most cases, grounded in an environment that is characterized by a general state of chaos, insecurity, and violence. These and many more are basically the consequences of allowing the proliferation of weapons to flourish.

Ecological Degradation: This may seem to be unconnected to the consequences of illicit proliferation of weapons in an environment but, it is factual and valid to note that when these arms and weapons are produced and proliferated illicitly without adequate measures for their use and disposal afterwards, they could impact the ecosystem negatively. Plants and trees could be destroyed and cut down, while the atmosphere could be polluted by gunshots and toxic elements that are released when a shot is fired.

WEAPONS PROLIFERATION AND INTERNATIONAL SECURITY: A THEORETICAL PARADOX?

Ideally, the use of weapons arms is the exclusive responsibility of the government. Until recently, weapons for individual and personal purposes were backed by authorization and license. Individuals ordinarily have no business carrying arms and weapons, even for their own security and safety, since it was the sole prerogative of the government to provide that. And when it is deployed by the government, the assumption is usually that it is meant to ensure security and protection of lives and properties. In essence, states have constitutional and natural authority to make use of weapons and arms. Paradoxically, what weapons and arms are meant to achieve, cum security, at the international system is now dictating the level of weapons proliferation in the world. Whereas the right use of weapons is considered a means towards achieving international security, the nature of the current configuration of international security is substantially affecting the proliferation of weapons. The same way weapons proliferation is affecting international security is clearly the same way international security is conditioning the proliferation of weapons. The simple logic of this paradox is inherent in the realist theoretical view. Realism sees the need to ensure security both at the state and international levels as the driver for the massive proliferation of weapons and arms in the international system. Realism also sees the nature and current level of international security as too porous, weak, and unsustainable. Therefore, the quest for survival and safety. Again, scholars of the realist orientation such as Hans Morgenthau, Henry Kissinger, Niccolo Machiavelli, Barry Buzan, Kenneth Waltz and others have argued that it is within this weapons proliferation that the international system can best be achieved and become sustainable²¹. Since there is a general impulse for all and sundry to be preoccupied with the goal of survival, weapons proliferation will continue to

²¹ H. Morgenthau, K. Waltz, *Politics among Nations: The Struggle for Power and Peace*, Knopf 6th ed. 1985, p. 48.

subsist in the international system, and so far anarchy, selfishness, greed, impulse for domination, inequality, and imperialism continue to thrive in the international system.

CONCLUSIONS

It is purely incontestable to posit here that weapons proliferation at both the state and individual levels has had a devastating effect on all spheres of the international system. It has largely accounted for virtually all present problems and global concerns in recent times, especially those related to underdevelopment, ecological degradation, terrorism, crimes, and human rights abuses. Although its causes are known, efforts to mitigate these problems have yielded little or no results, as it continues to metamorphose into a bigger problem. Technology has also contributed to this proliferation, but not to illicit use and abuses. However, there appears to be a missing gap between the efforts spent so far on the containment goal and the reality of this menace itself. However, one may be tempted to summarize and conclude here that, with the low success recorded so far in efforts aimed at controlling illicit proliferation of small arms, light weapons, and nuclear weapons, the world may need to embark on a holistic arms revolutionary overhaul that will ensure the destruction of all weapons throughout the world. Either for military or personal purposes, weapons in form or disguise are no friend of humans and the environment. Hence, there is a need for us to completely erase the idea that weapons could be deployed for peaceful, friendly, or developmental use and work toward a world that is completely devoid of arms and weapons.

REFERENCES

- African Union Ministerial Conference of Member-states. 2000. The Bamako Declaration, December 1.
- Akinrinde Olawale Olufemi, Tar Usman Alhaji. 2021. "Political Economy and the Dialectics of Xenophobia in Post-Apartheid South Africa". *The Journal on African-Centred Solutions in Peace and Security* 4(1). <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3896960>.
- Akinrinde Olawale Olufemi, Tar Usman Alhaji, Babalola David, Osuwa Abdullah Abdullazeez. 2021. "Human Insecurities in Africa, the Politics of Non-Refoulement and the Plights of the African Refugees along Mexican-American Borders". *Studia Politica Slovaca* 14(1): 3-11.
- Akinrinde Olawale Olufemi, Babalola David, Tar Usman Alhaji. 2021. "Nigeria-South Africa Relations and the Politics of Xenophobia in Post-Apartheid South Africa". *Journal of Humanities and Peace Studies* 2(2).
- Oyetunbi Oluwaseyi, Akinrinde Olawale Olufemi. 2021. "Political Crisis and The Politics of Religious Divisiveness in Nigeria's Fourth Republic." *The Digest: Journal of Jurisprudence and Legisprudence* 2(2): 173-196. <https://doi.org/10.15294/thedigest.v2i2.48586>.
- Akinrinde Olawale Olufemi. 2020a. "Boko Haram Terrorism and the Futurology of Nigeria's Development". *Annals of Spiru Haret University Economic Series* 20(3): 117-119, <https://doi.org/10.26458/2035>.

- Akinrinde Olawale Olufemi. 2020b. "Africanity and the Politics of African Xenophobia: A Study of Two Parallels". *Annals of Spiru Haret University Economic Series* 20(4): 133-151.
- Amitav Malik. 2004. *Technology and Security in the 21st Century*. SIRPI: Oxford University Press.
- Cirincione Joseph. 2007. *Bomb Scare: The History and Future of Nuclear Weapons*. Columbia University Press.
- Cukier Wendy. 2000. *Gender and Small Arms. A Special Report for the Small Arms Yearbook Projec*. Geneva.
- ECOWAS Convention on Small Arms and Light Weapons, Their Ammunition and other Related Materials. 2006. <https://www.sipri.org/sites/default/files/research/disarmament/dualuse/pdf-archive-att/pdfs/ecowas-convention-on-small-arms-and-light-weapons-their-ammunition-and-other-related-materials.pdf>.
- Herz John. 1959. *International Politics in the Atomic Age*. Columbia University Press.
- Lutz James. 2004. *Global Terrorism*. London, New York: Routledge.
- Makinda Samuel. 1998. "Sovereignty and Global Security". *Security Dialogue* 29(3): 281-292.
- McSweeney Bill. 1999. *Security, Identity and Interest: A Sociology of International Relations*. Cambridge University Press.
- Morgenthau Hans, Waltz Kenneth. 1985. *Politics among Nations: The Struggle for Power and Peace*. Knopf 6th ed.
- Robert Neild. 2002. *The Dark Side of Social Evolution*. London: Anthem Press.
- Rukia Subow. 2002. *The Proliferation of Small Arms and Pastoralists in the Horn of Africa*. Bonn: BICC.
- Stohl Rachel, Hogendoorn Ernst Jan. 2010. *Stopping the Destructive Spread of Small: How Small Arms and Light Weapons Proliferation undermines Security and Development*. <https://www.americanprogress.org/article/stopping-the-destructive-spread-of-small-arms/>
- Small Arms Survey. 2011. *Shadow of War*. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511979118>
- The International Action on Small Arms. 2005. *Biting the Bullet*.
- United Nations General Assembly. 2001. *United Nations Convention Against Transnational Organized Crime Report*, May 31.
- United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs, Human Security Unit. *Handbook on Human Security in Theory and Practice*. <https://www.unocha.org/sites/dms/HSU/Publications%20and%20Products/Human%20Security%20Tools/Human%20Security%20in%20Theory%20and%20Practice%20English.pdf>

Irina CVETKOVA

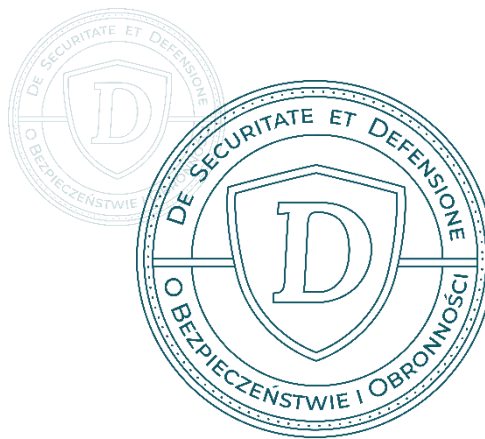
Baltic International Academy

Direction "Science of Law"

irina.cvetkova@bsa.edu.lv

<http://orcid.org/0000-0003-3841-8763>

<https://doi.org/10.34739/dsd.2023.01.06>

ПРОБЛЕМА БАНКРОТСТВА В СТРАНАХ ЕС В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

АННОТАЦИЯ: Актуальность исследования обусловлена последствиями пандемии COVID-19, которая в корне изменила мировую экономику, спровоцировав глобальную рецессию. Юридические лица понесли существенные убытки, являясь основными субъектами экономической деятельности и, как следствие, физические лица стали неплатежеспособными. За этим последовал энергетический кризис, вызвавший повторную рецессию и массовое банкротство бизнеса и физических лиц – потребителей. В условиях сложной эпидемиологической, экономической и геополитической обстановки страны ЕС были вынуждены создать дополнительные правовые механизмы, с целью более эффективного регулирования института банкротства. Целью исследования выступает анализ последствий пандемии COVID-19 и энергетического кризиса, их влияние на рост банкротств в странах ЕС и меры, принимаемые для оздоровления экономики и защиты фундаментальных прав физических лиц по их возвращению в экономический оборот. Тенденции и выводы, сформулированные автором, позволили подчеркнуть важность применения процедуры банкротства. В статье использованы теоретический и эмпирический методы исследования.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: банкротство, должник, кредитор, пандемия COVID-19, энергетический кризис

THE PROBLEM OF BANKRUPTCY IN EU COUNTRIES IN MODERN CONDITIONS

ABSTRACT: The relevance of conducting research on this issue results from the consequences of the COVID-19 pandemic, which fundamentally changed the global economy, provoking a global recession. Legal entities suffered significant losses, being the main subjects of economic activity, and, as a result, individuals became insolvent. This was followed by the energy crisis, which caused a second recession and massive bankruptcy of businesses and individuals – consumers. Under the conditions of a difficult epidemiological, economic and geopolitical situation, the EU countries were forced to create additional legal mechanisms in order to more effectively regulate the institution of bankruptcy. The aim of the study is to analyze the consequences of the COVID-19 pandemic and the energy crisis, their impact on the growth of bankruptcies in EU countries and measures taken to improve the economy and protect the fundamental rights of individuals to return them to economic circulation. The trends and conclusions formulated by the author allowed to emphasize the importance of applying bankruptcy proceedings. The article uses theoretical and empirical research methods.

KEYWORDS: bankruptcy, COVID-19 pandemic, creditor, debtor, energy crisis

ВВЕДЕНИЕ

Необходимость правового регулирования ситуации, при которой должник оказывался не в состоянии выполнить имеющиеся у него денежные обязательства, существовала с древнейших времен. Институт банкротства получил свое значительное развитие в римском праве, которое заложило основы современных процедур признания должника неплатежеспособным в большинстве современных государств романо-германской правовой семьи.

В средние века институт банкротства получил свое развитие за счет введения сословного характера процедуры банкротства, которая применялась только к купцам и торговцам. В средневековой Европе, перенявшей основы римского права, изначально применялось уголовное преследование должника, который не исполнил свои обязательства. Со временем процедура банкротства приобретала все более четкие процессуальные правила, в XVII-XIX веках с развитием торговли и частной собственности происходит расширение применения процедуры банкротства на представителей любого сословия. Экономические преобразования XIX – XX веков, а также общие институциональные изменения имели существенное влияние на структуру и механизмы функционирования правовых систем банкротства. Западные страны стали свидетелями индустриализации, дифференциации владения компаниями и контроля над ними и изменения отношения общества к вопросам образования долга¹.

Впервые процедура банкротства была применена в США в XIX веке, Европа переняла эту процедуру лишь через сто лет. Так, например, в Германии “Закон о банкротстве” начал действовать 20 лет назад. Процедура банкротства направлена на оказание помощи должнику с обязательным досудебным урегулированием вопросов по долгам между кредитором и должником. В большинстве европейских стран продаже в счет погашения долга подлежит вся недвижимость. При этом должник обязан переехать на съемное жилье.

Общества во всем мире перенесли наследие долгов в современный мир и в настоящее время банкротство является распространенной процедурой в большинстве стран мира. Введение института банкротства связано с необходимостью найти соразмерный компромисс между человеком и обществом, должниками и кредиторами. Жан Моне обоснованно отмечал, «люди принимают перемены только тогда, когда сталкиваются с необходимостью, и признают необходимость только тогда, когда на них надвигается кризис [...] Европа будет построена через кризисы и будет суммой их решений»². Несмотря на то, что в демократических странах ценят права человека, практика банкротства физических лиц по-прежнему имеет тенденцию носить карательный характер.

¹ P. Di Martino. *The Historical Evolution of Bankruptcy Law in England, the US and Italy up to 1939: Determinants of Institutional Change and Structural Differences*. Södertörnshögskola. 2005: <http://goo.gl/dwtgXf> (03.01.2023.)

² J. Monnet. *Memoirs*. Doubleday&Company Inc. 1978. P.109, 417: https://archive.org/stream/MonnetJeanMemoirs/Monnet%20Jean%20-%20Memoirs_djvu.txt (03.01.2023.)

В настоящее время для многих европейских стран стало очевидно, что существующая правовая база процедуры банкротства не отвечает потребностям общества и бизнеса. Достижение экономических результатов, которые потенциально лучше, чем те, которые обеспечивает ликвидация, может быть достигнуто посредством сохранения и потенциального улучшения бизнеса компании путем рационализации³.

Некоторые эксперты отмечают, что несмотря на то, что в разных европейских юрисдикциях по-прежнему действуют различные подходы к регулированию вопросов банкротства, отмечается большая склонность к проведению реабилитационных процедур в отношении должников в качестве альтернативы их ликвидации⁴.

ПОНЯТИЕ И ФУНКЦИИ БАНКРОТСТВА

Институт банкротства - это совокупность правовых норм, регулирующих общественные отношения, связанные с неплатежеспособностью юридических и физических лиц, а также ее (его) предупреждением.

Должники в Европе с неизменной регулярностью оказываются в ситуации, когда им не хватает средств вести достойную жизнь, согласно фундаментальным правам установленным Европейской хартией прав человека⁵. Личная или потребительская неплатежеспособность являются общими терминами для механизмов облегчения бремени задолженности, которые могут быть активированы, когда физическое лицо не в состоянии погасить свои долги. Общими типами кризисов, вызывающих чрезмерную задолженность являются: потеря работы, развод, болезнь, смерть в семье, неудача в бизнесе. Исследование, проведенное в 2014 году шведским Агентством по защите прав потребителей, показало, что 55% лиц, обращающихся за реструктуризацией долга, имели чрезмерную задолженность в течение десяти или более лет до подачи заявки на процедуры реструктуризации или получения разрешения на нее⁶.

Анализ системы института банкротства в общетеоретическом аспекте весьма затруднен спецификой самой категории неплатежеспособности, являющейся по своему содержанию экономической, а также особенностями соответствующих правоотношений, целями и задачами данного института. В юридической и экономической литературе до сих пор четко не установлены границы между финансовым и юридическим аспектами института банкротства, вследствие чего не учитываются особенности его проявления на различных стадиях кризиса должника. В то же время, при определении места института

³ R. Parry, K. Gromek Broc, *Introduction. Corporate Rescue. An Overview of Recent Developments from Selected Countries in Europe*, London-New York 2004, p. 236

⁴ E. Warren, *Bankruptcy and Article 9. Statutory Supplement*, New York 2014, p. 23.; B. Wessels. European Law Institute Projects Conference Thursday 25 September 2014, Zagreb, Croatia. Business Rescue in Insolvency Law – Setting the Scene. 2014, <https://goo.gl/MIF4ao> (03.01.2023).

⁵ *Charter of Fundamental Rights of the European Union* 2012/C 326/02. 26.10.2012, Art. 1, 33, 34, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12012P%2FTXT> (03.01.2023).

⁶ *Ibidem*.

банкротства в экономике основополагающим подходом является рассмотрение данного института через призму экономических, товарно-денежных отношений. Банкротство как правовая форма экономической неплатежеспособности является субъективным явлением. В то же время неплатежеспособность должна рассматриваться как субъективно-объективное явление.

Проблемы в теоретико-методологическом исследовании сути и содержания правового регулирования имущественных отношений при осуществлении процедуры банкротства коммерческих обществ различной формы собственности, но и в недостаточной разработанности и эффективности норм гражданско-правового регулирования таких отношений, а также их реализации уполномоченными органами.

Правоотношение неплатежеспособности с материально-правовой точки зрения можно характеризовать как регулятивное правоотношение, возникающее между должником и его кредиторами по поводу соразмерного пропорционального удовлетворения первоначального обязательства в определенной законом очередности с момента вынесения судебного решения о признании должника банкротом.

В настоящее время правовое регулирование правоотношений неплатежеспособности представляет собой систему, включающую в себя несколько подсистем:

1. предупредительную,
2. восстановительную,
3. ликвидационную.

Каждая подсистема характеризуется специфическими средствами правового регулирования. В первых двух случаях правовое регулирование сосредоточено вокруг финансового состояния должника, его платежеспособности и восстановления платежеспособности.

Таким образом, под одним понятием «неплатежеспособность» действуют два взаимосвязанных правоотношения - гражданское и процессуальное, образуя по существу единый материально-процессуальный правовой комплекс. При этом гражданское правоотношение функционирует только в порядке действия процессуального правоотношения. Это означает, что отношения, связанные с неплатежеспособностью, осуществляются в системе комплексных частно-публичных правоотношений, содержанием которых являются материальные, а формой - процессуальные отношения публично-правового характера. Принимая во внимание комплексный характер правоотношений, возникающих при банкротстве, на основе системного подхода с использованием юридического формально-логического метода можно выделить категорию «частно-публичные правоотношения».

В Англии, Франции, Германии, Италии и США выработаны отличающиеся процедуры неплатежеспособности, несмотря на сходство причин, которые приводили к трансформации её правового регулирования. Регулирование баланса интересов должника и кредиторов и склонность ликвидировать или обеспечить выживание должника в этих режимах приобрели

разные формы с двумя основными направлениями – продолжниковые и прокредиторские. Например, Натали Мартин отмечает, что сравнивая регулирование неплатежеспособности США с европейскими странами, в последних процедуры направлены на наказание должников, а не их реабилитацию⁷.

Концептуальный вопрос, какой же подход лучше с точки зрения государственных интересов – продолжниковый или прокредиторский, до сих пор вызывает известные дискуссии. Существует мнение, что с точки зрения общего экономического результата прокредиторская система, более эффективна, нежели та, что отстаивает интересы должников. Прокредиторская модель устанавливает, что руководство должника не вполне грамотными действиями привело юридическое лицо к неплатежеспособности. Как следствие, на первый план выступают интересы кредиторов, которые решают дальнейшую судьбу должника. В свою очередь риски между обеспеченными и необеспеченными кредиторами также распределяются.

Другие аналитики отмечают, что продолжниковая правовая система вызывает у инвесторов большее доверие, нежели кардинально прокредиторская. Она устанавливает непричастность должника к возникшим финансовым сложностям, предполагает возможность восстановить его платежеспособность, возлагает реализацию реабилитационных мероприятий на само руководство должника.

Дела о неплатежеспособности имеют большое значение для Европейского Союза (ЕС). Как заметил Манфред Бальц: «функционирующая система банкротства необходима для любой экономики, которая стремится к свободе создания бизнеса и свободному перемещению товаров, услуг и капитала, а также к интеграции национальных рынков в единый внутренний рынок»⁸.

Уже начиная с 1960-х годов в ЕС предпочтение отдавалось гармонизации в качестве метода правового регулирования о неплатежеспособности и реструктуризации, и за нее регулярно выступали заинтересованные стороны⁹, независимо от того, была ли она достигнута, учитывая трудности, которые препятствуют гармонизации в этой области правового регулирования.

Системы банкротства физических лиц в странах ЕС в настоящее время различаются и могут быть разделены на три типа¹⁰:

⁷ N. Martin, *The Role of History and Culture in Developing Bankruptcy and Insolvency Systems: The Perils of Legal Transplantation* 2005, https://digitalrepository.unm.edu/law_facultyscholarship/34/ (03.01.2023).

⁸ M. Balz, *The European Convention on Insolvency Proceedings*, 1996 p. 485, <https://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/ambank70&div=30&id=&page=> (03.01.2023).

⁹ INSOL Europe Report (ibid 27). *Consultation for an Effective Insolvency Framework within the EU*. 2016: https://ec.europa.eu/newsroom/just/item-detail.cfm?item_id=30544 (03.01.2023).

¹⁰ G. McCormack, A. Keay, *Study on a new approach to business failure and insolvency: Comparative legal analysis of the Member States' relevant provisions and practices*. 2016, https://www.ilauk.com/docs/ilaaf2016study_on_a_new_approach_to_business_failure_and_insolvency.pdf (03.01.2023).

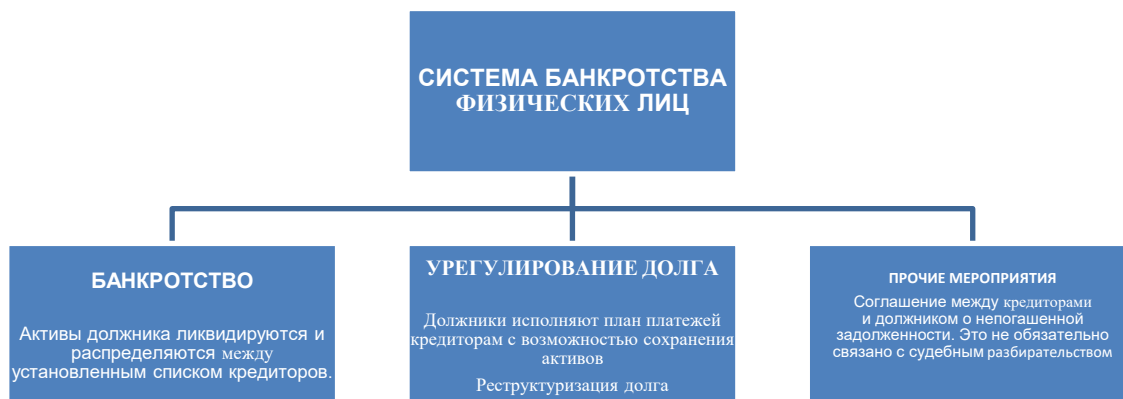

Рисунок 1. Система банкротства физических лиц.

Источник: G. McCormack, A. Keay, *Study on a new approach to business failure and insolvency: Comparative legal analysis of the Member States' relevant provisions and practices*, Leeds 2016.

В некоторых странах ЕС должника, который не в состоянии соблюдать график погашения долга в соответствии с соглашением, в виде наказания можно лишить свободы. Это может произойти вне зависимости от причины – отказался ли должник платить или не в состоянии производить оплату долга.

Так, например, в Ирландии должники, которые не в состоянии оплатить судебные штрафы или не могут соблюдать график погашения долга могут быть помещены в тюрьму. Закон обязует различать должников, которые не могут себе позволить платить, и тех, кто отказывается платить, несмотря на то, что в состоянии это делать. На практике это различие не учитывается, если погашение долгов по решению суда не производится по какой бы то ни было причине¹¹.

После начала финансового кризиса, в июне 2007 г. европейские правительства объединились, чтобы взять на себя обязательства по решению проблем массовых долговых обязательств с помощью юридических решений. Они подготовили коллективные рекомендации Совета Европы для решения долговых проблем и чрезмерной задолженности при формулировании законодательства и поиск правовых решений в этой сфере¹². Среди рекомендаций стоит упомянуть о следующих:

1. Предоставление необходимых мер и правил для обеспечения ответственной практики на всех этапах кредитных отношений, включая маркетинг кредита, а также сбор и использование кредитных данных и другой финансовой информации.

¹¹ *Oireachtas Library & Research Service Spotlight*, Debt Part 3: The imprisonment of civil debtors, Law Team, 2010, https://data.oireachtas.ie/ie/oireachtas/libraryResearch/2010/2010-05-26_spotlight-debt-part-3-the-imprisonment-of-civil-debtors_en.pdf (03.01.2023).

¹² *Recommendation CM/Rec(2007)8 of the Committee of Ministers to member states on legal solutions to debt problems*. Council of Europe. 20.06.2007, https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016805d5b81 (03.01.2023).

2. Внедрение и развитие финансовой грамотности в отношении прав потребителей в целом и управления бюджетом, в частности, как часть национальной системы образования.
3. Реальный доступ к беспристрастным финансовым, социальным и юридическим консультациям для тех, у кого есть проблемы и вопросы по поводу их долгов.

Инициативы ЕС выкристаллизовались с принятием в 2014 году Рекомендаций Европейской комиссии о новом подходе к банкротству и неплатежеспособности (ECR 2014)¹³, переработанного Европейского Регламента о несостоятельности 2015 года (EIRR 2015)¹⁴ и Директивы о превентивной реструктуризации 2019 года (PRD 2019)¹⁵.

Директивой ЕС о реструктуризации и несостоятельности Европейский Союз обязал свои государства-члены предлагать более привлекательную и гибкую схему реструктуризации в своем местном законодательстве. Первоначальным крайним сроком для этого было 17 июля 2021 года. Однако, лишь несколько стран (в первую очередь Германия и Нидерланды) внедрили Директиву в установленные сроки, в то время как другие страны воспользовались возможностью запросить продление на один год.

Директива также обязала страны ЕС предлагать «основы превентивной реструктуризации» для компаний, находящихся в затруднительном финансовом положении, когда существует вероятность неплатежеспособности, с целью ее предотвращения и обеспечения жизнеспособности компаний. Проблемным компаниям должна быть предоставлена возможность реструктурировать свою задолженность под защитой индивидуальных исполнительных мер на основании решения большинства кредиторов.

Более того, согласно Директиве, новое финансирование, промежуточное финансирование и другие сделки, связанные с реструктуризацией, должны быть защищены от действий по расторжению сделок в случае, если реструктуризация не удалась, а компании все еще подали заявление о несостоятельности. Однако, как это характерно для директив, государства ЕС имеют некоторую свободу действий в своих решениях по реализации Директивы.

Процедура банкротства для должников в странах ЕС занимает от года до 5 лет, оставляя должнику лишь прожиточный минимум, в то время как оставшаяся часть его дохода делится между кредиторами. Хотя данные показывают, что период освобождения от долгов в течение 3 лет более не является социально устойчивым, период такой

¹³ *Commission Recommendation C(2014) 1500 final of March 12, 2014 on a new approach to business failure and insolvency*, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32014H0135> (03.01.2023).

¹⁴ *Council Regulation (EU) 2015/848 of the European Parliament and of the Council of May 20, 2015 on insolvency proceedings (recast)*, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32015R0848> (03.01.2023).

¹⁵ *Directive 2019/1023 of the European Parliament and of the Council of June 20, 2019 on preventive restructuring frameworks, on discharge of debt and disqualifications, and on measures to increase the efficiency of procedures concerning restructuring, insolvency and discharge of debt, and amending Directive 2017/1132 (Preventive Restructuring Directive)*, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32019L1023> (03.01.2023).

продолжительности возможен только в восьми государствах-членах¹⁶. Исследование, проведенное в 2019 году в Университете Сингапура, показало, что долги ухудшают процесс принятия решений и психологическое состояние человека¹⁷. Также известно, что люди с чрезмерными долгами гораздо чаще страдают от проблем с психическим и физическим здоровьем, таких как клиническая депрессия, диабет и сердечные заболевания¹⁸.

Общая цель этих рамок состоит в том, чтобы восстановить как можно большую «стоимость» для кредиторов, одновременно предоставляя должникам выход из долгов, с целью их возвращения в экономический оборот. Следует отметить, что фактически в работе с неплатежеспособными должниками по-прежнему присутствует карательный элемент, даже если их намерения не были мошенническими. Мошеннические должники или те, кто злонамеренно отказывается платить, несмотря на возможность это сделать, как правило, сталкиваются с отказом в доступе к любому из трех видов производства по делу о банкротстве. Однако, практика показывает, что многие «честные» должники также исключаются из этих процедур. Другие обескуражены клеймом банкротства и ограничениями, которые оно в некоторых случаях накладывает на работу, бизнес-деятельность и использование финансовых услуг.

ПРОБЛЕМА БАНКРОТСТВА В ПЕРИОД ПАНДЕМИИ

До пандемии COVID-19 почти каждый третий европеец считал, что не сможет нести непредвиденные расходы¹⁹. Данные за 2020 год показывают, что неспособность справиться с финансовыми трудностями возросла и стала гораздо более серьезной для определенных групп населения. В период с 2019 по 2020 год процент населения, неспособного справиться с ситуацией, в Германии вырос с 26% до 38%, в Греции он вырос до 50%. Почти 57% семей с одним родителем в ЕС, большинство из которых возглавляют женщины, также заявляют, что не смогут справиться с непредвиденными расходами.

Пандемия COVID-19 существенно изменила всю мировую экономику и спровоцировала глобальную рецессию. Огромное количество физических и юридических лиц оказались не способны отвечать по своим обязательствам перед кредиторами, в связи с чем в разных странах были приняты кардинальные меры, направленные на стабилизацию возникшего кризиса.

¹⁶ O. Jérusalmy, P. Fox, N. Hercelin. *Is the human dignity of individual debtors at risk?* 2020. Finance Watch, https://www.finance-watch.org/wp-content/uploads/2020/01/Report_Human-dignity_final_with-annex.pdf (03.01.2023).

¹⁷ Q. Ong, W. Theseira, I.Y.H. Ng. *Reducing debt improves psychological functioning and changes decision-making in the poor. Proceedings of the National Academy of Sciences* 2019, DOI: 10.1073/pnas.1810901116 (03.01.2023).

¹⁸ R. Ahlström, S. Edström, M. Savemark. *The Swedish Consumer Agency, Report 2014: Is debt relief rehabilitative?* Finance Watch, Response to the Consultation on the Evaluation of the Consumer Credit Directive, p. 6, <https://ecdn.eu/wp-content/uploads/2020/02/Money-Matters-Vol.-12-2014.pdf> (03.01.2023).

¹⁹ *Inability to face unexpected financial expenses.* EU-SILC survey, https://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-datasets/-/ILC_MDES04 (03.01.2023).

Последствия пандемии оказали огромное негативное влияние на платежеспособность населения разных стран мира, и страны ЕС не являются исключением. В феврале-марте 2020 года страны ЕС прибегли к внутренним решениям, чтобы смягчить экономические последствия и ограничить экономический шок²⁰. Исследование доходов и условий жизни ЕС 2020 года показывает, что около 96,5 миллионов граждан ЕС в 2020 году рисковали оказаться за чертой бедности и социальной изоляции, что составляет около 21,9 % от общего числа населения ЕС:

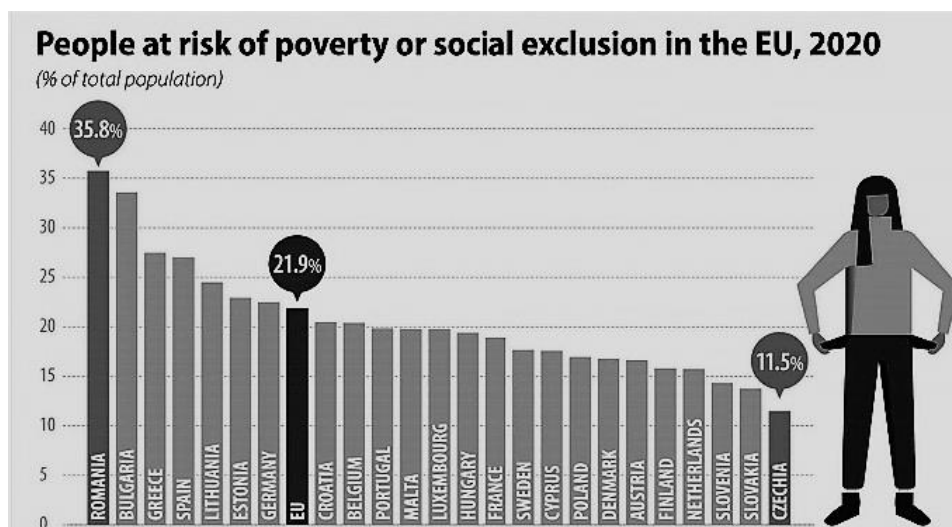

Рисунок 2. Люди, находящиеся под угрозой бедности или социальной изоляции в ЕС.

Источник: Евростат, 2020.

Эти цифры дают некоторый контекст масштаба проблемы. Кризис COVID-19 также вызывает особую озабоченность по поводу того, как эти цифры могут измениться²¹. Если в среднем каждый третий европейский гражданин не смог справиться с непредвиденными финансовыми расходами до того, как разразился кризис, то число людей, испытывающих финансовые затруднения и рискующих залезть в долги, возрастает. Финансовая поддержка, связанная с COVID-19, например, кредитные каникулы и моратории на задолженность, также потенциально замаскировали всю степень воздействия кризиса.

Согласно данным Международного валютного фонда макроэкономика вступила в 2022 г. с более низких позиций, чем ожидалось, поэтому прогноз роста мировой экономики на текущий год был снижен с 4,9% до 4,4%. Вместе с тем, число банкротств ежегодно увеличивается: если 2021 г. рост несостоятельных граждан составил 52 %, то на 2022 г. такой рост должен составить не менее 62 %²².

²⁰ CERIL Executive Statement 2020-1 on COVID-19 and Insolvency Legislation. CERIL 2020, www.ceril.eu/news/ceril-statement-2020-1 (03.01.2023).

²¹ M. Demertzis, M. Domínguez-Jiménez, A. Lusardi. *The financial fragility of European households in the time of Covid-19*, "Bruegel Policy Contribution", July 2020, Issue 15, <http://aei.pitt.edu/103258/> (03.01.2023).

²² Official website of the International Monetary, <https://www.imf.org/en/Search#q=bankruptcy&sort=relevancy> (03.01.2023).

В записке Европейской комиссии, подготовленной для переговоров министров финансов еврозоны сказано, что благодаря почти 2,3 триллионов евро в виде национальных мер по поддержке ликвидности, правительствам стран ЕС удалось предотвратить рост числа банкротств²³. В документе говорится, что без этой помощи и новых кредитов от банков почти четверть компаний ЕС столкнулась бы с проблемами ликвидности к концу 2020 года после исчерпания своих резервов наличности из-за экономического хаоса, вызванного пандемией COVID-19.

Однако, аналитики сектора исследований банкротства неоднократно заявляли, что государственная поддержка не сможет постоянно сдерживать банкротство на низком уровне, поэтому к концу 2021 г. в странах ЕС встал вопрос о снижении уровня государственного вмешательства в бизнес²⁴.

Чтобы справиться с ожидаемым числом людей, испытывающих финансовые трудности, основная рекомендация состоит во введении в действие справедливых, доступных и эффективных механизмов банкротства для физических лиц и получения советов по долговым обязательствам²⁵.

Меры, предпринятые до сих пор правительствами для решения последствий пандемии COVID-19, например, карантин, потенциально ограничили доступ граждан к судебным процедурам и консультациям по долгам, так как суды были закрыты в течение значительного периода времени. Консультационные агентства по вопросам долгов в некоторых случаях также закрывались на какое-то время. В результате для физических лиц возник риск оказаться в ситуации чрезмерной задолженности.

Кризис COVID-19 стал причиной уже назревшего пересмотру порядка процедуры банкротства. Во время кризиса необходимо принимать решения о распределении ограниченных ресурсов. Обычный подход законодательных органов и правительств, взятый из коммерческой практики, заключается в проведении политики сокращения расходов, тем самым воздерживаясь от внесения радикальных изменений в существующие законы²⁶. Подобно компаниям, сокращающим «затраты, активы, продукты, линейки продуктов и накладные расходы», 69 государств, которые решили сократить свои ресурсы, сосредоточились на поддержке ключевых секторов экономики. Они воздерживались проведения всеобъемлющих реформ своей правовой базы, по крайней мере, сразу после

²³ J. Strupczewski, *Exclusive: EU faces bankruptcies and bad loans as COVID-19 help for firms ends - EU document*, Reuters 11.02.2021, <https://www.reuters.com/article/us-eurozone-eurogroup-solvency-idUSKBN2AB0SJ> (03.01.2023).

²⁴ *Euler Hermes Global trade credit insurance leader*, https://www.eulerhermes.com/en_global.html (03.01.2023).

²⁵ *Covid-19 Outbreak: Implications on Corporate and Individual Insolvency*. World Bank, April 2020, <https://pubdocs.worldbank.org/en/912121588018942884/COVID-19-Outbreak-Implications-on-Corporate-and-Individual-Insolvency.pdf> (10.01.2023).

²⁶ K. Robbins, J. Pearce, *Turnaround: Retrenchment and Recovery*, "Strateg Manage" 1992, 13(4), p. 287; J. Pearce, K. Robbins, *Retrenchment Remains the Foundation of Business Turnaround*, "Strateg Manage" 1994, 15(5), p. 417.

кризиса. Поэтому для правительств и законодательных органов вполне естественно прибегать к проверенным мерам и, при необходимости, корректировать их во время кризиса.

В период пандемии большинством стран-участников Организации экономического сотрудничества и развития были введены временные моратории на подачу заявлений о банкротстве. Некоторые страны приняли нормы, направленных на облегчение процесса реструктуризации долгов для восстановления платежеспособности должника перед кредитором путем реализации имущества должника.

В 2020 году количество банкротств в ЕС было ниже, чем в 2015 году, при этом во втором квартале 2020 года в странах ЕС еще наблюдалось снижение числа банкротств, но впоследствии их количество росло несколько кварталов подряд. Так, например, статистическое управление Нидерландов (CBS) сообщает об этом на основе новых данных, опубликованных Евростатом, о банкротствах в ЕС за 2015 год²⁷.

С третьего квартала 2017 года до середины 2019 года в Нидерландах наблюдался небольшой рост: около 60 процентов от числа в 2015 году. В ЕС количество банкротств оставалось стабильным в течение нескольких лет с конца 2016 года и далее, примерно на уровне 80 процентов уровня 2015 года. В начале 2020 года за этим последовал спад, который продолжился во втором квартале. Впоследствии число банкротств выросло в странах ЕС, в то время как в Нидерландах оно существенно сократилось. Это нельзя рассматривать в отрыве от государственной поддержки голландского бизнеса, связанной с COVID-19.

Этому способствовало то, что в Нидерландах не было внесено никаких поправок к критериям неплатежеспособности, однако суды и участники процесса внедрились новые методы и механизмы для адаптации к изменившемуся рынку²⁸. Такие практические изменения преследовали общую цель ограничения количества обстоятельств, при которых кредитор может подать заявление о банкротстве должника. В результате суды, как правило, применяют более строгий подход к любым подобным заявлениям о ликвидации, учитывая влияние пандемии COVID-19 при оценке ожидающих рассмотрения ходатайств.

Уровень поддержки не был одинаковым во всех странах ЕС, и набор мер поддержки также варьировался в зависимости от страны. В соответствии с французским законодательством о несостоятельности должники, как правило, обязаны подать заявление о банкротстве в течение 45 дней после прекращения платежей²⁹. Признавая надвигающийся экономический спад, вызванный пандемией COVID-19, в статье 1 Постановления от 27 марта 2020 г. была установлена дата прекращения выплат до 12 марта 2020 г. на период

²⁷ *Manual on Government Deficit and Debt - Implementation of ESA 2010-2019 edition*, Eurostat2019, <https://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-manuals-and-guidelines/-/ks-gq-19-007> (10.01.2023.)

²⁸ S. Paterson. *The Adaptive Capacity of Markets and Convergence in Law: UK High Yield Issuers*, "Modern Law Rev" 2015, 78(3), p. 431.

²⁹ Arts L611-4, L628-1, L631-4 and L640-4, *Code de commerce*. For a definition of the concept of "cessation de paiements", see art L631-1, *Code de commerce*, <https://www.legifrance.gouv.fr/codes/id/LE-GITEXT000005634379> (10.01.2023).

чрезвычайной ситуации в области здравоохранения (который был продлен до 23 августа 2020 г.)³⁰.

Закон о корпоративной несостоятельности и управлении Великобритании, принятый в 2020 г. (CIGA 2020) временно запретил подавать заявления о банкротстве на основании установленных законом требований, поданных в период с 1 марта 2020 г. по 31 марта 2021 г., если компания не может выплатить долг по причинам, связанным с COVID-19³¹.

В Германии была введена новая основа для реструктуризации вне формального производства по делам о неплатежеспособности. В соответствии с новым Законом о реструктуризации (StaRUG)³² должники могут реструктурировать свои финансовые обязательства вне формального производства по делу о несостоятельности, как правило, при условии, что соответствующий должник еще не обязан подать заявление о несостоятельности. Ключевым элементом этого нового регулирования является план реструктуризации, который подготавливается должником и представляется его кредиторам на утверждение.

В польский правопорядок в июне 2020 г. была введена упрощенная процедура реструктуризации - так называемый Антикризисный щит 4.0. Предпринимателям, пострадавшим от последствий COVID-19 предоставляется субсидирование процентной ставки по банковским кредитам и право упрощенной процедуры утверждения соглашения в связи с возникновением COVID-19. Закон о реструктуризации предусматривает четыре типа процедур реструктуризации, в том числе процедуры утверждения соглашения. Основная цель процедуры реструктуризации состоит в том, чтобы сохранить должника от необходимости объявить о банкротстве, разрешив ему провести реструктуризацию в соответствии с соглашением о реструктуризации со своими кредиторами. Возможность реструктуризации предоставляется должникам, которые являются неплатежеспособными или находятся под угрозой банкротства.

Первое объявление об открытии такой процедуры было сделано в судебном и коммерческом бюллетене (MSiG) уже в июле 2020 г. Закон предусматривает временную возможность воспользоваться упрощенным производством. В соответствии со статьей 15(2) Закона, предприниматель мог объявить и открыть разбирательство только один раз. За первый год предприниматели открыли 1251 упрощенную процедуру реструктуризации, что означает 84% всех реструктуризаций в Польше в течение анализируемого периода. В июле 2020 г. было проведено 30 упрощенных реструктуризаций, а в июне 2021 г. соответственно было возбуждено 236 дел, что означает на 687% больше по сравнению с прошлым годом.

³⁰ *Ordonnance n 2020-341 du 27 mars 2020 portant adaptation des règles relatives aux difficultés des entreprises et des exploitations agricoles à l'urgence sanitaire et modifiant certaines dispositions de procédure pénale*. 2020. Legifrance, <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000041762344> (10.01.2023).

³¹ Schedule 14, *Corporate Insolvency and Governance Act 2020*, as amended by Rules 2 and 3, *Corporate Insolvency and Governance Act 2020 (Coronavirus) (Suspension of Liability for Wrongful Trading and Extension of the Relevant Period) Regulations 2020 (UK)* (SI 2020/1349).

³² A. Lehmann, *Germany Implements New Insolvency Laws and Restructuring Tools*, 2021, Squire Patton Boggs: <https://www.restructuring-globalview.com/2021/01/germany-implements-new-insolvency-laws-and-restructuring-tools/> (10.01.2023).

Этот новый инструмент реструктуризации широко использовался по всей стране, особенно в Варшаве, Познани, Белостоке и Люблине³³.

Однако, существует мнение, что ведение данной процедуры было непродуманным решением, поскольку ее целесообразность вызвала резонанс мнений среди ведущих юристов и политиков Польши³⁴. Примечательно, что в Польше не было принято какого-либо закона, изменяющего или дополняющего ранее действующий Закон о реструктуризации, напротив, была сделана лишь отсылка на то, что новая упрощенная процедура реструктуризации будет основываться на общих принципах реструктуризации, указывая лишь на некоторые ее отличия от уже существующей³⁵.

Краткий анализ упомянутых регуляторных тенденций в странах ЕС свидетельствует о том, что европейские страны движутся к внедрению аналогичных положений и механизмов о неплатежеспособности и реструктуризации, направленных на содействие спасению проблемных, но жизнеспособных предприятий, при этом особенно поощряя раннюю реструктуризацию и предоставляя должникам вторую возможность преследовать такую цель в качестве должника во владении. Даже в отсутствие обязательных положений, таких как те, которые изложены в PRD 2019, страны следуют общим путем и учатся на опыте друг друга, способствуя тем самым в значительной степени правовому сближению.

Причин такого выбора может быть несколько. Одним из наиболее заметных факторов, которые могли способствовать такому результату, является то, что, хотя нюансы различий могут быть объяснены национальными интересами и различными правовыми (например, корпоративными, финансовыми законами, законами о несостоятельности) и внеюрисдикционными (например, структура собственности и кредитная практика кредитования) условия в каждой стране, законодатели в каждой стране были вынуждены реагировать на глобальный шок.

В настоящее время Европейский Союз изучает способы повышения уровня финансовой грамотности в Европе³⁶, а также запускает проекты по долговым консультациям³⁷.

³³ K. Tartara, M. Kaliński, *Simplified Restructuring Proceedings Report on the First Year of Functioning of Simplified Restructuring Proceedings in Poland*, Tatara & Partners Restructuring & Insolvency Law Firm, February 2022, p. 2.

³⁴ C. Balloch, S. Djankov, J. Gonzalez-Uribe, D. Vayanos, *A restart procedure to deal with COVID-19*, London School of Economics, Working Paper series 2020, pp. 293-303.

³⁵ R. Adamus, *Simplified restructuring procedures in Poland as an example of crisis management in connection with the COVID-19 pandemic*, "International Cooperation and Comparative Law Review" 2020, 20(1), pp. 293-303.

³⁶ DG FISMA Report. 2021. *Report on the results of the feasibility assessment for the development of a financial competence framework in the EU*.

³⁷ *Actions to extend the Availability and Improve the Quality of Debt-advice Services for European Households*. Tenders Electronic Daily, 2019/S 211-514673, Contract notice, 31 October 2019, <https://ted.europa.eu/udl?uri=TED:NOTICE:514673-2019:TEXT:EN:HTML> (10.01.2023).

Помощь домохозяйствам ЕС смогло бы обеспечить создание отдельной директивы о неплатежеспособности потребителей. П.Фокс, П.Норвуд и Э.Гланц дали свои ключевые рекомендации для такой директивы³⁸:

1. Обеспечить, чтобы планы платежей и ликвидация активов были совместимы с обеспечением достойного уровня жизни и платежеспособности должников, в том числе список освобожденных активов и доходов от процедур выписки и гарантирующий минимальный уровень дохода.
2. Обеспечить максимально полное погашение долга в течение трех лет, срок процедуры не должен превышать этот предел.
3. В качестве отправной точки следует исходить из добросовестности должников, а не критерия суммы долга (слишком маленькая или слишком большая), при определении минимального платежа суммы кредиторам должны использоваться ограничения доступа к погашению долга.
4. Автоматически открывать процедуру списания долгов и накладывать мораторий о взыскании долга, когда потребитель определяется как неспособный удовлетворить свои договорные обязательства по оплате своих долгов. Точные триггерные точки для процедуры должны быть определены при учете неработающих кредитов в ЕС.
5. Направлять должников на консультацию по долгам и убедиться, что администраторы по долгам полностью нейтральны и направлены на обеспечение успешного процесса как для должников, так и для кредиторов.
6. Установить ключевые индикаторы и потребовать от органов власти собирать данные для эффективности новой директивы по уровням правоприменения.
7. Процедуры должны быть четко доступны и адаптированы к должникам без дохода и активов (NINA) и должникам с небольшим доходом и небольшими активами (LILA), включая недорогие или бесплатные процессы.

Пандемия COVID-19 создала климат, в котором неудачи в бизнесе не связаны в первую очередь с плохим управлением или распоряжением средствами, и по своей сути являются форс-мажорным обстоятельством – непредвиденным обстоятельством, при котором невозможно исполнять свои обязательства. В то время как дестигматизация неплатежеспособности и банкротства бизнеса в национальном законодательстве была постоянной целью институтов ЕС³⁹, только благодаря пандемии COVID-19 (и некоторым обязательным рекомендациям в PRD 2019) страны ЕС наконец признали, что неудача может быть в первую очередь вызвана внешними непредвиденными факторами, а не плохими управленческими решениями или недобросовестностью.

³⁸ P. Fox, P. Norwood, E. Glantz, *From debtor prisons to being prisoners of debt*. 2022, A Finance Watch Report, p. 5, <https://www.finance-watch.org/wp-content/uploads/2022/01/Personal-insolvency-paper-january-2022.pdf> (10.01.2023).

³⁹ *Overcoming the stigma of business failure, for a second chance policy: Implementing the Lisbon Partnership for Growth and Jobs* (November 27, 2009) COM(2007) 584 final, August 19, 2021, <https://www.cedefop.europa.eu/sl/news-and-press/news/overcoming-stigma-business-failure-second-chance-policy-implementing-lisbon> (10.01.2023),

Следует отметить, что принятые меры не являются единственным способом предотвращения или решения финансовых проблем. Например, правительства во всем мире приняли пакеты чрезвычайных мер для поддержки своей национальной экономики⁴⁰. Многие из этих пакетов включают налоговые льготы, кредиты, прямые инвестиции и другие неюридические решения.

ВЛИЯНИЕ ЭНЕРГЕТИЧЕСКОГО КРИЗИСА НА БАНКРОТСТВО

Вслед за пандемией COVID-19 энергетический кризис 2022 года также нанес серьезный удар по прибыльности и платежеспособности бизнеса в Европе. При условии, что компании могут переложить на потребителей четверть повышения цен на энергию, они могут выдержать рост цен менее чем на +50 %. Многие компании уже столкнулись с тем, что большая часть их прибыли потеряна из-за роста цен на энергоресурсы. Количество фирм, которым грозит банкротство в случае возможного отключения электроэнергии, составляет 42 000 (или 17 % от общего числа) в Великобритании, 18 700 (13 %) во Франции и 28 400 (6 %) в Германии. По некоторым оценкам, шок процентных ставок и более высокая заработная плата в результате беспрецедентной инфляции могут быть эквивалентны шоку прибыльности, подобному тому, который наблюдался после пандемии COVID-19.

В условиях энергетического кризиса самой значительной национальной мерой до сих пор был массивный экономический «щит» Германии для поддержки промышленности и домашних хозяйств стоимостью 200 миллиардов евро. 29 сентября 2022 года правительство Германии обнародовало планы «защитного щита», на которые выделено до 200 млрд евро (5,6% ВВП) для субсидирования прежде всего «базового объема» электроэнергии и газа и снижения налога на добавленную стоимость (НДС) на газ и центральное теплоснабжение до 7% до весны 2024 года, с общей стоимостью субсидий на цену газа 96 млрд евро (2,7 % ВВП)⁴¹.

Кроме того, правительство решило отказаться от противоречивых планов по взиманию платы за газ для населения, которое должно было начаться в октябре, чтобы частично профинансировать спасение некоторых коммунальных предприятий, поскольку правительство находится в процессе национализации нескольких из наиболее пострадавших коммунальных служб. Эти расходы теперь должны полностью покрываться государством.

Министры энергетики ЕС также достигли политического соглашения о следующих мерах по снижению высоких цен на электроэнергию⁴²:

⁴⁰ A. Gurrea-Martínez *Insolvency Law in Times of COVID-19*, “Ibero-American Institute for Law and Finance Working Paper” 2020, 2, <https://ssrn.com/abstract=3562685> (12.01.2023).

⁴¹ H. Holger., K. Kirsti, *Germany agrees 200 bln euro package to shield against surging energy prices*, Reuters 2022, <https://www.reuters.com/business/energy/german-govt-agrees-relief-package-response-soaring-energy-prices-sources-2022-09-29/> (12.01.2023).

⁴² *Council Regulation (EU) 2022/1854 of 6 October 2022 on an emergency intervention to address high energy prices*, 2022, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32022R1854> (12.02.2023).

1. Ограничение доходов для инфра-маржинальных технологий. Предел рыночных доходов установлен на уровне 180 евро/МВтч для возобновляемых источников энергии, ядерных и бурогоугольных электростанций. Выбор мер остается на усмотрение государств-членов, как и решение об установлении нижнего предела для некоторых технологий. Собранные доходы будут перенаправлены конечным клиентам.
2. Взнос солидарности для сектора ископаемого топлива. Обязательный временный сбор для предприятий, работающих в секторах сырой нефти, природного газа, угля и нефтепереработки, установлен в размере 33% от налогооблагаемой прибыли в 2022 и/или 2023 финансовом году.
3. Меры поддержки малого и среднего бизнеса (МСБ). Государства-члены могут временно устанавливать цену на поставку электроэнергии, чтобы смягчить давление высокой стоимости энергии. Секторы строительства, транспорта, телекоммуникаций, машин и оборудования, розничной торговли, бытовой техники, электроники, автомобилей и текстиля находятся в списке особого внимания.

Однако предметом разногласий среди стран ЕС было определение цены на газ. Италия, Греция, Польша и Бельгия предлагали установить торговый диапазон 5% или 10% вокруг согласованного предела цены на газ. Но большинство стран не согласны с тем, должны ли фирмы, производящие электроэнергию с помощью газа, получать компенсацию или бремя должно лежать исключительно на поставщиках. Например, Норвегия, которая в настоящее время обеспечивает четверть газа в Европе, уже выразила свое несогласие с ограничением, которое будет применяться к поставщикам⁴³.

Достичь соглашения о цене на газ министрам энергетики ЕС удалось лишь в декабре 2022. Регулирование включает в себя механизм помощи, при наличии рисков для обеспечения безопасности энергоснабжения, финансовой стабильности внутри ЕС или возникновения рисков повышенного спроса на газ. Цель регулирования состоит в том, чтобы ограничить чрезмерные скачки цен на газ в ЕС и установить потолок цен на газ с применением динамического лимита торгов⁴⁴. Контролировать рынок цен поручено Агентству по сотрудничеству энергетических регуляторов (ACER).

В результате энергетического кризиса в большинстве стран ЕС в первой половине 2022 года было зафиксировано двузначное увеличение числа случаев неплатежеспособности предприятий (см.Рис.3). В США, Китае, Германии, Италии и Бразилии по-прежнему регистрируется небольшое количество банкротств. В Европе 60% отраслей промышленности переживают период банкротства; продукты питания, жилье, производство и услуги B2C уже вернулись к показателям неплатежеспособности до пандемии, то восстановление происходит в основном за счет МСП, в то время как

⁴³ *Whatever it takes reloaded? Europe's fiscal response to the energy crisis*, 04.10.2022, https://www.allianz-trade.com/en_global/news-insights/economic-insights/europe-fiscal-response-energy-crisis.html (12.01.2023).

⁴⁴ *Proposal for a COUNCIL REGULATION Establishing a market correction mechanism to protect citizens and the economy against excessively high prices*. 2022/0393 (NLE) 2022, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52022PC0668> (12.01.2023).

банкротства крупных компаний все еще находятся под контролем (58 дел в третьем квартале 2022 года и 182 за первые три квартала по сравнению со 187 и 332 за тот же период 2021 и 2020 годов).

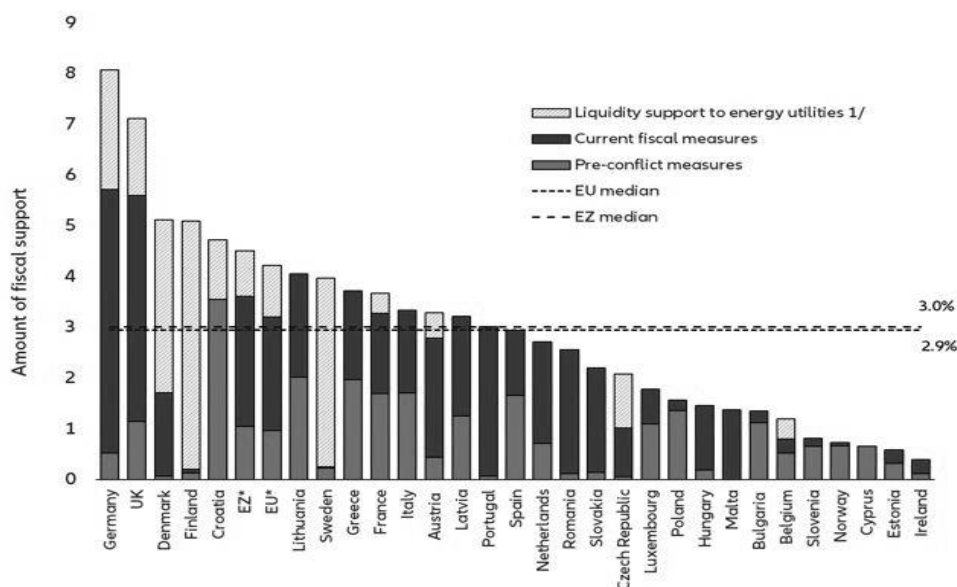

Рисунок 3. Масштаб налогово-бюджетных мер для преодоления последствий энергетического кризиса и кризиса стоимости жизни в ЕС (% ВВП).
Источник: Национальные органы, Bruegel, Allianz.

Упомянутые кризисы способствовали осознанию со стороны стран ЕС необходимости принятия решений на основе консенсуса и гармонизации законов о неплатежеспособности в ЕС. Институты ЕС должны признать реальность процесса правовой гармонизации, поскольку кризисы создали схожие проблемы в каждой стране и реакции правительств имели общие модели. Это привело к естественному правовому сближению, несмотря на определенные разногласия. В этой связи необходимо продолжать дискуссии, поскольку ученые уже предупреждали, что до тех пор, пока мы не сможем полагаться на более структурированные дебаты и прочную всеобъемлющую теорию гармонизации, правовая интеграция вряд ли будет успешной⁴⁵.

Выводы

1. Институт банкротства был заложен в римском праве и с течением времени процедура неплатежеспособности приобретала все более четкие процессуальные нормы, с учетом баланса интересов должника и кредиторов по двум основным направлениям – продолжниковом и прокредиторском.

⁴⁵R. Bork, *Preventive Restructuring Frameworks: A 'Comedy of Errors' or 'All's Well That Ends Well?'*, Int Corp Rescue 2017, p. 425.

2. С материально-правовой точки зрения правоотношение неплатежеспособности можно характеризовать как регулятивное правоотношение, возникающее между должником и его кредиторами по поводу соразмерного пропорционального удовлетворения первоначального обязательства в определенной законом очередности с момента вынесения судебного решения о признании должника банкротом и освобождения должников от долгов.
3. Механизмы процедуры банкротства сосредоточены на раннем предупреждении о финансовых затруднениях и на побуждении к принятию своевременных мер для его предотвращения.
4. Хотя гармонизация законодательства о несостоятельности в ЕС в последнее десятилетие была главным приоритетом в повестке дня европейских институтов, эта работа продвигалась медленно и часто встречала сопротивление со стороны государств-членов ЕС.
5. Настоятельная необходимость контролировать и смягчить разрушительные экономические и финансовые последствия пандемии COVID-19 вынудила европейские правительства принять внутренние стратегии и законы в области неплатежеспособности. Поскольку инструменты ЕС, существовавшие на момент появления COVID-19 были мало полезны для компаний, странам приходилось действовать быстро и независимо.
6. Роль стран ЕС во время кризиса COVID-19 не была случайной, и государства-члены были движущей силой процесса гармонизации и интеграции.
7. Меры законодательства о несостоятельности и реструктуризации в ответ на пандемию COVID-19 отражают феномен восходящей гармонизации регулирования процедуры банкротства в странах ЕС, что указывает на сближение общих подходов.
8. Кризис, вызванный COVID-19 и энергетическим кризисом привел к существенным изменениям правового регулирования в области процедуры банкротства в странах ЕС, однако до сих пор существуют определенные проблемы по правовой гармонизации из-за отсутствия четкого гармонизированного языка и терминологии, а также роли стран ЕС в качестве соавторов процесса гармонизации. Об отсутствии методологии было отмечено также в литературе⁴⁶.
9. Прогресс применения процедуры банкротства с римских времен очевиден, но остается вопрос о том, перешла ли Европа из долговых тюрем в современных узников долга. Несмотря на то, что в демократических странах ценят права человека, практика банкротства физических лиц по-прежнему имеет тенденцию

⁴⁶ N. Fischer, "Rechts-Harmonisierung" – Schlagwort order Rechtsprinzip? – Kritische Anmerkungen zum Prozess der "Rechts-Angleichung" 2003, p. 374.

носить карательный характер. Жители ЕС зачастую имеют права на бумаге, но нуждаются в их гарантировании и на практике.

10. ЕС является ареной диалектической гармонизации правового регулирования о банкротстве.

БИБЛИОГРАФИЯ

- Actions to extend the Availability and Improve the Quality of Debt-advice Services for European Households. Tenders Electronic Daily. 2019. 2019/S 211-514673, Contract notice. In: <https://ted.europa.eu/udl?uri=TED:NOTICE:514673-2019:TEXT:EN:HTML>.
- Adamus Rafal. 2020. Simplified restructuring procedures in Poland as an example of crisis management in connection with the COVID–19 pandemic. *International Cooperation and Comparative Law Review*. Volume 20. No. P.1.
- Ahlström Richard, Edström Sonya, Savemark Matias. 2014. The Swedish Consumer Agency, Report 2014: Is debt relief rehabilitative? Finance Watch, Response to the Consultation on the Evaluation of the Consumer Credit Directive, P.6. <https://ecdn.eu/wp-content/uploads/2020/02/Money-Matters-Vol.-12-2014.pdf>.
- Balz Manfred. 1996. The European Convention on Insolvency Proceedings. 70 *Amer Bankruptcy Law*. P.485. <https://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/am-bank70&div=30&id=&page=>.
- Balloch Cynthia, Djankov Simeon, Gonzalez-Uribe Juanita, Vayanos Dimitri. 2020. A restart procedure to deal with COVID-19, London School of Economics, Working Paper series. P.293-303.
- Bork Reinhard. 2017. Preventive Restructuring Frameworks: A ‘Comedy of Errors’ or ‘All’s Well That Ends Well? *Int Corp Rescue*, P. 425.
- CERIL Executive Statement 2020-1 on COVID-19 and Insolvency Legislation. CERIL 2020. In: www.ceril.eu/news/ceril-statement-2020-1.
- Charter of Fundamental Rights of the European Union 2012/C 326/02, 26.10.2012. Official Journal of the European Union. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12012P%2FTXT>.
- Code de commerce. For a definition of the concept of “cessation de paiements”, see art L631-1. Legifrance. <https://www.legifrance.gouv.fr/codes/id/LEGITEXT000005634379>.
- Commission Recommendation C(2014) 1500 final of March 12, 2014 on a new approach to business failure and insolvency. 14.03.2014. Official Journal of the European Union. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32014H0135>.
- Corporate Insolvency and Governance Act 2020, as amended by Rules 2 and 3, Corporate Insolvency and Governance Act 2020 (Coronavirus) (Suspension of Liability for Wrongful Trading and Extension of the Relevant Period) Regulations 2020 (UK) (SI 2020/1349), Schedule 14.
- Council Regulation (EU) 2015/848 of the European Parliament and of the Council of May 20, 2015 on insolvency proceedings (recast). Official Journal of the European Union. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32015R0848>.

- Council Regulation (EU) 2022/1854 of 6 October 2022 on an emergency intervention to address high energy prices. 2022. Official Journal of the European Union. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32022R1854>.
- Covid-19 Outbreak: Implications on Corporate and Individual Insolvency. World Bank, April 2020. <https://pubdocs.worldbank.org/en/912121588018942884/COVID-19-Outbreak-Implications-on-Corporate-and-Individual-Insolvency.pdf>.
- Demertzis Maria and Domínguez-Jiménez, Annamaria Marta and Lusardi. 2020. The financial fragility of European households in the time of Covid-19, Bruegel Policy Contribution Issue n°15, July 2020. <http://aei.pitt.edu/103258/>.
- Debt Part 3: The imprisonment of civil debtors. 2010. Law Team, Oireachtas Library & Research Service Spotlight. https://data.oireachtas.ie/ie/oireachtas/libraryResearch/2010/2010-05-26_spotlight-debt-part-3-the-imprisonment-of-civil-debtors_en.pdf.
- Di Martino Paolo. 2005. The Historical Evolution of Bankruptcy Law in England, the US and Italy up to 1939: Determinants of Institutional Change and Structural Differences. Södertörnshögskola. <http://goo.gl/dwtgXf>.
- Directive 2019/1023 of the European Parliament and of the Council of June 20, 2019 on preventive restructuring frameworks, on discharge of debt and disqualifications, and on measures to increase the efficiency of procedures concerning restructuring. Official Journal of the European Union. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32019L1023>.
- Euler Hermes Global trade credit insurance leader. Allainz. https://www.eulerhermes.com/en_global.html.
- DG FISMA Report. 2021. Report on the results of the feasibility assessment for the development of a financial competence framework in the EU. European Commission.
- Fischer Nikolaj. 2003. “Rechts-Harmonisierung” – Schlagwort order Rechtsprinzip? – Kritische Anmerkungen zum Prozess der “Rechts-Angleichung”. *Verbraucher und Recht*. P.374.
- Fox Paul, Norwood Peter, Glantz Emily. 2022. From debtor prisons to being prisoners of debt. A Finance Watch report. P.5. <https://www.finance-watch.org/wp-content/uploads/2022/01/Personal-insolvency-paper-january-2022.pdf>.
- Graeber David. 2011. *Debt: The First 5,000 Years*. Brooklyn, N.Y: Melville House, Print.
- Gromek Broc Katarzyna, Parry Rebecca. 2004. Introduction. *Corporate Rescue. An Overview of Recent Developments from Selected Countries in Europe*. Eds.B.Gromek, R.Parr. The Hague; London; New York: Kluwer Law International. P. 236.
- Gurrea-Martínez Aurelio. 2021. “Insolvency Law in Times of COVID-19”. Ibero-American Institute for Law and Finance Working Paper 2/2020. <https://ssrn.com/abstract=3562685>.
- Inability to face unexpected financial expenses. EU-SILC survey. https://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-datasets/-/ILC_MDSE04.
- Holger Hansen, Knolle Kirsti. 2022. Germany agrees 200 bln euro package to shield against surging energy prices. Reuters. <https://www.reuters.com/business/energy/german-govt-agrees-relief-package-response-soaring-energy-prices-sources-2022-09-29/>.
- Jérusalmy Olivier, Fox Paul and Hercelin Nicolas. 2020. Is the human dignity of individual debtors at risk? Finance Watch. https://www.finance-watch.org/wp-content/uploads/2020/01/Report_Human-dignity_final_with-annex.pdf.

- Lehmann Andreas. 2021. Germany Implements New Insolvency Laws and Restructuring Tools. Squire Patton Boggs. <https://www.restructuring-globalview.com/2021/01/germany-implements-new-insolvency-laws-and-restructuring-tools/>.
- Manual on Government Deficit and Debt - Implementation of ESA 2010 - 2019 edition. 2019. Eurostat: <https://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-manuals-and-guidelines/-/ks-gq-19-007>.
- Martin Nathalie. 2005. The Role of History and Culture in Developing Bankruptcy and Insolvency Systems: The Perils of Legal Transplantation. UNM Law. https://digitalrepository.unm.edu/law_facultyscholarship/34/.
- McCormack Gerard and Keay Andrew. 2016. Study on a new approach to business failure and insolvency: Comparative legal analysis of the Member States' relevant provisions and practices. Tender No. JUST/2014/JCOO/PR/CIVI/0075. University of Leeds. https://www.ilauk.com/docs/ilaaf2016study_on_a_new_approach_to_business_failure_and_insolvency.pdf.
- Monnet Jean. 1978. Memoirs. Doubleday&Company Inc. P.109, 417. https://archive.org/stream/MonnetJeanMemoirs/Monnet%2C%20Jean%20-%20Memoirs_djvu.txt.
- Tartara Karol, Kaliński Mateush. 2022. Simplified Restructuring Proceedings Report on the First Year of Functioning of Simplified Restructuring Proceedings In Poland. Tatara & Partners Restructuring & Insolvency Law Firm. P.2.
- Official website of the International Monetary. <https://www.imf.org/en/Search#q=bankruptcy&sort=relevancy>.
- Ordonnance n 2020-341 du 27 mars 2020 portant adaptation des règles relatives aux difficultés des entreprises et des exploitations agricoles à l'urgence sanitaire et modifiant certaines dispositions de procédure pénale. Legifrance. <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000041762344>.
- Overcoming the stigma of business failure, for a second chance policy: Implementing the Lisbon Partnership for Growth and Jobs (November 27, 2009) COM(2007) 584 final (August 19, 2021) European Commission. <https://www.cedefop.europa.eu/sl/news-and-press/news/overcoming-stigma-business-failure-second-chance-policy-implementing-lisbon>.
- Parry Rebecca, Gromek Broc Katarzyna. 2004. Introduction. Corporate Rescue. An Overview of Recent Developments from Selected Countries in Europe. The Hague; London. New York: Kluwer Law International. P. 236.
- Paterson Sarah. 2015. "The Adaptive Capacity of Markets and Convergence in Law: UK High Yield Issuers, US Investors and Insolvency Law". 78(3) Modern Law Rev. P.431.
- Pearce John and Robbins Keith. 1994. "Retrenchment Remains the Foundation of Business Turnaround". Strateg Manage 15(5) . P. 417.
- Proposal for a COUNCIL REGULATION Establishing a market correction mechanism to protect citizens and the economy against excessively high prices. 2022/0393 (NLE). 2022. Council of the EU: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52022PC0668>.

- Recommendation CM/Rec(2007)8 of the Committee of Ministers to member states on legal solutions to debt problems. Council of Europe. 20.06.2007. https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016805d5b81.
- Robbins Keith and Pearce John. 1992. "Turnaround: Retrenchment and Recovery". *Strateg Manage* 13(4). P.287.
- Strupczewski Jan. 2021. Exclusive: EU faces bankruptcies and bad loans as COVID-19 help for firms ends - EU document. Reuters. <https://www.reuters.com/article/us-eurozone-eurogroup-solvency-idUSKBN2AB0SJ>.
- Qiyang Ong, Walter Theseira, Irene Y. H. Ng. 2019. Reducing debt improves psychological functioning and changes decision-making in the poor. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, DOI: 10.1073/pnas.1810901116.
- Warren Elisabeth. 2014. *Bankruptcy and Article 9. Statutory Supplement*. New York: Wolters Kluwer. P.23.
- Wessels Bob. 2014. European Law Institute Projects Conference Thursday 25 September 2014, Zagreb, Croatia. *Business Rescue in Insolvency Law – Setting the Scene*. European Law Institute. <https://goo.gl/MIF4ao>.
- Whatever it takes reloaded? Europe's fiscal response to the energy crisis. 04.10.2022. Allianz Research: https://www.allianz-trade.com/en_global/news-insights/economic-insights/europe-fiscal-response-energy-crisis.html.

Marlena DRYGIEL-BIELIŃSKA

Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach

Instytut Nauk o Bezpieczeństwie

marlena.drygiel@uph.edu.pl

<http://orcid.org/0000-0002-3825-7106>

<https://doi.org/10.34739/dsd.2023.01.07>

TRANSFORMACJE ŁADU DEMOKRATYCZNEGO

ABSTRAKT: Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie kierunków transformacji ładu demokratycznego zarówno w kontekście ustroju politycznego, jak i cechy stosunków międzynarodowych. Ład ten podlega oddziaływaniu wielu współczesnych wyzwań i zagrożeń (tj. globalizacji, rewolucji technologicznej, zagrożenia terrorystycznego itd.). Po zakończeniu zimnej wojny i wzmocnieniu pozycji Stanów Zjednoczonych Ameryki na świecie demokracja miała stać się najbardziej pożądanym typem ustroju państwowego, a wiodąca pozycja międzynarodowa USA miała również zagwarantować demokratyczne podejście do budowania nowego ładu światowego opartego na równej partycypacji i poszanowaniu wszystkich uczestników stosunków międzynarodowych. Jak się jednak okazało, demokracja nie stała się panaceum na problemy współczesnego świata, a statystycznie odnotowano przyrost liczby państw autorytarnych. Co więcej, atrakcyjność demokracji zaczęła być coraz częściej kontestowana.

SŁOWA KLUCZOWE: demokracja, porządek międzynarodowy, globalizacja, transformacja, bezpieczeństwo międzynarodowe

TRANSFORMATIONS OF THE DEMOCRATIC ORDER

ABSTRACT: As the number of autocracies in the world grows, democracy appears to be under threat around the world. Not only new democracies, but even established Western democracies themselves have fallen into varying degrees of self-diagnosed crisis. The aim of this article is to present the directions of transformation of the democratic order both in the context of the political system and in the features of international relations. This article focuses on threats to democracy, with an emphasis on the inter-related challenges (e.g. globalization, technological revolution, terrorism, etc.). The leading international position of the USA as a democratic state was also to guarantee a democratic approach to building a new world order based on equal participation and respect for all participants in international relations. However, democracy has not become a panacea for the problems of the contemporary world.

KEYWORDS: democracy, international order, globalization, transformation, international security

WPROWADZENIE

Demokratyczny system polityczny państwa wiąże się z pewnymi pryncypiami, które są stopniowalne. Naukowe, ale również w znacznej mierze potoczne wyobrażenia o tym systemie politycznym są związane z rządami prawa, systemem gospodarki rynkowej, pluralizmem politycznym, wolnością mediów czy przestrzeganiem praw człowieka. Celem artykułu jest przedstawienie międzynarodowego kontekstu demokracji nie tylko jako reżimu państwowego, który ma wpływ na charakter polityki zagranicznej państwa, ale również jako cechy ładu międzynarodowego oddającej

charakter stosunków międzynarodowych. Podjęty problem badawczy dotyczy zmian ładu demokratycznego w ujęciu wewnętrznym i międzynarodowym. W związku z tym istotne znaczenie ma tu określenie uwarunkowań i ewentualnych kierunków tych dynamicznych zmian.

Ład demokratyczny i jego kształtowanie w opiniach badaczy ma wiele zalet, które są łączone z tym, że demokracja jest wartością pożądaną. Dzieje się tak, ponieważ państwa demokratyczne wykorzystują przede wszystkim pokojowe środki rozwiązywania sporów oraz są przeświadczone o tym, że normą jest założenie, iż państwa demokratyczne nie walczą ze sobą¹.

Demokracja jest zwykle utożsamiana z systemem politycznym państwa, jednak jej funkcjonowanie może dotyczyć również stosunków międzynarodowych. Demokratyczność systemu międzynarodowego odnosi się do sprawiedliwego i równego udziału w korzyściach płynących ze współpracy międzynarodowej poszczególnych aktorów. Dzięki systemowi demokratycznemu mają oni zapewnioną równą dystrybucję wartości, takich jak: bezpieczeństwo, rozwój, korzyści związane ze środowiskiem naturalnym i rozwojem cywilizacyjnym.

Ten równy udział w korzyściach płynących ze współpracy pomiędzy państwami sprawia, że nierówności rozwojowe powstające pomiędzy nimi mogą zostać zniwelowane. Ład demokratyczny wpływa na wzmocnienie roli prawa międzynarodowego i jednocześnie ogranicza użycie siły oraz skłania państwa do rozwiązywania sporów w sposób pokojowy. Ogranicza to również możliwość rozwoju działań hegemonistycznych, co jednocześnie daje państwom mniejszym i słabszym sposobność do wywierania wpływu na działania silniejszych partnerów. Przejawem demokratyzacji systemu międzynarodowego jest także upowszechnianie norm, procedur i zasad demokratycznych².

W niniejszym opracowaniu wykorzystano metody ogólnologiczne, ze szczególnym uwzględnieniem analizy i syntezy oraz elementów analizy systemowej. Podjęto również krytyczną analizę literatury przedmiotu.

DLACZEGO ŁAD DEMOKRATYCZNY?

Ład demokratyczny opiera się na fundamentach, które są związane z realizacją praw człowieka. Swobody polityczne oraz demokratyczne normy i instytucje są podstawą wolności człowieka oraz możliwości budowania jego rozwoju materialnego i duchowego.

Pokojowa wymiana władzy w państwach demokratycznych wpływa na ograniczenie konfrontacyjności, co nie oznacza jednak, że nie ma możliwości wystąpienia konfliktów. Przemoc nie jest głównym środkiem politycznym wykorzystywanym przez państwa demokratyczne w rozwiązywaniu sporów, które między nimi powstają. W związku z tym ład demokratyczny jest korzystny dla utrzymania pokoju i bezpieczeństwa, co rzutuje również na międzynarodowe relacje pomiędzy państwami.

¹ B. Russett, *Grasping the Democratic Peace. Principles for a Post-Cold War World*, Princeton 1993, s. 24.

² Idem, *Spółeczność pokoju: demokracja, współzależność i struktura międzynarodowa*, [w:] D.B. Bobrow, E. Haliżak, R. Zięba (red.), *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX wieku*, Warszawa 1997, s. 367-368.

Demokracja może też wpływać na rozwój gospodarczy. Państwa demokratyczne posiadają najczęściej system gospodarki rynkowej. Nacisk, który jest kładziony na indywidualizm, powoduje, że jednostka ma zapewnione warunki do rozwoju. Demokracja sprzyja postępowi i zaspokajaniu potrzeb. Mimo ukierunkowania na rozwój w dojrzałych demokracjach zwraca się uwagę na słabszych i biedniejszych, co odnosi się do zasad sprawiedliwości i solidarności. Jednak jak pokazuje przykład Chin, państwo niedemokratyczne może mieć znaczącą pozycję gospodarczą. Znane są także przykłady państw, które pomimo systemu demokratycznego nie stały się beneficjentami rozwoju gospodarczego i wprowadzanie demokratycznych zasad w systemie politycznym okazało się dla tych państw (m.in. w Afryce i Ameryce Łacińskiej) rozczarowujące³.

W państwach demokratycznych jednostki i różnego rodzaju grupy stają się upodmiotowione. Mają one bowiem możliwość partycypacji w kształtowaniu polityki państwa. Stąd tak istotną rolę odgrywa tworzenie społeczeństwa obywatelskiego. Demokracja jest wartością, która została zaakceptowana przez państwa i struktury zachodnie i jest wspierana również przez Unię Europejską. Podejmuje ona szereg zobowiązań, których celem jest demokratyzacja. Uznaje się ją za podstawę w przyszłych dążeniach do integracji z tą organizacją. Unia jest przekonana, że demokracja stanowi najlepszy środek do stanowienia pokoju w regionach ogarniętych konfliktami. Przeświadczenie to opiera się na stwierdzeniu Immanuela Kanta, że „demokracje nie walczą ze sobą”. John Rawls rozwinął tę koncepcję uznając, że państwa demokratyczne nie mają potrzeby prowadzenia wojen zaczepnych, a ich interesy skupiają się na aspektach defensywnych (zapewnienie własnego bezpieczeństwa, dobrobytu obywateli, rozwijanie rządów prawa, itp.). Demokracje liberalne nie dążą do zdobyci terytorialnych czy narzucania innym partnerom własnych rozwiązań instytucjonalno-prawnych. Uważają, że ich interesy mogą być realizowane za pośrednictwem negocjacji czy wymiany handlowej⁴.

Kolejnym argumentem na rzecz tego ustroju jest to, że dzięki stworzonym mechanizmom pozwala on na rozwiązywanie politycznych antagonizmów w drodze pokojowych ustaleń. Liberalna demokracja chroni prawa mniejszości i zapewnia większą legitymizację władzy oraz tworzy szanse rozwoju ekonomicznego i społecznego⁵.

Z drugiej jednak strony Edward Mansfield i Jack Snyder zakwestionowali konieczność łączenia procesów pokojowych i demokratyzacji. Do konfliktu nie dążą bowiem demokracje liberalne, natomiast w państwach, gdzie dopiero tworzone są te mechanizmy, nie są one efektywne, w związku z czym łatwo jest decydentom politycznym doprowadzać do konfrontacji. Wiele państw wkracza w proces budowania ładu demokratycznego z problemem zorganizowanej przestępczości, zagrożenia terrorystycznego, co powoduje, że niepokodzone ze sobą polityczne strony konfliktu

³ E. Waško-Owsiejczuk, *Krytyczne spojrzenie na promowanie demokracji*, „Polityka i Społeczeństwo” 2023, 1(21), s. 281.

⁴ B. Wiśniewski, *Teoria demokratycznego pokoju*, [w:] R. Zięba, S. Bieleń, J. Zając (red.), *Teorie i podejścia badawcze w nauce o stosunkach międzynarodowych*, Warszawa 2015, s. 58; J. Macmillan, *Liberalism and the democratic peace*, „Review of International Studies” 2004, nr 30, s. 179-200.

⁵ K. Kumar, J. de Zeeuw, *Democracy Assistance to Postconflict Societies*, [w:] K. Kumar, J. de Zeeuw (red.), *Promoting Democracy in Postconflict Societies*, London 2006, s. 7-8.

mogą nadal prowadzić walkę, zmieniając tylko jej oblicze. Społeczność międzynarodowa niechętnie angażuje swój potencjał polityczny w państwach pokonfliktowych w zakresie procesu demokratyzacji. Bardziej opłacalne jest natomiast wsparcie techniczne, finansowe, co nie zawsze się sprawdza⁶.

Tezę o braku oczywistości w demokratyzacji państw pokonfliktowych rozwinął Charles Kupchan. W swojej książce *How enemies become friends* stwierdził, że do budowania pokoju i rozwiązywania konfliktów zdolne są nie tylko państwa i instytucje demokratyczne. Udział w tym procesie, i to z pozytywnym skutkiem, mogą brać również kraje niedemokratyczne. Jako przykład podaje tu zaangażowanie USA w regionie bałkańskim, które doprowadziło do pogłębienia rywalizacji. Kultura jest ważna, ale nie można absolutyzować jej roli. Pokój zależy przede wszystkim od polityki⁷.

ZALETY ROZWOJU ŁADU DEMOKRATYCZNEGO

Demokracja kojarzy się z tworzeniem korzystnych warunków dla rozwoju społecznego i gospodarczego. W związku z tym kształtowanie i umacnianie ładu demokratycznego powinno być jednym z najważniejszych celów polityki wewnętrznej i zagranicznej państwa.

Do zalet rozwoju ładu demokratycznego należy zaliczyć po pierwsze, wzrost udziału jednostek i grup społecznych w kreowaniu polityki państwa. Konieczność zapewnienia demokratycznej partycypacji powoduje wzrost roli humanistycznego wymiaru polityki i akcentuje bezpieczeństwo jednostki.

Po drugie, łatwiejszy dostęp do informacji, który umożliwia rozwój technik komunikacyjnych, zapewnia szerszy udział w procesie podejmowania decyzji politycznych.

Po trzecie, zacieranie się różnic pomiędzy polityką wewnętrzną a zagraniczną wpływa na przenoszenie zasad, norm i procedur demokratycznych na pole stosunków międzynarodowych. Dzięki zacieśniającym się współzależnościom zostają one rozpowszechnione w systemie międzynarodowym.

Po czwarte, swoboda kształtowania się więzi ekonomicznych przyczynia się do zacieśniania kontaktów pomiędzy społeczeństwami⁸.

Według Samuela Huntingtona⁹ zmiany we współczesnym świecie, które odegrały kluczową rolę w powstaniu ostatniej fali demokratyzacji, to m.in.:

- Pogłębiające się problemy legitymizacji rządów autorytarnych (w następstwie klęsk militarnych i kryzysów gospodarczych).

⁶ Ibidem, s. 7, 15.

⁷ Ch.A. Kupchan, *How enemies become friends. The sources of Stable Peace*, Princeton-Oxford 2010, s. 1-8.

⁸ Wystąpienie ministra spraw zagranicznych RP Bronisława Geremka na posiedzeniu plenarnym międzyrządowej konferencji „Ku wspólnotce demokracji”, „Sprawy Międzynarodowe” 2000, nr 2, s. 11-20.

⁹ S. Huntington, *The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century*, Norman 1991, s. 164.

- Wzrost ekonomiczny (w jego następstwie doszło do podniesienia poziomu życia i wykształcenia, rozwoju urbanizacji, w efekcie czego nasiliły się oczekiwania społeczne i możliwości ich wyrażania).
- Zmiany w obrębie instytucji religijnych (większe nastawienie autorytarne).
- Zwiększanie wsparcia praw i wolności człowieka (tym samym i demokracji) przez państwa i organizacje międzynarodowe.
- Wpływ międzynarodowego przepływu informacji na upowszechnianie się zasad demokracji na świecie (tzw. efekt kuli śnieżnej).

SZANSE SPRZYJAJĄCE UMACNIANIU SIĘ DEMOKRACJI

Atrakcyjność demokracji sprawia, że wiele państw jest zainteresowanych szerzeniem czy promowaniem tego ustroju, są to oczywiście państwa demokratyczne. Kształtowaniu ładu demokratycznego sprzyjają doświadczenia poprzednich prób demokratyzacji oraz wysoki poziom rozwoju gospodarczego.

Kolejnym czynnikiem wzmacniającym ład demokratyczny jest wczesne rozpoczęcie procesów demokratyzacji, które wynikają przede wszystkim z nacisków zewnętrznych. Poza tym istotne znaczenie mają sprzyjające warunki polityczne, doświadczenia z pokojowo przebiegającymi przemianami oraz niewielka liczba problemów, które pojawiają się na drodze demokratyzacji.

Warto zwrócić w tym miejscu uwagę na rodzaje prodemokratycznych oddziaływań na państwa niedemokratyczne:

- Pomoc (eksport) w tworzeniu rozwiązań prawnoinstytucjonalnych, wolnych mediów, instytucji społeczeństwa obywatelskiego itd.
- Oddziaływania gospodarcze: pomoc bezzwrotna, kredyty, dostęp do własnego rynku, np. akcesja do Unii Europejskiej wiąże się ze spełnieniem wymogów w zakresie tzw. standardów demokratycznych.
- Oddziaływania *stricte* polityczne – różne formy przymusu, od dyplomatycznych po wojskowe.

Przyjmując pomoc zewnętrzną, pod warunkiem demokratyzacji, państwa łatwiej akceptują pomoc wielostronną niż udzielaną przez jedno państwo (większe odczucie naruszenia suwerenności).

Proces demokratyzacji, poprzez zwiększenie wolności uzewnętrzniania przekonań (w tym także nienawiści), może paradoksalnie prowadzić do napięć i konfliktów wewnętrznych i międzynarodowych. Przebieg procesów demokratyzacji nie zawsze musi być pokojowy. Nowe demokracje bywają w dodatku niestabilne. W następstwie problemów związanych z przekształceniami wewnętrznymi bywa, że niejako dla odwrócenia uwagi państwa te wikłają się w spory i wojny z sąsiadami.

Ograniczeniem dla demokracji w stosunkach międzynarodowych jest przede wszystkim natura działania państw (najkorzystniejsze z punktu widzenia swych interesów kształtowanie środowiska międzynarodowego, asymetryczność oddziaływań). Istnienie mocarstw wiąże się z funkcjonowaniem uprzywilejowanej grupy uczestników. Brak możliwości zrównania państw

w ich statusie i potencjałach uniemożliwia równomierną partycypację. Kolejnym ograniczeniem jest znaczenie suwerenności państw (trudności w osiągnięciu konsensusu i wspólnoty interesów).

Współczesny ład demokratyczny jest kształtowany przez różne procesy zachodzące w świecie. Ich wpływ może mieć różnorodny charakter i wielorakie konsekwencje dla organizacji i funkcjonowania tego ładu. Stanowią one swoiste tło jego rozwoju.

GLOBALIZACJA

Globalizacja jest procesem, który charakteryzuje współczesne środowisko międzynarodowe. Jednak niesie ona za sobą liczne wyzwania, w tym najważniejsze dla politycznej organizacji porządku międzynarodowego – zwiększanie się nierówności pomiędzy państwami i regionami. Jest to jedna z najważniejszych przyczyn wykształcenia się form reakcji politycznej. Ważnym czynnikiem jest tu rosnący przepływ informacji, który sprawia, że społeczeństwa są bardziej świadome pojawiających się dysproporcji. Zatem procesy globalizacyjne mogą wywołać (i wywołują) reakcję polityczną¹⁰.

Proces globalizacji stanowi w związku z tym jedną z podstaw współczesnego ładu demokratycznego. Porządek międzynarodowy ulegał zmianie zwykle po zakończeniu konfliktu zbrojnego, który rozgrywał się w centrum świata, w zależności od epoki historycznej. Stąd funkcjonowały: ład westfalski (trwał od zakończenia wojen religijnych w 1648 r. do wojen napoleońskich w końcu XVIII wieku), wiedeński (od 1815 r., kiedy zakończył się okres wojen napoleońskich, do pierwszej wojny światowej), ład wersalski (okres między pierwszą a drugą wojną światową), jałtańsko-poczdamski (od końca drugiej wojny światowej do zakończenia zimnej wojny)¹¹.

Globalizacja, jako wzrost różnego rodzaju połączeń, wzajemnych powiązań, choć niesymetrycznych we wszystkich dziedzinach życia społeczeństw, ma wiele konsekwencji, a do najważniejszych należy zaliczyć: ograniczanie suwerenności państw, wzrost roli aktorów pozarządowych, homogenizację wzorców, a w konsekwencji kulturowe zamykanie się, marginalizację państw niekorzystających z możliwości globalizacji.

Ponadto globalizacja wpływa na pogłębianie się dysproporcji i nierówności rozwojowych, co wiąże się z fragmentaryzacją świata na tle cywilizacyjnym.

NOWA FAZA REWOLUCJI PRZEMYSŁOWEJ I TECHNOLOGICZNEJ

Obecna faza rewolucji informacyjnej opiera się na postępie informatyki, technologii oraz telekomunikacji, poprzez które dochodzi do radykalnego obniżenia kosztów przetwarzania i wymiany informacji. Obecnie koszty te oscylują wokół jednej tysięcznej tego, co na początku lat siedemdziesiątych. Podstawową cechą rewolucji informacyjnej nie jest jednak szybkość wymiany informacji, ale właśnie redukcja kosztów ich przesyłania. W konsekwencji ilość

¹⁰ J.S. Nye jr, *Konflikty międzynarodowe. Wprowadzenie do teorii i historii*, Warszawa 2009, s. 292.

¹¹ J. Kukułka, *Wstęp do nauki o stosunkach międzynarodowych*, Warszawa 2001, s. 230.

informacji, jakie są rozsyłane na cały świat, stała się nieograniczona. Spowodowało to zmianę natury sprawowania władzy, co skutkuje rozproszeniem potęgi¹².

Na rynku wysokich technologii obserwowana jest od lat dominacja państw zachodnich, które przenoszą przemysł do krajów słabo rozwiniętych. W związku z tym umacnia się wzrost prawnych i politycznych zależności.

UMACNIANIE BEZPIECZEŃSTWA MIĘDZYNARODOWEGO

Powstanie licznych układów zbiorowych oraz uznawanie bezpieczeństwa za jeden z najważniejszych celów polityki powoduje, że narasta pokojowa presja międzynarodowa. Współcześnie trendy te sankcjonują przede wszystkim państwa demokratyczne na czele ze Stanami Zjednoczonymi Ameryki, które nadal pozostają państwem o dominującej pozycji we współczesnym porządku międzynarodowym.

Stany Zjednoczone to mocarstwo globalne, które jako pierwsze dysponuje taką siłą oddziaływania w systemie międzynarodowym. Świadczy o tym spełnienie warunków, które decydują o jego absolutnej przewadze nad innymi partnerami¹³. Stany Zjednoczone posiadają największą i najbardziej nowoczesną armię świata¹⁴, co stanowi podstawę ich bezpieczeństwa w wymiarze militarnym i pozwala na udzielanie gwarancji w tej dziedzinie również ich sojusznikom. Kolejny wymiar potęgi USA to gospodarka. Od jej rozwoju uzależnione są inne państwa¹⁵, choć w ostatnich latach traci ona znaczenie na rzecz Chin. Amerykanie są narodem najlepiej wykształconym i mają najwięcej osiągnięć naukowych. Wydatki budżetu państwa na badania i rozwój wyróżniają się na tle innych krajów. Dzięki temu dysponują one najbardziej zaawansowanymi technologiami¹⁶. Pod względem kulturowym USA zdobyły także najsilniejszą pozycję w stosunkach międzynarodowych. Zdołały wypromować swój styl życia, wartości, model ustroju politycznego w skali globalnej¹⁷.

O mocarstwowości USA w ujęciu globalnym przesądza także ich przewaga „psychologiczna”, ponieważ pozostałe państwa są przekonane o ich potędze i odpowiedzialności za kształt porządku międzynarodowego i postrzegają Stany Zjednoczone jako jego gwaranta¹⁸.

Dzięki zwiększającemu się zakresowi współzależności we współczesnym systemie międzynarodowym USA, jako supermocarstwo, mają często decydujący wpływ na funkcjonowanie innych podmiotów. Wiąże się z tym prestiż, ale również odpowiedzialność za kształt porządku międzynarodowego. W systemie dwubiegunowym największe mocarstwa uważały się

¹² J.S. Nye jr, op. cit., s. 322-323.

¹³ A. Jarczewska-Romaniuk, *Amerykańskie wizje ładu międzynarodowego po zakończeniu zimnej wojny*, [w:] R. Kuźniar (red.), *Porządek międzynarodowy u progu XXI wieku. Wizje – koncepcje – paradygmaty*, Warszawa 2005, s. 229, 246.

¹⁴ W 2003 r. USA wydały na zbrojenia 396 miliardów USD, co stanowiło większą kwotę niż zsumowane wydatki kolejnych 25 państw, <http://www.cdi.org/budget/2004/world-military-spending.cfm> (31.05.2015).

¹⁵ A. Jarczewska-Romaniuk, op. cit., s. 229.

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ Ibidem, s. 230.

¹⁸ P. Boniface, *La France est-elle encore une grande puissance?*, Paris 1998, s. 71.

za „stróżów bezpieczeństwa międzynarodowego”. Nawet kraje średniej wielkości musiały godzić się z istniejącym porządkiem. We współczesnych stosunkach międzynarodowych rola mocarstw ogranicza się na korzyść państw małych i średnich. Państwa, które obecnie generują najpoważniejsze zagrożenia dla bezpieczeństwa, nie są mocarstwami¹⁹. Jednak bezpieczeństwo państw mniejszych ciągle jest zależne od gwarancji mocarstw. Stany Zjednoczone, poprzez swoją pozycję globalną, są kluczowym elementem obecnego systemu bezpieczeństwa. Jednak w epoce pozimnowojennej sojusznicy USA odnoszą się z niechęcią do ich polityki, często ją potępiając, wielokrotnie z większym sprzeciwem, niż czynili to obrońcy komunizmu w czasie dwubiegowej rywalizacji w okresie zimnej wojny²⁰.

Mimo powstałych rozbieżności i kryzysu, jaki nastąpił w funkcjonowaniu systemu bezpieczeństwa tworzego przez państwa demokratyczne, nadal pozostaje on najbardziej spójnym i rozwiniętym w skali ogółu stosunków międzynarodowych. Demokratyczne systemy rządów państw do niego należących są gwarancją, że ewentualne spory będą rozstrzygane w sposób pokojowy, a wspólnota na poziomie kulturowo-cywilizacyjnym, nierzadko także na płaszczyźnie interesów, sprawia, że jego rozpad nie może nastąpić natychmiastowo. Należy jednak pamiętać o tym, że żywotność każdego systemu jest ograniczona i każdy z nich przechodzi liczne transformacje, które mogą doprowadzić do całkowitej zmiany, wiążącej się z zakończeniem jego istnienia.

PRAWA CZŁOWIEKA

Międzynarodowa presja dotycząca przestrzegania praw człowieka jest szansą dla rozwoju i umacniania ładu demokratycznego. W związku z tą tendencją powstaje wiele instytucji ochrony praw człowieka. Jest to również jeden z ważnych elementów polityki państw Zachodu, które, mimo dynamicznego porządku międzynarodowego, wciąż mają znaczący wpływ na to, co dzieje się na świecie.

Istotnym wyzwaniem w tym kontekście jest pogodzenie samostanowienia narodów z prawami człowieka, co odbija się na efektywności ich stosowania.

WPLYW WIELKICH MEDIÓW

Współczesny ład demokratyczny zależy też od sposobów jego postrzegania. Dzięki percepcji każdy podmiot, oczywiście w różnym stopniu, może kształtować swój wizerunek. Najpotężniejsi i najaktywniejsi aktorzy wpływają nawet na zmianę postrzegania innych podmiotów. Pełny obraz rzeczywistości dają nie tylko przeświadczenia o jej uczestnikach, otoczeniu, ale również mechanizmy wpływające na określony model ich postrzegania. W ten sposób tworzy się specyficzna świadomość zbiorowa, międzynarodowe „środowisko psychologiczne”²¹. Postrzeganie rzeczywistości zależy od wielkości, potencjału, usytuowania geograficznego i geopolitycznego, stanu relacji między podmiotami. W inny sposób swoje otoczenie będzie

¹⁹ *Zapobieganie konfliktom*, Warszawa 2000, s. 16.

²⁰ J.F. Revel, *L'obsession anti-américaine. Son fonctionnement, ses causes, ses conséquences*, Paris 2002, s. 35.

²¹ J. Kukułka, *Postrzeganie międzynarodowe*, „Stosunki Międzynarodowe” 1992, nr 16, s. 91-103.

postrzegało mocarstwo, a w inny państwo słabe. Odmiennosc tę determinuje również różnorodność ustrojów państwowych, obszar kulturowy i poziom cywilizacyjny. Percepcja wpływa zatem na subiektywizację procesu kształtowania ładu demokratycznego.

Obraz świata jest kształtowany przez międzynarodowe koncerty medialne, które są zdominowane przez Zachód i w znacznym stopniu przedstawiają zachodni sposób postrzegania rzeczywistości. Nakłada się na to również nieuchronny brak obiektywizmu mediów.

ZAGROŻENIA ŁADU DEMOKRATYCZNEGO

Współczesne zagrożenia ładu demokratycznego, często wymieniane w dokumentach strategicznych i przez przedstawicieli państw demokratycznych, nie stanowią bezpośredniego zagrożenia dla przetrwania tych państw, ich suwerenności czy tradycyjnie pojmowanego bezpieczeństwa. Mimo to są uważane za poważne. Wiele z nich ma długotrwały i niebezpieczny charakter. Niektórzy badacze formułują stwierdzenia mówiące o ich „zachodocentryzmie”²². Państwa te nie dostrzegają bowiem innych zagrożeń ich funkcjonowania.

TERRORYZM I PRZESTĘPCZOŚĆ ZORGANIZOWANA

Terroryzm i przestępczość zorganizowana, często wymieniane we współczesnych dokumentach strategicznych państw i organizacji międzynarodowych, są utożsamiane z pojęciem zagrożeń asymetrycznych. Jest to każdy rodzaj zagrożenia, który pochodzi ze strony grupy zorganizowanej lub nie, na które to zagrożenie państwo, grupa państw, sojusz czy instytucja nie są przygotowane pod względem kulturowym, strukturalnym, intelektualnym, legislacyjnym, administracyjnym i regulaminowym, aby móc nań zareagować natychmiastowo, skutecznie i zdecydowanie²³.

Walka z terroryzmem, zdaniem wielu zachodnich decydentów, powinna być prowadzona solidarnie poprzez mobilizację społeczności międzynarodowej. Znaczącą rolę mogłaby tu odegrać Organizacja Narodów Zjednoczonych oraz organizacje międzynarodowe o gospodarczym profilu działalności ze względu na zagrożenia wiążące się z finansowaniem terroryzmu. Jego zwalczaniu służyłoby wyrównywanie szans rozwojowych, czemu z kolei powinien sprzyjać dialog międzykulturowy, w którym patronat ONZ jest nie do przecenienia. Należy dążyć do dominacji jedności myślenia i działania. Walka z tym zagrożeniem winna opierać się na systematycznych działaniach, uwrażliwianiu obywateli, ale także nie powinna pomijać istotnych, z punktu widzenia współczesnych organizacji terrorystycznych, płaszczyzn technologicznej i ideowej²⁴.

Drugim zagrożeniem zaliczanym do typu asymetrycznych jest transnarodowa przestępczość zorganizowana. Do zakresu działalności tego typu przestępczości zalicza się: handel

²² Vide: M.S. Stempień, *Terrorist threat in the Visegrad Group member states in view of Global Terrorism Database and its social impact*, “Journal of Slavic Military Studies” 2020, vol. 33, iss. 2, s. 198-213; M. Madej, *Zagrożenia asymetryczne bezpieczeństwa państw obszaru transatlantyckiego*, Warszawa 2007, s. 62-69, 391.

²³ Definicja sformułowana przez generała Christiana Quesnota, prezydenta Komitetu Studiów Obrony Narodowej, cyt. za: P. Gawliczek, J. Pawłowski, *Zagrożenia asymetryczne*, Warszawa 2003, s. 26.

²⁴ D. de Villepin, *Un autre monde*, Paris 2003, s. 353-356; *La France face au terrorisme. Livre blanc sur la sécurité intérieure face au terrorisme*, la Documentation française, Paris 2006.

narkotykami, korupcję, cyberprzestępczość, piractwo²⁵. W walce z transnarodową przestępczością zorganizowaną zachodnie demokracje faworyzują podejście multilateralne i wielodyscyplinarne. Jeśli chodzi o handel narkotykami, to najpierw proponuje się identyfikację szlaków ich przetrzutu, następnie porównanie typów polityk odnośnie do walki z narkotykami i odszukiwanie nowych odpowiedzi związanych z ekonomicznym funkcjonowaniem państw, w których rozwija się ich produkcja²⁶.

KONFLIKTY REGIONALNE

Zakończenie zimnej wojny obnażyło pokłosie rywalizacji pomiędzy mocarstwami, jakim stały się konflikty regionalne. W naturze konfliktu dokonały się w tym czasie rewolucyjne zmiany. Wiele z nich ma charakter wewnętrzny, często ulegając umiędzynarodowieniu. Konflikty międzypaństwowe należą do rzadkości. Głównymi aktorami wojen stały się podmioty pozapaństwowe, często utrudniające państwom ich działalność²⁷.

Konflikt regionalny, który nie zagraża żywotnym interesom państw demokratycznych, może jednak wymagać interwencji ich sił zbrojnych ze względu na zobowiązania międzynarodowe lub ich polityczną odpowiedzialność za bezpieczeństwo w danym regionie. Obszarami, które mogą zostać ogarnięte tego typu konfliktem, są południowe wybrzeże Morza Śródziemnego i Bliski Wschód oraz Europa Wschodnia.

PAŃSTWA UPADŁE

Zagrożenie dla stabilności środowiska międzynarodowego stanowią obecnie tzw. państwa upadłe²⁸. Koniec zimnej wojny doprowadził do wyodrębnienia grupy państw, która sprzyja powstawaniu wielu utrudnień w funkcjonowaniu społeczności międzynarodowej. Są to uczestnicy, których rządy nie są w stanie sprawować kontroli nad swoim terytorium, nie mogą zrealizować podstawowych funkcji, które powinna spełniać każda organizacja państwowa (zapewnienie bezpieczeństwa i podstawowych potrzeb socjalnych obywatelom, przestrzeganie prawa, wypełnianie zobowiązań międzynarodowych). Obecnie jest ich około czterdziestu (głównie w rejonach Afryki, Azji, Ameryki Łacińskiej, a nawet Europy). Państwa te kreują bardzo poważne zagrożenia w postaci terroryzmu, przestępczości międzynarodowej, rozpowszechniania głodu i chorób, niekontrolowanej proliferacji broni masowego rażenia, sprzyjają

²⁵ *Criminalité organisée*, http://www.diplomatie.gouv.fr/fr/actions-france_830/criminalite-organisee_1051/index.html, (30.03.2020).

²⁶ D. de Villepin, op. cit., s. 372-375.

²⁷ J. Leatherman, R. Väyrynen, *Conflict Theory and Conflict Resolution. Directions for Collaborative Research Policy*, "Cooperation and Conflict", March 1995, vol. 30, number 1, s. 77.

²⁸ F. Armanet, J.-G. Fredet, *Sztuka rządzenia cyrkiem*, wywiad z Francisem Fukuyamą, „Forum”, 21 III 2005, nr 12, s. 16-19.

one również powstawaniu konfliktów o zasięgu regionalnym²⁹. Dysfunkcjonalność tych podmiotów opiera się także na łamaniu praw człowieka oraz napędzaniu fal imigracji.

Pomoc krajom słabszym w należyтым wypełnianiu ich funkcji staje się niewystarczająca. Dzieje się tak wskutek pojawienia się wielu problemów, których rozwiązywanie wykracza poza możliwości państwa. Kwestie związane z terroryzmem, ekologią, przestrzeganiem praw człowieka, proliferacją broni masowego rażenia koncentrują na sobie uwagę całej społeczności międzynarodowej. Państwa słabe generują powstawanie zagrożeń dla utrzymywania pokoju, a mocarstwa tracą kontrolę nad ich rozprzestrzenianiem³⁰.

W przestrzeni międzynarodowej występowała tendencja do osłabiania państwowości, nie tylko pod względem ekonomicznym, ale i pozycji względem innych podmiotów. Działo się tak ze względu na historyczne doświadczenie potęgi państw w XX wieku, które przyniosło agresję, dyktaturę. Jednak obecnie znów dąży się do odbudowy państwowości. Słabe państwa zagroziły po raz pierwszy na taką skalę supermocarstwom i całej społeczności międzynarodowej. Państwa muszą nauczyć się budować instytucje nie tylko we własnych granicach, ale również w gorzej zorganizowanych i często niebezpiecznych krajach³¹.

Problem państw upadłych wiąże się również z zagrożeniem proliferacją broni masowego rażenia, która może znaleźć się w rękach podmiotów pozapaństwowych, ponieważ podmioty te wykorzystują słabość struktur państwowych.

PROBLEMY EKONOMICZNE, SPOŁECZNE I EKOLOGICZNE

W okresie pozimnowojennym wzrasta znaczenie pozamilitarnych zagrożeń ładu demokratycznego. Zagrożenia i wyzwania z nimi związane są współzależne, często się wzajemnie przenikają, powstają i oddziałują długotrwale.

Trudna sytuacja budżetowa, bezrobocie, upadłość firm stanowią najpoważniejsze zagrożenia dla rozwoju gospodarczego państwa. Wysokie bezrobocie i brak wykwalifikowanych pracowników bezpośrednio przekładają się na wybuch niepokojów społecznych. Przyczyn problemów ekonomicznych państw demokratycznych można upatrywać w słabej koniunkturze gospodarczej, wzroście konkurencji ze strony firm zagranicznych, niskiej konkurencyjności przedsiębiorstw, wysokich obciążeniach fiskalno-socjalnych, słabym popycie wewnętrznym³². Oczywiście jest jednak, że gospodarka wolnorynkowa jest niezależna od wpływów zewnętrznych i gospodarki światowej.

Rola państw demokratycznych w sferze ekonomicznej obejmuje dwa aspekty. Po pierwsze, koncentrują się one na działaniach prowadzących do poprawy ich wewnętrznej sytuacji gospodarczej. Z drugiej strony wzrost współzależności we współczesnym świecie sprawia, że

²⁹ R. Kuźniar, *Polityka i siła. Studia strategiczne – zarys problematyki*, Warszawa 2006, s. 276-277. Rankingi państw upadłych (*Fragile States Index*) są publikowane rokrocznie przez Fund for Peace, <https://fragilestatesindex.org/> (9.09.2023).

³⁰ *Zapobieganie konfliktom*, op. cit., s. 14.

³¹ F. Fukuyama, *Budowanie państwa: władza i ład międzynarodowy w XXI wieku*, Poznań 2005, s. 138-139.

³² K. Tomaszewski, *Republika Francuska w Unii Europejskiej*, Warszawa 2008, s. 60-62.

w interesie państwa pozostaje dbałość o rozwój światowej ekonomii. Ważnym aspektem w tym kontekście jest pomoc gospodarcza państwom słabszym. Brak rozwoju może w tym przypadku przyczynić się do powstawania zagrożeń związanych ze słabością struktur państwowych³³.

Społeczny wymiar ładu demokratycznego obejmuje szeroki zakres zagadnień. Związane są z nim kwestie kulturowe, problemy migracji międzynarodowych, problemy demograficzne i niebezpieczeństwo światowych epidemii. Do tego zakresu należy także poziom społecznych akceptacji systemu politycznego i materialnych warunków bytowania, gotowość do kontestacji istniejącego ustroju politycznego i porządku ekonomicznego oraz spójność społeczeństwa pod względem narodowościowym, rasowym, kulturowym, religijnym, czyli jego tożsamość i identyfikacja kulturowa. Jednostka powinna mieć zaspokojone nie tylko fundamentalne potrzeby egzystencjalne, ale także zapewnione możliwości rozwoju³⁴.

Kolejnym aspektem istotnym dla funkcjonowania ładu demokratycznego jest ekologia. Wielu badaczy sprzeciwia się jednak łączeniu problemów ekologicznych z kategorią bezpieczeństwa międzynarodowego. Wiąże się to z charakterem zagrożeń, jakie należą do tego kręgu zagadnień. Mają one bowiem nieintencyjny charakter, prawdopodobieństwo wybuchu konfliktu za ich przyczyną jest niewielkie³⁵. Trudnością jest także określenie sprawców zagrożeń funkcjonujących w ramach problematyki ekologicznej. Argumentacja dotycząca uznania problematyki ekologicznej za część kategorii bezpieczeństwa dotyczyła postulatu uwzględnienia niemilitarnego wymiaru bezpieczeństwa. Znaczny stopień degradacji środowiska naturalnego uniemożliwiłyby bowiem realizację potrzeb społeczności międzynarodowej i państw w zakresie społecznym, gospodarczym czy nawet militarnym, a w skrajnym przypadku egzystencję ludzkości³⁶.

PODSUMOWANIE

Transformacja ładu demokratycznego odnosi się zarówno do sposobów funkcjonowania systemów politycznych, jak i ładu międzynarodowego. Współczesne trendy wskazują na kryzys i stagnację w kontekście omawianych procesów. Jak wynika z raportów i rankingów instytucji międzynarodowych (Freedom in the World oraz Democracy Index) odnotowano spadek poziomu demokracji w 60 państwach na świecie. Poniżej 50% populacji na świecie żyje w państwach demokratycznych, na co wskazują dane z 2021 r.³⁷

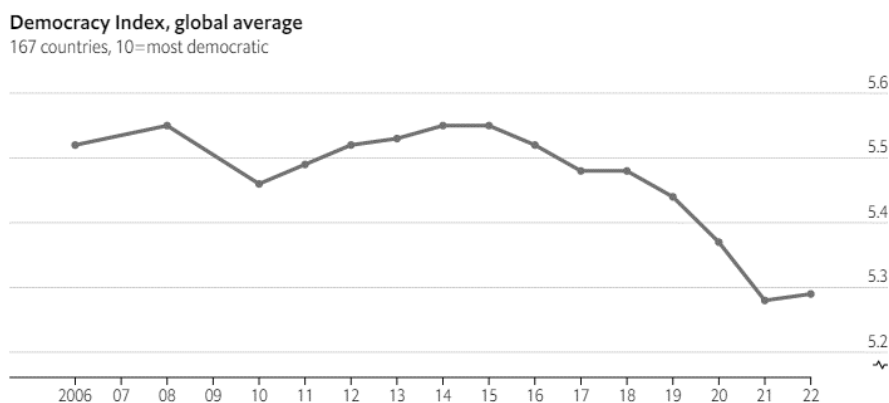
³³ *Economic Security for a better world. ILO Socio-Economic Security Programme*, Geneva 2004.

³⁴ B. Buzan, O. Weaver, J. de Wilde, *Environmental, Economic and Societal Security*, "Working Papers", Centre for Peace and Conflict Research 10/1995, s. 39-59.

³⁵ Zdaniem Christiana Daase taka zależność istnieje, ale nie należy jej wiązać z problematyką bezpieczeństwa ekologicznego, ponieważ nie dotyczy to ekosystemu, ale oddziaływań ekologii i zagrożeń na brak stabilności w systemie międzynarodowym. Christian Daase, *Ökologische Sicherheit: Konzept oder Leerformel?*, [w:] B. Meyer, Ch. Wellmann (red.), *Umweltzerstörung. Kriegsfolge und Kriegsursache*, Frankfurt 1992, s. 34, cyt. za.: M. Pietraś, *Bezpieczeństwo ekologiczne w Europie. Studium politologiczne*, Lublin 2000, s. 54.

³⁶ M. Pietraś, op. cit., s. 52-63.

³⁷ E. Waśko-Owsiejczuk, op. cit., s. 293.

Wykres 1. Indeks demokracji w latach 2006-2022

Źródło: <https://www.economist.com/graphic-detail/2023/02/01/the-worlds-most-and-least-democratic-countries-in-2022> (21.06.2023).

Dodatkowym czynnikiem, który w negatywny sposób wpłynął na regresywną tendencję w kontekście umacniania demokracji stała się pandemia COVID-19, która wybuchła w 2020 r. Odnotowano jej wpływ na umocnienie lub osłabienie systemu demokratycznego. Pośród problemów, na które zwrócono uwagę, należy wymienić nasilenie tendencji autorytarnych oraz problemów z przestrzeganiem praw człowieka w wielu państwach na świecie. Według raportu Freedom House 2021 pandemia spowodowała osłabienie demokracji w 80 państwach na świecie, a tylko w jednym ją wzmocniła³⁸.

Demokracja jest zatem ustrojem, ale i cechą stosunków międzynarodowych podlegającą ciągłym zmianom i transformacjom. Ma ona charakter stopniowalny, a dynamiczne środowisko międzynarodowe wpływa na zmiany demokracji jako ustroju politycznego w państwie, ale również na zwiększanie dysproporcji we współczesnym łańdźcu międzynarodowym, jeżeli chodzi o równą partycypację w korzyściach płynących ze współpracy międzynarodowej. Zatem proces transformacji ładu demokratycznego jest immanentną cechą procesów politycznych i wektorem ich zmiany.

BIBLIOGRAFIA

- Armanet François, Fredet Jean-Guillaume. 2005. „Sztuka rządzenia cyrkiem”, wywiad z Francisem Fukuyamą. Forum 12.
- Bobrow David B., Halizak Edward, Zięba Ryszard (red.). 1997. Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX wieku. Warszawa: Fundacja Studiów Międzynarodowych, Instytut Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego.
- Boniface Pascal. 1998. La France est-elle encore une grande puissance? Paris: Presses Universitaires Sciences Politiques.
- Buzan Barry, Weaver Ole, de Wilde Jaap. 1995. “Environmental, Economic and Societal Security”, Working Papers, Centre for Peace and Conflict Research no.10.

³⁸ *Democracy under Lockdown. The Impact of COVID-19 on the Global Struggle for Freedom*, Freedom House, https://freedomhouse.org/sites/default/files/2020-10/COVID-19_Special_Report_Final_.pdf, (20.06.2023).

- Criminalité organisée. 30.03.2020. http://www.diplomatie.gouv.fr/fr/actions-france_830/criminalite-organisee_1051/index.html.
- Democracy under Lockdown. The Impact of COVID-19 on the Global Struggle for Freedom, Freedom House. https://freedomhouse.org/sites/default/files/2020-10/COVID-19_Special_Report_Final_.pdf.
- Economic Security for a better world. ILO Socio-Economic Security Programme. 2004. Geneva: International Labour Office.
- Fukuyama Francis. 2005. Budowanie państwa: władza i ład międzynarodowy w XXI wieku. Poznań: Dom Wydawniczy Rebis.
- Gawliczek Piotr, Pawłowski Jacek. 2003. Zagrożenia asymetryczne. Warszawa: Akademia Obrony Narodowej.
- Huntington Samuel. 1991. The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century. Norman: University of Oklahoma Press.
- Jarczewska-Romaniuk Aleksandra. 2005. „Amerykańskie wizje ładu międzynarodowego po zakończeniu zimnej wojny”, [w:] Roman Kuźniar (red.), Porządek międzynarodowy u progu XXI wieku. Wizje – koncepcje – paradygmaty. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.
- Kukułka Józef. 1992. „Postrzeganie międzynarodowe”, Stosunki Międzynarodowe 16.
- Kukułka Józef. 2001. Wstęp do nauki o stosunkach międzynarodowych. Warszawa: Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR.
- Kumar Krishna, de Zeeuw Jeroen. 2006. Democracy Assistance to Postconflict Societies, In Krishna Kumar, Jeroen de Zeeuw (red.), Promoting Democracy in Postconflict Societies, London: Lynne Rienner Publishers.
- Kupchan Charles A. 2010. How enemies become friends. The sources of Stable Peace. Princeton and Oxford: Princeton University Press.
- Kuźniar Roman. 2006. Polityka i siła. Studia strategiczne – zarys problematyki. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- La France face au terrorisme. Livre blanc sur la sécurité intérieure face au terrorisme. 2006. Paris: la Documentation française.
- Leatherman Janie, Väyrynen Raimo. March 1995. “Conflict Theory and Conflict Resolution. Directions for Collaborative Research Policy”. Cooperation and Conflict 30(1).
- Madej Marek. 2007. Zagrożenia asymetryczne bezpieczeństwa państw obszaru transatlantycznego. Warszawa: PISM.
- Macmillan John. 2004. Liberalism and the democratic peace, „Review of International Studies”, nr 30.
- Nye jr Joseph S. 2009. Konflikty międzynarodowe. Wprowadzenie do teorii i historii. Warszawa: Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne.
- Pietraś Marek. 2000. Bezpieczeństwo ekologiczne w Europie. Studium politologiczne. Lublin: Wyd. UMCS.
- Revel Jean François. 2002. L’obsession anti-américaine. Son fonctionnement, ses causes, ses conséquences. Paris: Plon.
- Russett Bruce. 1993. Grasping the Democratic Peace. Principles for a Post-Cold War World. Princeton: Princeton University Press.

- Stempień Marta Sara. 2020. „Terrorist threat in the Visegrad Group member states in view of Global Terrorism Database and its social impact”. *Journal of Slavic Military Studies* 33(2): 198-213. doi.org/10.1080/13518046.2020.1756706.
- Tomaszewski Krzysztof. 2008. *Republika Francuska w Unii Europejskiej*, Warszawa: Wyd. Akademickie i Profesjonalne.
- Villepin de Dominique. 2003. *Un autre monde*. Paris: L’Herne.
- Waško-Owsiejczuk Ewelina. 2023. „Krytyczne spojrzenie na promowanie demokracji.” *Polityka i Społeczeństwo* 1(21): 280-296. doi.org/10.15584/polispol.2023.1.18.
- Wiśniewski Bartosz. 2015. „Teoria demokratycznego pokoju”, W Ryszard Zięba, Stanisław Bieleń, Justyna Zajac (red.), *Teorie i podejścia badawcze w nauce o stosunkach międzynarodowych*, Warszawa: Uniwersytet Warszawski, Wydział Dziennikarstwa i Nauk Politycznych.
- Wystąpienie ministra spraw zagranicznych RP Bronisława Geremka na posiedzeniu plenarnym międzyrządowej konferencji „Ku wspólnocie demokracji”. 26.06.2000. Warszawa. *Sprawy Międzynarodowe*, nr 2, 2000.
- Zapobieganie konfliktom. 2000. SIPRI. Warszawa: Dom Wydawniczy Bellona.

Mariusz MATA CZ

Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach

Instytut Nauk o Bezpieczeństwie

mm84186@stud.uph.edu.pl

<https://orcid.org/0009-0002-3646-0060>

Weronika VODIČKOVÁ

Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach

Instytut Nauk o Bezpieczeństwie

wv83851@stud.uph.edu.pl

<https://orcid.org/0009-0007-6606-7151>

<https://doi.org/10.34739/dsd.2023.01.09>

ZJAWISKO PHISHINGU W POLSCE

ABSTRAKT: Phishing to stosunkowo nowe zjawisko, szczególnie w obecnej formie. W świetle danych statystycznych phishing to najpopularniejszy typ cyberataku w Polsce, zatem bez wątpienia jest bardzo istotnym przestępstwem wymagającym sporo uwagi. Cyberprzestępcy stosujący phishing tworzą coraz to nowsze sposoby swoich działań i narażają ofiary na ogromne straty finansowe. Celem artykułu jest omówienie zjawiska phishingu w Polsce jako przestępstwa. Aby dokładnie zobrazować to zagadnienie, konieczne jest zapoznanie się z głównymi pojęciami omawianego tematu oraz ukazanie skali zjawiska. Na początku zostaną nakreślone ramy definicyjne środowiska, w którym funkcjonuje phishing, czyli cyberprzestrzeni, oraz będzie przedstawiona liczebność jej użytkowników. Następnie zostanie scharakteryzowane pojęcie phishingu i poddana analizie skala omawianego zjawiska. Podjęto też temat odpowiedzialności karnej sprawców phishingu oraz profilaktyki tego przestępstwa. Problem badawczy niniejszego opracowania brzmi następująco: Jak kształtuje się przestępstwo phishingu w Polsce?, zaś hipoteza badawcza: Wraz ze wzrostem liczby użytkowników sieci Internet zjawisko phishingu stanowi coraz większe zagrożenie w Polsce i istotne wyzwanie dla polskiego cyberbezpieczeństwa. Na potrzeby pracy wykorzystano metodę analizy literatury przedmiotu oraz metodę syntezy – w tym analizę dostępnych statystyk NASK i CERT Polska.

SŁOWA KLUCZOWE: cyberprzestrzeń, cyberprzestępczość, kryminologia, phishing

THE PHENOMENON OF PHISHING IN POLAND

ABSTRACT: Phishing is a relatively new phenomenon, especially in its current form. According to statistical data, phishing is the most popular type of cyberattack in Poland, making it undoubtedly a significant crime that requires much attention. Cybercriminals who use phishing create increasingly sophisticated methods of their activities, exposing victims to enormous financial losses. The aim of this article is to discuss the phenomenon of phishing in Poland as a crime. To accurately illustrate this issue, it is necessary to describe the main concepts of the discussed topic and to demonstrate the scale of the phenomenon. First, the definitional framework of the environment in which phishing operates, namely, cyberspace, will be outlined, and the number of its users will be presented. Then, the concept of phishing will be characterized and the scale of the discussed phenomenon will be analyzed. The topic of criminal liability of phishing perpetrators and the prevention of this crime will be addressed. The research problem of the article is as follows: How does phishing develop in Poland? The research hypothesis is as follows: With the increase in the number of Internet users, the phenomenon of phishing poses an increasingly significant threat in Poland and is a noteworthy challenge for Polish cybersecurity. The method of literature analysis and synthesis, including the analysis of available statistics from NASK and CERT Polska, was used for the purposes of this article.

KEYWORDS: cyberspace, cybercrime, criminology, phishing

WPROWADZENIE

W ostatnich latach obserwuje się bardzo szybkie tempo rozwoju społeczeństwa informacyjnego oraz nowych technologii. Dokonania technologiczne otworzyły nowe horyzonty i umożliwiły różnorodne formy interakcji międzyludzkich. Postęp technologii informacyjnych oraz związana z nim zależność codziennego życia od Internetu prowadzi jednak do powstania wielu nowych wyzwań i zagrożeń w cyberprzestrzeni. Według Biura Bezpieczeństwa Narodowego najczęściej spotykanymi zagrożeniami w cyberprzestrzeni są: ataki z użyciem szkodliwego oprogramowania (malware, ransomware, wirusy, robaki itp.), kradzieże tożsamości, wyłudzenia oraz modyfikacje czy niszczenie danych, blokowanie dostępu do usług (mail bomb, DoS i DDoS), spam (niechciane lub niepotrzebne wiadomości elektroniczne) oraz ataki socjotechniczne. Z wymienionych niebezpieczeństw jednym z najpowszechniej występujących jest odmiana tego ostatniego zagrożenia – phishing. Jest to rodzaj ataku socjotechnicznego, metoda oszustwa, polegająca na podszywaniu się pod godną zaufania osobę, instytucję lub firmę czy jakikolwiek inny podmiot w celu spowodowania, aby ofiara wykonała określone czynności lub w celu wyłudzenia jej danych wrażliwych, by popełnić właściwy czyn przestępny, najczęściej kradzież środków z konta bankowego. Phishing przybiera różne formy, a każdy kolejny przypadek z biegiem czasu zaskakuje ludzką kreatywnością oraz umiejętnościami manipulacji. Przepięstwo to powoduje, że ofiara ponosi ogromne straty finansowe. Najczęściej w wyniku ataku phishingowego ofiary tracą większość bądź nawet wszystkie oszczędności swojego życia. Phishing jest wyjątkowo dotkliwym przestępstwem dla jednostki wśród innych wymienionych cyberataków.

Głównym celem niniejszego opracowania jest omówienie zjawiska phishingu w Polsce jako przestępstwa, zaś problem badawczy został zawarty w następującym pytaniu: Jak kształtuje się przestępstwo phishingu w Polsce? Z kolei hipoteza badawcza brzmi następująco: Wraz ze wzrostem liczby użytkowników sieci Internet zjawisko phishingu stanowi coraz większe zagrożenie w Polsce i istotne wyzwanie dla polskiego cyberbezpieczeństwa. W celu odpowiedzi na problem badawczy i weryfikacji hipotezy zostaną poddane analizie dane statystyczne pochodzące od NASK i CERT Polska.

CYBERPRZESTRZEŃ – RAMY DEFINICYJNE, CHARAKTERYSTYKA

Kluczowe dla dokładnego przedstawienia zjawiska phishingu jest najpierw zdefiniowanie przestrzeni, w jakiej występuje. Cyberprzestrzeń stanowi kolejne środowisko, obok lądowego, morskiego, powietrznego czy też kosmicznego, w którym można prowadzić różne działania, także przestępcze¹. Od pozostałych czterech odróżnia je sposób powstania. Cyberprzestrzeń w całości wykreował człowiek, tworząc systemy informacyjne i sieci umożliwiające

¹ M. Stempień, *Bezpieczeństwo informacyjne w cyberprzestrzeni. Analiza działań administracji rządowej Stanów Zjednoczonych Ameryki*, [w:] M. Kubiak, R. Białoskórski (red.), *Informacyjne uwarunkowania współczesnego bezpieczeństwa*, Siedlce-Warszawa 2016, s. 83.

komunikację drogą elektroniczną². Zasadniczym składnikiem cyberprzestrzeni, uwzględnianym w wielu definicjach, jest system teleinformatyczny, który określa wszystko, co wiąże się z komputerami. Cyberprzestrzeń jest przestrzenią komunikacyjną tworzoną przez system powiązań internetowych. Tak jak telekomunikacja, cyberprzestrzeń umożliwia użytkownikom sieci łatwy kontakt, również w czasie rzeczywistym. Stanowi przestrzeń do otwartego komunikowania się za pomocą połączonych komputerów i powiązań informatycznych, które pracują na całym świecie. Tak przedstawiona definicja obejmuje wszystkie systemy komunikacji elektronicznej, w tym także klasyczne sieci telefoniczne. Ujęta w ten sposób istota cyberprzestrzeni jest najbliższa zjawisku phishingu, gdyż występuje ono zarówno w sieciach komputerowych, jak i sieciach telekomunikacji.

Istnieje wiele definicji cyberprzestrzeni sformułowanych przez różne instytucje i organy państwowe, jednakże z reguły wszystkie one są ze sobą tożsame. Przedstawione zostaną najistotniejsze z nich. Cyberprzestrzeń według definicji Unii Europejskiej to „złożone środowisko powstałe wskutek interakcji ludzi, oprogramowania i usług w Internecie za pomocą podłączonych do niego urządzeń technicznych i sieci, które nie istnieje w żadnej formie fizycznej”³. Natomiast NATO przyjęło, że cyberprzestrzeń jest tworzona nie tylko przez Internet, oprogramowanie, sprzęt i systemy informacyjne, lecz także przez ludzi wykorzystujących owe sieci i przez społeczne interakcje zachodzące wewnątrz tych sieci⁴. Departament Obrony Stanów Zjednoczonych Ameryki określa cyberprzestrzeń jako „domeny w środowisku informacyjnym, składającym się ze współzależnych sieci infrastruktur informatycznych i danych lokalizacyjnych, w tym z Internetu, sieci telekomunikacyjnych, systemów informatycznych, a także wbudowanych procesorów i sterowników”⁵. Polska Rada Ministrów definiuje cyberprzestrzeń w Strategii Cyberbezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej na lata 2019–2024 jako „przestrzeń przetwarzania i wymiany informacji tworzona przez systemy teleinformatyczne wraz z powiązaniem między nimi oraz relacjami z użytkownikami”⁶. Biuro Bezpieczeństwa Narodowego dodatkowo wyróżnia cyberprzestrzeń RP. Występuje ona w obrębie terytorium państwa polskiego oraz w miejscach, gdzie funkcjonują przedstawicielstwa Rzeczypospolitej Polskiej, tj. placówki dyplomatyczne, kontyngenty wojskowe, jednostki pływające oraz statki powietrzne poza przestrzenią RP, podlegające polskiej jurysdykcji⁷.

Cyberprzestrzeń to bez wątpienia wyjątkowe i specyficzne środowisko. Obecnie stało się podstawowym kanałem wymiany informacyjnej. Poza sprzętem, oprogramowaniem i systemami informatycznymi, cyberprzestrzeń wymaga też przede wszystkim ludzkich zachowań

² A. Nowak, *Cyberprzestrzeń jako nowa jakość zagrożeń*, „Zeszyty Naukowe AON” 2013, nr 3(92), s. 6.

³ Oficjalna strona internetowa Agencji Unii Europejskiej ds. Cyberbezpieczeństwa, <https://www.enisa.europa.eu/publications/report-files/ETL-translations/pl/etl2020-emerging-trends-ebook-en-pl.pdf> (20.04.2023).

⁴ Oficjalna strona internetowa NATO Cooperative Cyber Defence Centre of Excellence, https://ccdcoc.org/uploads/2018/10/NCSFM_0.pdf, (20.04.2023).

⁵ Słownik Departamentu Obrony Stanów Zjednoczonych, <https://irp.fas.org/doddir/dod/dictionary.pdf> (26.04.2023).

⁶ Uchwała nr 125 Rady Ministrów z dnia 22 października 2019 r. w sprawie Strategii Cyberbezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej na lata 2019–2024, Monitor Polski, poz. 1037, s. 5.

⁷ Biuro Bezpieczeństwa Narodowego, *Doktryna Cyberbezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2015, s. 8.

uchwyconych za pośrednictwem sieci cyfrowych. Takie interakcje to bogaty zbiór, który odzwierciedla tak samo pozytywne, jak i negatywne aspekty ludzkiej natury, poczynając od auto-kreacji i autoekspresji, a na działaniach przestępczych kończąc⁸.

CYBERPRZESTRZEŃ – STATYSTYKI

Cyberprzestrzeń w świetle danych statystycznych kształtuje się w następujący sposób:

Tabela 1. Populacja i użytkownicy sieci Internet na świecie

Kontynenty	Populacja	Udział populacji	Użytkownicy Internetu	Udział użytk. Internetu w populacji
Afryka	1,394,588,547	17,6%	601,940,784	43,2%
Azja	4,352,169,960	54,9%	2,916,890,209	67,0%
Europa	837,472,045	10,6%	747,214,734	89,2%
Ameryka Łacińska i Karaiby	664,099,841	8,4%	534,526,057	80,5%
Ameryka Północna	372,555,585	4,7%	347,916,694	93,4%
Bliski Wschód	268,302,801	3,4%	206,760,743	77,1%
Oceania i Australia	43,602,955	0,5%	30,549,185	70,1%
SUMA	7,932,791,734	100,0%	5,385,798,406	67,9%

Źródło: opracowanie własne na podstawie statystyk Internet World Stats, <https://www.internetworldstats.com/stats.htm> (26.04.2023).

Według danych Internet World Stats w roku 2023 liczba osób używających sieci Internet wynosi prawie 5,4 miliarda, przy ogólnej populacji na świecie wynoszącej ponad 7,9 miliarda ludzi. Internet World Stats również podaje, że liczba internautów stanowi prawie 68% światowej populacji⁹.

Tabela 2. Populacja i użytkownicy sieci Internet w Polsce w 2023 r.

Populacja	Użytkownicy Internetu	Udział użytk. Internetu w populacji
41,48 mln	36,68 mln	88,4%

Źródło: opracowanie własne na podstawie statystyk Digital 2023, <https://datareportal.com/reports/digital-2023-poland> (26.04.2023).

⁸ M. Górka, *Cyberbezpieczeństwo jako wyzwanie dla współczesnego państwa i społeczeństwa*, [w:] T. Dębowski (red.), *Cyberbezpieczeństwo wyzwaniem XXI wieku*, Wrocław 2018, s. 35.

⁹ Strona internetowa Internet World Stats, <https://www.internetworldstats.com/stats.htm> (21.04.2023).

Bardziej szczegółowe dane prezentuje coroczny raport Digital za rok 2023 przygotowany przez We Are Social i Meltwater, który sporządzany jest również osobno dla każdego państwa. Według zgromadzonych danych z Polski, populacja wynosi prawie 41,5 miliona ludzi. W Polsce jest niemal 36,7 miliona użytkowników Internetu, co stanowi 88,4% całej populacji Polski¹⁰. W tym momencie warto zwrócić uwagę na przedstawioną dużą liczbę mieszkańców Polski. Może zostać ona wątpliwie potraktowana, należy mieć jednak na uwadze, że na tak dużą populację Polski mogła mieć wpływ wojna na Ukrainie poprzez napływ uchodźców, którzy przez autorów raportu ewidentnie zostali uwzględnieni. Jak widać z przedstawionej statystyki, znacząca większość mieszkańców Polski ma dostęp do sieci Internet. Większa dostępność Internetu i liczba jego użytkowników powoduje, że również większa jest liczba osób narażonych na cyberataki, w tym phishing.

PHISHING – RAMY DEFINICYJNE, CHARAKTERYSTYKA

Phishing jest jednym z przestępstw i zagrożeń występujących w omówionej cyberprzestrzeni. Ważnym dla precyzyjnego przedstawienia zjawiska phishingu jest krótkie zdefiniowanie grupy przestępstw, do której phishing należy. Cyberprzestępczość, określana też przestępczością komputerową, jest działaniami ściśle związanymi z Internetem. W Konwencji Rady Europy o cyberprzestępczości wyodrębniono cztery kategorie cyberprzestępstw:

- Przestępstwa przeciwko poufności, integralności i dostępności danych informatycznych i systemów, w tym: nielegalny dostęp do systemu informatycznego, nielegalne przechwytywanie danych, naruszenie integralności danych, naruszenie integralności systemu, niewłaściwe użycie urządzeń;
- Przestępstwa komputerowe, obejmujące fałszerstwo internetowe i oszustwo komputerowe;
- Przestępstwa ze względu na charakter zawartych informacji, głównie przestępstwa związane z pornografią dziecięcą;
- Przestępstwa związane z naruszeniem praw autorskich i praw pokrewnych, wynikających z umów międzynarodowych¹¹.

Phishing w tym przypadku najbliższy jest zapisowi dotyczącemu przestępstwa komputerowego obejmującego fałszerstwa internetowe i oszustwa komputerowe.

W polskim Kodeksie karnym z zachowań penalizowanych związanych z cyberprzestępczością można wyróżnić:

- Nielegalne podłączanie się do sieci telekomunikacyjnej lub przełamywanie albo omijanie elektronicznych, magnetycznych, informatycznych i innych szczególnych jej zabezpieczeń;
- Nielegalne uzyskanie dostępu do całości bądź części systemu informatycznego;
- Zakładanie lub posługiwanie się urządzeniem podsłuchowym, wizualnym albo innym urządzeniem lub oprogramowaniem;

¹⁰ Strona internetowa DataReportal, <https://datareportal.com/reports/digital-2023-poland> (21.04.2023).

¹¹ Konwencja Rady Europy o cyberprzestępczości sporządzona w Budapeszcie dnia 23 listopada 2001 r.

- Ujawnianie nielegalnie uzyskanej informacji;
- Niszczenie, uszkodzanie, usuwanie lub zmienianie zapisu istotnej informacji albo w inny sposób uniemożliwianie lub znaczne utrudnianie osobie uprawnionej do zapoznania się z nią;
- Niszczenie, uszkodzanie, usuwanie, zmienianie lub utrudnianie dostępu do danych informatycznych albo w znaczącym stopniu zakłócanie bądź uniemożliwianie automatycznego przetwarzania, gromadzenia lub przekazywania takich danych;
- Nieuprawnione zniszczenie, usunięcie, uszkodzenie lub utrudnienie dostępu do danych informatycznych albo nieuprawniona zmiana tych danych, w istotnym stopniu zakłócające pracę systemu informatycznego, systemu teleinformatycznego bądź sieci teleinformatycznej;
- Wytwarzanie, pozyskiwanie, zbywanie lub udostępnianie innym osobom urządzeń albo programów komputerowych przystosowanych do popełniania przestępstw wymienionych powyżej, jak również haseł komputerowych, kodów dostępu bądź innych danych umożliwiających nieuprawniony dostęp do informacji przechowywanych w systemie informatycznym, systemie teleinformatycznym lub sieci teleinformatycznej;
- Uporczywe nękanie zwane stalkingiem;
- Kradzież tożsamości;
- Oszustwo komputerowe¹².

Phishing w tej sytuacji prawnej zaliczany jest najczęściej do oszustwa komputerowego, penalizowanego w artykule 287, bądź kradzieży tożsamości – w artykule 190a Kodeksu karnego. Nie istnieje zapis prawny bezpośrednio dotyczący phishingu, ale zachowanie to spełnia przesłanki wyżej wymienionych dwóch czynów zabronionych. Wysokość kary dla sprawcy phishingu wygląda następująco: za oszustwo komputerowe w celu osiągnięcia korzyści majątkowej lub wyrządzenia innej osobie szkody, według art. 287 §1 Kodeksu karnego, grozi kara pozbawienia wolności od 3 miesięcy do 5 lat. Jak wcześniej wspomniano, charakter phishingu sprawia, że można posłużyć się również art. 190a §2 Kodeksu karnego, w myśl którego każdy, kto podszywa się pod inną osobę, wykorzystując jej wizerunek w celu wyrządzenia szkody majątkowej, podlega karze pozbawienia wolności do 3 lat. Dodatkowo można uznać, że sprawcy dopuszczają się także przestępstwa opisanego w art. 267 Kodeksu karnego, który brzmi „każdy, kto bez uprawnienia uzyskuje dostęp do informacji dla niego nieprzeznaczonej, podłączając się do sieci telekomunikacyjnej lub przełamując albo omijając elektroniczne, magnetyczne, informatyczne lub inne szczególne jej zabezpieczenie, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do 2 lat”¹³.

Europejska Agencja ds. Cyberbezpieczeństwa przy definiowaniu phishingu zaznacza, że jest to wykorzystanie socjotechniki, nazywanej również inżynierią społeczną. Socjotechnika to „szeroki zakres działań, które mają na celu wykorzystanie ludzkiego błędu lub ludzkich zachowań, aby uzyskać dostęp do informacji lub usług. Socjotechnika stosuje różne formy

¹² Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. Nr 88, poz. 553 z późn. zm.).

¹³ Ibidem.

manipulacji w celu nakłonienia ofiar do popełnienia błędów bądź przekazania wrażliwych lub tajnych informacji”¹⁴. Natomiast samo pojęcie phishingu tłumaczy jako „kradzież ważnych informacji, takich jak numery kart kredytowych i hasła, za pośrednictwem wiadomości e-mail, socjotechniki lub oszustwa”¹⁵. Ponadto Europejska Agencja ds. Cyberbezpieczeństwa trafnie zauważa szeroki charakter phishingu i dzieli go na poszczególne rodzaje. Są to: spear-phishing, whaling, smishing oraz vishing. Przedstawione odmiany phishingu kolejno wyjaśnia:

- „phishing – kradzież ważnych informacji, takich jak numery kart kredytowych i hasła za pośrednictwem wiadomości e-mail, socjotechniki lub oszustwa;
- spear-phishing – bardziej wyrafinowana wersja phishingu, której celem są określone organizacje lub osoby, np. podszywanie się pod ministerstwa i wysyłanie do innych agend rządowych informacji nakazujących otwarcie pliku zawierającego złośliwe oprogramowanie;
- whaling – atak typu spear-phishing skierowany do użytkowników na wysokich stanowiskach (dyrektorów, polityków itp.);
- smishing – termin wywodzący się z połączenia słów „SMS” i „phishing”, który pojawia się, gdy informacje finansowe lub dane osobowe ofiar są zbierane za pomocą wiadomości SMS;
- vishing – połączenie phishingu i głosu – występuje, gdy informacje są przekazywane przez telefon, z którego korzystają złośliwi aktorzy technik socjotechnicznych w celu wydobycia poufnych informacji od użytkowników”¹⁶.

Według Anti-Phishing Working Group najczęściej spotykane motywy związane z phishingiem to działania z użyciem:

- wiadomości e-mail,
- kont Office 365,
- instytucji finansowych,
- aplikacji Microsoft OWA,
- OneDrive,
- kart American Express,
- zestawu ChalBhai,
- konta Adobe,
- Docusign,
- serwisu Netflix,
- konta Dropbox,
- konta LinkedIn,
- konta Apple,
- instytucji pocztowej/firmy kurierskiej,

¹⁴ Agencja Unii Europejskiej ds. Cyberbezpieczeństwa, *ENISA Threat Landscape 2022*, <https://www.enisa.europa.eu/publications/enisa-threat-landscape-2022> (30.04.2023).

¹⁵ Ibidem.

¹⁶ Ibidem.

- dokumentów Microsoft online (Excel i Word),
- ustawień Windows,
- usługi Google Drive,
- serwisu PayPal¹⁷.

Najpowszechniejszy scenariusz phishingu, który stosują cyberprzestępcy, przedstawia się następująco: na początku atakujący wysyła spam tj. dużą liczbę wiadomości za pomocą poczty elektronicznej, portali społecznościowych, platform handlowych lub SMS do wielu internautów z umieszczonym w treści fałszywym linkiem do spreparowanej strony. Wiadomość ma na celu skłonienie odbiorcy do odwiedzenia konkretnej strony internetowej i podania osobistych danych na przykład loginu wraz z hasłem do swojego konta, na przykład konta bankowego. Spamer często podszywa się pod znaną instytucję, taką jak bank, i przekonuje o konieczności zweryfikowania danych do konta, przy czym link do rzekomej strony internetowej banku niemalże niczym się nie różni od właściwego, oryginalnego adresu internetowego. W zależności od treści wiadomości, ofiara podaje swoje poufne dane bezpośrednio sprawcy albo używa spreparowanej przez cyberprzestępcę strony, przypominającej do złudzenia znaną witrynę i tam podaje swoje poufne dane. W tym momencie zostają one przechwycone przez intruza. Ponadto bywa, że komputer lub smartfon użytkownika zostaje zarażony złośliwym oprogramowaniem, wirusem bądź koniem trojańskim przez pobrany załącznik opisywanej wiadomości. Odtąd intruz jest w stanie kontrolować wszystko, co robi na urządzeniu właściciel sprzętu. Może dokonywać nieuprawnionych transakcji w sposób niezauważalny dla użytkownika, co jest bezpośrednim zagrożeniem dla pieniędzy ofiary¹⁸.

Rysunek 1. Przykładowa wiadomość typu phishing

Źródło: opracowanie własne na podstawie komunikatu Zespołu Reagowania na Incydenty Bezpieczeństwa Komputerowego polskiego sektora finansowego, https://www.knf.gov.pl/dla_rynku/CSIRT_KNF (24.04.2023).

¹⁷ Anti-Phishing Working Group, *Phishing Activity Trends Report*, 2020, https://docs.apwg.org/reports/apwg_trends_report_q4_2019.pdf (26.04.2023).

¹⁸ H. Wyrębek, *Cyberprzestrzeń. Zagrożenia. Strategie bezpieczeństwa*, Siedlce 2021, s. 36-37.

PHISHING – STATYSTYKI

Phishing w świetle danych statystycznych kształtuje się w następujący sposób:

Tabela 3. Incydenty obsługiwane przez CERT Polska w 2021 r.

Typy incydentu	Liczba incydentów	Udział incydentu w ogólnej liczbie wszystkich incydentów
OSZUSTWA KOMPUTEROWE	25 472	86,40%
Nieuprawnione wykorzystanie zasobów	3	0,01%
Naruszenie praw autorskich	1	0,00%
Kradzież tożsamości, podszycie się	12	0,04%
Phishing	22,575	76,57%
Niesklasyfikowane	2,881	9,77%

Źródło: opracowanie własne na podstawie statystyk CERT Polska, https://cert.pl/uploads/docs/Raport_CP_2021.pdf (26.04.2023).

Najistotniejszym źródłem danych dotyczących cyberprzestępstw w Polsce jest NASK oraz CERT Polska, która sporządza coroczne raporty ze swojej działalności nazywane „krajobrazem bezpieczeństwa polskiego Internetu”. Najnowszy dotąd raport pochodzi z 2021 roku¹⁹. W 2021 r. CERT Polska zarejestrował 116 071 zgłoszeń. Spośród wszystkich zgłoszeń wytypowanych zostało 65 586, na podstawie których zarejestrowano łącznie 29 483 unikalnych incydentów cyberbezpieczeństwa w Polsce. CERT Polska odnotowuje tendencję wzrostową incydentów bezpieczeństwa. Odnotowano wzrost obsługiwanych incydentów na poziomie 182% w porównaniu do roku ubiegłego. Najpopularniejszym typem incydentów w 2021 r. był phishing, który stanowił aż 76,57% wszystkich obsługiwanych incydentów. Liczba incydentów zaklasyfikowanych jako phishing w porównaniu do roku poprzedniego wzrosła o 196% i osiągnęła wartość 22 575 incydentów. Zatem wraz ze wzrostem wszystkich incydentów bezpieczeństwa rośnie liczba phishingów, której tendencja wzrostowa jest procentowo większa nawet od ogólnego procentowego przyrostu wszystkich incydentów. Według CERT Polska najpopularniejszym phishingiem w 2021 r. było podszywanie się pod serwis społecznościowy Facebook, co stanowiło 4852 incydentów²⁰. Jak widać z przedstawionych danych, phishing został skategoryzowany jako przestępstwo oszustwa komputerowego, które stanowi 86,40% wszystkich incydentów innych kategorii. Oprócz phishingu w tej grupie znajduje się: nieuprawnione wykorzystanie zasobów, naruszenie praw autorskich, kradzież tożsamości, podszycie się

¹⁹ CERT Polska, Raport roczny z działalności CERT Polska. Krajobraz bezpieczeństwa polskiego internetu, 2021, https://cert.pl/uploads/docs/Raport_CP_2021.pdf (26.04.2023).

²⁰ Ibidem.

i incydenty niesklasyfikowane. Z wymienionej grupy największy udział w tej kategorii incydentu ma phishing, bo aż 76,57%²¹.

PHISHING – PROFILAKTYKA

Aby nie zostać ofiarą phishingu, należy przede wszystkim nie panikować i zachować zdrowy rozsądek. Warto zapamiętać kilka podstawowych zasad. Przede wszystkim serwisy internetowe nie wysyłają do swoich klientów wiadomości pocztą elektroniczną ani za pomocą serwisów społecznościowych, Nie powinno się klikać w linki przysłane pocztą elektroniczną ani w załączniki, jeśli nie mamy pewności, kto i w jakim celu przysłał wiadomość. Zwłaszcza jeżeli nie była ona oczekiwana. Stanowi to obecnie najbardziej rozpowszechniony sposób zarażania komputerów wirusami, koniami trojańskimi czy oprogramowaniem szpiegującym. Należy pamiętać, że banki, serwisy aukcyjne i sklepy internetowe używają bezpiecznych połączeń, które wykorzystują certyfikaty cyfrowe oraz szyfrowanie. Warto zatem w trakcie komunikacji np. z bankiem sprawdzić, czy w pasku adresowym przeglądarki pojawia się zielona kłódka. Po kliknięciu na nią powinno otworzyć się okienko potwierdzające, że mamy do czynienia z pożądaną przez nas witryną. Trzeba jednak zaznaczyć, że nie jest to pewnym wyznacznikiem bezpieczeństwa strony, gdyż cyberprzestępcy zaczęli implementować protokół https również do swoich spreparowanych stron²². Każdy bank umożliwiający bankowość elektroniczną, ma na swojej stronie porady dla klientów, jak bezpiecznie korzystać z usług online. Oprócz wymienionych zasad, warto na bieżąco aktualizować oprogramowanie oraz wersję przeglądarki, gdyż niektóre metody ataków ulegają stałym zmianom, a producenci oprogramowania starają się za nimi nadążyć, publikując nowsze wersje, które bronią się przed znanymi atakami. Na koniec dobrze jest zapamiętać, że danych poufnych nie wolno nigdy podawać w treści wiadomości wysyłanych pocztą elektroniczną czy komunikatorem, ponieważ mogą łatwo wpaść w ręce osób niepowołanych²³.

Zespół CERT Polska działający w strukturach NASK przygotował w 2021 roku elektroniczny dokument z zaleceniami mającymi pomóc użytkownikom Internetu uniknąć padnięcia ofiarą cyberprzestępcy. Zalecenia, które bezpośrednio dotyczą phishingu, to:

- „Logując się na konto zawsze sprawdź, czy domena danego portalu jest prawidłowa. Domena to nazwa zawierająca się między https:// a pierwszym kolejnym znakiem /
- Ignoruj wszystkie inne prośby o podanie swojego hasła, nawet jeżeli komunikat wygląda oficjalnie, wymaga natychmiastowej reakcji i grozi dezaktywacją konta.
- Wszystkie podejrzane wiadomości na skrzynce służbowej zgłaszaj administratorom w swojej organizacji.

²¹ Ibidem.

²² Agencja Unii Europejskiej ds. Cyberbezpieczeństwa, *Wyludzenie informacji (phishing). Krajobraz zagrożeń wg Agencji Unii Europejskiej ds. Cyberbezpieczeństwa*, <https://www.enisa.europa.eu/publications/report-files/ETL-translations/pl/etl2020-phishing-ebook-en-pl.pdf> (30.04.2023).

²³ H. Wyrębek, op. cit., s. 37-38.

- O wszystkie podejrzane wiadomości na prywatnej skrzynce możesz zapytać CERT Polska (<https://incydent.cert.pl> / cert@cert.pl).
- Szczególnie podejrzane są wiadomości: zawierające załączniki, a zwłaszcza archiwa i dokumenty Office z hasłem podanym w treści wiadomości; wiadomości zmuszające do podjęcia natychmiastowej reakcji.
- VPN nie chroni przed atakami phishingowymi i złośliwym oprogramowaniem!²⁴.

PODSUMOWANIE

Phishing jest przestępstwem od kilkunastu już lat obserwowanym na całym świecie. Od kilku lat proceder ten staje się coraz poważniejszym zagrożeniem przez zwiększoną skalę i swoją szkodliwość. Dotyczy to również Polski. Choć cały czas nagłaśnia się w mediach kolejne przypadki phishingu, liczba ofiar zdaje się nie maleć, a wręcz przeciwnie – wzrastać. Dzieje się tak dlatego, że przestępcy tworzą coraz bardziej kreatywne oraz wiarygodne metody manipulacji, nie zapominając o inteligentnym wykorzystaniu luk prawnych w taki sposób, aby ponieść jak najmniejsze konsekwencje lub nie ponieść ich w ogóle. Prawo polskie nie penalizuje wprost zachowania phishingu, można więc uznać, że nie nadąża za nowymi sposobami wykorzystywanymi przez sprawców cyberprzestępstw. Często przez to większość z nich wciąż pozostaje nieuchwytna, a skradzione pieniądze niemożliwe do odzyskania. W Polsce phishing statystycznie stanowi największe zagrożenie ze wszystkich incydentów zaistniałych w cyberprzestrzeni. Co gorsza, liczba incydentów kwalifikowanych jako phishing z roku na rok wzrasta. Sytuację może w przyszłości zmienić działalność niedawno powstałego Centralnego Biura Zwalczenia Cyberprzestępczości Policji oraz podmiotów specjalizujących się w polskim cyberbezpieczeństwie, jak CERT Polska. Na zmianę tę należy jednak jeszcze poczekać. Analiza przedstawionych danych odpowiada jednoznacznie twierdzącą na postawioną hipotezę badawczą – wraz ze wzrostem liczby użytkowników sieci Internet zjawisko phishingu stanowi coraz większe zagrożenie w Polsce i istotne wyzwanie dla polskiego cyberbezpieczeństwa.

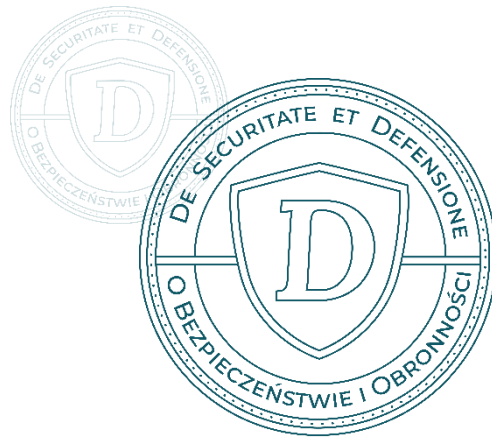
Największą rolę w przeciwdziałaniu phishingowi odgrywa uświadamianie społeczeństwa, aby ludzie nie ulegali zbyt szybko emocjom i najpierw przanalizowali sytuację, zanim użyją nadesłanego im linku lub podążą za instrukcjami cyberprzestępcy podszywającego się pod na przykład pracownika banku. Ważne jest opisywanie w mediach nowych przypadków oraz tworzenie licznych kampanii społecznych, które uświadomią, jak łatwo zostać ofiarą i jak bardzo trzeba uważać podczas czytania e-maili czy SMSów lub w trakcie rozmów telefonicznych czy używania komunikatorów. Najlepszą ochroną w Internecie są nie tylko programy antywirusowe, ale przede wszystkim zdrowy, ludzki rozsądek.

²⁴ CERT Polska, *Ważne zasady bezpiecznego użytkownika poczty elektronicznej i mediów społecznościowych*, https://cert.pl/uploads/docs/CERT_Polska_Bezpieczna_poczta_i_konta_spolecznosciowe.pdf (26.04.2023).

BIBLIOGRAFIA

- Agencja Unii Europejskiej ds. Cyberbezpieczeństwa. 2022. ENISA Threat Landscape. <https://www.enisa.europa.eu/publications/enisa-threat-landscape-2022>.
- Agencja Unii Europejskiej ds. Cyberbezpieczeństwa. 2020. Wyłudzenie informacji (phishing). Krajobraz zagrożeń wg Agencji Unii Europejskiej ds. Cyberbezpieczeństwa. <https://www.enisa.europa.eu/publications/report-files/ETL-translations/pl/etl2020-phishing-ebook-en-pl.pdf>.
- Anti-Phishing Working Group, Phishing Activity Trends Report. 2020. https://docs.apwg.org/reports/apwg_trends_report_q4_2019.pdf.
- Biuro Bezpieczeństwa Narodowego. 2015. Doktryna Cyberbezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej. Warszawa.
- CERT Polska. 2021. Raport roczny z działalności CERT Polska. Krajobraz bezpieczeństwa polskiego internetu. https://cert.pl/uploads/docs/Raport_CP_2021.pdf.
- CERT Polska. Ważne zasady bezpiecznego użytkowania poczty elektronicznej i mediów społecznościowych. https://cert.pl/uploads/docs/CERT_Polska_Bezpieczna_poczta_i_konta_spolecznościowe.pdf.
- Górka Marek. 2018. Cyberbezpieczeństwo jako wyzwanie dla współczesnego państwa i społeczeństwa. W Dębowski Tomasz (red.), Cyberbezpieczeństwo wyzwaniem XXI wieku. Wrocław: ArchaeGraph, 31-50.
- Hoffmann Tomasz. 2018. Wybrane aspekty cyberbezpieczeństwa w Polsce. Poznań: Fundacja na rzecz Czystej Energii.
- Hołyst Brunon. 2022. Kryminologia. Warszawa: Wolters Kluwer.
- Konwencja Rady Europy o cyberprzestępczości. 2001. Budapeszt.
- Nowak Andrzej. 2013. „Cyberprzestrzeń jako nowa jakość zagrożeń”. Zeszyty Naukowe AON 3(92): 5-46.
- Oficjalna strona internetowa Agencji Unii Europejskiej ds. Cyberbezpieczeństwa, <https://www.enisa.europa.eu/publications/report-files/ETL-translations/pl/etl2020-emerging-trends-ebook-en-pl.pdf>.
- Oficjalna strona internetowa NATO Cooperative Cyber Defence Centre of Excellence. https://ccdcoe.org/uploads/2018/10/NCSFM_0.pdf.
- Olejniki Łukasz, Kurasiński Artur. 2022. Filozofia cyberbezpieczeństwa. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Słownik Departamentu Obrony Stanów Zjednoczonych. <https://irp.fas.org/doddir/dod/dictionary.pdf>.
- Stempień Marta. 2016. Bezpieczeństwo informacyjne w cyberprzestrzeni. Analiza działań administracji rządowej Stanów Zjednoczonych Ameryki, W Mariusz Kubiak, Robert Białoskórski (red.) Informacyjne uwarunkowania współczesnego bezpieczeństwa, Siedlce-Warszawa: Wydawnictwo UPH w Siedlcach, 83-98.
- Strona internetowa DataReportal. <https://datareportal.com/reports/digital-2023-poland>.
- Strona internetowa Internet World Stats. <https://www.internetworldstats.com/stats.htm>.
- Trejderowski Tomasz. 2013. Kradzież tożsamości. Terroryzm informatyczny. Warszawa: Wydawnictwo ENETEIA.
- Trejderowski Tomasz. 2009. Socjotechnika. Podstawy manipulacji w praktyce. Warszawa: Wydawnictwo ENETEIA.

Uchwała nr 125 Rady Ministrów z dnia 22 października 2019 r. w sprawie Strategii Cyberbezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej na lata 2019–2024, Monitor Polski poz. 1037.
Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz. U. Nr 88, poz. 553 z późn. zm.).
Vishwanath Arun. 2022. *The Weakest Link: How to Diagnose, Detect, and Defend Users from Phishing*. Massachusetts: The MIT Press.
Wyrębek Henryk. 2021. *Cyberprzestrzeń. Zagrożenia. Strategie bezpieczeństwa*. Siedlce: Wydawnictwo Naukowe UPH w Siedlcach.

Anna HERNACKA-JANIKOWSKA

Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy

Wydział Prawa i Ekonomii

ahj@ukw.edu.pl

<http://orcid.org/0000-0003-2393-8950>

<https://doi.org/10.34739/dsd.2023.01.10>

NOWELIZACJA ART. 258 KODEKSU KARNEGO W ŚWIETLE DYNAMIKI ZJAWISKA PRZESTĘPCZOŚCI ZORGANIZOWANEJ

ABSTRAKT: Celem artykułu jest przybliżenie znowelizowanych rozwiązań prawnych w przedmiocie art. 258 traktującego o zorganizowanej grupie i związku przestępczym. Tłem niniejszych rozważań jest analiza statystyczna zjawiska przestępczości zorganizowanej w trzech podstawowych obszarach jej działań: kryminalnym, gospodarczym i narkotykowym. Co więcej, zaprezentowana zostanie statystyka ogólnej liczby grup przestępczych wyeliminowanych na przestrzeni ostatnich lat. Istotnym elementem poznawczym jest również wskazanie na doniosłość zjawiska przede wszystkim w zakresie generowanych szkód w Skarbie Państwa. Ponadto, Autorka wskazuje na aktualne rozwiązania prawnomaterialne w przedmiocie wdrożenia efektywnych mechanizmów zwalczających przestępczość zorganizowaną. W tym zakresie Autorka podejmuje próbę rozstrzygnięcia zasadności nowelizacji przepisu art. 258. Wobec powyższego głównym celem badawczym jest zdiagnozowanie czy dynamika przestępczości zorganizowanej, wobec procedowanych zmian prawnych, ulegnie zmianie.

SŁOWA KLUCZOWE: kodeks karny, nowelizacja, przestępczość zorganizowana, statystyka

AMENDMENT OF ART. 258 OF THE PENAL CODE IN THE LIGHT THE DYNAMICS OF ORGANIZED CRIME

ABSTRACT: The aim of the article is to present the amended criminal law methods in the subject of Art. 258 dealing with the organized group and and criminal association. The background of these considerations is a statistical analysis of the phenomenon of organized crime in three basic areas of its activities: criminal, economic and drug-related. Moreover, statistics of the total number of criminal groups eliminated in recent years will be presented. An important cognitive element is also the indication of the importance of the phenomenon, primarily in terms of the damage generated to the State Treasury. Moreover, the author points to current substantive legal solutions regarding the implementation of effective mechanisms to combat organized crime. In this respect, the author attempts to determine the validity of amending the provision of Art. 258. Given the above, the main research aim is to diagnose whether the dynamics of organized crime will change in the light of the ongoing criminal law changes.

KEYWORDS: penal code, amendment, organized crime, statistics

WPROWADZENIE

Wraz z nowelizacją kodeksu karnego w 2023 r. dojdzie do zmiany wielu przepisów prawnych. Szczególnie charakterystycznymi modyfikacjami są te, które odnoszą się do wysokości sankcji nakładanych za popełnienie poszczególnych przestępstw. Zmiany te determinowane są m.in. koniecznością podniesienia i wzmocnienia ochrony przed przestępstwami najcięższej

kategorii, które godzą w fundamentalne wartości – życia i zdrowia. Nowelizacja ta wprowadza m.in. przekształcenie dotyczące brzmienia przepisów art. 258 kk traktującego o zorganizowanej grupie i związku przestępczym.

Ustawodawca, mając na względzie wymiar szkód, jakie niesie ze sobą przestępczość w formie zorganizowanej, jak również fakt, iż jest to rodzaj przestępczości, którego społeczna szkodliwość jest bardzo wysoka, uznaje za zasadne podwyższenie odpowiednio wymiaru kary.

Przedmiotem ochrony z perspektywy przepisu art. 258 kodeksu karnego jest bezpieczeństwo państwa i jego obywateli¹. Z uwagi na istotność wartości chronionych, ustawodawca postanowił odpowiednio zaostrzyć wymiar kary za udział w zorganizowanej grupie lub związku przestępczym.

Głównym problemem badawczym jest zdiagnozowanie, czy w perspektywie zmian przepisów prawnych proponowanych przez prawodawcę dynamika zjawiska przestępczości zorganizowanej ulegnie zmianie. Celem niniejszego artykułu jest zatem wskazanie na dotychczasową statystykę omawianego zjawiska, jak również zaprezentowanie najistotniejszych zmian przepisów prawnych odnoszących się do wymiaru kary w związku z udziałem w zorganizowanej grupie i związku przestępczym. Ponadto celem jest zasygnalizowanie, jak poważne szkody dla Skarbu Państwa wynikają z zorganizowanej działalności przestępczej.

Wobec powyższych założeń sformułowano następujące hipotezy:

1. Prawdopodobnie słuszne jest działanie ustawodawcy w zakresie zwiększenia wymiaru kary za działania przestępne w zorganizowanej grupie lub związku.
2. Przypuszcza się, iż zjawisko przestępczości zorganizowanej będzie podlegało nieustannym zmianom determinowanym kształtem rzeczywistości prawnej, społecznej i politycznej.
3. Prawdopodobnie duża intensyfikacja nastąpi tylko w niektórych obszarach działalności przestępczości zorganizowanej.

PROBLEMATYKA DEFINICYJNA PRZESTĘPCZOŚCI ZORGANIZOWANEJ

Fenomen przestępczości zorganizowanej jest niezwykle złożony. Trudnością tych rozważań jest już na samym początku siatka terminologiczna konstytuująca zjawisko. Jest to kluczowa problematyka w identyfikowaniu go z perspektywy funkcjonowania synonimicznych ujęć m.in. mafii, gangów, karteli, syndykatów czy też przestępczości grupowej.

W literaturze przedmiotu dominuje wiele propozycji definicyjnych przestępczości zorganizowanej ukierunkowanych na uwypuklenie najważniejszych cech poszczególnych struktur. Choć niewątpliwie jest to zabieg słuszny i pożądaný, może wprowadzić chaos w identyfikowaniu prawidłowych desygnatów konkretnego, empirycznego zjawiska. Wśród cech charakterystycznych wskazuje się zatem m.in. na udział min. 3 osób, hierarchiczność struktury,

¹ M. Bojarski, *Część czwarta. Zakres penalizacji części szczególnej Kodeksu karnego*, [w:] M. Bojarski (red.), *Prawo karne materialne. Część ogólna i szczególna*, Warszawa 2020, s. 746.

działalność długofalową, więzi organizacyjne, wyłoniony ośrodek kierowniczy². Zaznaczyć jednak należy, iż cechy te są płynne w zależności od perspektywy poznawczej danej struktury. Inne bowiem są cechy przynależne grupie, a inne związkowi przestępczemu z uwagi na fakt, iż ta druga forma działania przestępczego jest formą najwyższego zorganizowania³.

Punktem wyjścia dla niniejszych rozważań jest wykładnia przepisu art. 258 kodeksu karnego nawiązującego do zorganizowanej grupy i związku przestępczego. Zgodnie ze znowelizowanym brzmieniem § 1 „Kto bierze udział w zorganizowanej grupie albo związku mających na celu popełnienie przestępstwa lub przestępstwa skarbowego, podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do 8 lat”⁴. Wcześniejsza formuła prawna obejmowała karę pozbawienia wolności od 3 miesięcy do 5 lat.

Istotny w tym zakresie jest fakt, iż ustawodawca penalizuje już samą przynależność do struktury (grupy lub związku) przestępczej⁵. Zatem jest to przestępstwo, do którego zaistnienia jest konieczne jedynie bierne uczestnictwo⁶.

Ustawodawca ustosunkował się również do charakteru zbrojnego i terrorystycznego grupy lub związku przestępczego. Zgodnie z tym „Jeżeli grupa albo związek określone w § 1 mają charakter zbrojny albo mają na celu popełnienie przestępstwa o charakterze terrorystycznym, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10”⁷. Wcześniej kara taka obejmowała okres od 6 miesięcy do lat 8.

Zgodnie z powyższym rozróżnia się trzy rodzaje grup lub związków przestępczych. Pierwsze – mające na celu popełnienie przestępstwa lub przestępstwa skarbowego, drugie – podejmujące działania o charakterze zbrojnym oraz ostatnie – te, które mają na celu popełnienie przestępstwa o charakterze terrorystycznym.

Niezwykle istotne z perspektywy prowadzonej działalności grupy lub związku przestępczego jest utworzenie struktury przestępczej i kierowanie nią. Prawodawca w tym zakresie wskazuje, iż „Kto grupę albo związek określone w § 1, w tym mające charakter zbrojny, zakłada lub taką grupę albo związkiem kieruje, podlega karze pozbawienia wolności od lat 2 do 15”⁸. Odpowiednio wzrost kary jest zauważalny w przypadku założenia i kierowania grupą lub związkiem o charakterze zbrojnym lub terrorystycznym. W tym przypadku kara wynosi od 3 do 20 lat. Wcześniejsza formuła prawna nie zawierała górnej granicy odpowiedzialności prawnej.

Prawidłowe zdiagnozowanie tego, czy doszło do zawiązania się zorganizowanej struktury przestępczej, czy też nie, jest zadaniem niezwykle trudnym. Zaznacza się bowiem, iż „Samo

² A. Hernacka-Janikowska, *Przestępczość zorganizowana a państwo. Wzajemne relacje i uwarunkowania*, Bydgoszcz 2021, s. 82.

³ A. Michalska-Warias, *Zorganizowana grupa przestępcza w orzecznictwie*, „Prokuratura i Prawo” 2013, nr 12, s. 101.

⁴ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz.U. 2022 poz. 1138 ze zm.).

⁵ A. Tywończuk-Gieniusz, R. Rejmanski, *Udział w zorganizowanej grupie lub związku przestępczym w świetle orzecznictwa Sądów Apelacyjnych i Sądu Najwyższego*, [w:] K. Laskowska (red.), *Oblicza współczesnej przestępczości zorganizowanej*, Białystok 2014, s. 294-295.

⁶ K. Wiak, *Część szczególna. Art. 258*, [w:] A. Grześkowiak, K. Wiak (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2021, s. 1435.

⁷ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny..., op. cit.

⁸ Ibidem.

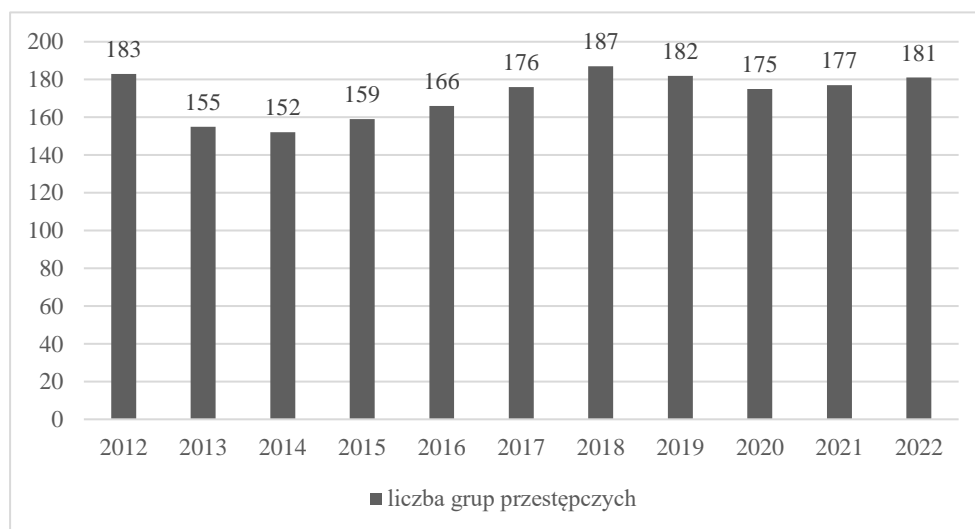
udowodnienie, że dany zbiór ludzi stanowi zabronioną prawem strukturę, jak zorganizowana grupa czy związek przestępczy, może nie być łatwe, tym bardziej utrudnione wydaje się w praktyce udowodnienie przynależności do nich przez sprawcę czynu popełnionego w ramach członkostwa w tego typu przestępczej zbiorowości. Wyzwania stawiane przez zorganizowaną przestępczość przed wymiarem sprawiedliwości są bardzo duże”⁹.

DYNAMIKA ZJAWISKA PRZESTĘPCZOŚCI ZORGANIZOWANEJ

Dynamika zjawiska przestępczości zorganizowanej jest niezwykle zróżnicowana i wieloaspektowa, bowiem zorganizowane grupy i związki przestępcze nieustannie dostosowują swoje działania do zmieniającej się sytuacji politycznej, gospodarczej i społecznej.

Na zestawieniu sporządzonym przez Centralne Biuro Śledcze Policji (wykres 1) widoczna jest liczba zorganizowanych grup przestępczych wyeliminowanych na przestrzeni ostatnich lat. Choć liczba ta różni się w poszczególnych latach, to niemniej oscyluje ona w granicach 152-187 grup przestępczych w roku.

Podkreślenia jednak wymaga fakt, iż tak jak w przypadku innych przestępstw, zjawisko przestępczości zorganizowanej charakteryzuje się tzw. ciemną liczbą przestępstw, która istotnie wpływa na interpretację uzyskanych wyników, ponieważ oprócz wykrytych i wyeliminowanych przez powołane ku temu instytucje grup przestępczych swoją przestępczą, konspiracyjną działalność prowadzą struktury niewykryte¹⁰.

Wykres 1. Liczba wyeliminowanych grup przestępczych

Źródło: opracowanie własne na podstawie Raportów Centralnego Biura Śledczego Policji na lata 2012-2022, <https://cbsp.policja.pl/cbs/do-pobrania/raporty-z-dzialalnosci/9890,Raporty-z-dzialalnosci.html> (14.06.2023).

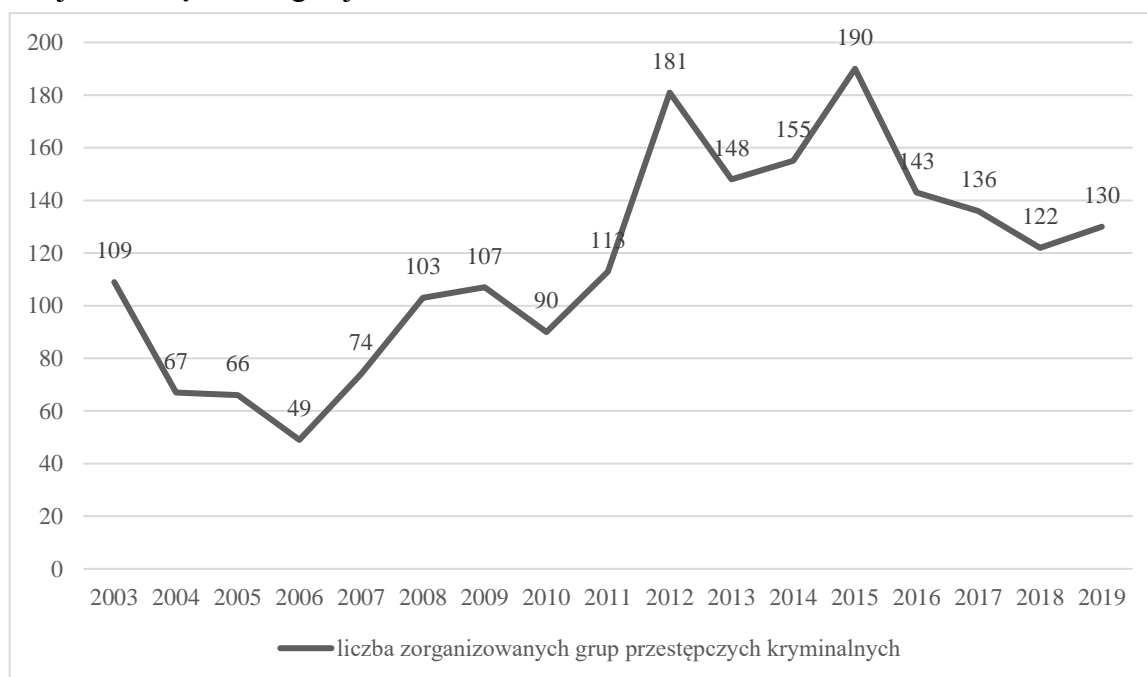
⁹ M. Stwarz, *Podstawy odpowiedzialności za przestępczość zorganizowaną na przykładzie wybranych instrumentów części ogólnej kodeksu karnego*, „Studia Prawnicze” 2023, s. 3.

¹⁰ E. Jurgielewicz, *Symptomatologia kryminalna udziału w zorganizowanej grupie przestępczej*, [w:] K. Łaskowska (red.), *Oblicza współczesnej przestępczości zorganizowanej*, Białystok 2014, s. 117.

Przestępczość zorganizowana ewoluowała na przestrzeni lat. W okresie PRL-u wyraźnie dostrzegalna była przestępczość o charakterze gospodarczym, w której nierzadko udział brały osoby piastujące wysokie urzędy, jak również funkcjonariusze i pracownicy poszczególnych struktur państwowych. Afery „Zalew”¹¹, „Żelazo”¹² to jedne z kilku przykładów przestępczego wykorzystywania legalnie działających struktur.

Zmiana kierunku działania przestępczości zorganizowanej nastąpiła wraz z transformacją ustrojową w 1989 r. Rzeczywistość lat 90. XX w. ukazała obraz zorganizowanej przestępczości jako bardziej brutalny, ukierunkowany na działalność kryminalną i narkotykową. To wówczas doszło do rozkwitu polskich mafii, które nierzadko wykazywały konotacje polityczne¹³. Mimo iż charakterystyka mafii ubiegłego wieku zatarła się na przestrzeni lat, to jednak pokłosie ówczesnej działalności kryminalnej jest współcześnie dostrzegalne.

Przestępczość o charakterze kryminalnym lat dwutysięcznych ma bardzo zróżnicowaną dynamikę. Na wykresie 2 przedstawiono, w jakim okresie dochodziło do intensyfikacji oraz zmniejszania się skali tego zjawiska.

Wykres 2. Zorganizowana przestępczość kryminalna

Źródło: opracowanie własne na podstawie Raportów Centralnego Biura Śledczego Policji (15.06.2023).

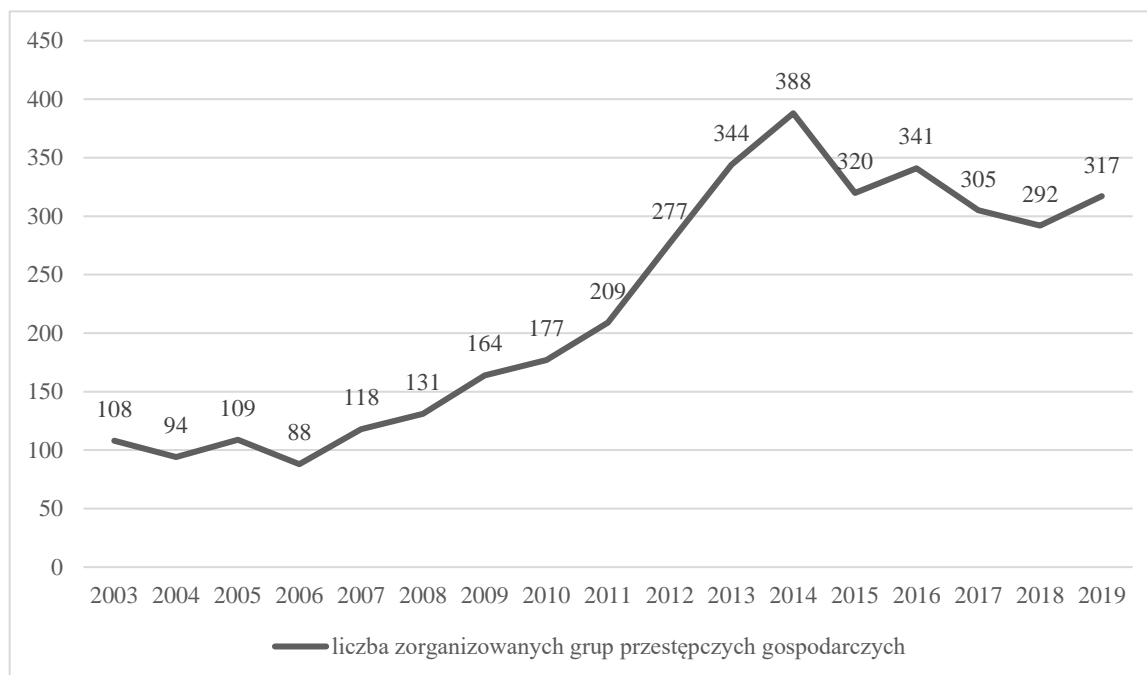
Niestety w raportach od 2020 r. nie wyodrębnia się rodzajowości przestępczości zorganizowanej uwzględniającej obszary jej działalności. Niemniej jednak na podstawie dotychczasowej dynamiki zjawiska uznać można, iż działalność zorganizowanych grup przestępczych

¹¹ „Kulisy spraw” o aferze z udziałem funkcjonariuszy MSW w okresie PRL, <https://www.polskieradio24.pl/130/5561/Artykul/2176456>, Kulisy-funkcjonowania-ryнку-dziel- -sztuki-w-Polsce (17.06.2023).

¹² K. Madej, *Wszyscy byli przemytnikami. Obraz przestępczości przemytniczej i dewizowej w latach 1956–1970*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2008, nr 7/2 (13), s. 133.

¹³ A. Hernacka-Janikowska, op. cit., s. 274-276.

o charakterze kryminalnym ma tendencję spadkową i utrzymuje się na względnie stałym poziomie nieprzekraczającym 200 wyeliminowanych grup przestępczych w roku.

Wykres 3. Zorganizowana przestępczość gospodarcza

Źródło: opracowanie własne na podstawie Raportów Centralnego Biura Śledczego Policji (15.06.2023).

Świadczyć może o tym fakt, iż czyny przestępcze wchodzące w zakres rodzajowości przestępczości kryminalnej (tj. zabójstwa, rozboje, porwania dla okupu, przestępczość prostytucyjna, handel ludźmi) zagrożone są wysokimi karami. Ponadto istotny jest również obszar wiktymologiczny, bowiem częściej dochodzi do działań ukierunkowanych na konkretną osobę lub grupę osób. Dodatkowo przestępcza działalność kryminalna nie przynosi tak dużych zysków, jak ma to miejsce np. w obszarze gospodarczym.

Innym obszar zorganizowanej działalności przestępczej, w którym dostrzegalna jest silna intensyfikacja działań, to obszar gospodarczy. O dynamice niniejszego obszaru świadczy poniższe zestawienie.

Zgodnie z powyższym zestawieniem zauważalna jest stała tendencja zainteresowania obszarem ekonomicznym ze strony zorganizowanych grup przestępczych. Począwszy od roku 2012 rosła liczba tych grup. Spadek odnotowano w roku 2014 r., co wiązać się może z powstaniem Centralnego Biura Śledczego Policji, które jest instytucją właściwą w przedmiocie wykrywania i eliminowania przestępczości zorganizowanej. Zaznaczyć jednak należy, iż pomimo wyraźnego spadku z poziomu 388 grup przestępczych w 2014 r. do 320 w roku kolejnym, wspomniana tendencja zdecydowanie bardziej nasila się niż ma to miejsce w obszarze kryminalnym.

Do głównych działań przestępczych w wyżej wymienionym obszarze należą m.in.: przestępczość paliwowa, podatkowa, kapitałowa, bankowa, hazardowa, jak również przestępczość związana z prawem autorskim czy zamówieniami publicznymi¹⁴.

Argumentem przemawiającym za powyższym stanowiskiem może być fakt, iż często przestępczość gospodarcza funkcjonuje jako pewnego rodzaju alternatywna dla prowadzonej już legalnej działalności. Ponadto istnieje szereg cech przestępczości gospodarczej, które wpływają na intensyfikację tego zjawiska. Zaliczyć do nich można m.in. brak elementu przemocy i brutalizacji czynów, brak wyraźnego obszaru wiktymologicznego, bowiem ofiary przestępstw gospodarczych są często anonimowe, powtarzalność przestępstw i czynów zabronionych, znajomość prawa i procedur ułatwiających prowadzenie utajonej działalności przestępczej¹⁵. Również często przestępcy gospodarczy zajmują wysokie stanowiska w strukturach gospodarczych i administracyjnych, co wpływać może na to, że prowadzone przez nich działania nie wzbudzają podejrzeń.

Zaznaczyć jednak należy, iż przestępczość zorganizowana obszaru gospodarczego wykorzystuje niezwykle elastycznie zmieniającą się rzeczywistość społeczną, polityczną i ekonomiczną. Przejawem tego jest chociażby wzrost aktywności działań przestępczych o charakterze gospodarczym w okresie pandemii COVID-19. Zaznacza się, że podczas pierwszej fali okresu pandemii dochodziło najczęściej do oszustw związanych ze sprzedażą środków higienicznych i dezynfekcyjnych.

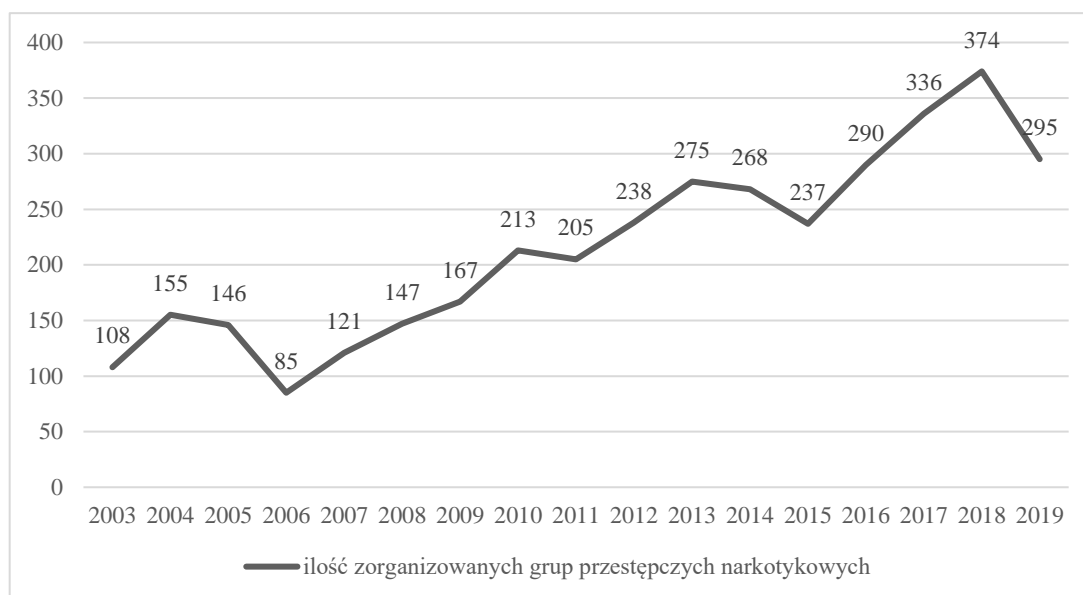
Natomiast po wdrożeniu programów pomocowych (m.in. tarcz finansowych) dokonano oszustw związanych z uzyskiwaniem i wyłudzeniem subwencji i dotacji. Z czasem przestępcza działalność poszerzyła się o przestępstwa związane z wystawianiem sfałszowanych certyfikatów szczepień przeciwko COVID-19 i handlem nimi¹⁶.

Trzecim, dynamicznie rozwijającym się obszarem zorganizowanej działalności przestępczej, jest obszar narkotykowy.

¹⁴ P. Łabuz, *Formy i struktury zorganizowanych grup przestępczych o charakterze ekonomiczno-gospodarczym*, [w:] P. Łabuz, I. Malinowska, M. Michalski, T. Safjański (red.), *Przestępczość gospodarcza. Istota zjawiska. Zasady odpowiedzialności, mechanizmy przestępcze i metody działania sprawców*, Warszawa 2018, s. 136.

¹⁵ K. Kozdra, *Przestępczość gospodarcza – pojęcie, istota, cechy*, „Zeszyty Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Płocku” 2019, t. 30, s. 59.

¹⁶ A. Gryszczyńska, A. Klawikowski, *Nowe wyzwania dla Prokuratury związane ze zwalczaniem przestępczości gospodarczej i cyberprzestępczości*, „Prokuratura i Prawo” 2022, s. 41.

Wykres 4. Zorganizowana przestępczość narkotykowa

Źródło: opracowanie własne na podstawie Raportów Centralnego Biura Śledczego Policji (15.06.2023).

Zorganizowana przestępczość narkotykowa była również głównym obszarem działań polskich mafii lat 90. XX w. To właśnie w tym okresie Polska była na drugim miejscu wśród krajów europejskich z najwyższym wskaźnikiem produkcji amfetaminy¹⁷.

Tendencja wzrostowa przestępczości zorganizowanej ma swoje powiązania ze złożoną problematyką tego zjawiska, bowiem sprawcy przestępstw narkotykowych utrudniają organom ścigania wykrycie ich nielegalnej działalności poprzez nieustanną zmianę miejsc produkcji narkotyków¹⁸. Ponadto współcześnie produkcja środków odurzających odbywać się może w warunkach domowych, jak również przy wykorzystaniu mobilnych laboratoriów. Desygnatów przestępstw narkotykowych jest wiele, ale wśród najważniejszych wskazać należy handel, przemyt, produkcja czy handel prekursorami.

Polska zorganizowana przestępczość narkotykowa odznacza się wyraźną intensyfikacją z uwagi na położenie geostrategiczne kraju. RP jest krajem tranzytowym dla procederu przewożenia narkotyków¹⁹.

Ponadto jest to rodzaj przestępczości nieustannie się zmieniający. Przykładem tego jest fakt, iż jedynie w 2013 r. w Europie zidentyfikowano 81 nowych substancji²⁰. Pojawianie się takich, które nie są jeszcze sklasyfikowane jako nielegalne w polskim porządku prawnym, istotnie utrudnia efektywne wykrywanie i przeciwdziałanie przestępczości narkotykowej.

¹⁷ E.W. Pływaczewski, *Węzłowe problemy przestępczości zorganizowanej w Polsce*, [w:] W. Pływaczewski, J. Świerczewski (red.), *Policja polska wobec przestępczości zorganizowanej*, Szczytno 1996, s. 36.

¹⁸ T. Safjański, M.Z. Jędrzejko, J. Koziński, *Skala i charakter używania narkotyków i dopalaczy w Polsce. Przestępczość narkotykowa*, [w:] M.Z. Jędrzejko, M. Kowalski, współpr. B.P. Rosik, T. Zagajewski (red.), *Narkotyki i dopalacze. Zjawisko, zagrożenia, rozpoznawanie zachowań, profilaktyka*, Warszawa–Milanówek 2016, s. 109.

¹⁹ D. Brulińska, E.M. Truskołaska, A. Tywończuk-Gieniusz, *Przestępczość narkotykowa z udziałem zorganizowanych grup przestępczych*, „Przegląd Policyjny” 2017, nr 2(126), s. 57.

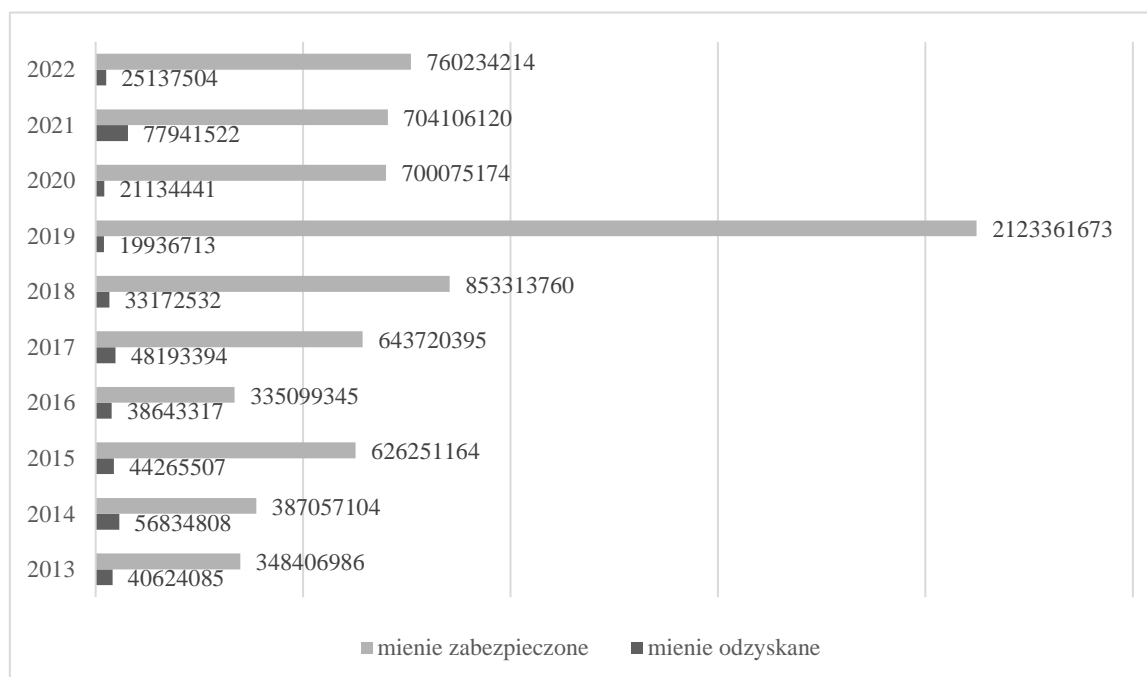
²⁰ B. Hołyst, *Kryminologia* (wyd. 2016), s. 190.

Egzemplifikację tego stanowić może fakt, iż Polska w ostatnich latach borykała się z problemem tzw. dopalaczy²¹.

Intensyfikacja przestępczości narkotykowej związana jest również z rozrostem sieci połączeń zorganizowanych struktur przestępczych. Zatem działalność przestępcza przybiera formę zorganizowanej przestępczości transgranicznej.

DZIAŁALNOŚĆ ZORGANIZOWANYCH GRUP PRZESTĘPCZYCH A STRATY SKARBU PAŃSTWA

Interesujące poznawczo z perspektywy podejmowanego zagadnienia przestępczości zorganizowanej są straty, które ponosi Skarb Państwa w związku z działalnością prowadzoną przez przestępców zorganizowanych. Na poniższym schemacie (wykres 5) zaprezentowano wymiar mienia zabezpieczonego i odzyskanego w latach 2013–2022.

Wykres 5. Mienie zabezpieczone i odzyskane [zł]

Źródło: opracowanie własne na podstawie Raportów Centralnego Biura Śledczego Policji za lata 2013-2022, <https://cbasp.policja.pl/cbs/do-pobrania/raporty-z-dzialalnosci/9890,Raporty-z-dzialalnosci.html> (15.06.2023).

Jak widać na powyższym zestawieniu, istnieją spore rozbieżności pomiędzy mieniem odzyskanym a zabezpieczonym. Udaje się bowiem odzyskać jedynie niewielką część majątku zabezpieczonego. Należy w tym miejscu poczynić wykładnię najważniejszych pojęć. Odzyskanie mienia pochodzącego z przestępstw to proces, który obejmuje „(...) ujawnianie/identyfikację,

²¹ P. Jabłoński, M. Jędrzejko, *Narkotyki i paranarkotyki. Charakterystyka i rozpoznawanie zachowań*, Gdańsk 2011, s. 86.

zabezpieczanie oraz konfiskatę/ przepadek mienia i korzyści pochodzących z działalności przestępczej w postępowaniu karnym lub karnym skarbowym”²².

Natomiast zabezpieczenie mienia pochodzącego z czynów przestępnych to „czynność procesowa Sądu lub Prokuratury polegająca na wydaniu postanowienia (art. 291 kpk) o tymczasowym zakazie przekazywania, niszczenia, przetwarzania, przemieszczania lub rozporządzania przez oskarżonego mieniem lub korzyściami pochodzącymi z przestępstwa, lub z określonej w art. 45 § 2 kk działalności przestępczej, w tym mienia przeniesionego na osoby fizyczne, prawne lub jednostki organizacyjne niemające osobowości prawnej, o których mowa w art. 45 § 3 kk oraz przedsiębiorstwa (art. 44a kk), w celu zapewnienia możliwości wykonania orzeczenia w zakresie grzywny, świadczenia pieniężnego, przepadku, środka kompensacyjnego, zwrotu pokrzywdzonemu lub innemu uprawnionemu podmiotowi korzyści majątkowej, jaką sprawca osiągnął z popełnionego przestępstwa, albo jej równowartości oraz o kosztach sądowych; zabezpieczenie wykonania orzeczenia możliwe jest także w przypadku śmierci sprawcy, umorzenia postępowania z powodu śmierci sprawcy oraz zawieszenia postępowania w sprawie, w której nie można ująć oskarżonego lub w której nie może on brać udziału”²³.

PRZECIWDZIAŁANIE PRZESTĘPCZOŚCI ZORGANIZOWANEJ

Kluczowe w efektywnej profilaktyce przestępczości zorganizowanej jest pozbawienie sprawców przestępstw owoców ich nielegalnej działalności. Przyjmuje się słusznie, iż jest to zabieg bardziej efektywny niż samo zwiększanie wymiaru kar²⁴.

Na problematykę skuteczności tego mechanizmu wskazywała również Najwyższa Izba Kontroli. Zgodnie z wynikami kontroli „W Polsce nie funkcjonuje spójny, kompleksowy system ujawniania i zabezpieczania mienia pochodzącego z przestępstw, który zapewniałby sprawne odzyskiwanie tego mienia. NIK zwraca uwagę, że działania służb i instytucji są rozproszone, nie ma też jednolitego systemu ewidencjonowania odzyskiwania mienia pochodzącego z przestępstw”²⁵.

W celu prowadzenia efektywnej walki ze zjawiskiem przestępczości zorganizowanej przyjęto szereg rozwiązań o charakterze instytucjonalnym oraz prawnym. W polskim porządku prawnym wiele instytucji posiada właściwości i kompetencje dotyczące wykrywania przestępczości zorganizowanej i eliminowania jej z życia społecznego, np. Centralne Biuro Śledcze Policji, Krajowa Administracja Skarbowa, Straż Graniczna, jak również służby specjalne – w tym Centralne Biuro Antykorupcyjne, Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego czy Agencja Wywiadu.

²² *Odzyskanie mienia pochodzącego z przestępstw*, Najwyższa Izba Kontroli, Warszawa 2019, s. 5.

²³ *Ibidem*, s. 6.

²⁴ J. Brylak, *Znaczenie przepadku korzyści majątkowej w walce z przestępczością zorganizowaną*, „Prokuratura i Prawo” 2010, nr 7-8, s. 30.

²⁵ *Tylko niewielką część majątku z przestępstw udaje się odzyskać*, <https://www.nik.gov.pl/aktualnosci/odzyskiwanie-mienia-pochodzacego-z-przestepstw.html> (15.06.2023).

Jak zaznacza W. Mądrzejowski, również poszczególne instytucje ochrony prawa w zakresie zwalczania przestępczości zorganizowanej mają niezwykle szeroki wachlarz kompetencji, porównywalny do tego, którym dysponują Stany Zjednoczone²⁶.

Z rozwiązań prawnomaterialnych niebagatelne znaczenie mają przepisy kodeksu karnego konstytuujące zjawisko, przepisy dotyczące świadka koronnego i świadka incognito, ustawa o przeciwdziałaniu narkomanii w zakresie zwalczania przestępczości narkotykowej, jak również przepisy związane z konfiskatą rozszerzoną i przypadkiem przedsiębiorstwa w obszarze przestępczości o charakterze gospodarczym.

Przyjęta w listopadzie 2022 r. przez Sejm zmiana przepisów kodeksu karnego identyfikowana jest jako zasadnicza zmiana kierunku prowadzonej polityki karnej. Jak zaznaczył Minister Sprawiedliwości Prokurator Generalny „Przepisy wymierzone są w najgroźniejszych bandytów – morderców, gwałcicieli, pedofili i członków grup mafijnych”²⁷. Co więcej, w narracji dotyczącej omawianej nowelizacji odnaleźć można również argumenty przemawiające za słusnością niniejszych rozwiązań. Wobec tego wiceminister sprawiedliwości konkluduje, iż „Surowsze kary, jakie wprowadzamy, mają być nie tylko nieuchronne, mają odstraszać i zapobiegać ponownemu popełnianiu przestępstw. Mają też zadośćuczynić ofiarom przestępstw”²⁸.

PODSUMOWANIE

Reasumując, uznać należy za słuszne działania ustawodawcy zmierzające w kierunku zwiększenia kar za zorganizowaną działalność przestępczą. Zjawisko to bowiem obarczone jest wysoką szkodliwością społeczną czynu, jak również efekt działań zorganizowanych grup i związków przestępczych przynosi ogromne straty dla Skarbu Państwa.

Niewątpliwie bowiem kara powinna mieć charakter odstraszący potencjalnych sprawców przestępstw. Niemniej jednak podkreśla się, a co jest zauważalne z perspektywy represyjności prawa karnego, iż samo zaostrzanie kar nie jest zabiegiem na tyle efektywnym, by minimalizować negatywne społecznie zjawiska. Z całą mocą uznaje się bowiem, iż nieuchronność kary, konieczność poniesienia odpowiedzialności prawnej przez sprawcę przestępstwa jest mechanizmem skuteczniejszym i bardziej pożądanym niż sama zmiana wymiaru kary²⁹. Pozostaje zatem wierzyć, iż dokonane modyfikacje przepisów prawnokarnych z perspektywy art. 258 kodeksu karnego przyniosą oczekiwane efekty w postaci poprawy statystyki dokonywanych przestępstw w zorganizowanych grupach i związkach przestępczych. Powyższe stwierdzenie potwierdza zatem przytoczoną na początku pracy pierwszą hipotezę o istotności wdrożonych zmian prawnych.

²⁶ W. Mądrzejowski, *Przestępczość zorganizowana. System zwalczania*, Warszawa 2015, s. 132.

²⁷ *Przelomowa reforma Kodeksu karnego czeka na podpis Prezydenta RP*, <https://www.gov.pl/web/sprawiedliwosc/przelomowa-reforma-kodeksu-karnego-czeka-na-podpis-prezydenta-rp> (18.06.2023).

²⁸ Ibidem.

²⁹ S. Pikulski, *Polityka karna w Polsce z perspektywy międzynarodowej*, „Białostockie Studia Prawnicze” 2009, z. 9, s. 17.

Hipoteza związana z przypuszczeniem, iż zjawisko przestępczości zorganizowanej będzie podlegało nieustannym zmianom determinowanym kształtem rzeczywistości prawnej, społecznej i politycznej, została potwierdzona. Jak wynika ze statystyk prowadzonych przez Centralne Biuro Śledcze Policji, na przestrzeni lat dochodziło do istotnej intensyfikacji zjawiska. Działo się tak m.in. za sprawą sygnalizowanych w ramach artykułu czynników takich jak pandemia koronawirusa COVID-19 czy chociażby mniejsze ryzyko wykrycia działań sprawców przestępstw.

Ostatnia hipoteza dotycząca prawdopodobieństwa, iż dynamika działań przestępczych w konkretnych jej obszarach ulegnie zmianie, została zweryfikowana i potwierdzona. Zatem na podstawie wyżej zaprezentowanych statystyk dynamiki przestępczości zorganizowanej w poszczególnych jej obszarach domniemywać można, że nieustannie nasilać się będzie przestępczość gospodarcza, jak również narkotykowa. Podkreślenia wymaga fakt, iż zorganizowane grupy przestępcze prowadzą również działalność multiprzestępczą, której desygnaty nie są na tyle syntetyczne, aby zaklasyfikować je do odpowiednich obszarów działalności.

Problem badawczy zaakcentowany na wstępie niniejszego opracowania został rozwiązany. Uznaje się bowiem, iż dynamika przestępczości zorganizowanej ulegnie zmianie. Zmiany te jednak dotyczyć mogą tylko wybranych obszarów przestępczych, co z kolei koresponduje z jedną z wyżej przytoczonych hipotez badawczych. Niewątpliwie jednak działalność zorganizowanych struktur przestępczych będzie przynosić ogromne straty Skarbowi Państwa.

BIBLIOGRAFIA

- Bojarski Marek. 2020. Część czwarta. Zakres penalizacji części szczególnej Kodeksu karnego, W Prawo karne materialne. Część ogólna i szczególna. Red. Bojarski M. Warszawa: Wydawnictwo Wolters Kluwer.
- Brułińska Dominika, Truskolaska Emilia Magdalena, Tywończuk-Gieniusz Anna. 2017. „Przestępczość narkotykowa z udziałem zorganizowanych grup przestępczych”. Przegląd Policyjny nr 2(126).
- Brylak Joanna. 2010. „Znaczenie przypadku korzyści majątkowej w walce z przestępczością zorganizowaną”. Prokuratura i Prawo nr 7-8.
- Jabłoński Piotr, Jędrzejko Mariusz. 2011. Narkotyki i paranarkotyki. Charakterystyka i rozpoznawanie zachowań. Gdańsk: Wydawnictwo Pomorska Rada Bezpieczeństwa Ruchu Drogowego.
- Jurgielewicz Emilia. 2014. Symptomatologia kryminalna udziału w zorganizowanej grupie przestępczej. W Oblicza współczesnej przestępczości zorganizowanej. Red. Katarzyna Laskowska. Białystok: Wydawnictwo Temida 2.
- Gryszczyńska Agnieszka, Klawikowski Adam. 2022. „Nowe wyzwania dla Prokuratury związane ze zwalczaniem przestępczości gospodarczej i cyberprzestępczości”. Prokuratura i Prawo.
- Hernacka-Janikowska Anna. 2021. Przestępczość zorganizowana a państwo. Wzajemne relacje i uwarunkowania. Bydgoszcz: Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy.
- Hołyst Brunon. 2016. Kryminologia. Warszawa: Wydawnictwo Wolters Kluwer.

- Madej Krzysztof. 2008. „Wszyscy byli przemytnikami. Obraz przestępczości przemytniczej i dewizowej w latach 1956–1970”. *Pamięć i Sprawiedliwość* nr 7/2 (13).
- Kozdra Karol. 2019. „Przestępczość gospodarcza – pojęcie, istota, cechy”. *Zeszyty Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Płocku* t. 30.
- „Kulisy spraw” o aferze z udziałem funkcjonariuszy MSW w okresie PRL, W <https://www.Polskieradio24.pl/130/5561/Artykul/2176456,Kulisy-funkcjonowania-ryнку-dziel--sztuki-w-Polsce> (17.06.2023).
- Łabuz Paweł. 2018. *Formy i struktury zorganizowanych grup przestępczych o charakterze ekonomiczno-gospodarczym*. W *Przestępczość gospodarcza. Istota zjawiska. Zasady odpowiedzialności, mechanizmy przestępcze i metody działania sprawców*. Red. Łabuz Paweł, Malinowska Irena, Michalski Mariusz, Safjański Tomasz. Warszawa: Wydawnictwo C. H. Beck.
- Mądrzejowski Wiesław. 2015. *Przestępczość zorganizowana. System zwalczania*. Warszawa: Wydawnictwo Ediotions Spotkania.
- Michalska-Warias Aneta. 2013. „Zorganizowana grupa przestępcza w orzecznictwie”. *Prokuratura i Prawo* nr 12.
- Odzyskanie mienia pochodzącego z przestępstw. Najwyższa Izba Kontroli. 2019. Warszawa.
- Pikulski Stanisław. 2009. „Polityka karna w Polsce z perspektywy międzynarodowej”. *Białostockie Studia Prawnicze* z. 9.
- Pływaczewski Emil Wiesław. 1996. *Węzłowe problemy przestępczości zorganizowanej w Polsce* W *Policja polska wobec przestępczości zorganizowanej*. Red. Pływaczewski Wiesław, Świerczewski Jan. Szczepno: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Policji.
- Przełomowa reforma Kodeksu karnego czeka na podpis Prezydenta RP, <https://www.gov.pl/web/sprawiedliwosc/przełomowa-reforma-kodeksu-karnego-czekana-podpis-prezydenta-rp> (18.06.2023).
- Safjański Tomasz, Jędrzejko Mariusz, Koziński Jerzy. 2016. *Skala i charakter używania narkotyków i do palaczy w Polsce. Przestępczość narkotykowa*. W *Narkotyki i dopalacze. Zjawisko, zagrożenia, rozpoznawanie zachowań, profilaktyka*. Red. nauk. Jędrzejko Mariusz, Kowalski Mirosław, współpr. Rosik Bronisław P., Zagajewski Tomasz. Warszawa–Milanówek: Oficyna Wydawnicza Aspra-JR.
- Stwarz Magdalena. 2023. „Podstawy odpowiedzialności za przestępczość zorganizowaną na przykładzie wybranych instrumentów części ogólnej kodeksu karnego”. *Studia Prawnicze*.
- Tylko niewielką część majątku z przestępstw udaje się odzyskać, W <https://www.nik.gov.pl/aktualnosci/odzyskiwanie-mienia-pochodzacego-z-przestepstw.html> (15.06.2023).
- Tywończuk-Gieniusz Anna, Rejmaniak Rafał. 2014. *Udział w zorganizowanej grupie lub związku przestępczym w świetle orzecznictwa Sądów Apelacyjnych i Sądu Najwyższego*. W *Oblicza współczesnej przestępczości zorganizowanej*. red. Laskowska Katarzyna. Białystok: Wydawnictwo Temida 2.
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz.U. 2022 poz. 1138 ze zm.).
- Wiak Krzysztof. 2021. *Część szczególna. Art. 258*. W *Kodeks karny. Komentarz*. Red. Grześkowiak Alicja, Wiak Krzysztof. Warszawa: Wydawnictwo C. H. Beck.

Grzegorz KLIMKOWSKI
Uczelnia Państwowa im. Jana Grodka w Sanoku
Instytut Techniczny
gklimkowski@up-sanok.edu.pl
<https://orcid.org/0000-0002-4638-8990>

Henryk NOGA
Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie, Instytut Nauk Technicznych
henryk.noga@up.krakow.pl
<https://orcid.org/0000-0001-7073-3443>

Barbara GARBARZ-GLOS
Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie, Instytut Nauk Technicznych
barbara.garbarz-glos@up.krakow.pl
<https://orcid.org/0000-0002-8823-9616>
<https://doi.org/10.34739/dsd.2023.01.11>

ASPEKTY BEZPIECZEŃSTWA I HIGIENY PRACY W PRZEDSIĘBIORSTWIE ZAJMUJĄCYM SIĘ PRODUKCJĄ I DYSTRYBUCJĄ PRZEWODÓW POLIAMIDOWYCH

ABSTRAKT: Artykuł przedstawia procedury bezpieczeństwa i higieny pracy obowiązujące w przedsiębiorstwie zajmującym się produkcją przewodów poliamidowych, prowadzącego działalność biznesową w sposób zapewniający wysoki poziom bezpieczeństwa pracy. W artykule skupiono się na regulacjach i aktach prawnych określających podstawowe obowiązki zarówno pracodawcy, jak i pracownika w zakresie BHP, umożliwiającym likwidację lub ograniczenie oddziaływania czynników niebezpiecznych, szkodliwych i uciążliwych dla pracownika. Poddano analizie stanowiska pracy szczególnie narażone na występowanie zdarzeń w związku z pracą, wywołanych przyczyną zewnętrzną. Przedstawiono zapobiegawcze metody minimalizowania zagrożeń na stanowisku pracy, wskazano na szczególną rolę i zaangażowanie pracodawcy w zwiększanie świadomości związanej z zagrożeniami, wypadkami, urazami i chorobami zawodowymi oraz współudział pracowników w tym procesie.

SŁOWA KLUCZOWE: inżynieria bezpieczeństwa, bezpieczeństwo i higiena pracy, stanowisko produkcyjne, proces technologiczny, profilaktyka zdrowotna

OCCUPATIONAL HEALTH AND SAFETY ASPECTS IN A COMPANY PRODUCING AND DISTRIBUTING POLYAMIDE CABLES

ABSTRACT: The article presents occupational health and safety procedures in force in a company dealing in the production of polyamide cables, a company conducting business activity in a way that ensures a high level of occupational safety. The article focuses on regulations and legal acts defining the basic obligations of both the employer and the employee in the field of health and safety, enabling the elimination or reduction of the impact of factors that are dangerous, harmful and burdensome for the employee. Workplaces particularly exposed to the occurrence of work-related events caused by external causes are discussed. Preventive methods of minimizing hazards at the workplace were presented, the special role and involvement of the employer as well as the participation of employees in increasing awareness of hazards, accidents, injuries and occupational diseases were indicated.

KEYWORDS: safety engineering, occupational health and safety, production station, technological process, preventive health care

WPROWADZENIE

Przepisy dotyczące bezpieczeństwa i higieny pracy wprowadzane były na świecie sukcesywnie, szczególnie przez kraje, w których rozwijał się przemysł. W pierwszej kolejności podejmowano działania dotyczące ochrony pracy kobiet oraz dzieci. Od 1950 r. Międzynarodowa Organizacja Pracy (ILO) i WHO prowadzą wspólny program promocji zdrowia w miejscu pracy, kładąc nacisk na trzy ważne cele: utrzymanie i promowanie zdrowia pracowników i ich zdolności do pracy, poprawę środowiska pracy i sprawienie, by stała się bardziej sprzyjająca bezpieczeństwu i zdrowiu, oraz rozwijanie organizacji pracy i wprowadzanie takich kultur pracy, które wspierają zdrowie i bezpieczeństwo oraz promują tzw. pozytywny klimat społeczny, sprzyjający wydajności i przyczyniający się do zwiększenia zadowolenia pracowników^{1,2}.

W Polsce działania dążące w kierunku ochrony zdrowia i życia pracowników odnotowano na początku lat 20. ubiegłego wieku. Jednakże służba BHP powstała dopiero pierwszego sierpnia 1953 r., gdyż wtedy to określono normy dotyczące zapewnienia podstawowych standardów w strefie bezpieczeństwa i higieny pracy³. Początkowo służby BHP podejmowały działania w przemyśle ciężkim z uwagi na znaczną liczbę wypadków. Z czasem objęły również pozostałe gałęzie przemysłu. Obecnie bezpieczeństwo, do którego stopniowo przywiązywano coraz większą wagę, jest sprawą priorytetową. Przepisy BHP opracowano, koncentrując się na kulturze zapobiegania wypadkom przy pracy oraz chorobom zawodowym, przewidując zapewnienie środków zapobiegawczych, informacji oraz uczestnictwa w szkoleniach dla pracowników i ich przedstawicieli w sektorze publicznym i prywatnym^{4,5}. Bardzo szczegółowo zostały określone działania uwzględniające transformację ekologiczną, cyfrową, gospodarczą, a nawet zmieniające się postrzeganie tradycyjnego środowiska pracy⁶. Przepisy same w sobie wyeliminują ryzyka wystąpienia wypadku czy choroby zawodowej, ale uświadamianie pracowników co do zagrożeń w środowisku pracy, głównie poprzez wdrażanie procedur i szkolenia BHP, znacznie zmniejsza ryzyko ich wystąpienia. Zakłady produkcyjne wyposażone są w maszyny i urządzenia, stanowiące prawdopodobne przyczyny wielu ryzyk i zagrożeń. Dlatego wdrożenie i stosowanie procedur BHP dotyczących specyfiki danego zakładu jest bardzo ważne⁷. Należy podkreślić, że przestrzeganie przepisów BHP nie leży wyłącznie w gestii pracowników, ale przede wszystkim to pracodawcy są zobligowani do zapewnienia pracownikom

¹ H. ten Have, M. do Céu Patrão Neves, *Occupational Safety*, [in:] *Dictionary of Global Bioethics*, Basel 2021, p. 777.

² K. Suyoung, A.B. de Castro, J.R. Harting, S.-J. Lee, K. Johnson, S. Bao, *Job satisfaction and job security as moderators in the relationships among job demands, musculoskeletal symptoms, and work performance*, „International Archives of Occupational and Environmental Health” 2023, 96(4), p. 607-619.

³ R. Adler, *Początki służby BHP w Rzeczypospolitej Polskiej*, „Promotor BHP” 2021, 10, s. 46.

⁴ *Strategiczne ramy UE dotyczące bezpieczeństwa i higieny pracy na lata 2021–2027. Bezpieczeństwo i higiena pracy w zmieniającym się świecie pracy*, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52021DC0323> (31.01.2023).

⁵ M. Papierz (red.), *Niezbędnik Specjalisty ds. BHP*, Warszawa 2014, s. 9.

⁶ *The European Pillar of Social Rights Action Plan*, https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/economy-works-people/jobs-growth-and-investment/european-pillar-social-rights/european-pillar-social-rights-action-plan_pl (8.02.2023).

⁷ J. Chojnicki, G. Jarosiewicz, *ABC BHP informator dla pracodawców*, Warszawa 2019, s. 98.

bezpiecznych oraz higienicznych warunków pracy poprzez działania profilaktyczne polegające na rozpoznaniu i analizie przyczyn oraz skutków niebezpiecznych zdarzeń⁸.

WYTYCZNE W ZAKRESIE BHP

Podstawowymi aktami prawnymi regulującymi kwestie bezpieczeństwa i higieny pracy są Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., zapewniająca prawo do bezpiecznych i higienicznych warunków pracy, oraz ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. (Kodeks pracy), określająca podstawowe obowiązki zarówno pracodawcy, jak i pracownika w zakresie BHP. Ustawa ta definiuje wymogi dotyczące między innymi obiektów budowlanych, pomieszczeń pracy, maszyn i urządzeń technicznych. Określa czynniki oraz procesy pracy stwarzające szczególne zagrożenie dla zdrowia i życia oraz działania służące profilaktyce ochrony zdrowia. Przepisy kodeksu pracy są dostosowywane do norm międzynarodowych zawartych w dyrektywach Wspólnoty Europejskiej czy konwencjach Międzynarodowej Organizacji Pracy. Również tzw. ustawy okołokodeksowe, czyli ustawa z dnia 14 marca 1985 r. o Państwowej Inspekcji Sanitarnej, ustawa z dnia 24 czerwca 1983 r. o Społecznej Inspekcji Pracy i ustawa z dnia 30 października 2002 r. o ubezpieczeniu społecznym z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych, zawierają przepisy dotyczące bezpieczeństwa i higieny pracy. Innym źródłem prawa z zakresu bezpieczeństwa i higieny pracy są akty wykonawcze regulujące zagadnienia bezpieczeństwa i higieny pracy. Szczególną uwagę należy zwrócić na Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z dnia 26 września 1997 r. w sprawie ogólnych przepisów bezpieczeństwa i higieny pracy, które zawiera szczegółowe informacje dotyczące pomieszczeń pracy stałej i czasowej, oznakowania dróg i przejść. Obejmuje także szereg informacji na temat pomieszczeń higieniczno-sanitarnych. Jak wynika z rozporządzenia, miejsca w zakładzie pracy, gdzie występują czynniki szkodliwe, powodujące zagrożenie dla pracowników powinny być wyraźnie oznakowane tzw. znakami bezpieczeństwa. Jeżeli jest to niemożliwe ze względów technologicznych, należy zapewnić pracownikom środki ochrony zbiorowej lub indywidualnej. Ponadto należy systematycznie przeprowadzać kontrole stanu BHP w zakładzie, zwracając szczególną uwagę na procesy pracy oraz stan techniczny maszyn, urządzeń i innego sprzętu. W przypadku występowania zagrożenia dla zdrowia lub życia pracowników, osoba kierująca zobowiązana jest do natychmiastowego wstrzymania prac i wszczęcia działań mających na celu wyeliminowanie niebezpieczeństwa.

W zakresie bezpieczeństwa i higieny pracy ograniczyć ryzyko pomaga Certyfikacja ISO. Obecnie ważną rolę w promowaniu i wdrażaniu systemów zarządzania BHP odgrywa Norma ISO 45001:2018⁹ zawierająca wymagania i wytyczne dla systemu zarządzania BHP, której polska wersja (PN-ISO 45001:2018-06) ukazała się w roku 2019. Wdrożenie systemu zarządzania BHP zgodnego z wymaganiami tej normy powinno umożliwiać spełnienie wymagań

⁸ B. Rączkowski, *BHP w praktyce*, Gdańsk 2020, s. 20.

⁹ International Organization for Standardization, *ISO 45001. Occupational health and safety*, Geneva 2018.

obowiązujących przepisów prawa i innych wymagań oraz osiągnięcie ustalonych celów bezpieczeństwa i higieny pracy¹⁰. Norma ta stosowana jest we wszystkich organizacjach, które podjęły decyzję o wdrożeniu i utrzymaniu systemu zarządzania BHP bez względu na wielkość i zakres działalności, wskazuje na znaczny wkład kierownictwa oraz podkreśla niebagatelny udział pracowników w zarządzaniu BHP. Istotnym elementem jest to, że oprócz całościowego ujęcia aspektów związanych z BHP, w tym profilaktyką wypadków przy pracy i ich identyfikacją, analizie poddawane są również potencjalne zagrożenia psychospołeczne. Wynika z tego, że znaczna uwaga nakierowana jest na promowanie zdrowia oraz dobre samopoczucie pracowników. Norma PN-ISO 45001:2018 będąca efektem współpracy międzynarodowych ekspertów ma za cel poprawę poziomu bezpieczeństwa stanowisk pracy z jednoznacznym wskazaniem na zaangażowanie pracowników niższego szczebla w działania prewencyjne na rzecz poprawy warunków BHP¹¹. Została ona tak skonstruowana, aby poprzez spełnienie odpowiednich wymagań wspomóc organizacje w zbudowaniu systemu zarządzania, pozwalając na stworzenie bezpiecznych miejsc pracy poprzez między innymi zapewnienie ochrony zdrowia pracowników i ograniczenie ryzyka związanego z urazami będącymi skutkiem wypadków przy pracy.

ISO 45001:2018 ułatwia pracodawcom osiągnięcie wyznaczonych celów, które zgodnie z przedstawioną w niej polityką BHP obejmują¹²:

- ciągłe doskonalenie warunków BHP,
- przestrzeganie wymagań prawnych,
- osiągnięcie założonych celów BHP.

Obecnie przedsiębiorstwa coraz częściej podejmują działania zmierzające do poprawy warunków BHP. Ważne jest, aby działania te były prowadzone systematycznie, zwiększając w ten sposób skuteczność i poziom BHP oraz powodując poprawę efektów ekonomicznych.

ASPEKTY BEZPIECZEŃSTWA I HIGIENY PRACY NA STANOWISKACH DO PRODUKCJI PRZEWODÓW POLIAMIDOWYCH

OGÓLNE WYMAGANIA BHP NA STANOWISKU PRACY

Stanowiska pracy muszą być urządzone odpowiednio do wykonywanych czynności z zachowaniem zasad ergonomii, z uwzględnieniem wolnej powierzchni pozwalającej zatrudnionemu na swobodę ruchu podczas wykonywania pracy, jak również szerokości przejść między

¹⁰ Centralny Instytut Ochrony Pracy – Państwowy Instytut Badawczy, *Systemy zarządzania BHP*, https://www.ciop.pl/CIOPPortalWAR/appmanager/ciop/pl?_nfpb=true&_pageLabel=P16600139261348474174014&html_tresc_root_id=19958&html_tresc_id=19959&html_klucz=19958&html_klucz_spis= (24.01.2023).

¹¹ Asystent BHP-Portal, *Zarządzanie bhp zgodne z normą PN-ISO 45001:2018*, 03.12.2019, <https://asystentbhp.pl/zarządzanie-bhp-zgodne-z-norma-pn-iso-450012018> (24.01.2023).

¹² *Zarządzanie bezpieczeństwem i higieną pracy*, <https://wiedza.pkn.pl/web/wiedza-normalizacyjna/zarządzanie-bezpieczeństwem-i-higiena-pracy> (8.02.2023).

maszynami a ścianami bądź innymi urządzeniami¹³. Stanowiska, gdzie występują czynniki szkodliwe lub niebezpieczne, powinny być zlokalizowane tak, aby nie narażać na ich działanie pracowników na innych stanowiskach. Użytkowanie maszyn powinno odbywać się z zachowaniem ergonomii i wymagań BHP określonymi odrębnymi przepisami, z uwzględnieniem dokumentacji techniczno-ruchowej oraz ryzyka zawodowego na danym stanowisku. Zgodnie z aktualnymi wymogami każda maszyna musi być wyposażona w element sterowniczy umożliwiający bezpieczne i całkowite jej zatrzymanie oraz odpowiednie elementy do zatrzymania awaryjnego¹⁴. Elementy sterownicze maszyn i urządzeń produkcyjnych wpływające na bezpieczeństwo pracownika muszą znajdować się w widocznym miejscu oraz być oznaczone zgodnie z polskimi normami. Nie mogą one stwarzać zagrożeń dla użytkownika, w szczególności poprzez ich przypadkowe użycie. Maszyny muszą być również wyposażone w odpowiednio oznakowane i łatwe do zidentyfikowania zespoły elementów do odłączania od źródeł energii. W przypadku urządzeń wielostanowiskowych jest to sygnalizacja dźwiękowa lub świetlna w sposób automatyczny wysyłająca sygnały informujące o uruchomieniu maszyny¹⁵. Elementy ruchome oraz części maszyn stwarzające zagrożenie powinny być osłonięte co najmniej 2,5 m od poziomu podłogi. Osłony te mają za zadanie uniemożliwić dostęp do strefy niebezpiecznej. Jeżeli są niepełne, np. wykonane z prętów lub siatki, umieszcza się je w takiej odległości (odległości określone są przez polskie normy) od strefy niebezpiecznej, aby nie było możliwości bezpośredniego dotknięcia tych elementów. Urządzenia ochronne mają za zadanie nie tylko zapewnić bezpieczeństwo pracownikowi obsługującemu maszynę, ale również osobom znajdującym się w jej otoczeniu. Powinny działać niezawodnie, mieć odpowiednią wytrzymałość, funkcjonować samoczynnie. Ważne jest, aby nie były łatwo usuwalne bądź odłączane bez użycia narzędzi, aby nie powodowały dodatkowego zagrożenia oraz nie utrudniały procesu pracy. Na stanowisku należy wyodrębnić miejsce na maszynę, stół roboczy i oprzyrządowanie oraz pojemniki przeznaczone do składowania gotowych wyrobów i odpadów. Przy czym na stanowisku nie należy przechowywać większej ilości wyrobów gotowych, półproduktów, odpadów niż w ilości wystarczającej na utrzymanie w ciągłości procesu pracy.

Jeżeli na określonym stanowisku występuje podwyższone ryzyko pożaru czynników niebezpiecznych dla zdrowia powstałych w procesie pracy czy też ryzyko wybuchu, to takie stanowiska muszą być wyposażone w środki ochronne odpowiednie do zagrożenia. Stanowiska, na których występują czynniki szkodliwe, muszą być odizolowane od innych stanowisk, aby nie powodowały zagrożenia dla pozostałych pracowników.

Stanowiska pracy muszą być we właściwy sposób oświetlone i oznakowane odpowiednimi barwami i znakami bezpieczeństwa (piktogramami), a wzajemne ich usytuowanie

¹³ *Organizacja stanowisk pracy*, <https://www.biznes.gov.pl/pl/porta/00292#3> (24.01.2023).

¹⁴ B. Rączkowski, *BHP w praktyce*, Gdańsk 2020, s. 729.

¹⁵ Rozporządzenie Ministra Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej z dnia 30 września 2003 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie minimalnych wymagań dotyczących bezpieczeństwa i higieny pracy w zakresie użytkowania maszyn przez pracowników podczas pracy (Dz.U. 2003 nr 178 poz. 1745).

powinno gwarantować bezpieczne dojście do stanowiska oraz szybką ewakuację w razie wystąpienia sytuacji awaryjnej¹⁶.

STANOWISKO DO TERMOFORMOWANIA PRZEWODÓW POLIAMIDOWYCH W AUTOKLAWIE

Stanowisko służące do termoformowania przewodów poliamidowych szczególnie polecanych do zastosowań w systemach pneumatycznych, układach smarowania, instalacjach hydraulicznych i paliwowych składa się z:

- autoklawu,
- wanny do podgrzewania przewodów poliamidowych,
- urządzenia do chłodzenia form metalowych wodą (tzw. deszczownica)
- rozjazdu i drabinki,
- wózka szynowego,
- stołu roboczego.

Autoklawy charakteryzuje prosta konstrukcja, zbudowane są głównie z kształtowników i blach z przyłączem pary technologicznej (zdjęcie 1).

Zdjęcie 1. Autoklaw na stanowisku pracy
Źródło: E. Picuch – opracowanie własne.

Przed rozpoczęciem pracy przy obsłudze autoklawu operator powinien sprawdzić:

- czy zostały zdjęte z niego wszystkie klucze używane do regulacji i konserwacji,
- czy zachowany jest porządek w przestrzeni roboczej urządzenia,
- czy działa poprawnie wyłącznik bezpieczeństwa (zlokalizowany na panelu operatorskim),
- szczelność zamknięcia drzwi autoklawu,
- stan uszczelki kłapy,
- stan techniczny osprzętu stosowanego na stanowisku pracy (rozjazdów, drabinek, wanien do podgrzewania wody).

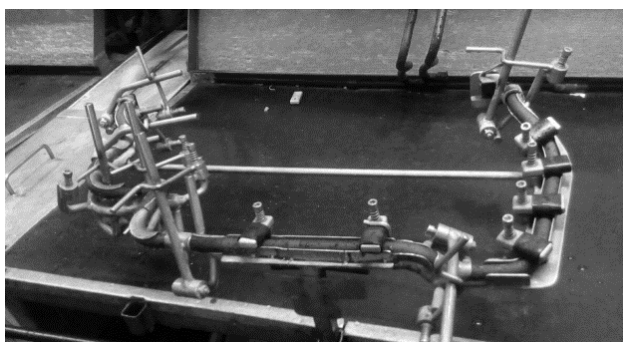
¹⁶ PN-EN 12464-1:2012 Światło i oświetlenie – Oświetlenie miejsc pracy – Część 1: Miejsca pracy we wnętrzach, <https://sklep.pkn.pl/pn-en-12464-1-2012p.html> (24.01.2023); Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z dnia 26 września 1997 r. w sprawie ogólnych przepisów bezpieczeństwa i higieny pracy (Dz.U. 1997 nr 129 poz. 844).

W przypadku, gdy autoklaw pozostaje zamknięty, przed jego otwarciem należy upewnić się, poprzez odczyt z manometru, czy wewnątrz nie znajduje się para wodna pod ciśnieniem. Bezwzględnie zakazane jest otwieranie klapy, jeżeli w autoklawie jest para pod ciśnieniem wyższym niż 0,01 bara. Należy również skontrolować, czy zawór zrzutu pary jest otwarty, a zawory dobijania pary zamknięte. Po wykonaniu wszystkich wymienionych czynności można bezpiecznie otworzyć autoklaw. Taki sposób postępowania jest bardzo ważny ze względu na duże prawdopodobieństwo nagromadzenia się w autoklawie pary wodnej, a tym samym ryzyka poparzenia operatora podczas otwierania klapy (dennicy).

Prace wykonywane na stanowisku termoformowania przebiegają w kilku etapach. W pierwszej kolejności pracownik układa na stole roboczym przewody poliamidowe o odpowiedniej długości i średnicy, które poddawane będą profilowaniu, układa również metalowe formy. Z uwagi na to, że poliamid wykazuje dużą sztywność i twardość, przed umieszczeniem go w metalowej formie w celu zmiękczenia i uplastycznienia należy go podgrzewać przez kilka sekund w specjalnej wannie wypełnionej gorącą wodą (zdjęcie 2). Podczas umieszczania poliamidu w formie należy zwrócić uwagę, aby wszystkie zamki zostały dokładnie domknięte (zdjęcie 3).

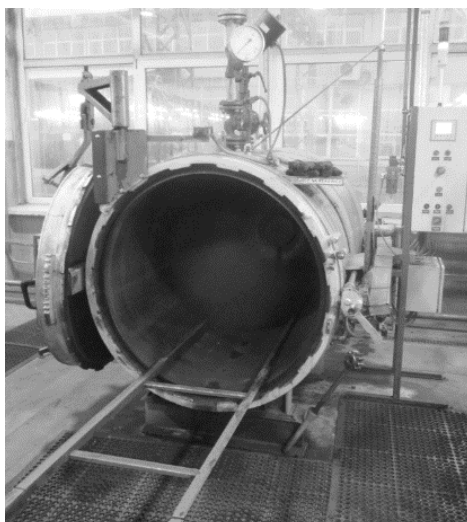

Zdjęcie 2. Wanna do podgrzewania przewodów poliamidowych
Źródło: E. Picuch – opracowanie własne.

Zdjęcie 3. Forma z umieszczonym wewnątrz przewodem poliamidowym
Źródło: E. Picuch – opracowanie własne.

Gotowe formy montowane są na wózku szynowym. Następnie w celu umieszczenia wózka w autoklawie pracownik montuje szynę łączącą pomiędzy autoklawem a stanowiskiem rozjazdowym (zdjęcie 4). Zdjęcie 5 przedstawia autoklaw z wózkiem szynowym załadowanym formami.

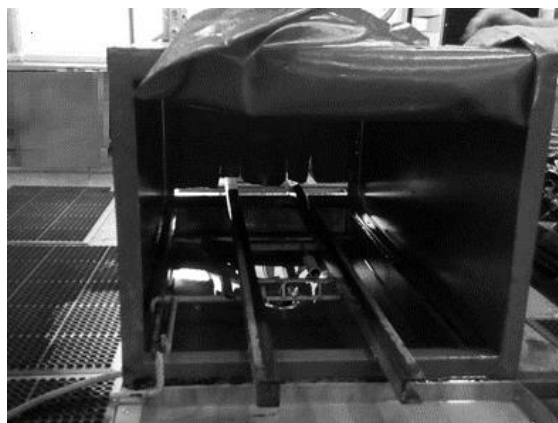

Zdjęcie 4. Szyna łącząca, służąca do przetaczania wózka do/z autoklawu
Źródło: E. Picuch – opracowanie własne.

Zdjęcie 5. Autoklaw z umieszczonym wewnątrz wózkiem z formami
Źródło: E. Picuch – opracowanie własne.

Po umieszczeniu wózka w autoklawie operator ściąga szynę łączącą i zamyka klapę autoklawu, ustawiając odpowiedni program na panelu operatorskim. Po ukończonym procesie profilowania wózek przetaczany jest z autoklawu do „deszczownicy” (zdjęcie 6), w której formy schładzane są strumieniem zimnej wody. Następnie schłodzone formy przenoszone są na stół roboczy, gdzie wyjmowane są z nich wyprofilowane wyroby. W ostatnim etapie gotowe detale układane są w pojemnikach.

Zdjęcie 6. „Deszczownica” na stanowisku pracy

Źródło: E. Piecuch – opracowanie własne

Każdy pracownik przed przystąpieniem do obsługi autoklawu w celu jego bezpiecznego eksploataowania musi zapoznać się z zaleceniami instrukcji obsługi oraz stosować je w całości ze szczególnym uwzględnieniem wszystkich znaków zakazu, nakazu i znaków informacyjnych (schemat 1) oraz wymogami BHP.

Schemat 1. Najważniejsze znaki bezpieczeństwa obowiązujące przy obsłudze autoklawu

Źródło: https://znaki-bhp.pl/produkty/78_bezpieczenstwo_i_higiena_pracy; https://znaki-bhp.pl/produkty/71_bezpieczenstwo_i_higiena_pracy (24.01.2023).

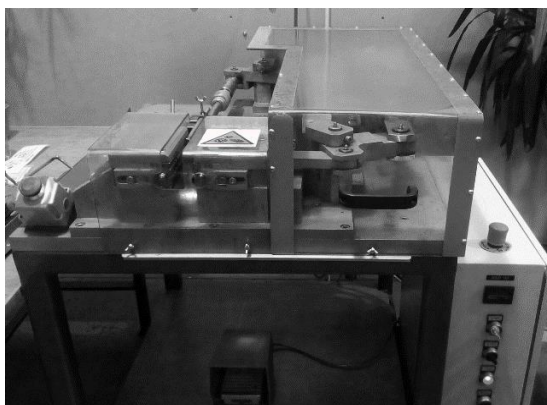
Zasadniczo przy obsłudze autoklawu obowiązują przepisy ogólne przewidziane dla warunków pracy w przemyśle:

- do obsługi autoklawu mogą zostać dopuszczeni wyłącznie pracownicy przeszkoleni w zakresie obsługi autoklawu i przepisów bezpieczeństwa i higieny pracy ze szczególnym uwzględnieniem ryzyka stwarzanego przez autoklaw;
- autoklaw (szafa sterująca) zasilany jest niebezpiecznym dla życia napięciem sieci energetycznej, dlatego wszelkie działania serwisowe bądź prewencyjne mogą być wykonywane wyłącznie przez wykwalifikowany personel z odpowiednimi uprawnieniami;
- bezwzględnie zakazane jest podejmowanie jakichkolwiek działań prowadzących do obniżenia statusu bezpieczeństwa autoklawu;
- w razie wątpliwości co do zachowania warunków bezpieczeństwa przy wykonywaniu pracy pracownik ma prawo ją przerwać i zwrócić się do przełożonego o wyjaśnienie sytuacji;
- każdy zaistniały wypadek przy pracy należy zgłosić swojemu przełożonemu oraz zabezpieczyć stanowisko pracy, na którym doszło do wypadku, przed dostępem osób niepowołanych;

- podczas pracy należy zadbać, aby przestrzeń wokół autoklawu nie była zastawiona, gdyż może się to przyczynić do powstania zdarzeń wypadkowych (potknięcia, poślizgnięcia, przewrócenia, poparzenia);
- w razie wystąpienia jakiegokolwiek niebezpieczeństwa możliwe jest awaryjne zatrzymanie autoklawu przy użyciu wyłącznika bezpieczeństwa;
- zakazane jest dotykanie podzespołów autoklawu podczas jego pracy;
- na stanowisku profilowania poliamidów w autoklawie nakazuje się używanie odzieży roboczej, ograniczającej do minimum możliwości pochwycenia, poparzenia lub wciągnięcia;
- ze względu na wysoką temperaturę prace przy obsłudze autoklawu należy wykonywać w odpowiednich rękawicach, chroniących przed tym zagrożeniem;
- na niniejszym stanowisku pracy nakazuje się używanie antypoślizgowego obuwia roboczego, a podłoga w otoczeniu autoklawu powinna być utrzymywana w należytej czystości;
- prace przy umieszczaniu i wyjmowaniu wózka szynowego z autoklawu może wykonywać wyłącznie przeszkolony personel z zachowaniem szczególnej ostrożności, ponieważ podczas tych prac istnieje ryzyko poparzenia;
- bezwzględnie zabrania się wchodzenia na konstrukcję rozjazdu autoklawu;
- wszystkie szafy sterownicze, podczas pracy autoklawu oraz jego postoju, powinny być zawsze zamknięte¹⁷.

STANOWISKO OBSŁUGI SPĘCZARKI PNEUMATYCZNEJ DO POLIAMIDÓW

Spęczarka jest to urządzenie pneumatyczne pracujące w trybie półautomatycznym, przeznaczone do wykonywania spęczeń na końcach przewodów poliamidowych. Stanowisko obsługi spęczarki (zdjęcie 7) do poliamidów jest stanowiskiem jednoosobowym, na które powinno być przeznaczone tyle miejsca, ile jest potrzebne do swobodnego i bezpiecznego wykonywania danej czynności¹⁸.

Zdjęcie 7. Spęczarka pneumatyczna na stanowisku pracy
Źródło: E. Picuch – opracowanie własne.

¹⁷ Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z dnia 26 września 1997 r. w sprawie ogólnych..., op. cit.

¹⁸ Obwieszczenie Ministra Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej z dnia 28 sierpnia 2003 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Socjalnej w sprawie ogólnych przepisów bezpieczeństwa i higieny pracy (Dz.U. 2003 nr 169, poz.1650).

Przed przystąpieniem do obsługi urządzenia obowiązkiem operatora jest:

- sprawdzenie, czy w otoczeniu urządzenia zachowane są czystość i porządek. W obrębie maszyny nie powinny znajdować się przedmioty mogące zakłócić normalną pracę urządzenia;
- sprawdzić wzrokowo stan maszyny, ze szczególnym zwróceniem uwagi na stan przewodu przyłączeniowego do sieci elektrycznej oraz węża sprężonego powietrza. Istotną rzeczą jest sprawdzenie poprawności zamocowania osłon;
- przygotowanie stanowiska do odkładania spęczonych poliamidów: stolik i przekładki;
- zamontowanie szczęk, ze szczególnym zwróceniem uwagi, czy śruby mocujące nie są luźne;
- sprawdzenie poprawności działania wyłącznika awaryjnego.

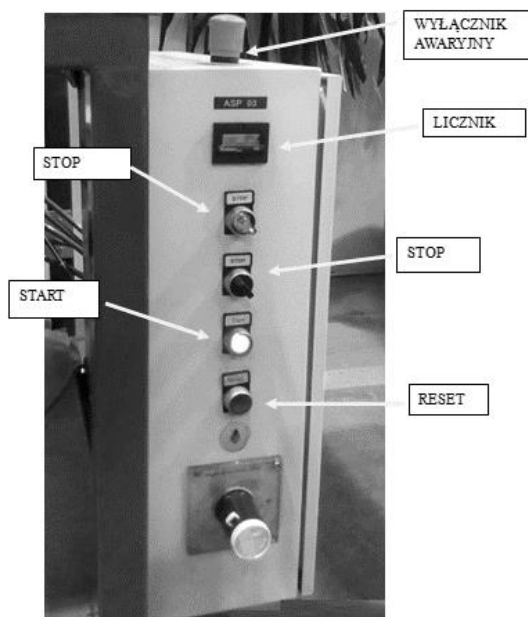
Pracownik umieszcza poliamid w wycięciu w szczękach (zdjęcie 8), zwracając szczególną uwagę na bezpieczną odległość dłoni i palców od elementów ruchomych szczęk.

Zdjęcie 8. Wycięcie w szczękach, w którym umieszczany jest poliamid

Źródło: E. Piecuch - opracowanie własne.

Po umieszczeniu poliamidu w szczękach urządzenia (dzięki wymiennym szczękom istnieje możliwość wykonania spęczeń różnych rodzajów) operator naciska przycisk nożny. Po wykonaniu spęczenia operator dokonuje jego pomiaru, następnie odkłada gotowe detale na przygotowany do tego celu stolik. Jeżeli istnieje konieczność korekty ustawienia szczęk, natychmiast należy wcisnąć wyłącznik awaryjny. Niedopuszczalne jest wykonywanie jakichkolwiek czynności regulacyjnych na maszynie będącej w trybie gotowości do pracy. Przy konieczności zmiany typu poliamidu (poliamid o większej lub mniejszej średnicy) bezwzględnie należy wcisnąć przycisk awaryjny. Wtedy operator dokonuje zdemontowania osłon oraz szczęk. Po zamontowaniu innych szczęk zgodnych z typem spęczanego poliamidu operator powinien zwrócić szczególną uwagę na poprawność ich umocowania. Bezwzględnie należy założyć osłonę szczęk, następnie odblokować wyłącznik awaryjny i zresetować urządzenie za pomocą przycisku znajdującego się na panelu sterowania.

Zdjęcie 9. Elementy sterujące urządzeniem

Źródło: E. Piecuch – opracowanie własne

Zdjęcie 9 przedstawia elementy sterujące urządzeniem, które oznakowane są w sposób widoczny i możliwy do zidentyfikowania. Usytuowane są poza strefą niebezpieczną, aby ich obsługa lub przypadkowe uruchomienie nie stwarzały dodatkowego zagrożenia dla operatora¹⁹.

Po zakończonej pracy operator wyłącza maszynę, porządkuje stanowisko pracy oraz zabezpiecza urządzenie przed możliwością uruchomienia przez osoby nieupoważnione.

Główne zasady bezpiecznej pracy na stanowisku są następujące:

- należy skupić uwagę na wykonywanej pracy;
- w rejonie pracy utrzymywać czystość i porządek;
- nie dopuszczać do obecności osób postronnych na stanowisku pracy;
- należy pracować tylko i wyłącznie z zamontowanymi osłonami;
- zachować bezpieczną odległość od elementów ruchomych maszyny;
- wszelkie awarie i usterki należy zgłaszać przełożonemu, jednocześnie powstrzymać się od pracy na niesprawnym urządzeniu;
- pod żadnym pozorem nie należy regulować położenia czujników pozycji siłowników pneumatycznych;
- nie należy wkładać żadnych części ciała do stref zagrożenia przewidywalnym niebezpieczeństwem przed wyeliminowaniem potencjalnych sytuacji zagrożenia
- obowiązuje całkowity zakaz pracy na niesprawnym urządzeniu;
- bezwzględnie zakazane jest demontowanie osłon i innych elementów bezpieczeństwa;

¹⁹ Rozporządzenie Ministra Gospodarki z dnia 30 października 2002 r. w sprawie minimalnych wymagań dotyczących bezpieczeństwa i higieny pracy w zakresie użytkowania maszyn przez pracowników podczas pracy (Dz.U. 2002 nr 191 poz. 1596).

- na stanowisku pracy powinna znajdować się instrukcja obsługi i BHP, zgodnie z którą należy wykonywać pracę.

Schemat 2. Oznaczenia znakami bezpieczeństwa na stanowisku pracy spęczarki
Źródło: https://znaki-bhp.pl/produkty/78_bezpieczenstwo_i_higiena_pracy; https://znaki-bhp.pl/produkty/71_bezpieczenstwo_i_higiena_pracy (24.01.2023).

Największe zagrożenie wypadkowe istnieje w rejonie szczęk urządzenia, dlatego też ważne jest specjalne oznakowanie (schemat 2). Jeżeli wskutek nieuwagi znajdzie się w tym miejscu np. palec i zostanie uruchomiony cykl spęczania, grozi to zmiżdżeniem lub obcięciem palca. Podczas pracy należy zachować bezpieczny dystans dłoni od ww. wycięcia. Trzeba zachować szczególną uwagę podczas wymiany szczęk i prac regulacyjnych oraz wykluczyć możliwość przypadkowego uruchomienia.

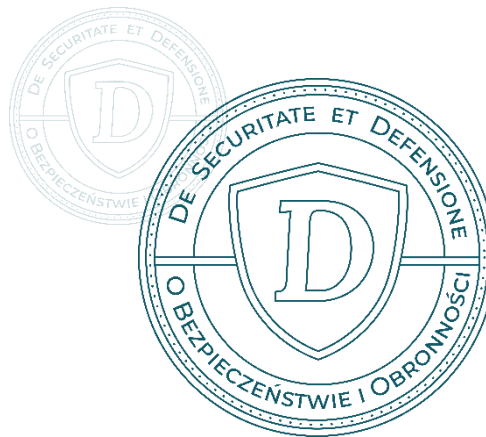
PODSUMOWANIE

W artykule zaprezentowano stanowiska oraz główne etapy procesów technologicznych (uporządkowanych i zorganizowanych zbiorów czynności) w produkcji przewodów poliamidowych wymagających indywidualnego podejścia, różnych sposobów opracowania dokumentacji BHP i instrukcji stanowiskowych pozwalających spełnić obowiązki prawne, a także zagwarantować wyższy poziom bezpieczeństwa w zakładzie. Zwrócono szczególną uwagę na organizację pracy, określenie wymogów BHP przy obsłudze i eksploatacji urządzeń i maszyn na przedmiotowych stanowiskach pracy wraz z oceną ryzyka i wskazaniem zaistnienia określonego zagrożenia dla zdrowia i życia. Zdolność danego zakładu produkcyjnego do właściwego zarządzania BHP, a tym samym do osiągnięcia oczekiwanych wyników zależy od wielu czynników, do których w przypadku omawianego przedsiębiorstwa można zaliczyć wdrażanie nowoczesnych rozwiązań technicznych i organizacyjnych, stosowanie maszyn i narzędzi spełniających wymagania norm bezpieczeństwa, projektowanie bezpiecznych stanowisk pracy z uwzględnieniem zasad ergonomii, zapobieganie wypadkom przy pracy i chorobom zawodowym, zapobieganie wystąpieniu pożaru i innych sytuacji awaryjnych, stały nadzór nad instalacjami i procesami technologicznymi, stosowanie środków ochrony zbiorowej i indywidualnej, zastępowanie niebezpiecznych środków chemicznych bezpieczniejszymi, a przez to ograniczanie narażenia pracowników na szkodliwe działanie czynników chemicznych, podnoszenie świadomości pracowników i ich zaangażowanie w działania na rzecz bezpieczeństwa i higieny pracy.

BIBLIOGRAFIA

- Adler Roman. 2021. „Początki służby BHP w Rzeczypospolitej Polskiej”. *Promotor BHP* 10: 46-50.
- Asystent BHP-Portal. Zarządzanie bhp zgodne z normą PN-ISO 45001:2018. 03.12.2019. W <https://asystentbhp.pl/zarzadzanie-bhp-zgodne-z-norma-pn-iso-450012018> (24.01.2023).
- Bezpieczeństwo i higiena pracy w zmieniającym się świecie pracy. W <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52021DC0323> (31.03.2023).
- Centralny Instytut Ochrony Pracy – Państwowy Instytut Badawczy, *Systemy zarządzania BHP*. W https://www.ciop.pl/CIOPPortalWAR/appmanager/ciop/pl?_nfpb=true&_pageLabel=P16600139261348474174014&html_tresc_root_id=19958&html_tresc_id=19959&html_klucz=19958&html_klucz_spis= (24.01.2023).
- Chojnicki Jakub, Jarosiewicz Grażyna. 2019. ABC BHP informator dla pracodawców. Warszawa: Państwowa Inspekcja Pracy.
- The European Pillar of Social Rights Action Plan. W https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/economy-works-people/jobs-growth-and-investment/european-pillar-social-rights/european-pillar-social-rights-action-plan_pl (08.02.2023).
- Zarządzanie bezpieczeństwem i higieną pracy. W <https://wiedza.pkn.pl/web/wiedza-normalizacyjna/zarzadzanie-bezpieczenstwem-i-higiena-pracy>.
- Najważniejsze znaki bezpieczeństwa obowiązujące przy obsłudze autoklawu. W https://znaki-bhp.pl/produkty/78_bezpieczenstwo_i_higiena_pracy; https://znaki-bhp.pl/produkty/71_bezpieczenstwo_i_higiena_pracy (24.01.2023).
- ISO 4500. Occupational health and safety. 2018. International Organization for Standardization. Geneva.
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.
- Kwon Suyoung, A.B. de Castro, Herting R. Jerald, Lee Soo-Jeong, Johnson Kurt, Bao Stephen. 2023. Job satisfaction and job security as moderators in the relationships among job demands, musculoskeletal symptoms, and work performance. *International Archives of Occupational and Environmental Health*. 96: 607-619.
- Obwieszczenie Ministra Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej z dnia 28 sierpnia 2003 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Socjalnej w sprawie ogólnych przepisów bezpieczeństwa i higieny pracy – Dz.U. 2003 r. nr 169 poz.1650.
- Obwieszczenie Ministra Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej z dnia 28 sierpnia 2003 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Socjalnej w sprawie ogólnych przepisów bezpieczeństwa i higieny pracy – Dz.U. 2003 nr 169, poz.1650.
- Organizacja stanowisk pracy. W <https://www.biznes.gov.pl/pl/portal/00292#3> (24.01.2023).
- Oznaczenia znakami bezpieczeństwa na stanowisku pracy spęczarki. W https://znaki-bhp.pl/produkty/78_bezpieczenstwo_i_higiena_pracy; https://znaki-bhp.pl/produkty/71_bezpieczenstwo_i_higiena_pracy (24.01.2023).
- Papierz Marcin (red). 2014. *Niezbędnik Specjalisty ds. BHP*. Warszawa: Wiedza i Praktyka.

- PN-EN 12464-1:2012 Światło i oświetlenie – Oświetlenie miejsc pracy – Część 1: Miejsca pracy we wnętrzach. W <https://sklep.pkn.pl/pn-en-12464-1-2012p.html> (24.01.2023).
- Rączkowski Bogdan. 2020. BHP w praktyce. Gdańsk: ODDK.
- Rozporządzenie Ministra Gospodarki z dnia 30 października 2002 r. w sprawie minimalnych wymagań dotyczących bezpieczeństwa i higieny pracy w zakresie użytkowania maszyn przez pracowników podczas pracy – Dz.U.2002 nr 191 poz. 1596.
- Rozporządzenie Ministra Gospodarki z dnia 30 września 2003 r. w sprawie minimalnych wymagań dotyczących bezpieczeństwa i higieny pracy w zakresie użytkowania maszyn przez pracowników podczas pracy – Dz.U. 2003 nr 178 poz. 1745
- Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z dnia 26 września 1997 r. w sprawie ogólnych przepisów bezpieczeństwa i higieny pracy – Dz.U. 1997 nr 129 poz. 844.
- Strategiczne ramy UE dotyczące bezpieczeństwa i higieny pracy na lata 2021-2027. W <https://osha.europa.eu/pl/safety-and-health-legislation/eu-strategic-framework-health-and-safety-work-2021-2027> (31.01.2023).
- ten Have Henk, do Céu Patrão Neves Maria. 2021. Occupational Safety. In Dictionary of Global Bioethics, Basel: Springer Nature Switzerland AG.
- Ustawa z dnia 14 marca 1985 r. o Państwowej Inspekcji Sanitarnej – Dz.U. 1985 nr 12 poz. 49.
- Ustawa z dnia 24 czerwca 1983 r. o Społecznej Inspekcji Pracy – Dz.U. 1983 nr 35 poz. 163.
- Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks Pracy – Dz.U. 1974 nr 24 poz. 141.
- Ustawa z dnia 30 października 2002 r. o ubezpieczeniu społecznym z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych – Dz.U. 2002 nr 199 poz. 1673.

Artur SZYMONIK

Dowództwo Garnizonu Warszawa

artursz85@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-6308-2782>

<https://doi.org/10.34739/dsd.2023.01.12>

OBESITY AS A THREAT TO HEALTH SECURITY

ABSTRACT: The aim of this article is to present the impact of the increase of body mass index (BMI) on the health security of a specific population. The paper presents an analysis of the collected statistical data, which clearly indicate a significant increase in the number of obese people in the world in recent decades (illustrated on the basis of data from the USA, Poland, Germany, the UK, Sweden, Norway). The author presents the trends and threats resulting from the increase in the number of obese people in the societies of individual countries and regions. An obvious consequence of the outlined problem is a significant burden on health care systems and an increase in their maintenance costs. The observations presented lead to conclusions that confirm the hypothesis on the need to implement effective programs aimed at combating the growing problem.

KEYWORDS: obesity, BMI, healthcare, security

OTYŁOŚĆ ZAGROŻENIEM BEZPIECZEŃSTWA ZDROWOTNEGO

ABSTRAKT: Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie wpływu wzrostu wskaźnika body mass index (BMI) na bezpieczeństwo zdrowotne określonej populacji. Praca prezentuje analizę zebranych danych statystycznych, które dobitnie wskazują na zdecydowany wzrost liczby osób otyłych na świecie w ostatnich dziesięcioleciach (zobrazowano na podstawie danych z USA, Polski, Niemiec, Wielkiej Brytanii, Szwecji, Norwegii). Problemem badawczym są wyraźne trendy oraz zagrożenia wynikające ze wzrostu liczby ludzi otyłych w społeczeństwach poszczególnych krajów i regionów. Ewidentną konsekwencją nakreślonego problemu jest znaczne obciążenie systemów opieki zdrowotnej i wzrost ich kosztów utrzymania. Przedłożone obserwacje prowadzą do wniosków potwierdzających hipotezę dotyczącą konieczności implementacji skutecznych programów ukierunkowanych na walkę z narastającym problemem.

SŁOWA KLUCZOWE: otyłość, BMI, opieka zdrowotna, bezpieczeństwo

INTRODUCTION

According to the World Health Organization (WHO)¹, overweight and obesity are defined as abnormal or excessive fat accumulation that presents a health risk. A body mass index (BMI) greater than 25 is considered overweight, greater than 30 is obese, and if the value is more than 40 we can talk about morbid obesity.

¹ World Health Organization, *Health security*, https://www.who.int/health-topics/obesity#tab=tab_1 (15.02.2023).

Obesity is an extremely important problem that health care systems must address, especially in the countries of the Global North. It is an issue that has evolved from a disease of rich countries to a problem that affects virtually all countries in the world (except parts of sub-Saharan Africa and Asia²) and all social groups. According to the World Health Organization (WHO), since 1975 the problem of obesity has almost tripled. In 2016, 1.9 billion adults (approximately 39% of the world's population) were overweight, of which 650 million (13% of the world's population) were obese. Most of the world's population lives in countries where overweight and obesity have caused far more deaths than malnutrition³.

The issue has reached epidemic proportions, with more than 4 million people dying each year as a result of being overweight or obese in 2017 according to the global burden of disease. According to the database Our World in Data⁴ and The Global Burden of Disease⁵ (published in the medical journal The Lancet, being the dominant source of comprehensive data and analysis of global health trends, presenting worldwide research on the causes and risk factors of disease and death), this number raised more than 5 million people around the world in 2019. For comparison, this number was more than four times higher than deaths caused by road accidents (1.2 million) and about six times higher than the number of people who died due to HIV/AIDS (about 864,000)⁶.

OBESITY IN SELECTED STATES

In this chapter, we will take a closer look at some of the statistics concerning obesity in chosen countries: USA, Poland, Germany, UK, Sweden, Norway. Figure 1 shows the percentage of overweight adults in the whole society. In all countries, we can observe a steady, almost linear increase in people with too high BMI from 1975 to 2016. In all countries being analyzed, more than 55 % of adults are overweight or obese, the number reaching 64% for the United Kingdom and 67% for the United States. It is worth noting at this point that there have been studies showing a correlation between increased BMI and increased medical costs in society⁷.

² World Health Organization, *Obesity and overweight*, June 9, 2021, <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/obesity-and-overweight> (19.01.2023).

³ *Obesity and overweight*, <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/obesity-and-overweight> (19.01.2023).

⁴ Our World in Data, *Deaths by risk factor*, World, 2019, <https://ourworldindata.org/grapher/number-of-deaths-by-risk-factor?time=latest> (21.01.2023); Our World in Data. https://en.wikipedia.org/wiki/Our_World_in_Data (21.01.2023).

⁵ *Global Burden of Disease*, The Lancet, 2019, <https://www.thelancet.com/gbd> (14.03.2023).

⁶ *Our World in Data*, <https://ourworldindata.org> (14.03.2023).

⁷ Z.J. Ward, S.N., Bleich, M.W., Long, et al., *Association of body mass index with health care expenditures in the United States by age and sex*, "PloS one" 2021, 16(3); S. Kent, F. Fusco, A. Gray, S. A. Jebb, B.J. Cairns, & B. Mihaylova, *Body mass index and healthcare costs: a systematic literature review of individual participant data studies*, "Obesity reviews: an official journal of the International Association for the Study of Obesity" 2017, 18(8), pp. 869-879; K. Seamus, et al., *Hospital costs in relation to body-mass index in 1.1 million women in England: a prospective cohort study*, "The Lancet Public Health" 2017, 2(5), pp. 214-222.

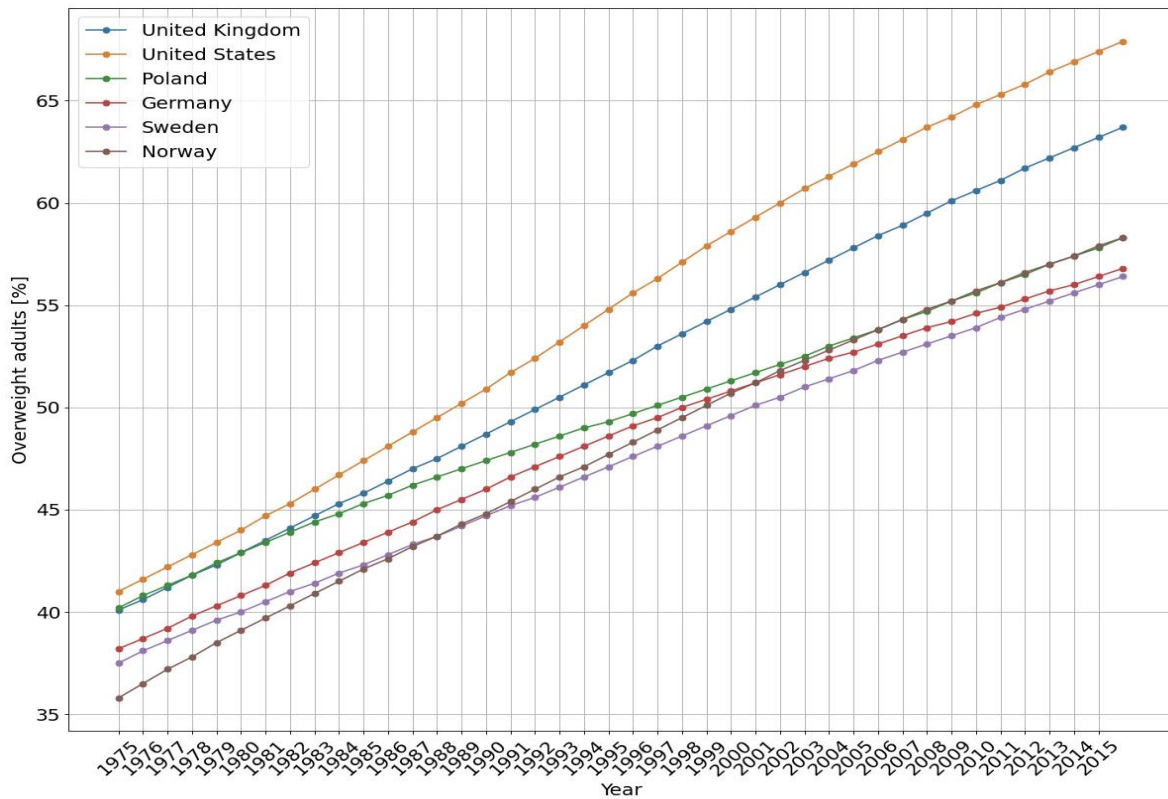

Figure 1. Prevalence of overweight among adults in Germany, Norway, Poland, Sweden, the United Kingdom, and the United States.

Source: H. Ritchie, M. Roser, Obesity, Our World in Data, 2019, <https://ourworldindata.org/obesity> (01.02.2023).

Figure 2 shows the percentage of adults with obesity that, in 2016, ranged from 22% (lowest) in Norway to 37% (highest) in the United States. In addition to the above statistics, Table 1 presents the percentage of deaths attributed to obesity in 2019. We can see that a high body mass index is the cause of a very significant number of deaths and cannot be marginalized.

Table 1. Share of deaths attributed to obesity.

Country	Germany	Norway	Poland	Sweden	UK	US
Share [%]	10.81	6.62	13.77	9.21	9.11	12.97

Source: H. Ritchie, M. Roser, Obesity, Our World in Data, 2019, <https://ourworldindata.org/obesity> (01.02.2023).

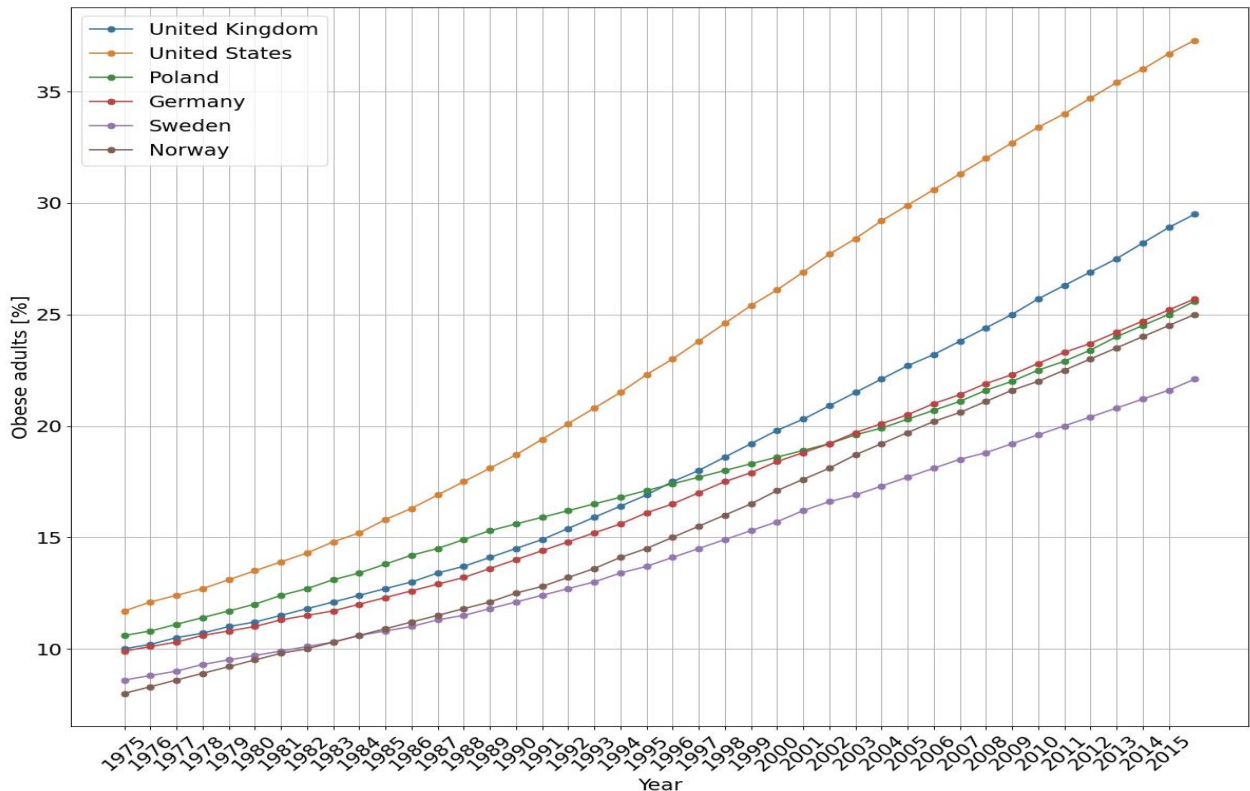

Figure 2. Prevalence of obesity among adults in Germany, Norway, Poland, Sweden, the United Kingdom, and the United States.

Source: H. Ritchie, M. Roser, Obesity, Our World in Data, 2019, <https://ourworldindata.org/obesity> (01.02.2023).

The growing number of overweight and obese people in society is a challenge for the healthcare systems, whose expenditures are constantly growing due to (among others) diseases caused by obesity, e.g., cardiovascular disease, diabetes, cancer, osteoarthritis, liver and kidney disease, depression⁸. There have been a lot of research in the area of the influence of obesity on the healthcare systems in terms of increasing costs.

In 2016 the cost of obesity for the healthcare system in Sweden was estimated at EUR 2.7 billion. This converts to EUR 377 per inhabitant aged 25 years and older⁹, with the total health expenditure per capita in 2016 in Sweden being EUR 5140¹⁰. The total economic cost (including factors like permanent sick leave, premature death, temporary sick leave) of obesity is estimated to be USD 1031¹¹ per capita, and the total economic cost constitutes 1.94% of the GDP.

In 2019 in Norway, the total cost associated with obesity was estimated to be NOK 70 billion (approximately USD 6.8 billion), which is 1.73% of Norway's GDP. The estimated total

⁸ X. Pi-Sunyer, *The medical risks of obesity*, "Postgrad Med" 2009, 121(6), pp. 21-33.

⁹ E. Andersson, B. Eliasson, K.S. Carlsson, *Current and future costs of obesity in Sweden*, "Health Policy" 2022, 126(6), pp. 558-564.

¹⁰ *Health spending*, "OECD Data" 2022, <https://data.oecd.org/healthres/health-spending.htm> (18.03.2023); *Total health expenditure per person*, "Our World in Data" 2019, <https://ourworldindata.org/grapher/annual-healthcare-expenditure-per-capita> (22.03.2023).

¹¹ Global Obesity Observatory, *Economic impact of overweight and obesity*, Sweden, <https://data.worldobesity.org/economic-impact-new/countries/#SE> (01.03.2023).

economic cost of obesity per person is approximately NOK 13 000 (USD 1280), and the healthcare cost per person reached NOK 2300 (USD 225)¹².

In 2016 in Germany, the total annual expenditure related to obesity was estimated to be equal to EUR 63 billion, which was approximately 1.4% of Germany's GDP¹³. In 2019 the total economic cost was estimated at 2.61%¹⁴. The total economic cost reached USD 101.5 billion, which is equivalent to USD 1215 per person.

In 2019, the total economic costs of overweight and obesity reached USD 15.45 billion, which is USD 407 per person. Total costs represented 2.6% of Poland's GDP¹⁵.

In the USA direct and indirect costs were estimated to be equal to USD 705.7 billion, giving 3.3% GDP. The cost of obesity and overweight per person in 2019 was USD 2145. Medical costs were estimated at the level of USD 304 billion¹⁶. In 2016 direct medical costs were estimated to be USD 260.6 billion¹⁷.

In the UK, the total direct and indirect costs of obesity and overweight exceeded USD 60 billion, giving USD 890 per person. According to different sources, only the medical costs for the National Healthcare System were estimated to be equal to USD 21.8 billion¹⁸, GBP 6.7 billion¹⁹ or GDB 6.1 billion²⁰.

OBESITY AND SAFETY

From Figure 3 it can be seen that obesity is the risk factor that causes the highest number of early deaths; obesity is on the fifth position. However, it should be noted that obesity is very often a cause of high blood pressure²¹ and high blood sugar²². This indicates that the number of

¹² A. Wasskog Aamo, L. Hallvard Lind, A. Myklebust, K. Stormo, E. Skogli, *Overvekt og fedme i Norge: omfang, utvikling og samfunnskostnader*, Norway 2019.

¹³ T. Effertz, S. Engel, F. Verheyen et al, *The costs and consequences of obesity in Germany: a new approach from a prevalence and life-cycle perspective*, "Eur J Health Econ." 2016, 17: 1141-1158.

¹⁴ Global Obesity Observatory, *Economic impact of overweight and obesity, Germany*, <https://data.worldobesity.org/economic-impact-new/countries/#DE> (02.03.2023).

¹⁵ Global Obesity Observatory, *Economic impact of overweight and obesity, Poland*, <https://data.worldobesity.org/economic-impact-new/countries/#PL> (02.03.2023).

¹⁶ Global Obesity Observatory, *Economic impact of overweight and obesity, United States*, <https://data.worldobesity.org/economic-impact-new/countries/#US> (01.03.2023).

¹⁷ J. Cawley, et al., *Direct medical costs of obesity in the United States and the most populous states*, "Journal of Managed Care Specialty Pharmacy" 2021, 27(3), pp. 354-366.

¹⁸ Global Obesity Observatory, *Economic impact of overweight and obesity, Great Britain*, <https://data.worldobesity.org/economic-impact-new/countries/#GB> (01.03.2023).

¹⁹ Public Health England, *Guidance. Health matters: obesity and the food environment*, March 31, 2017, <https://www.gov.uk/government/publications/health-matters-obesity-and-the-food-environment/health-matters-obesity-and-the-food-environment--2> (11.03.2023).

²⁰ C. Baker, *Obesity statistics*, England 2019.

²¹ S. Oparil, M.C. Acelajado, G.L. Bakris, et al., *Hypertension*, "Nature reviews. Disease primers" 2018, 4; S. Singh, R. Shankar, G.P. Singh, *Prevalence and Associated Risk Factors of Hypertension: A Cross-Sectional Study in Urban Varanasi*, "International Journal of Hypertension" 2017.

²² Y. Wu, Y. Ding, Y. Tanaka, et al., *Risk factors contributing to type 2 diabetes and recent advances in the treatment and prevention*, "International Journal of Medical Sciences" 2014, 11(11): 11851200; A. Jan, A. Khan, S. Khan, et al., *Causes Complications and Management of Diabetes Mellitus*, "Chronicle Journal of Food and Nutrition" 2017, 1, pp. 1-3; R. Pratley, *The Early Treatment of Type 2 Diabetes*, "The American Journal of Medicine" 2013, 126, pp. 2-9.

people who die from obesity could be even higher than the data. Obesity might not be a direct cause of any of the above conditions, but it can significantly increase the likelihood of their occurrence. The health consequences of obesity are an increased risk of premature death and various types of serious chronic diseases that lead to a decrease in quality of life.

According to the WHO, global public health security is defined as a set of activities, both proactive and reactive, aimed at reducing the danger and impact of public health threats that have international scope and pose a risk to the health of societies in different geographic regions²³.

The balance of the microbial world is currently disturbed by the following factors:

- increase in the world population;
- intensive urbanization;
- degradation of the natural environment;
- misuse of antibiotics.

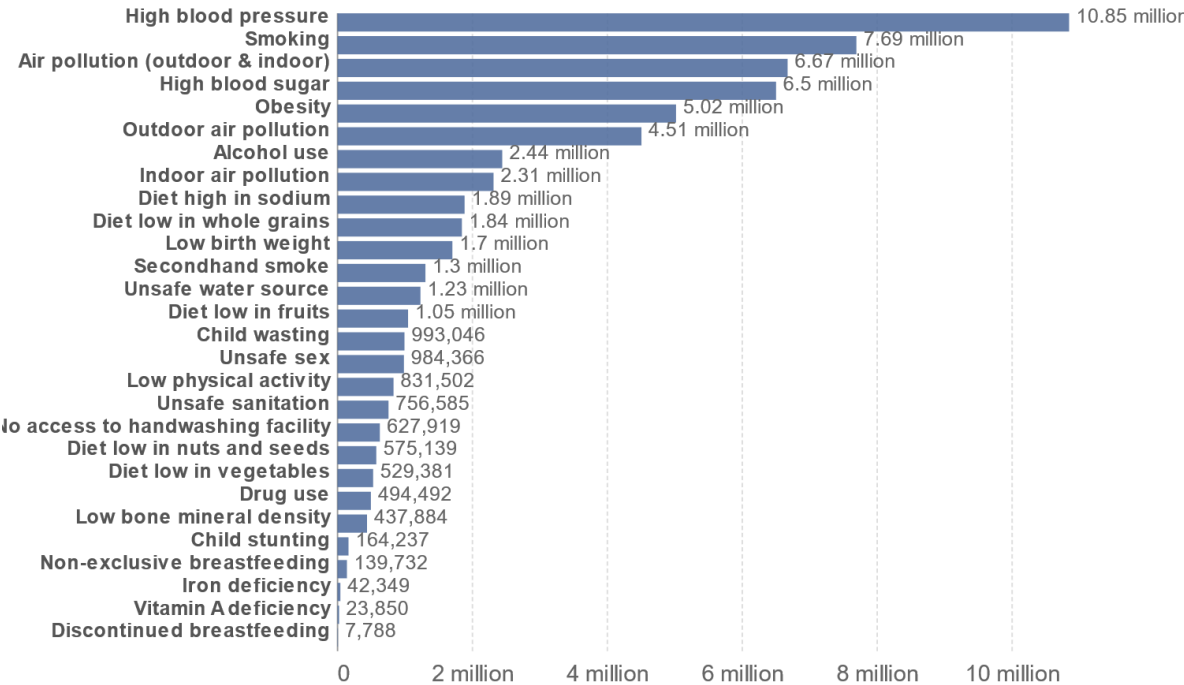

Figure 3. Number of people dying of different causes in 2019.
 Source: Our World in Data, <https://ourworldindata.org> (01.02.2023).

New diseases such as COVID–19 are emerging at an unprecedented rate, affecting people's health and causing social and economic impacts. Every year, more and more passengers travel long distances by air, which has a significant impact on increasing the possibility of rapid transmission of infectious pathogens on a global scale. Humanity has become more dependent on chemicals. Awareness of potential threats to health and the environment, such as progressive climate change or environmental pollution, has increased.

²³ World Health Organization, *Health security*, https://www.who.int/health-topics/health-security#tab=tab_1 (11.03.2023).

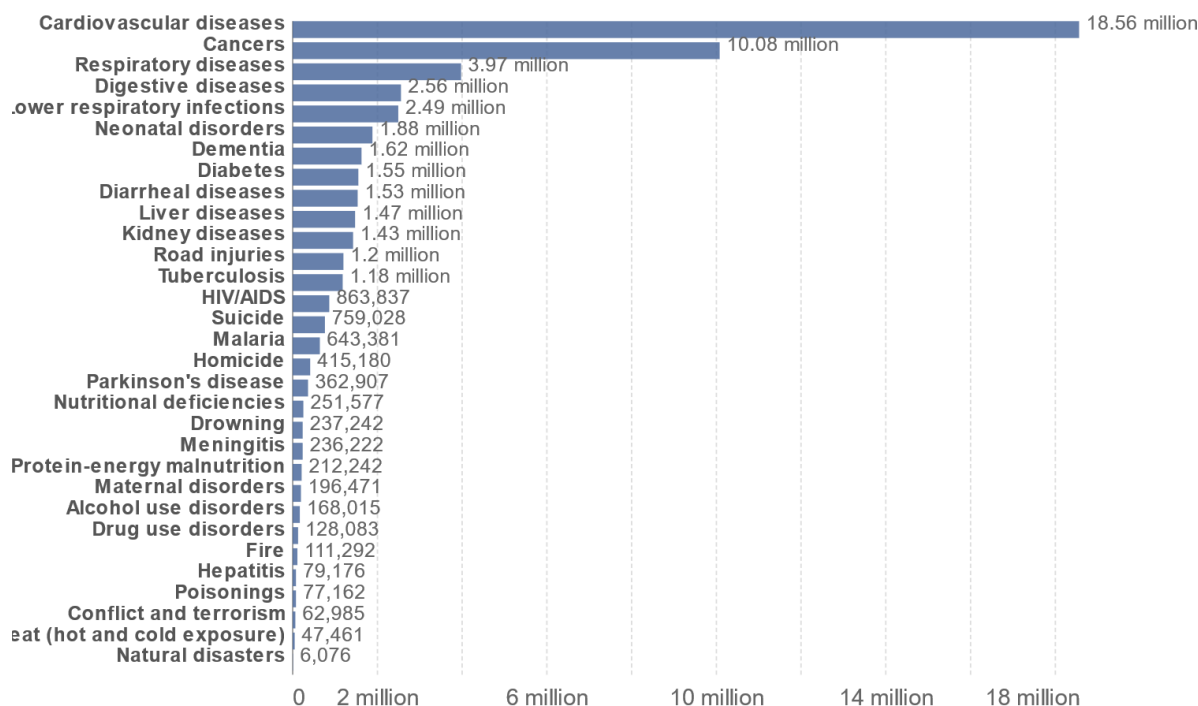

Figure 4. Number of deaths by cause, World, 2019.

Source: *Total health expenditure per person*, Our World in Data, 2019, <https://our-worldindata.org/grapher/annual-number-of-deaths-by-cause?time=latest> (01.02.2023).

Pandemic outbreaks, emergencies, and underinvested health systems not only result in an increase in mortality, but also pose a significant threat to the global economy²⁴. They also cause a reduction in the level of health safety, which, according to the author, is defined as a set of actions aimed at minimizing the danger and consequences of harmful events that threaten health.

The COVID-19 pandemic has clearly highlighted the problem of infectious diseases as a factor that has a decisive impact on the level of health security and a possible increase in mortality. However, it is impossible not to notice that it is the epidemic of non-communicable diseases that leads to incomparably more deaths every year, which is clearly visible in Figure 4.

The ongoing process of globalization and increased consumption are the reason for lifestyle changes and are manifested in various forms of activity and behavior of individuals or social groups. Technological progress and civilization development force the population to engage in activities that may increase the risk of addictions, especially behavioral ones²⁵. An example of this type of behavior are e.g.: excessive consumption, improper eating habits, and poor diet selection, which usually result in various types of eating disorders. Obesity is a direct result of the listed issues²⁶.

²⁴ Ibidem.

²⁵ C. Guerreschi, *New addictions. Le nuove dipendenze*, San Paolo 2005.

²⁶ A. Dworak, *Globalizacja a zagrożenie bezpieczeństwa zdrowotnego wyzwaniem dla edukacji zdrowotnej XXI wieku*, „Studia Edukacyjne” 2022, 64, pp. 147-161.

In many middle-income countries, especially in Eastern Europe, Central Asia, North Africa, and Latin America, more than 17% of deaths in 2019 were attributed to obesity. This is mainly due to the increasing prevalence of obesity in these regions, but also much weaker health systems compared to high-income countries with similar levels of obesity. Premature deaths due to obesity account for 8 to 10% in rich countries, which is about half the average in middle-income countries. Among the most developed countries, Japan and South Korea deserve attention (3.92% and 5.85%, respectively, in 2019), which clearly have much more favorable statistics in this area. In most developing and low-income countries, especially in Central and Eastern Africa and South and Southeast Asia, obesity accounts for less than 5% of deaths (e.g. Mali 4.92%, Niger 3.75%, Chad – 3.4, Central African Republic – 2.82%, Democratic Republic of the Congo – 4.89%, Ethiopia – 3.76%, Somalia – 1.82%, Nepal – 4.39%, Bangladesh – 4.66%, Cambodia – 4.39%)²⁷.

According to L. Imbrogno, obesity can affect the health care system (and thus also the level of health security of the population) by:

- increased in the number of bariatric patients;
- the need to take into account the increase in the cost of maintaining the health care system;
- forcing changes in health security management;
- putting pressure on the economy²⁸.

The increase in the level of obesity in society forces a revision of existing plans and creates an additional burden for the institutions responsible for financing the treatment of patients. Insurers, both public and private, are grappling with the rising cost of health care for overweight and obese people. Increased medical costs have an impact on the population, as they lead to higher health premiums for all insured persons.

The need to spend more funds on the care of obese patients also has an impact on the state budget. Allocating more available funds to the treatment of bariatric patients may lead to certain shortages in other areas of managing the health security of citizens, e.g. limiting expenditure on preventive examinations or limiting the financing of the maintenance of infrastructure used in crisis situations.

The main burden of financing health care costs lies with entrepreneurs and taxpayers. Employers are forced to pay health insurance premiums for their employees, which, in turn, must be reflected in the prices of goods and services. In recent decades, healthcare spending has grown much faster than inflation. It is the increasing rate of obesity that results in an acceleration of the increase in the cost of maintaining the health security of the population. This trend is emphatically described in the words of Warren Buffet, according to whom “General Motors is a health and benefits company with an auto company attached”. In fact, it spends more on

²⁷ H. Ritchie, M. Roser, *Obesity, Our World in Data*, 2019, <https://ourworldindata.org/obesity> (23.03.2023).

²⁸ L. Imbrogno, *4 Ways Obesity is Impacting the Healthcare System*, “Bariatric Centers of America”, June 9 2022, <https://bcofa.com/4-ways-obesity-is-impacting-the-healthcare-system/> (23.03.2023).

medical care than it does on steel for production, as does Starbucks, for which the cost of benefits and health insurance exceeds the spending on coffee beans²⁹.

In addition to the problems mentioned above, related to the costs of doing business, which obviously translate into prices offered to customers, employers are struggling with increased absenteeism caused by obesity-related diseases. The consequence of this is reduced productivity and higher labor costs. Furthermore, it should be emphasized that the productivity of obese employees and those with various diseases resulting from excess body weight is much lower than that of healthy people³⁰.

COUNTERACTING OBESITY EPIDEMIC

In the previous section, it was shown that direct and indirect costs of obesity are a huge challenge for the economy in developed countries. Some research papers offer prognosis with different techniques and predictive models to estimate the future costs of obesity and overweight. Despite the different techniques, all research agrees that these costs will continue to rise:

- In Sweden, the prevalence of obesity in 2030 (compared to 2016) will increase by 9% and costs will increase by 38%³¹.
- In the US, the excess prevalence of total adult obesity in 2050 (compared to 2020) will increase by approximately 3000%, whereas the total economic cost will increase by more than 260%³².
- In the UK, the costs connected to high BMI will increase by approximately 1900% (worst-case scenario) to 850% (best-case scenario) by the year 2050 (compared to 2004)³³.
- In Poland, the direct cost of obesity will increase by 0.3% GDP by 2070³⁴.
- In Norway, in 2050 (compared to 2020), total direct costs will increase by 300%, whereas indirect total costs will increase by approximately 285%³⁵.

Clearly, from the perspective of national healthcare system security, it is crucial to address this issue. There are a variety of different methods to address the problem of obesity and overweight in society:

²⁹ D. Chase, *You Run a Health-Care Business Whether You Like It or Not*, “CFO”, November 7 2017, <https://www.cfo.com/corporate-finance/2017/11/run-health-care-business-whether-like-not/> (23.03.2023).

³⁰ L. Imbrogno, *4 Ways Obesity...*, op. cit.

³¹ E. Andersson, B. Eliasson, K.S. Carlsson, *Current and future costs of obesity in Sweden*, “Health Policy” 2022, 126 (6), pp. 558-564.

³² Ibidem.

³³ B. Butland, S. Jebb, P. Kopelman et al., *Foresight. Tackling Obesities: Future Choices – Project Report*, UK Government, UK 2007.

³⁴ M. Kalbarczyk, J. Mackiewicz Łyziak, D. Mycielska, *Long-term care costs and obesity – projections for Poland*, „Journal of Economic Behavior & Organization” 2022, 203, pp. 235-245.

³⁵ The Global Obesity Observatory, *Economic impact of overweight and obesity*, Norway, <https://data.worldobesity.org/economic-impact-new/countries/#NO> (23.03.2023); G. Bjørnelv, V. Halsteinli, B. Kulseng, et al., *Modelling Obesity in Norway (The MOON Study): A Decision-Analytic Approach – Prevalence, Costs, and Years of life Lost*, “Medical Decision Making” 2021, 41, pp. 21-36.

- introducing food policies, urban planning policies, transport policies to influence behavioural changes in the society³⁶;
- school based interventions promoting physical activity, healthier nutrition patterns³⁷;
- social marketing and campaigns promoting a healthier lifestyle³⁸.

There is evidence of the effectiveness of campaigns against obesity in western societies. J. Kite et al.³⁹, in their survey, analyzed 14 different campaigns that were targeting the issue of obesity and overweight, mainly in Australia, the UK, and the US. One of the conclusions of the study is that such campaigns can positively influence the awareness and attitude of society towards a healthier lifestyle.

It should be noted that there may not be enough quantitative evidence to support the effectiveness of different methods in reducing obesity. The main reason for this is that obesity is reasonably ‘young’ problem in our civilization and it could take time to gather and analyze enough data to draw more definitive conclusions.

CONCLUSIONS

Obesity is undoubtedly one of the most serious civilizational hazards of the 21st century. It not only affects the deterioration in quality of life of people affected by this problem but also constitutes a significant threat to the health security of certain populations. Failure to implement effective methods to combat the growing problem will result in an increase in the cost of maintaining health care systems and a decrease in the productivity of certain social groups affected by obesity or obesity. Well-planned social campaigns aimed at increasing awareness can undoubtedly have a positive impact on the trend presented. The fight against obesity should become one of the key elements of the health prevention of states. The obvious conclusion is that there is a need for further scientific work. The aim of this article is to create a kind of foundation

³⁶ G. Sacks, B. Swinburn, M. Lawrence, *Obesity Policy Action framework and analysis grids for a comprehensive policy approach to reducing obesity*, “Obesity Reviews” 2009, 10, pp. 76-86; A.M. Fox, C.R. Horowitz, *Best practices in policy approaches to obesity prevention*, „Journal of health care for the poor and underserved” 2013, 24(2 Suppl), pp. 168-192; R.S. Chan, J. Woo, *Prevention of overweight and obesity: how effective is the current public health approach*, „International journal of environmental research and public health” 2010, 7(3), pp. 765-783; S.L. Gortmaker, B.A. Swinburn, D. Levy, et al., *Changing the future of obesity: science, policy, and action*, „Lancet” 2011, 378(9793), pp. 838-847.

³⁷ H.S. Yuksel, F.N. Şahin, et al., *School-Based Intervention Programs for Preventing Obesity and Promoting Physical Activity and Fitness: A Systematic Review*, „International journal of environmental research and public health” 2020, 17(1), p. 347; S. Haghani, H. Shahnazi, A. Hassanzadeh, *Effects of Tailored Health Education Program on Overweight Elementary School Students’ Obesity-Related Lifestyle: A School-Based Interventional Study*, „Oman medical journal” 2017, 32(2), pp. 140-147.

³⁸ M. Jane, M. Hagger, J. Foster et al., *Social media for health promotion and weight management: a critical debate*, “BMC Public Health” 2018, 18(1), p. 932; W.D. Evans, K.K. Christoffel, J.W. Necheles, et al., *Social Marketing as a Childhood Obesity Prevention Strategy*, “Obesity” 2010, 18, pp. 23-26; A.C. Bell, L. Wolfenden, R. Sutherland et al., *Harnessing the power of advertising to prevent childhood obesity*, „The International Journal of Behavioural Nutrition and Physical Activity” 2013, 10, p. 114.

³⁹ J. Kite, A. Grunseit, E. Bohn-Goldbaum et al., *A Systematic Search and Review of Adult-Targeted Overweight and Obesity Prevention Mass Media Campaigns and Their Evaluation: 2000-2017*, „J Health Commun” 2018 23(2), pp. 207-232.

for further research in this area because accurately developed strategies can have measurable effects in the future.

REFERENCES

- Andersson Emelie, Eliasson Björn, Carlsson Katarina S. 2022. “Current and future costs of obesity in Sweden”. *Health Policy* 126 (6): 558-564. <https://doi.org/10.1016/j.healthpol.2022.03.010>
- Baker Carl. 2019. *Obesity statistics*. England: House of Commons Library.
- Bell Andrew C., Wolfenden Luke, Sutherland Rachel et al. 2013. “Harnessing the power of advertising to prevent childhood obesity”. *The International Journal of Behavioural Nutrition and Physical Activity* 10: 114. <https://doi.org/10.1186/1479-5868-10-114>.
- Bjørnelv Gudrun, Halsteinli Vidar, Kulseng Bård et al. 2021. “Modelling Obesity in Norway (The MOON Study): A Decision-Analytic Approach – Prevalence, Costs, and Years of life Lost”. *Medical Decision Making* 41: 21-36. <https://doi.org/10.1177/0272989X20971589>.
- Butland Bryony, Jebb Susan, Kopelman Peter et al. 2007. *Tackling Obesities: Future Choices – Project Report*, UK Government. UK: Foresight Programme. https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/287937/07-1184x-tackling-obesities-future-choices-report.pdf.
- Cawley John, Biener Adam, Meyerhoefer Chad, et al. 2021. “Direct medical costs of obesity in the United States and the most populous states”. *Journal of Managed Care Specialty Pharmacy* 27(3): 354-366. <https://doi.org/10.18553/jmcp.2021.20410>.
- Chan Ruth S., Woo Jean. 2010. “Prevention of overweight and obesity: how effective is the current public health approach”. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 7 (3): 765-783. <https://doi.org/10.3390/ijerph7030765>.
- Chase Dave. 2017. *You Run a Health-Care Business Whether You Like It or Not*. CFO. In <https://www.cfo.com/corporate-finance/2017/11/run-health-care-business-whether-like-not/>.
- Dworak Alina 2022. “Globalizacja a zagrożenie bezpieczeństwa zdrowotnego wyzwaniem dla edukacji zdrowotnej XXI wieku” [Globalization and the threat to health security as a challenge for health education in the 21st century]. *Studia Edukacyjne* 64: 147-161. <https://cse.amu.edu.pl/wp-content/uploads/2022/07/64.pdf>.
- Effertz Tobias, Engel Susanne, Verheyen Frank, et al. 2016. “The costs and consequences of obesity in Germany: a new approach from a prevalence and life-cycle perspective”. *The European Journal of Health Economics* 17: 1141–1158. <https://doi.org/10.1007/s10198-015-0751-4>.
- Evans W. Douglas, Christoffel Katherine K., Necheles Jonathan W. et al., 2010. “Social Marketing as a Childhood Obesity Prevention Strategy.” *Obesity* 18: 23-26. <https://doi.org/10.1038/oby.2009.428>.
- Fox Ashley M., Horowitz Carol R. 2013. “Best practices in policy approaches to obesity prevention”. *Journal of Health Care for the Poor and Underserved* 24(2 Suppl): 168-192. <https://doi.org/10.1353/hpu.2013.0097>.
- Global Obesity Observatory. *Economic impact of overweight and obesity*. Germany. In <https://data.worldobesity.org/economic-impact-new/countries/#DE>.

- Global Obesity Observatory. Economic impact of overweight and obesity. In Global Obesity Observatory. Economic impact of overweight and obesity. Great Britain
In <https://data.worldobesity.org/economic-impact-new/countries/#GB>.
- Global Obesity Observatory. Economic impact of overweight and obesity. Norway.
In <https://data.worldobesity.org/economic-impact-new/countries/#NO>.
- Global Obesity Observatory. Economic impact of overweight and obesity. Poland.
In <https://data.worldobesity.org/economic-impact-new/countries/#PL>.
- Global Obesity Observatory. Economic impact of overweight and obesity. Sweden.
In <https://data.worldobesity.org/economic-impact-new/countries/#SE>.
- Global Obesity Observatory. Economic impact of overweight and obesity. United States.
In <https://data.worldobesity.org/economic-impact-new/countries/#US>.
- Gortmaker Steven L., Swinburn, Boyd A., Levy David, et al. 2011. “Changing the future of obesity: science, policy, and action”. *Lancet* 378(9793): 838–847.
[https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(11\)60815-5](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(11)60815-5).
- Guerreschi Cesare. 2005. *New addictions. Le nuove dipendenze*. San Paolo: San Paolo Editions.
- Haghani Sharareh, Shahnazi Hosseini, Hassanzadeh Akbar. 2017. “Effects of Tailored Health Education Program on Overweight Elementary School Students’ Obesity-Related Lifestyle: A School-Based Interventional Study”. *Oman Medical Journal* 32(2): 140–147.
<https://doi.org/10.5001/omj.2017.25>.
- Imbrogno Lou. 2022. “4 Ways Obesity is Impacting the Healthcare System. Bariatric Centers of America”. In <https://bcofa.com/4-ways-obesity-is-impacting-the-healthcare-system/>.
- Jan Aftab, Khan Alamgir, Khan Salahuddin, et al. 2017. “Causes Complications and Management of Diabetes Mellitus”. *Chronicle Journal of Food and Nutrition* 1: 1-3.
- Jane Monica, Hagger Martin, Foster Jonathan et al. 2018. “Social media for health promotion and weight management: a critical debate”. *BMC public health* 18(1): 932.
<https://doi.org/10.1186/s12889-018-5837-3>.
- Kalbarczyk Małgorzata, Mackiewicz Łyziak Joanna, Mycielska Dagmara. 2022. “Long-term care costs and obesity – projections for Poland”. *Journal of Economic Behavior & Organization* 203: 235-245. <https://doi.org/10.1016/j.jebo.2022.09.014>.
- Kent Seamus, Fusco Francesco, Gray Alastair, et al. 2017. “Body mass index and healthcare costs: a systematic literature review of individual participant data studies”. *Obesity reviews: an official journal of the International Association for the Study of Obesity* 18(8): 869–879. <https://doi.org/10.1111/obr.12560>.
- Kent Seamus, Green Jane, Reeves Gillian, et al. 2017. “Hospital costs in relation to body-mass index in 1.1 million women in England: a prospective cohort study”. *The Lancet Public Health* 2(5): 214-222. [https://doi.org/10.1016/S2468-2667\(17\)30062-2](https://doi.org/10.1016/S2468-2667(17)30062-2).
- Kite James, Grunseit Anne, Bohn-Goldbaum Erika. 2018. “A Systematic Search and Review of Adult-Targeted Overweight and Obesity Prevention Mass Media Campaigns and Their Evaluation: 2000-2017”. *J Health Commun.* 23(2): 207-232.
<https://doi.org/10.1080/10810730.2018.1423651>.
- Lightwood James, Bibbins-Domingo Kirsten, Coxson Pamela. 2009. “Forecasting the future economic burden of current adolescent overweight: an estimate of the coronary heart disease policy model”. *American journal of public health* 99(12): 2230–2237.
<https://doi.org/10.2105/AJPH.2008.152595>.

- OECD. 2022. Health spending. In <https://data.oecd.org/healthres/health-spending.htm>.
- Oparil Suzanne, Acelajado Maria C., Bakris George. 2018. "Hypertension". *Nature Reviews. Disease Primers* 4: 18014. <https://doi.org/10.1038/nrdp.2018.14>.
- Our World in Data. 2019. Deaths by risk factor, World. In <https://ourworldindata.org/grapher/number-of-deaths-by-risk-factor?time=latest>.
- Our World in Data. 2019. Total health expenditure per person. In <https://ourworldindata.org/grapher/annual-healthcare-expenditure-per-capita>.
- Our World in Data. https://en.wikipedia.org/wiki/Our_World_in_Data.
- Our World in Data. <https://ourworldindata.org>.
- Pi-Sunyer Xavier. 2009. "The medical risks of obesity". *Postgrad Med.* 121(6): 21-33. <https://doi.org/10.3810/pgm.2009.11.2074>.
- Pratley Richard. 2013. "The Early Treatment of Type 2 Diabetes". *The American Journal of Medicine* 126: 2-9. <https://doi.org/10.1016/j.amjmed.2013.06.007>.
- Public Health England. 2017, Guidance. Health matters: obesity and the food environment. In <https://www.gov.uk/government/publications/health-matters-obesity-and-the-food-environment/health-matters-obesity-and-the-food-environment--2>.
- Ritchie Hannah, Roser Max. 2019. Obesity. Our World in Data. In <https://ourworldindata.org/obesity>.
- Sacks, G., Swinburn, B., Lawrence, M. 2009. "Obesity Policy Action framework and analysis grids for a comprehensive policy approach to reducing obesity". *Obesity Reviews* 10: 76-86. <https://doi.org/10.1111/j.1467-789X.2008.00524.x>.
- Singh Shikha, Shankar Ravi, Singh Gyan P. 2017. Prevalence and Associated Risk Factors of Hypertension: A Cross-Sectional Study in Urban Varanasi". *International Journal of Hypertension* 2017: 1-10. <https://doi.org/10.1155/2017/5491838>.
- The Lancet. 2019. Global Burden of Disease. In <https://www.thelancet.com/gbd>.
- Ward Zachary J., Bleich Sara N., Long Michael W. et al. 2021. "Association of body mass index with health care expenditures in the United States by age and sex". *PloS one* 16(3). <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0247307>.
- Wasskog Aamo Alexander, Hallvard Lind Lars, Myklebust Anders, et al. 2019. Overvekt og fedme i Norge: omfang, utvikling og samfunnskostnader. Norway: Menon Economics.
- World Health Organization. 2021. Obesity and overweight. In <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/obesity-and-overweight>.
- World Health Organization. Health security. In https://www.who.int/health-topics/health-security#tab=tab_1.
- Wu Yanling, Ding Yanping, Tanaka Yoshimasa, et al. 2014. "Risk factors contributing to type 2 diabetes and recent advances in the treatment and prevention". *International Journal of Medical Sciences* 11(11): 1185–1200. <https://doi.org/10.7150/ijms.10001>.
- Yuksel Hidayet. S., Şahin Fatma N., Maksimovic Nebojsa, et al. 2020. "School-Based Intervention Programs for Preventing Obesity and Promoting Physical Activity and Fitness: A Systematic Review". *International Journal of Environmental Research and Public Health* 17(1): 347. <https://doi.org/10.3390/ijerph17010347>.

Jacek Janusz MROZEK

Uniwersytet Warmińsko- Mazurski w Olsztynie

Filia w Elku

jacek.mrozek@uwm.edu.pl

<http://orcid.org/0000-0002-7260-3308>

<https://doi.org/10.34739/dsd.2023.01.13>

CHARAKTERYSTYKA BEZPIECZEŃSTWA RELIGIJNEGO W REPUBLICIE SŁOWACKIEJ*

ABSTRAKT: Bezpieczeństwo religijne polega na zapewnieniu wolności wyznania, praktyk religijnych oraz ochrony przed wszelkimi formami dyskryminacji, przemocy czy prześladowań związanych z przekonaniami religijnymi. Pojęcie bezpieczeństwa religijnego obejmuje również ochronę miejsc kultu, budynków religijnych oraz innych zasobów związanych z praktykami religijnymi. Bezpieczeństwo religijne wywiera wpływ na ogólne bezpieczeństwo publiczne, ponieważ akty przemocy i dyskryminacji wobec wspólnot religijnych (ale też akty przemocy dokonywane przez grupy wyznaniowe) mogą mieć negatywne skutki społeczne i polityczne. Bezpieczeństwo religijne w Republice Słowackiej jest regulowane przez odpowiednie przepisy prawne i konstytucyjne gwarancje. System bezpieczeństwa religijnego na Słowacji ma swoje mocne strony, takie jak ochrona wolności religijnej, ale również ograniczenia, które mogą być krzywdzące dla niektórych grup wyznaniowych.

SŁOWA KLUCZOWE: bezpieczeństwo publiczne, kultura, prawo, Republika Słowacka, wolność wyznania

CHARACTERISTICS OF RELIGIOUS SECURITY IN THE SLOVAK REPUBLIC

ABSTRACT: Religious security refers to ensuring freedom of belief, religious practices, and protection against all forms of discrimination, violence, or persecution related to religious beliefs. The concept of religious security also encompasses the protection of places of worship, religious buildings, and other resources associated with religious practices. Religious security impacts overall public safety, since acts of violence and discrimination against religious communities (as well as acts of violence committed by religious groups) can have negative social and political consequences. Religious security in the Slovak Republic is governed by relevant legal provisions and constitutional guarantees. The system of religious security in Slovakia has its strengths, such as protecting religious freedom, but also limitations that can be detrimental to certain religious groups.

KEYWORDS: culture, freedom of religion, law, public safety, Slovak Republic

WPROWADZENIE

Liczba ludzi religijnych na świecie, a szczególnie w krajach europejskich, systematycznie spada. Z danych gromadzonych w ramach World Value Survey wynika, że do 2007 roku poziom religijności rósł. Owo zjawisko było widoczne zwłaszcza w społeczeństwach postkomunistycznych. Ronald Inghelarten wiąże to z takimi czynnikami jak utrata poczucia bezpieczeństwa w rezultacie upadku systemu socjalistycznego oraz pustka po ideologii komunistycznej. „Jednak od

2007 r. widzimy wyraźne przyspieszenie trendu spadku religijności. I to nie tylko w najbogatszych krajach, ale również w wielu uboższych społeczeństwach i byłych państwach komunistycznych. Na 49 krajów, które analizujemy od początku, tylko w pięciu religijność nie spada. Są to m.in. Indie i Rosja”¹.

Mimo to socjologowie wykazują dużą ostrożność w diagnozach i prognozach dotyczących upadku religii. Wprawdzie tzw. druga fala sekularyzacji, nazywana sekularyzacją postmodernistyczną, prowadzi do stopniowej dekonstrukcji religijności kościelnej, jednocześnie sprzyjając popularyzowaniu zindywidualizowanych i synkretycznych form religijności prywatnej. Współcześni badacze nie zadają już pytania, czy religia zaniknie, lecz w jakich formach będzie istnieć w społeczeństwach zróżnicowanych i zindywidualizowanych. W dobie pluralizmu i indywidualizacji religia przybiera różnorodne formy. Co więcej, w efekcie rosnącej konkurencji na rynku wierzeń religijnych elementy świeckiego dyskursu łączą się z różnorodnymi dyskursami religijnymi. Teoria pluralizmu, według Petera L. Bergera, zastępuje dzisiaj teorię sekularyzacji².

Religia oraz wspólnoty religijne nadal pozostają istotnym czynnikiem, kształtującym życie współczesnych społeczeństw. Przekonania religijne nierzadko wywierają wpływ na kształtowanie polityki oraz prawa nawet w krajach uznawanych za świeckie. Wpływ ten nie zawsze jest pozytywny. Różnice religijne mogą prowadzić do konfliktów, powodując napięcia między różnymi grupami wyznaniowymi, co stanowi potencjalne zagrożenie dla bezpieczeństwa publicznego, szczególnie jeśli idee religijne wykorzystuje się jako narzędzie do podżegania przemocy. W skrajnych przypadkach religijne przekonania mogą posłużyć za pretekst do działań ekstremistycznych i aktów terroryzmu. W związku z tym istnieją podstawy, by mówić o bezpieczeństwie religijnym jako oddzielnej kategorii w stosunku do innych form ochrony społeczeństwa.

Celem niniejszego artykułu jest analiza specyfiki bezpieczeństwa religijnego w Republice Słowackiej. Dociekania autora koncentrują się wokół hipotezy badawczej, którą można sformułować w sposób następujący: system prawny Republiki Słowackiej jest jedną z najważniejszych podstaw bezpieczeństwa religijnego w tym kraju. Stanowi on ramy i formułuje zasady regulujące wolność wyznania, praktyk religijnych oraz prawa, a także obowiązki organizacji religijnych. System ten nie jest jednak doskonały i wymaga zmian na określonych płaszczyznach.

Podstawową metodą badawczą stosowaną przez autora jest analiza tekstów źródłowych oraz literatury przedmiotu. W artykule zostaną omówione podstawy prawne, zasady funkcjonowania związków wyznaniowych oraz ich relacje z instytucjami państwowymi. Analizę należy jednak zacząć od refleksji nad samym pojęciem bezpieczeństwa religijnego.

* Publikacja została przygotowana podczas stażu w Uniwersytecie Trnawskim w Trnawie, współfinansowanego przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego (Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój), zrealizowanego w projekcie „Program Rozwojowy Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie” (POWR.03.05.00-00-Z310/17).

¹ A. Lichnerowicz, *Sekularyzacja przyspiesza. Także w Polsce (wywiad z Ronaldem Ingelhartem)*, <https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/kraj/artykuly/8094742,sekularyzacja-przyspiesza-takze-w-polsce-wywiad.html> (26.08.2023).

² J. Mariański, *Sekularyzacja jako megatrend społeczno-kulturowy*, „Relacje Międzykulturowe” 2017 nr 1, s. 255.

POJĘCIE BEZPIECZEŃSTWA RELIGIJNEGO

Bezpieczeństwo religijne („bezpieczeństwo wyznaniowe”, „bezpieczeństwo konfesyjne”) stanowi część szerszego pojęcia, jakim jest bezpieczeństwo kulturowe. Pod pojęciem bezpieczeństwa kulturowego rozumie się „możliwość zachowania przez społeczeństwo własnej specyfiki, nie zważając na zmieniające się warunki i zagrożenia. Ujmując rzecz bardziej szczegółowo, powyższe pojęcie obejmuje stałość tradycyjnych schematów, języka, kultury, tożsamości, społeczności, zwyczajów narodowych i religijnych”³. Magdalena Ickiewicz-Sawicka wskazuje, iż bezpieczeństwo kulturowe ma na celu przede wszystkim ochronę dóbr kultury materialnej i dziedzictwa kulturowego, ochronę niematerialnych dóbr kultury, np. poprzez pielęgnowanie wartości leżących u podstaw tożsamości danego narodu, utrzymywanie kulturowej odrębności (która może opierać się na etniczności lub mniejszościach narodowych), zapewnianie swobodnego transferu idei uznawanych powszechnie za istotne, promocję danej kultury narodowej oraz dbanie o warunki zapewniające harmonijny rozwój kulturowy⁴.

Współczesna potrzeba ochrony bezpieczeństwa kulturowego wynika z długotrwałych, trwających przez wieki, zagrożeń dla różnorodności kultury. Te zagrożenia wiązały się głównie z konsekwencjami najazdów zbrojnych, podbojów kolonialnych, interakcji między kulturami oraz masowych migracji ludności. Niekiedy te destrukcyjne zjawiska prowadziły do upadku kultur bardziej zaawansowanych, ale militarnie słabszych. Przez całą historię cywilizacji, którą często kształtowały wydarzenia wojenne, istniała konieczność zabezpieczenia dziedzictwa kulturowego, a zwłaszcza jego poszczególnych składników. We wcześniejszych epokach historycznych dominowała wizja ekspansji własnych osiągnięć kulturowych, co często prowadziło do tłumienia innych kultur. Dopiero w końcu XX wieku pojawia się propozycja stworzenia globalnego porozumienia, mającego na celu usunięcie barier kulturowych i ustanowienie nowego, światowego porządku w tej dziedzinie⁵. Niestety pojawiło się tutaj kolejne niebezpieczeństwo. Paradoksalnie, choć globalizacja przyczyniła się do usuwania barier międzykulturowych i sprzyjała wymianie wzajemnych wpływów, tworzyła jednocześnie poważne zagrożenie dla lokalnych kultur poprzez stopniowe zacieranie ich odrębności. Stąd też głównego zadania ochrony kulturowego dziedzictwa zaczęto upatrywać w przeciwdziałaniu zagrożeniom dla tożsamości kulturowej oraz niedopuszczeniu do całkowitego zatracenia kulturowego bogactwa i tradycji narodowych danej społeczności. Aby tego dokonać, tradycje te muszą być nie tylko skutecznie chronione, lecz także rozwijane⁶. Utrwalając i umacniając składniki, odgrywające kluczową rolę w samoświadomości danej wspólnoty, należy brać pod uwagę niezwykle istotny aspekt, jakim jest dynamika przestrzeni społecznej i kulturowej. W badaniach nad związkami

³ A. Harbatski, *Tożsamość religijna, a bezpieczeństwo konfesyjne: współczesne wyzwania (na przykładzie Republiki Białoruś)*, „Pogranicze. Studia Społeczne” 2015, Tom XXV, s. 138.

⁴ M. Ickiewicz-Sawicka, *Kryminologiczne aspekty bezpieczeństwa religijno-konfesyjnego na Bałkanach Zachodnich – współczesne zagrożenia*, Białystok 2018, s. 86.

⁵ Ibidem, s. 86-87.

⁶ Ibidem, s. 87.

między kulturą a bezpieczeństwem wyróżnia się dwie koncepcje: racjonalistyczną i konstruktywistyczną. W myśl koncepcji konstruktywistycznej cała otaczająca nas rzeczywistość ulega nieustannym przemianom. Stąd tożsamość nie jest fenomenem stałym, ale bardziej „formą przejściową, rezultatem pewnego procesu”⁷. W związku z tym działania nastawione na budowanie oraz umacnianie bezpieczeństwa kulturowego wymagają subtelnej równowagi między zachowaniem tradycji a otwartością na nowe wpływy i ewolucję. Ochrona własnej etnicznej unikatowości nie powinna polegać na rezygnacji z nowatorskości czy eksperymentów. Wręcz przeciwnie, wspieranie artystycznej twórczości i innowacji, a także otwartość na kontakt z innymi kulturami może prowadzić do nowych form wyrażania kultury, które wpisują się w ducha czasów.

Oprócz multikulturowości i postępującej globalizacji współczesnymi zagrożeniami dla tożsamości narodowej są: napływ uchodźców, nierówności ekonomiczne, niekorzystne zmiany klimatu, kradzieże oraz nielegalny handel dobrami kultury⁸. Nielegalny obrót może być efektem konfliktów zbrojnych bądź działalności zorganizowanych grup przestępczych. Stąd też budowanie i umacnianie bezpieczeństwa kulturowego jest bardzo trudne bez wsparcia państwa oraz instytucji państwowych. Poszczególne kraje starają się podejmować niezbędne działania w celu ochrony dóbr kultury oraz wykorzystywania dziedzictwa kulturalnego narodu dla umacniania własnej pozycji na arenie międzynarodowej. To z kolei wymaga wypracowania odpowiednich regulacji prawnych. „Aby społeczeństwo czuło się bezpieczne kulturowo, państwo oraz organizacje międzynarodowe, w tym Unia Europejska, powinny wprowadzać właściwe rozwiązania prawne, stojące na straży dziedzictwa kulturowego i umożliwiające jego dalsze pielęgnowanie i rozwój”⁹.

Bezpieczeństwo kulturowe jest ściśle związane z bezpieczeństwem religijnym, gdyż „wiele obiektów kulturalnych to także obiekty o charakterze sakralnym. W związku z tym konflikty kulturowe nierzadko są jednocześnie konfliktami religijnymi i odwrotnie”¹⁰. Pojęcie „bezpieczeństwo religijne” niekiedy traktuje się jako synonim pojęcia „bezpieczeństwo wyznaniowe” lub „bezpieczeństwo konfesyjne”. Nie wszyscy badacze podzielają taką opinię. Istnieje bowiem różnica między pojęciami „wyznanie” i „religia”. Jak zauważa Andrei Harbatski, „Kiedy mówimy o religii, mamy na uwadze swoisty wszechogarniający system społeczny, formujący stosunki człowieka z siłami nadprzyrodzonymi i urzeczywistniany w różnych formach. Jeśli zaś chodzi o konfesję, to rozumiemy ją jako konkretną formę tego współdziałania z nadprzyrodzonością, regulowanego systemem zasad, wymagań, dogmatów. To wszystko z reguły jest przekazywane w formie ustnej albo w legendzie pisemnej”¹¹. Pojęcie „religii” bywa używane jako ogólny termin, obejmujący szeroki zakres wierzeń, praktyk i duchowych doświadczeń, które są charakterystyczne dla danej grupy. „Wyznanie” ma natomiast węższy zakres

⁷ J. Gierszewski, A. Pieczywok, *Bezpieczeństwo kulturowe człowieka w dobie kryzysu jego tożsamości*, Warszawa 2022, s. 13.

⁸ Ibidem.

⁹ M. Ickiewicz-Sawicka, *Kryminologiczne aspekty bezpieczeństwa religijno-konfesyjnego...*, op. cit., s. 88.

¹⁰ Ibidem.

¹¹ A. Harbatski, *Tożsamość religijna, a bezpieczeństwo konfesyjne...*, op. cit., s. 139.

znaczeniowy, odnosi się bowiem do bardziej sprecyzowanego i konkretnego zbioru tych wierzeń i praktyk w ramach danego systemu religijnego¹². Można to zilustrować za pomocą następującego przykładu. Chrześcijaństwo, jako religia, jest szerokim pojęciem, obejmującym całość przekonań i praktyk opartych na naukach Chrystusa. Natomiast katolicyzm i prawosławie są wyznaniem w obrębie chrześcijaństwa, które posiadają swoje specyficzne nauki, rytuały, struktury kościelne itp. Oba wyznania są związane z tym samym większym systemem religijnym, czyli chrześcijaństwem, ale cechują się pewnymi różnicami w zakresie doktrynalnym i rytualnym. W ramach wyznania mogą funkcjonować określone kościoły i denominacje, posiadające odrębną strukturę oraz określony obrządek.

Hrabatski wiąże pojęcie bezpieczeństwa religijnego z działaniami mającymi na celu zachowanie tradycyjnych religii, takich jak np. prawosławie i katolicyzm. Natomiast pojęcie „bezpieczeństwo konfesyjne” jest, jego zdaniem, bardziej kompleksowe, ponieważ razem z pojęciem bezpieczeństwa państwowego i relacjami państwo-wyznanie obejmuje również kwestie międzywyznaniowe oraz bezpieczeństwo osobiste, a także zachowanie religijnej tożsamości, nie tylko na poziomie państwowym, ale także indywidualnym. Pod pojęciem „bezpieczeństwa konfesyjnego” kryje się zrozumienie sposobu zachowania podstawowych elementów każdej wyznawanej doktryny oraz jej charakterystycznych praktyk kultowych, a także działania na rzecz zapobiegania konfliktom o charakterze wyznaniowym. Ten termin może także obejmować warunki sprzyjające pełnemu rozwojowi różnych wyznań w jednym obszarze kulturowym. Taka koncepcja może stwarzać przesłanki, które umożliwiają rozwiązanie lub złagodzenie konfliktów wynikających z problemów wyznaniowych¹³.

Pojęcie bezpieczeństwa religijnego bywa także zawężane do interesów konkretnych grup wyznaniowych. Witold Pokruszyński poruszył problem religijnego bezpieczeństwa w kontekście zagrożeń, z jakimi musi się mierzyć Kościół katolicki w Polsce po roku 1989. Zagrożenia te mają zarówno charakter ideowy (upadek instytucji małżeństwa, erozja autorytetów duchowych, wzrost relatywizmu moralnego, liberalizm, fanatyzm religijny), jak też materialny (rozkradanie mienia kościelnego i sztuki sakralnej, fizyczne zużywanie się obiektów sakralnych, wandalizm, akty fizycznej agresji przeciwko osobom duchownym)¹⁴. Bazując na takiej optyce, bezpieczeństwo religijne można byłoby określić jako stan, w którym dana organizacja religijna bądź nieformalna grupa wyznaniowa nie jest narażona na rozliczne zagrożenia duchowe, społeczne, polityczne, ekonomiczne, biologiczno-klimatyczne, militarne, kryminalne itp.

Wydaje się, iż zawilóści terminologiczne, związane z definicją omawianego zagadnienia wynikają z dwóch zasadniczych przyczyn. Po pierwsze, bezpieczeństwo religijne jako kategoria

¹² Vide. B. Ceglarski, *Jak zarejestrować kościół/związek wyznaniowy w 2018 r.?*, <https://www.infor.pl/prawo/konstytucja/prawa-czlowieka/767315,Jak-zarejestrowac-kosciolzwiazek-wyznaniowy-w-2018-r.html> (26.08.2023).

¹³ A. Hrabatski, *Tożsamość religijna, a bezpieczeństwo konfesyjne...*, op. cit., s. 140.

¹⁴ Vide. W. Pokruszyński, *Bezpieczeństwo. Teoria i praktyka*, Józefów 2012, s. 222.

pojęciowa to zjawisko stosunkowo nowe¹⁵. O ile terminy, takie jak „bezpieczeństwo narodowe” czy „bezpieczeństwo międzynarodowe” istniały w literaturze już od dłuższego czasu, to pojęcie „bezpieczeństwa religijnego” zaczęło się rozpowszechniać i zyskiwać na znaczeniu głównie w kontekście współczesnych dyskusji wokół różnorodności kulturowej, wolności wyznania oraz konfliktów międzywyznaniowych. Po drugie, bezpieczeństwo kulturowo-religijne stanowi część znacznie szerszego pojęcia, jakim jest bezpieczeństwo w ogóle. Pojęcia wieloznacznego, które można odczytywać na wiele sposobów w zależności od perspektywy badawczej bądź światopoglądowej¹⁶. Jak zauważa Jerzy Nikołajew, „Zupełnie odmienne koncepcje dotyczące bezpieczeństwa propagowali przedstawiciele różnych dziedzin nauki, poczynając od Arystotelesa, poprzez myśl Monteskiusza, Kanta, Fromma, Frycza-Modrzewskiego czy Masłowa”¹⁷. W konsekwencji interpretację pojęcia bezpieczeństwa religijnego również wiąże się z różnymi punktami widzenia, czasami opartymi na subiektywnych wartościach oraz przekonaniach.

Byłoby jednak błędem utożsamiać wieloaspektowość omawianej koncepcji z jakimś rodzajem terminologicznej anarchii. Problematyka szeroko rozumianego bezpieczeństwa została usystematyzowana chociażby w ramach doktryny nauk o bezpieczeństwie. W ich obrębie wyróżniono takie kategorie, jak bezpieczeństwo narodowe, bezpieczeństwo wewnętrzne i bezpieczeństwo zewnętrzne. Zgodnie z tą klasyfikacją, bezpieczeństwo kulturowe i religijne zalicza się do sfery bezpieczeństwa wewnętrznego obok takich podkategorii, jak bezpieczeństwo ekonomiczne, ekologiczne, energetyczne, informacyjne czy polityczne¹⁸. Z kolei Nikołajew zauważa, że w przypadku definicji bezpieczeństwa „Za każdym [...] razem *in fine* wskazywano na to, co przyjęło się w znaczeniu potocznym oznaczającym *de facto* brak zagrożenia i poczucie komfortu związanego z obawą o to, co naruszyć może bezpieczny stan rzeczy”¹⁹. Ostatecznie, zdaniem badacza, spory terminologiczne wokół pojęcia bezpieczeństwa religijnego nie odgrywają aż tak istotnej roli. Znacznie ważniejsze jest bowiem to, w jakim stopniu dana idea służy interesom państwa oraz jak przyczynia się do ochrony porządku publicznego²⁰.

Analizując ustawy z dnia 21 kwietnia 1936 roku dotyczące kwestii związanych z funkcjonowaniem Muzułmańskiego Związku Religijnego oraz Karaïmskiego Związku Religijnego na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, Nikołajew dochodzi do następującej konkluzji. „Bezpieczeństwo religijne kształtuje się na gruncie określonych relacji pomiędzy państwem a wspólnotami religijnymi. Relacje te cechuje pewien stopień asymetrii polegający na tym, że to państwo określa zasady tzw. polityki wyznaniowej. Bezpieczeństwo religijne ma w pierwszej kolejności służyć interesom państwa, a dopiero potem gwarantować swobodę jednostki oraz organizacji religijnych. Prymat władzy publicznej polegał tutaj na tym, że to właśnie one

¹⁵ J. Nikołajew, *Bezpieczeństwo religijne w II RP. Rozważania na kanwie ustaw z dnia 21 kwietnia 1936 r.*, [w:] *Wybrane aspekty bezpieczeństwa pozamilitarnego. Zagrożenia, wyzwania, koncepcje*, red. F. Byłok, A. Kwiatek, M. Skiba, Częstochowa 2022, s. 166.

¹⁶ Ibidem, s. 158.

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ Vide A. Szymonik, *Organizacja i funkcjonowanie systemów bezpieczeństwa*, Warszawa 2011, s. 16.

¹⁹ J. Nikołajew, *Bezpieczeństwo religijne w II RP...*, op. cit., s. 158.

²⁰ Ibidem, s. 159-160.

dokonywały „uznania związku religijnego za legalny i nadawała mu określone uprawnienia, także natury majątkowej, regulując w formie ustawowej pozycję formalno-prawną m.in. muzułmanów i wyznawców religii karaimskiej w Polsce”²¹. Nietrudno zauważyć, że podobna forma bezpieczeństwa religijnego, choć zapewniała wolność wyznania przedstawicielom mniejszości religijnych, posiadała dość poważne wady. Dla przykładu, nie zapobiegła akcji rewindykacji cerkwi prawosławnych, w wyniku której latem 1938 roku zburzono w Polsce ponad 100 świątyń obrządku wschodniego²². Paradygmat ten nie przywiązywał również wagi do kwestii relacji pomiędzy związkami wyznaniowymi, zwłaszcza tymi, które były ze sobą skonfliktowane (np. w wyniku sporów doktrynalnych)²³.

W oparciu o współczesne realia kulturowo-prawne, ale także doświadczenie historyczne, należałoby patrzeć na omawiany problem nieco szerzej. Można więc powiedzieć, że obecnie bezpieczeństwo religijne odnosi się przede wszystkim do ochrony wolności wyznania, praktyk religijnych oraz miejsc i dziedzictwa kulturowego, związanego z różnymi religiami i wyznaniem. Polega ono m.in. na zapewnieniu jednostce i społeczności prawa do nieskrępowanego wyznawania swoich przekonań, a także do kultywowania własnej religijnej tożsamości. Bezpieczeństwo religijne wiąże się również z zapobieganiem konfliktom na tle wyznaniowym oraz dyskryminacji religijnej.

Idąc tym tropem, możemy wyróżnić takie elementy bezpieczeństwa religijnego, jak:

- wolność wyznania, obejmująca prawo jednostek do swobodnego wyboru, wyznawania i zmiany swoich przekonań religijnych lub światopoglądowych bez obawy przed represjami czy prześladowaniami;
- ochrona miejsc sakralnych, świątyń, kościołów, meczetów i innych miejsc kultu przed aktami wandalizmu, niszczenia lub profanacji;
- podejmowanie działań na rzecz eliminowania przemocy motywowanej przekonaniem religijnymi, jak również zapobieganie aktom terroryzmu i przestępstwom na tle religijnym;
- promowanie harmonijnego współistnienia różnych wyznań i religii w jednym społeczeństwie lub regionie w celu wyciszenia potencjalnych konfliktów i sporów;
- zapobieganie dyskryminacji, niesprawiedliwemu traktowaniu lub wykluczaniu ze społeczeństwa ze względu na przekonania religijne;
- ochrona dziedzictwa kulturowego związanego z religią (zabytków, tekstów świętych, rytuałów i inne praktyk).

Bezpieczeństwo kulturowe ma więc charakter wieloaspektowy. Wieloaspektowość okazuje się tutaj konieczna, ponieważ kultura i religia są ściśle związane z tożsamością jednostek i społeczności, a także z historią i tradycją. Zachowanie i pielęgnowanie bogactwa kulturowego

²¹ Ibidem, s. 166.

²² H. Paprocki, P. Sawicki, W. Pluta, *Prawosławie w Polsce*, Olszanica 2008, s.22.

²³ J. Nikołajew, *Bezpieczeństwo religijne w II RP...*, op. cit., s. 166.

stanowi jeden z warunków zrównoważonego rozwoju społeczeństw oraz budowania szeroko rozumianego bezpieczeństwa.

STRUKTURA WYZNANIOWA SŁOWACJI

Oficjalnie Republika Słowacka jest państwem świeckim. Ponadto badacze obserwują wśród Słowaków stały trend, polegający na spadku liczby osób wierzących. Mimo to, ustrój tego kraju tworzy dogodne warunki do funkcjonowania różnorodnych grup wyznaniowych. Według Spisu Ludności Domów i Mieszkań z 2021 roku w strukturze religijnej społeczeństwa słowackiego największy udział mają wierni kościoła rzymskokatolickiego – przynależność do niego zadeklarowało około 3 milionów osób, co stanowi 56% populacji²⁴. Jednak udział tej grupy spadł o ponad 6 punktów procentowych w porównaniu do roku 2011²⁵. Drugą największą grupą wyznaniową na Słowacji są wierni Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego. Ich udział wynosi 5,3% (287 tysięcy). Trzecią grupą pod względem liczby wyznawców stanowią osoby związane z Kościołem grekokatolickim (218 tysięcy), co stanowi 4% populacji. Czwarte miejsce zajmują wyznawcy kalwinizmu (1,6%). Pozostałe wyznania religijne mają udziały mniejsze niż 1%²⁶. „Kościół Rzymskokatolicki w Republice Słowackiej jest największy pod względem liczby wyznawców we wszystkich regionach i ma jednocześnie udział przekraczający 50% we wszystkich regionach, z wyjątkiem kraju bratysławskiego i koszyckiego. W powiecie Námestovo, jako jedynym, ponad 90% mieszkańców (92,4%) zadeklarowało przynależność do Kościoła rzymskokatolickiego. Żadne inne wyznanie nie osiągnęło podobnych wyników. Najwyższy odsetek osób bezwyznaniowych występuje w kraju bratysławskim, a ich liczba wynosi prawie 40%. W regionach, gdzie udział ludności bez wyznania przekroczył 40%, znajdują się wszystkie powiaty Bratysławy oraz powiat Rožniava”²⁷.

BEZPIECZEŃSTWO RELIGIJNE NA SŁOWACJI – PODSTAWY PRAWNE

Bezpieczeństwo religijne na terenie Republiki Słowackiej opiera się przede wszystkim na normach prawnych. Są to zarówno regulacje międzynarodowe, jak również przepisy Konstytucji. Zgodnie z art. 18 Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka „Każdy człowiek ma prawo wolności myśli, sumienia i wyznania; prawo to obejmuje swobodę zmiany wyznania lub wiary oraz swobodę głoszenia swego wyznania lub wiary bądź indywidualnie, bądź wspólnie z innymi ludźmi, publicznie i prywatnie, poprzez nauczanie, praktykowanie, uprawianie kultu i przestrzeganie obyczajów”²⁸. Podstawowe prawa w zakresie życia religijnego zostały ujęte również

²⁴ *Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2021. Náboženské vyznanie*, <https://www.scitanie.sk/k-rimskokatolickemu-vyznaniu-sa-prihlasilo-56-obyvateľov> (23.08.2023).

²⁵ Vide. *Základné údaje zo Sčítania obyvateľov, domov a bytov 2011: Obyvatel'stvo podľa náboženského vyznania*, http://web.archive.org/web/20121114103957/http://portal.statistics.sk/files/ev_v2-nabozenske-vyznanie.pdf (23.08.2023).

²⁶ *Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2021. Náboženské vyznanie...*, op. cit.

²⁷ Ibidem (tłumaczenie autora).

²⁸ Powszechna Deklaracja Praw Człowieka, https://www.ohchr.org/sites/default/files/UDHR/Documents/UDHR_Translations/pql.pdf (24.08.2023).

w takich dokumentach, jak Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych (art. 18 ust. 1)²⁹ czy Europejska Konwencja Praw Człowieka (art. 9 ust. 1)³⁰. Jeśli zaś chodzi o akty prawne ustanawiane przez samą Słowację, to w pierwszej kolejności należałoby wskazać na Konstytucję Republiki Słowackiej z dnia 1 września 1992 roku, gdzie fundamentalne prawa osób wierzących zostały ujęte w podrozdziale II (podstawowe prawa i wolności człowieka) rozdziału II (podstawowe prawa i wolności) w art. 24. Artykuł ten został podzielony na cztery ustępy. Zgodnie z ustępem 1 Republika Słowacka zapewnia swobodę myśli, sumienia, przekonań religijnych oraz światopoglądu. To wiąże się z możliwością zmiany przynależności religijnej lub wyznania. Nikt też nie ma obowiązku przynależności do jakiegokolwiek religii. Ustęp 2 pozwala każdemu na swobodne praktykowanie własnej religii lub wiary, zarówno indywidualnie, jak i wspólnie z innymi. Praktyki mogą odbywać się w przestrzeni zarówno prywatnej, jak też publicznej, np. poprzez udział w nabożeństwach, odprawianie rytuałów czy uczestnictwo w religijnym nauczaniu. Ustęp 3 daje organizacjom religijnym, w tym kościołom i wspólnotom wyznaniowym, prawo do autonomii przy zarządzaniu swoimi sprawami. Dzięki temu mogą one rozwijać własne struktury, powoływać duchowieństwo, realizować nauczanie religii oraz zakładać instytucje religijne niezależne od władz państwowych. Zgodnie z ust. 4 „Warunki wykonywania praw określonych w ust.1-3 można ograniczyć tylko ustawą, jeżeli jest to niezbędne w demokratycznym społeczeństwie dla ochrony porządku publicznego, zdrowia i moralności albo praw i wolności innych”³¹. Ustęp ten jest szczególnie istotny z punktu widzenia bezpieczeństwa religijnego, ponieważ wprowadza możliwość ograniczenia pewnych praw związanych z wolnością wyznania i przekonań w sytuacjach, gdy określone praktyki religijne lub przekonania zagrażają społeczeństwu lub poszczególnym jednostkom. Ograniczenia te można wprowadzać wyłącznie na mocy ustawy, co oznacza, że muszą one być uzasadnione i nie naruszać zbytnio wolności religijnej.

Kolejnym aktem prawnym, na który warto zwrócić uwagę jest słowacka Ustawa o wolności wyznania, statusie kościołów i społeczności religijnych z dnia 4 lipca 1991 roku. W ramach ogólnych postanowień dopełnia ona artykuł 24 Konstytucji Republiki Słowackiej. Definiuje także pojęcie osoby wierzącej – jest to każdy człowiek, który wyznaje wiarę religijną. Ustawa określa, że dzieci poniżej 15. roku życia mogą otrzymywać religijne wykształcenie tylko za zgodą ich prawnych opiekunów. Słowacki ustawodawca definiuje również kościoły i społeczności religijne jako dobrowolne zrzeszenia osób o wspólnej wierze i przynależności wyznaniowej. Wszystkie związki wyznaniowe są równe w obliczu prawa. Jednakże, w celu uzyskania statusu związku wyznaniowego, dana grupa musi dokonać rejestracji w Ministerstwie Kultury Republiki Słowackiej. Zarejestrowane społeczności religijne otrzymują status osoby prawnej i mogą współpracować z państwem. Ustawa szczegółowo opisuje możliwości

²⁹ Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r. (Dz.U. z 1977, Nr 38, poz. 167).

³⁰ Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2 (Dz.U. z 1993, Nr 61, poz. 284).

³¹ Konstytucja Republiki Słowackiej z dnia 1 września 1992 r., tłum. K. Skotnicki, s. 698-699.

działalności związków wyznaniowych, takie jak np. edukacja wiernych i duchowieństwa, wybór duchowieństwa czy zarządzanie nieruchomościami. Wszelka działalność religijna musi być zgodna z prawem Republiki Słowackiej³².

W kontekście bezpieczeństwa religijnego na terenie Słowacji należy również wspomnieć o takich aktach prawnych, jak Ustawa o wsparciu finansowym działalności kościołów i społeczności religijnych oraz Rozporządzenie Rządu Republiki Słowackiej z dnia 13 czerwca 2007 r. w sprawie regulacji świadczeń osobistych udzielanych przez kościoły i społeczności religijne. Celem tych dokumentów prawnych jest regulacja kwestii dochodów finansowych osób duchownych, ale tylko tych, które reprezentują zarejestrowane związki wyznaniowe. Takie osoby duchowne mogą np. otrzymywać świadczenia z tytułu pełnienia określonego stanowiska lub za staż pracy. Mogą również otrzymywać od państwa zwrot kosztów za usługi, transport itp.³³. W zamian związki wyznaniowe mają obowiązek składać sprawozdania z wydatkowania otrzymanych środków³⁴.

Można zaryzykować stwierdzenie, że prawo jest w zasadzie najważniejszym gwarantem bezpieczeństwa religijnego w Republice Słowackiej. Na Słowacji, podobnie jak w innych krajach demokratycznych, prawo stanowi strukturalny i instytucjonalny fundament, na którym opierają się swobody oraz system ochrony interesów wyznawców różnych religii i kościołów. Bez oparcia w przepisach prawnych instytucjom państwowym trudno byłoby realizować takie zadania z zakresu ochrony wolności religijnej, jak chociażby przeciwdziałanie dyskryminacji, pielęgnowanie tożsamości kulturowej czy rozwiązywanie konfliktów między różnymi wyznaniem lub kościołami.

REJESTRACJA KOŚCIOŁÓW I ZWIĄZKÓW WYZNANIOWYCH – KONTROWERSJE

Obecnie na terenie Republiki Słowackiej działa 18 zarejestrowanych społeczności religijnych. Są to m.in.: Kościół rzymskokatolicki na Słowacji (Rímskokatolícka cirkev v Slovenskej republike), Cerkiew prawosławna na Słowacji (Pravoslávna cirkev na Slovensku), Kościół Greckokatolicki na Słowacji (Gréckokatolícka cirkev na Slovensku), Stowarzyszenie religijne Świadców Jehowy w Republice Słowackiej (Náboženská spoločnosť Jehovovi svedkovia v Slovenskej republike), Społeczność Bahá'í w Republice Słowackiej (Bahájske spoločenstvo v Slovenskej republike), Czechosłowacki Kościół Husycki na Słowacji (Cirkev československá husitská na Slovensku) czy Centralny Związek Wyznaniowych Gmin Żydowskich na Słowacji

³² Zákon č. 308/1991 Zb. Zákon o slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností, <https://www.zakonypreludi.sk/zz/1991-308> (24.08.2023).

³³ Vide. Zákon č. 370/2019 Z. z. Zákon o finančnej podpore činnosti cirkví a náboženských spoločností, <https://www.zakonypreludi.sk/zz/2019-370> (24.08.2023).

³⁴ Vide. Nariadenie vlády Slovenskej republiky z 13. júna 2007 o úprave osobných požitkov poskytovaných duchovným cirkví a náboženských spoločností, <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2007/299/20180101.html> (24.08.2023).

(Ústredný zväz židovských náboženských obcí v Slovenskej republike)³⁵. Bez wątpienia 18 zarejestrowanych związków wyznaniowych to niewiele (dla porównania w Polsce, w rejestrze MSWiA, figuruje obecnie ponad 160 kościołów i związków wyznaniowych³⁶). Taki stan rzeczy jest wynikiem bardzo restrykcyjnych wymogów, jakie nakłada Ministerstwo Kultury Republiki Słowackiej, które jest oficjalnym organem rejestrującym. Największą barierę stanowi liczba wiernych niezbędnych do zarejestrowania nowego związku wyznaniowego. Do roku 2017 liczba ta wynosiła 20 tysięcy osób. Po 31 stycznia 2017 roku, w wyniku zmian Ustawy nr 308/1991 o swobodzie przekonań religijnych oraz statusie kościołów i stowarzyszeń religijnych, granica została podwyższona do 50 tys. osób³⁷.

Tak rygorystyczne kryterium generuje szereg problemów, takich jak chociażby istnienie niezarejestrowanych związków wyznaniowych. Aktualnie, na terenie Republiki Słowackiej działa kilkanaście niezarejestrowanych wspólnot. Są to m.in. takie grupy jak Hare Kriszna, Osho, Szambaola Słowacja, Zazen International Slovakia, Centrum Zen – Myo sahn Sah, Scjentolodzy, Kościół Chrystusowy, Międzynarodowe Stowarzyszenie społeczności ogłoszenia Ewangelii, Kościół Nowoapostolski czy Uczniowie Jezusa Chrystusa³⁸. Ponieważ takie grupy nie posiadają oficjalnego prawnego uznania ze strony państwa, to w rezultacie są one narażone na rozliczne trudności prawne, finansowe i organizacyjne, które mogą ograniczać ich zdolność do swobodnego praktykowania religii i reprezentowania swoich idei w społeczeństwie.

Próg 50 tysięcy wyznawców budzi też wątpiwości natury logicznej. Jak zauważa Michał Szymański, „podczas ostatniego spisu ludności tylko cztery, już istniejące, związki religijne spełniały kryterium potrzebne do rejestracji, [...] tak wielka liczba osób potrzebnych do rejestracji nowego kościoła jest nieproporcjonalna w stosunku do przepisów obowiązujących w innych krajach UE”³⁹. W efekcie pięcioletnia muzulmańska społeczność na Słowacji nie ma szans na rejestrację związku wyznaniowego. Ówczesny prezydent Słowacji, Andrej Kiska stwierdził, że dana ustawa godzi w fundamentalne prawa i wolności wynikające z konstytucji, w związku z czym postanowił ją zawetować, co jednak nie przyniosło rezultatu⁴⁰.

Zdaniem zwolenników ustawy zwiększenie liczby wiernych niezbędnych do zarejestrowania nowego związku wyznaniowego miało utrudnić rejestrację fikcyjnych związków wyznaniowych, tworzonych w celu wyłudzenia świadczeń pieniężnych od państwa. Jak zauważa Szymański, „liczba 20 tysięcy osób i tak jest niezmiernie wysoką i ciężko wyobrazić sobie znowę tak wielkiej liczby ludzi w takim celu”⁴¹. Kolejnym argumentem była teza Słowackiej Partii

³⁵ Registrované cirkvi a náboženské spoločnosti v SR, w: Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky, <https://www.culture.gov.sk/posobnost-ministerstva/cirkvi-a-nabozenske-spolocnosti/registracia-cirvii/registrovane-cirkvi-a-nabozenske-spolocnosti/> (25.08.2023).

³⁶ Kościoły i związki wyznaniowe wpisane do rejestru kościołów i innych związków wyznaniowych, <https://www.gov.pl/web/mswia/rejestr-kościół-i-innych-związków-wyznaniowych> (25.08.2023).

³⁷ M. Szymański, *Rejestracja kościołów i związków wyznaniowych w Republice Słowackiej ze szczególnym uwzględnieniem ostatnich zmian ustawowych*, „Internetowy Przegląd Prawniczy TBSP UJ” 2018 nr 3, s. 71.

³⁸ Vide. L. Stanček, *Cirkvi na Slovensku a ekumenizmus*, Spišská kapitula– Spišské Podhradie 2002, s. 46-48.

³⁹ M. Szymański, *Rejestracja kościołów i związków wyznaniowych...*, op. cit., s. 72.

⁴⁰ Ibidem.

⁴¹ Ibidem.

Narodowej, jakoby zaostrzenie przepisów miało pomóc w powstrzymaniu ekstremizmu religijnego, np. islamskiego⁴². Argument ten wydaje się jednak mało przekonujący po bliższej analizie. Ekstremizm religijny może rozwijać się zarówno w zarejestrowanych, jak i niezarejestrowanych związkach wyznaniowych. Doktryna każdej grupy religijnej może z czasem ewoluować w stronę radykalizmu. Stąd zakładanie, że zarejestrowane związki wyznaniowe są automatycznie pozbawione potencjału ekstremizmu jest uproszczeniem. Ponadto, zgodnie ze słowackim prawem, minister kultury ma obowiązek odmówić rejestracji, a nawet wyrejestrować grupę religijną, która zagraża bezpieczeństwu społecznemu⁴³. Analizowana norma prawna może więc okazać się mało skuteczna, a nawet szkodliwa. Jest to bowiem potencjalne źródło napięć oraz konfliktów w relacjach między państwem a grupami religijnymi niespełniającymi wymogów ustawodawcy.

PODSUMOWANIE

Poczynione analizy przywołanych źródeł w dużej mierze potwierdzają zasadność hipotezy badawczej, zasygnalizowanej we wstępie niniejszego artykułu. Bezpieczeństwo religijne w Republice Słowackiej ma swoje korzenie w konstytucyjnych gwarancjach wolności religijnej oraz w odpowiednich ustawach regulujących aktywność religijną i działalność związków wyznaniowych. Konstytucja Republiki Słowackiej oraz stosowne przepisy prawne zapewniają swobodę wyznawania i praktykowania różnych religii oraz ochronę przed dyskryminacją z powodu przekonań religijnych. System prawny na Słowacji chroni prawa i wolności osób wyznających różne religie. Ustawa o wolności wyznania, statusie kościołów i społeczności religijnych oraz inne akty prawne definiują prawa i obowiązki związane z działalnością religijną oraz rejestracją kościołów i wspólnot religijnych, a także relacjami między państwem a związkami wyznaniowymi. Jednym z istotnych aspektów bezpieczeństwa religijnego jest także zagwarantowanie ochrony przed ekstremizmem religijnym i nienawiścią na tle religijnym, co pomaga w zapewnieniu atmosfery względnej stabilności i bezpieczeństwa dla różnych wyznań.

Niektóre aspekty słowackiego prawa, takie jak rygorystyczne wymogi, jakie muszą spełnić związki wyznaniowe chcące zarejestrować się w Ministerstwie Kultury Republiki Słowackiej, budzą spore kontrowersje. Dyskusje na temat ograniczeń rejestracji związków wyznaniowych oraz dostępu do finansowania mogą wpływać na równość i uczciwość w traktowaniu różnych grup religijnych. Mimo tych problemów Słowacja uznawana jest za kraj, w którym panuje znacząca swoboda wyznania. Republika Słowacka znajduje się na liście 85 państw, cieszących się największą wolnością religijną, stworzonej przez amerykański magazyn informacyjny U.S. News & World Report⁴⁴.

⁴² Ibidem.

⁴³ Ibidem, s. 74.

⁴⁴ *These Countries Have the Most Religious Freedom*, <https://www.usnews.com/news/best-countries/rankings/religious-freedom> (26.08.2023).

Potwierdzenie hipotezy badawczej postawionej przez autora nie oznacza oczywiście marginalizowania innych ważnych składników religijnego bezpieczeństwa w Republice Słowackiej. Istotnym elementem bezpieczeństwa religijnego jest zakres tolerancji/nietolerancji, akceptacji/odrzućenia, swobody/ograniczeń, braku zagrożeń/agresji w odniesieniu do konkretnych przejawów duchowości człowieka. Dotyczy to zarówno sfery oficjalnej, jak i szerszego zakresu zjawisk zachodzących w życiu społecznym. Zapewnienie bezpieczeństwa religijnego to nie tylko kwestia prawa, ale także kultury społecznej i postaw jednostek i grup. Bez klimatu otwartości, zrozumienia oraz akceptacji wyznaniowej różnorodności, który stanowi ważną część współczesnej mentalności narodu Słowackiego, realizacja konstytucyjnych gwarancji mogłaby napotkać trudności.

Wydaje się, iż na chwilę obecną utrzymanie równowagi między wolnością religijną a zapewnieniem bezpieczeństwa i stabilności społecznej stanowi dla Słowacji największe wyzwanie. Ustawodawca bowiem powinien uwzględniać zarówno prawa obywateli i wartości demokratyczne, jak też potrzebę ochrony przed zagrożeniami związanymi z ekstremizmem. Ważnym krokiem w doskonaleniu słowackiej polityki religijnej będzie wprowadzenie bardziej racjonalnych i pragmatycznych procedur rejestracyjnych, które umożliwią mniejszościowym grupom religijnym uzyskanie statusu oficjalnego związku wyznaniowego.

BIBLIOGRAFIA

- Ceglarski, Bartłomiej. Jak Zarejestrować Kościół/Związek Wyznaniowy w 2018 r?. <https://www.infor.pl/prawo/konstytucja/prawa-czlowieka/767315,Jak-zarejestrowac-kosciolzwiazek-wyznaniowy-w-2018-r.html>.
- Gierszewski, Janusz, Pieczywok, Andrzej. eds. 2022. *Bezpieczeństwo Kulturowe Człowieka w Dobie Kryzysu Jego Tożsamości*. Warszawa: Difin.
- Harbatski, Andrei. 2015. „Tożsamość Religijna a Bezpieczeństwo Konfesyjne: Współczesne Wyzwania (Na Przykładzie Republiki Białoruś)”. *Pogranicze. Studia Społeczne* 25: 135-50. <https://doi.org/10.15290/pss.2015.25.08>.
- Ickiewicz-Sawicka, Magdalena. 2019. *Kryminologiczne aspekty bezpieczeństwa religijno-konfesyjnego na Bałkanach Zachodnich-współczesne zagrożenia (wybór)*.
- Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności Sporządzona w Rzymie Dnia 4 Listopada 1950 r., Zmieniona Następnie Protokołami Nr 3, 5 i 8 oraz Uzupełniona Protokołem Nr 2. <https://arslege.pl/konwencja-o-ochronie-praw-czlowieka-i-podstawowych-wolnosc-i-sporzadzona-w-rzymie-dnia-4-listopada-1950-r-zmieniona-nastepnie-protokolami-nr-3-5-i-8-oraz-uzupelniona-protokol-em-nr-2/k350/>.
- Kościóły i związki wyznaniowe wpisane do rejestru kościołów i innych związków wyznaniowych. <https://www.gov.pl/web/mswia/rejestr-kosciolow-i-innych-zwiazkow-wyznaniowych>.
- Lichnerowicz, Agnieszka. 2021. „Sekularyzacja Przyspiesza. Także w Polsce (wywiad z Ronaldem Ingelhartem)”. *GazetaPrawna.pl*. <https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/kraj/artykuly/8094742,sekularyzacja-przyspiesza-takze-w-polsce-wywiad.html>.
- Mariański, Janusz. 2017. „Sekularyzacja jako megatrend społeczno-kulturowy”. *Intercultural Relations* 1 (1(1)): 231-57. <https://doi.org/10.12797/RM.01.2017.01.12>.

- Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych Otwarty Do Podpisu w Nowym Jorku Dnia 19 Grudnia 1966 r. <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19770380167>.
- Nariadenie vlády Slovenskej republiky z 13. júna 2007 o úprave osobných požitkov poskytovaných duchovným cirkvím a náboženských spoločnosťami 299/2007 Z.z. - Slov-lex. <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2007/299/20180101.html>.
- Nikołajew, Jerzy. 2022. Bezpieczeństwo religijne w II RP. Rozważania na kanwie ustaw z dnia 21 kwietnia 1936 r. W Wybrane Aspekty Bezpieczeństwa Pozamilitarnego. Zagrożenia, Wyzwania, Koncepcje, eds. Felicjan Bylok, Agnieszka Kwiatek, Maja Skiba. Częstochowa: Wydawnictwo Politechniki Częstochowskiej.
- ONZ. 1948. Powszechna Deklaracja Praw Człowieka. UN. https://www.ohchr.org/sites/default/files/UDHR/Documents/UDHR_Translations/pql.pdf
- Paprocki, Henryk. 2008. Prawosławie w Polsce. Olszanica: Wydawnictwo BOSZ.
- Pokruszyński, Witold. 2012. Bezpieczeństwo. Teoria i Praktyka. WSGE. <https://www.wydawnictwo.wsge.edu.pl/Bezpieczenstwo-Teoria-i-praktyka,135429,0,2.html>.
- Registrované cirkvi a náboženské spoločnosti v SR, [w:] Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky. n.d. Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky. <https://www.culture.gov.sk/po-sobnost-ministerstva/cirkvi-a-nabozenske-spolocnosti/registracia-cirvii/registrovane-cirkvi-a-nabozenske-spolocnosti/>.
- SODB2021 - Sčítanie Obyvateľov, Domov a Bytov. <https://www.scitanie.sk/k-rimskokatolic-kemu-vyznaniu-sa-prihlasilo-56-obyvatelov>.
- Stanček, L'ubomír. 2002. Cirkvi na Slovensku a ekumenizmus. 1. vyd. Spišské Podhradie: Spišská Kapitula.
- Szymański, Michał. 2018. Rejestracja kościołów i związków wyznaniowych w Republice Słowackiej ze szczególnym uwzględnieniem ostatnich zmian ustawowych. Internetowy Przegląd Prawniczy TBSP UJ, no. 3.
- Szymonik, Andrzej. 2011. Organizacja i Funkcjonowanie Systemów Bezpieczeństwa. Warszawa: Difin.
- U.S. News. n.d. These Countries Have the Most Religious Freedom. <https://www.us-news.com/news/best-countries/rankings/religious-freedom>.
- Základné údaje zo sčítania obyvateľov, domov a bytov 2011, Obyvateľstvo podľa národnosti. <https://slovak.statistics.sk/wps/portal>
- Zákon č. 308/1991 Zb. Zákon o Slobode Náboženskej Viery a Postavení Cirkví a Náboženských Spoločností. <https://www.zakonypreludi.sk/zz/1991-308>.
- Zákon č. 370/2019 Z. z. Zákon o Finančnej Podpore Činnosti Cirkví a Náboženských Spoločností | Aktuálne Znenie. <https://www.zakonypreludi.sk/zz/2019-370>.

NOTES ABOUT THE AUTHORS

AKINRINDE OLAWALE OLUFEMI – Ph.D., teaches & conducts research in Defence, Security and Strategic Studies in the Department of Political Sciences, Osun State University, Nigeria. Dr. Olawale holds an outstanding PhD in Defence and Strategic Studies from the prestigious Nigerian Defence Academy, with an M.Sc. in International Relations from Nigeria's Premier University, the University of Ibadan, and a First-Class Bachelor's Degree in Political Science and International Relations from Osun State University. He is also a Two-time Laureate of the Council for the Development of Social Science Research in Africa's Gender and Democratic Governance Institutes.

CVETKOVA IRINA – mg.iur., Docent, Dean of the Baltic International Academy Direction "Science of Law", Latvia; Ex-deputy of the Parliament of Latvia (Saeima); Honorary member of the Association of Administrators of Insolvency Proceedings, Latvia; member of the European Law Institute; member of the European Women Lawyers Association and Ukrainian Bar Association. Her research interests include: Theory of Law, Liability and Financial Law, Bankruptcy Law. Moderator of many international scientific conferences. Author of many scientific and popular publications.

DRYGIEL-BIELIŃSKA MARLENA – doctor of social sciences in the field of political science, assistant professor at the Institute of Security Studies, at the Faculty of Social Sciences at Siedlce University of Natural Sciences and Humanities. Her research interests focus on the analysis of security policy, with particular emphasis on the security of France, and the theory of security and international relations, as well as broadly understood peace research. Author of monographs and articles devoted to the above-mentioned issues.

GARBARZ-GLOS BARBARA – D.Sc., Ph.D., author or co-author of about 100 scientific papers in journals in the field of condensed matter physics and computer modeling. In her research work she also deals with the problems of implementing new material and digital technologies, including the analysis and evaluation of many different factors accompanying these processes, including ensuring safety. Participant of many international scientific conferences devoted to physics, chemistry, materials engineering and safety engineering. Promoter of master's, bachelor's and engineering theses.

HERNACKA-JANIKOWSKA ANNA – doctor of Political Science and Public Administration. Assistant professor in the Department of Law and Economics at the University of Kazimierz Wielki in Bydgoszcz, Poland. Author of articles related, among others, to organized crime, Internet-determined suicides, hate crimes, law protection institutions. Author of the monograph Organized crime in the state. Mutual relations and conditions. Her research interests focus on: organized crime, state security, cybercrime, political and legal conditions of security.

JAKIMIEC JAN – MA, certified teacher. For several years he was an expert of the Minister of National Education for teachers' professional promotion. He completed doctoral studies in the field of Economic Sciences at the Warsaw School of Economics and Master's pedagogical studies at the Academy of Physical Education in Warsaw, Poland. He is also a graduate of post-graduate studies in computer science at the Faculty of Mathematics and Computer Science at the Kielce University of Technology. He also completed the Qualification Course in Education Organization and Management at EKO-TUR BIS in Warsaw. He has over 35 years of professional experience, including as a teacher, school principal, director of the Department of Education, inspector at the Education Authority and the Ministry of Justice. For 25 years he held managerial positions. He is the author of scientific articles in the field of economics, pedagogy and security.

KLIMKOWSKI GRZEGORZ – Ph.D. in technical sciences, specialty - materials engineering. Lecturer in the following disciplines: mathematics, physics and applied computer science. Director of the Technical Institute. Member of the organizing committee of the cyclical International Scientific Conference: Vehicle drivers, computer modeling of structures and technological systems. Participant of many international conferences devoted, among others, to functional materials and security engineering problems.

KUTS HALYNA – Doctor of Science in Political Sciences, Professor of the Department of Political and Social Sciences, Cultural Studies, H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Ukraine.

KWIATKOWSKI ADAM – Retired Commander, Ph.D. in military sciences, specialist in the field of state defense. Assistant professor at the Department of National Security at the Pomeranian University in Słupsk, Poland. In the past the Head of the Department of National Security of the Institute of Security and Management and the Department of Social Sciences, the Department of National Defense, the Educational Center for Crisis Management and the Department of Crisis Management. Before employment at universities, he worked as the Deputy Head of the Department of Crisis Management and Civil Protection in Gdynia, and then as the Administrative Director at the University of Administration and Business in Gdynia. He also created an educational institution with a specialization in the field of physical protection of people and property, which he managed as a school director. Currently, he deals with military and non-military aspects of national and international security, as well as crisis management, secret services and terrorism. He conducts research on the development of a model of combating terrorism in the modern world based on reconciliation dialogue and the concept of preparing civil defense structures to carry out tasks in times of war and peace. Author of the monograph *Udział samorządu wojewódzkiego w kształtowaniu obronności w regionie w latach 1990-2012 (na przykładzie województwa pomorskiego)* [The participation of the Provincial Government in Shaping Defense in the Region in the Years 1990-2012 (On the Example of the Pomeranian Voivodeship)].

MATA CZ MARIUSZ – A graduate of an IT technical school, Bachelor's studies in the field of Applied Criminology with the Forensic Technology module and postgraduate studies in the field of Cybersecurity at Siedlce University of Natural Sciences and Humanities, Poland. Currently a Master's student in the field of Criminology at Siedlce University. Scientific interests: cybercrime, cybersecurity, artificial intelligence. Selected publications: Matacz M., Vodičková W., *Zjawisko cyberprzestępczości w sytuacjach kryzysowych na przykładzie pandemii COVID-19* [The Phenomenon of Cybercrime in Crisis Situations on the Example of the COVID-19 Pandemic [in:] J. Kufel-Orłowska (ed.), *Współczesne zjawiska kryminalne a poczucie bezpieczeństwa* [Contemporary Criminal Phenomena and the Sense of Security, Siedlce 2021]; Matacz M., Vodičková W., *Rola organów ścigania w zwalczaniu cyberprzestępczości* [The Role of Law Enforcement Agencies in Combating Cybercrime [in:] J. Kufel-Orłowska (ed.), *Rola polityki kryminalnej w zapewnianiu bezpieczeństwa* [The Role of Criminal Policy in Ensuring Security, Siedlce 2023].

MROZEK JACEK JANUSZ – A judge at the Provincial Administrative Court in Warsaw, an associate professor at the University of Warmia and Mazury in Olsztyn and a retired captain of the Polish Armed Forces. Additionally, until 2023, he served as a member of the Senate, Rector's Council, Educational Council and the University Development and Finance Committee of UWM. He obtained his habilitation degree in security sciences from the Naval Academy in Varna, Bulgaria. He obtained his PhD in management and quality sciences from Apsley Business School in London, UK. Additionally, he is a doctor of law, a doctor of humanities and a doctor of theological sciences. He is authorized to be a controller of the Supreme Audit Office, an internal auditor in public finance sector units, and a member of the supervisory board of State Treasury companies and local government units. Author of many monographs, articles, textbooks and scripts, and scientific editor of collective studies. Participant of foreign scientific and teaching internships in the Czechia, Slovakia, Italy and Ukraine. He has professional experience as director of the Sejm Office, director of the Center for Practical and Continuing Education in Ełk, deputy voivode of the Warmian-Masurian Voivodeship, chief specialist of the Supreme Audit Office, bailiff at the District Court in Ełk, chairman of the Supervisory Board of the Polish Radio - Regional Broadcasting Station "Radio Olsztyn" S.A. and others. He is the recipient of many state and departmental awards.

NOGA HENRYK – D.Sc., Ph.D., full professor with scientific and didactic activity in the field of the social sciences, pedagogy and security. Over 200 publications in the field of socialization and educational impact of techniques. He promoted over 500 diplomats and 11 doctors. Currently, he is the director of the Institute of Technology.

OSUWA ABDULLAHI ABDULAZEEZ – lecturer in the Department of Political Science at Kogi State University, Nigeria. He has published articles in different journals in Africa, Asia, and Europe.

RUBLOVSKIS RAIMONDS – Master of History, Master of Military Studies, PhD Candidate of Political Science. Colonel (Retired).Lecturer in Baltic International Academy (BIA). Research interests: global, regional and national security, defense and terrorism . Raimonds Rublovskis is author of number of publications, amongst others: *The Challenges of the Small State in the 21st Century Global Security and Defence Environment: Latvia’s Case*. *The Approaches of State Security and Defense Institutions to Terrorist Network Leaders in the 21st Century Security Environment*.

SZYMONIK ARTUR – graduated from MA studies in the field of economics at the National Defense University, Poland and law at the University of Warsaw, Poland. From 2010, after completing officer studies at General Tadeusz Kościuszko Military University of Land Forces, a professional soldier. In the years 2010-2019, successively a platoon commander, staff officer and company commander, in the years 2020-2022 a specialist at the Armament Agency, and currently a specialist at the Warsaw Garrison Command. He defended Ph.D .dissertation in the field of social sciences in the discipline of security science in 2022. Recent publications: *Zarządzanie bezpieczeństwem zdrowotnym [Health Security Management] [in:] Systemy Logistyczne Wojsk [Military Logistic Systems], Vol. 55, No. 2, 2021; Zastosowanie teorii kolejek do estymacji poziomu wykorzystania oddziałów intensywnej terapii [Application of the Queuing Theory to the Estimation of the Level of Use of Intensive Care Units [in:] A. Walaszczyk, M. Koszewska (ed.), Zarządzanie przedsiębiorstwem wobec współczesnych wyzwań technologicznych, społecznych i środowiskowych [Enterprise Management in the Face of Contemporary Technological, Social and Environmental Challenges, Łódź 2021.*

VODIČKOVÁ WERONIKA – A graduate of Bachelor’s studies in the field of Applied Criminology with the Forensic Technology module at Siedlce University of Natural Sciences and Humanities, Poland. Currently a student of Master’s studies in the field of Criminology at Siedlce University. Research interests: cybercrime, organized crime, victimology. Selected publications: Matacz M., Vodičková W., *Zjawisko cyberprzestępczości w sytuacjach kryzysowych na przykładzie pandemii COVID-19 [The Phenomenon of Cybercrime in Crisis Situations on the Example of the COVID-19 Pandemic [in:] J. Kufel-Orłowska (ed.), Współczesne zjawiska kryminalne a poczucie bezpieczeństwa [Contemporary Criminal Phenomena and the Sense of Security, Siedlce 2021; Matacz M., Vodičková W., Rola organów ścigania w zwalczaniu cyberprzestępczości [The Role of Law Enforcement Agencies in Combating Cybercrime [in:] J. Kufel-Orłowska (ed.), Rola polityki kryminalnej w zapewnianiu bezpieczeństwa [The Role of Criminal Policy in Ensuring Security, Siedlce 2023.*